

Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)

Adroddiad ERAMMP-111: Damcaniaeth Newid Rheoli Tir Cynaliadwy Datblygu Fframwaith, Dangosyddion a Thargedau Monitro a Gwerthuso Rheoli Tir Cynaliadwy

Short, C¹., Daykin A.¹, Tomlinson, H.², Hart, K.², Atkins, M.¹, Heath M.¹,
Mackley-Ward, H.¹, Morse, A.¹, Worsdell, E.² & Emmett, BA³

¹Sefydliad Ymchwil Cefn Gwlad a Chymuned (CCRI), Prifysgol Swydd Gaerloyw,

²Sefydliad Polisi Amgylcheddol Ewropeaidd y DU (IEEP y DU), ³Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU

Cyf Cleient: Llywodraeth Cymru / Contract C208/2021/2022

Fersiwn 1.0.0

Dyddiad: 16/12/2025

Wedi'i Ariannu gan:

Hanes Fersiwn

Fersiwn	Diweddarwyd Gan	Dyddiad	Newidiadau
1.0.0	Tîm o Awduron	16/12/2025	Cyhoeddiad

Diolchiadau

Rydym yn ddiolchgar iawn i Rachael Aka MSc, Dr Anne Bhogal FI Gwyddor Pridd, Jeremy Biggs, Olivia Boothman, Rebecca Brough, Dave Chadwick, Gail Davies-Walsh, Duncan Fisher, Sue Evans, Gemma Grimes, Elaine Heckely MICFor, Paul Lewis, Tony Little, Callum J. Macgregor, Rachael Madeley Davies, Dennis Matheson MBE, Abi McCullough, Gary Mitchell FRSA, Michael Muncey, Alexander Phillips, Michael Priestley, Dr Havard Prosser, Ian Rappel, M. Regelous, Rachel Richards, Rachel Sharp, Dr Gavin Siriwardena, Dr William Stiles, Roy Tapping, Dr Sam Tasker, Don Thomas, Russ Thomas, Kevin Thomas, Dr Judith Thornton, Andrew Tuddenham, Dr Andrew Tye, Dr Amber Wheeler, Prysor Williams. Mae unigolion o Lywodraeth Cymru a Chyfoeth Naturiol Cymru wedi rhoi llawer o fewnbwn, cyngor ac arbenigedd; rydym yn ddiolchgar iawn iddynt.

(gweler Atodiad-1 am ddadansoddiad o gyfraniad yn ôl sefydliad)

Cyfres/Prosiect	Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig Damcaniaeth newid SLM
Teitl yr Adroddiad	Adroddiad ERAMMP-111: Datblygu fframwaith, dangosyddion a thargedau monitro a gwerthuso Rheoli Tir Cynaliadwy
Cleient	Llywodraeth Cymru
Cyfeirnod cleient	C208/2021/2022
Cyfrinachedd, hawlfraint ac atgynhyrchu	© Hawlfraint y Goron 2025. Mae'r adroddiad hwn wedi'i drwyddedu o dan Drwydded Llywodraeth Agored 3.0.
Manylion cyswllt UKCEH	Bronwen Williams Canolfan y DU ar gyfer Ecoleg a Hydroleg (UKCEH) Canolfan Amgylchedd Cymru, Ffordd Deiniol, Bangor, Gwynedd, LL57 2UW 01248 374500 erammp@ceh.ac.uk
Awdur cyfatebol	Chris Short, CCRI cshort@glos.ac.uk
Awduron	Chris Short ¹ , Aimee Morse ¹ , Anne Daykin ¹ , Honor Mackley-Ward ¹ , Molly Atkins ¹ , Mia Heath ¹ , Holly Tomlinson ² , Kaley Hart ² , Edward Worsdell ² a Bridget Emmett ³ ¹ Prifysgol Swydd Gaerloyw, Sefydliad Ymchwil Cefn Gwlad a Chymuned (CCRI) ² Sefydliad Polisi Amgylcheddol Ewropeaidd y DU (IEEP DU) ³ UKCEH
Awduron ac adolygwyr sy'n cyfrannu	
Sut i ddyfynnu (hir)	Short, C., Daykin A., Tomlinson, H., Hart, K., Atkins, M., Heath M., Mackley- Ward, H., Morse, A., Worsdell, E. ac Emmett, BA (2025). <i>Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)</i> . Adroddiad ERAMMP- 111: Datblygu fframwaith, dangosyddion a thargedau monitro a gwerthuso SLM. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (C208/2021/2022)(Prosiect Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU 06297/06810/08435)
Sut i ddyfynnu (byr)	Short, C., ac eraill (2025). Adroddiad ERAMMP-111: Datblygu fframwaith, dangosyddion a thargedau monitro a gwerthuso SLM. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C208/2021/2022)(UKCEH) 06297/06810/08435)
Cymeradwywyd gan	James Skates (Llywodraeth Cymru) Bridget Emmett (UKCEH)

Byrfoddau a ddefnyddir yn yr Adroddiad hwn

AES	Cynlluniau Amaeth-Amgylcheddol
AHDB	Bwrdd Datblygu Amaethyddiaeth a Garddwriaeth
AMU	Defnydd gwrthficrobaidd
AHNE	Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol
APS	Arolwg Poblogaeth Blyneddol
BECCS	Bio-ynni gyda dal a storio carbon
BPS	Cynllun Taliad Sylfaenol
BRES	Cofrestr Busnes ac Arolwg Cyflogaeth
BSFP	Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtait
PAC	Polisi Amaethyddol Cyffredin
CCRI	Sefydliad Ymchwil Cefn Gwlad a Chymuned
CAAP	Panel Cyngori ar Aer Glân
CoAP	Rheoli Llygredd Amaethyddol
CVO	Prif Swyddfa Filfeddygol
CLMS	Gwasanaeth Monitro Tir Copernicus
CPI	Mynegai Prisiau Defnyddwyr
DA	Gweinyddiaeth Ddatganoledig
DECCA	Amrywiaeth, Graddfa, Cyflwr, Cysylltedd ac Addasrwydd
EO	Arsylwi ar y Ddaear
ERAMMP	Rhaglen Monitro a Modelu Materion Gwledig a'r Amgylchedd
UE	Undeb Ewropeaidd
EUSO	Arsyllfa Bridd yr Undeb Ewropeaidd
FBS	Arolwg Busnes Fferm
FRS	Arolwg Adnoddau Teuluol
FUW	Undeb Ffermwyr Cymru
FWAG	Grŵp Cyngori ar Ffermio a Bywyd Gwylt
GHG	Nwy Tŷ Gwydr
GIS	Systemau Gwybodaeth Ddaearyddol
GMEP	Rhaglen Monitro a Gwerthuso Glastir
GWP	Potensial Cynhesu Byd-eang
HBAI	Cartrefi Islaw'r Incwm Cyfartalog
HEA	Ased Amgylchedd Hanesyddol
HENEB	Ymddiriedolaeth Archaeoleg Cymru
CAH	Cofnod Amgylchedd Hanesyddol
IDBR	Cofrestr Busnes Rhyngadrannol
IEEP	Sefydliad Polisi Amgylcheddol Ewropeaidd
IPCC	Panel Rhynglywodraethol ar Newid yn yr Hinsawdd
IUCN	Undeb Rhyngwladol dros Gadwraeth Natur
LULUCF	Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth
MIND	Elusen Iechyd Meddwl y DU
NFU	Undeb Cenedlaethol y Ffermwyr
NP	Parc Cenedlaethol
CNC	Cyfoeth Naturiol Cymru

NSW	Arolwg Cenedlaethol Cymru
OECD	Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd
OFWAT	Awdurdod Rheoleiddio Gwasanaethau Dŵr
PaNS	Arolwg Pobl a Natur Cymru
PoS	Diben y Cymorth
PPP	Cynhyrchion Diogelu Planhigion
PFAS	sylweddau per- a poly-fflworalkyl
PROW	Hawliau Tramwy Cyhoeddus
RABI	Y Sefydliad Amaethyddol Llesiaannol Brenhinol
RBPS	Cynlluniau Rheoli Basn Afon
RPW	Taliadau Gwledig Cymru
SFS	Cynllun Ffermio Cynaliadwy
SIC	Dosbarthiad Diwydiannol Safonol
SLM	Rheoli Tir yn Gynaliadwy
SWF	Nodweddion Coediog Bach (ym mhortffolio arsylwi daear Copernicus)
TEG	Grŵp Arbenigwyr Technegol
ToC	Damcaniaeth Newid
UAA	Ardal Amaethyddol a Ddefnyddir
UKCEH	Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU
VMD	Cyfarwyddiaeth Meddyginiaethau Milfeddygol
WEMWBS	Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin
WFBS	Arolwg Busnesau Fferm Cymru
CFfD	Cyfarwydddeb Fframwaith Dŵr
WFPS	Arolwg Arferion Fferm Cymru
MALIC	Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru
WGSSD	Is-adran Gwasanaethau Ystadegol Llywodraeth Cymru

Tabl Cynnwys

Crynodeb Gweithredol.....	9
1 Cyflwyniad a Phwrrpas.....	16
2 Pensaernïaeth monitro a gwerthuso Rheoli Tir Cynaliadwy.....	17
2.1 Amcanion SLM a Damcaniaeth Newid.....	18
2.2 Pensaernïaeth monitro a gwerthuso SLM.....	20
2.3 Cwestiynau M&E craidd SLM.....	21
3 Cefndir a phroses ar gyfer dewis dangosyddion effaith ac opsiynau ar gyfer targedau.....	31
3.1 Cefndir i'r dangosyddion effaith arfaethedig.....	31
3.2 Cefndir i gynigion i lywio gosod targedau.....	33
4 Dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan-1 SLM.....	35
4.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 1 SLM.....	36
4.2 Diben Cymorth 1.1: Cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol..	40
4.3 Diben Cymorth 1.2: Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau;.....	46
4.4 Diben Cymorth 1.3: Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol.....	65
4.5 Diben y Cymorth 1.4: Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid.....	82
4.6 Diben Cymorth 1.5: Effeithlonrwydd adnoddau.....	85
5 Dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan-2 SLM.....	95
5.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 2 SLM.....	95
5.2 Diben Cymorth 2.1: Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.....	97
5.3 Diben Cymorth 2.2: Cynyddu faint o garbon sy'n cael ei ddal a'i storio i'r eithaf..	100
5.4 Diben Cymorth 2.3: Lliniaru risg llifogydd a sychder.....	104
5.5 Diben Cymorth 2.4: Annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol.....	109
6 Dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan-3 SLM.....	114
6.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 3 SLM.....	114
6.2 Diben y Cymorth 3.1: Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau.....	117
6.3 Diben Cymorth 3.2: Gwella ansawdd aer.....	127
6.4 Diben Cymorth 3.3: Gwella ansawdd dŵr.....	133
6.5 Diben Cymorth 3.4: Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau.....	143
7 Dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan-4 SLM.....	144
7.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 4 SLM.....	144
7.2 Diben y Cymorth 4.1: Cynnal y Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd.....	147
7.3 Diben y Cymorth 4.2: Gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol.....	153
7.4 Diben y Cymorth 4.3: Mynediad ac ymgysylltu â chefn gwlad a threftadaeth.....	165
8 Rhestr derfynol o Ddangosyddion SLM arfaethedig ac opsiynau ar gyfer targedau.....	177
8.1 Amcan SLM-1.....	178
8.2 Amcan SLM-2.....	187

8.3	<i>Amcan SLM-3</i>	190
8.4	<i>Amcan SLM-4</i>	196
9	Casgliadau ac Argymhellion	199
9.1	<i>Casgliadau</i>	199
9.2	<i>Argymhellion</i>	199
10	Cyfeiriadau	203
	Atodiad 1 Cyfraniadau Rhanddeiliaid at Ddatblygu Dangosyddion	205
	Atodiad 2 Rhestr o adroddiadau ERAMMP ategol a gynhyrchwyd i fanylu ar Ddangosyddion	208
	Atodiad 3 Dangosyddion a gynhwyswyd mewn fersiynau cynharach ac ymgynghoriad â rhanddeiliaid ond sydd bellach wedi'u tynnu	209

Rhestr o Ffigurau

Ffigur 4-1 Tueddiadau mewn amrywiol fesuriadau sy'n ymwneud ag allbwn fferm cyfartalog, arwynebedd tir a ddefnyddir, defnydd gwrtaitaith a thail, incwm a nifer y ffermydd i gyd wedi'u graddio i werthoedd 2023-24. Ffigur a grëwyd ar gyfer yr adroddiad hwn gan ddefnyddio ffynonellau data fel y disgrifir ar gyfer pob adran.....	40
Ffigur 4-2: Siart llinell yn dangos incwm cyfartalog busnes fferm yn ôl math o fferm rhwng 2013-14 a 2023-24. (Llywodraeth Cymru, 2025: Incwm ffermydd: Ebrill 2023 i Fawrth 2024)	70
Ffigur 4-3: Cymhariaeth o dueddiadau dros amser ar gyfer Cyfanswm y Defnydd o Wrtaitaith Anorganig 1.5B (pwysau cyfanredol nitrogen, ffosffad a photash) dros amser a adroddwyd gan Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaitaith ac Arolwg Busnesau Fferm Cymru.....	88
Ffigur 5-1: Y bwlch presennol rhwng allyriadau nwyon tŷ gwydr o Amaethyddiaeth a dal a storio carbon fel yr adroddwyd gan y Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth.....	100
Ffigur 6-1: Canran cyfanswm cyfrifon y dangosyddion a oedd wedi gwella (gwyrdd), a oedd yn sefydlog (llwyd) neu wedi dirywio (coch) ar y raddfa genedlaethol ar gyfer: a) Adnoddau Naturiol, a b) Dosbarth Asedau 2013-16 i 2021-23.	118
Ffigur 6-2: Cyrff dŵr afonydd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr lle mae gweithgareddau amaethyddol wedi'u nodi fel y rhesymau dros beidio â chyflawni statws da (2015) (Ffynhonnell: Fforwm Rheoli Tir Cymru 2015)	136
Ffigur 6-3: Tuedd 10 mlynedd o ddosbarthiadau ansawdd dŵr ymdrochi (Delweddiad yr awdur o ddata o adroddiadau ansawdd dŵr ymdrochi Cyfoeth Naturiol Cymru, 2014-2024).....	139
Ffigur 7-1: Nifer y bobl tair oed neu hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg, 1921 i 2021	152

Rhestr o Dablau

Tabl 2-1: Cysylltiadau uniongyrchol ac anuniongyrchol posibl rhwng Dibenion Cymorth a'r amcanion SLM.....	19
Tabl 2-2: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer Perthnasedd.....	22
Tabl 2-3: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effeithiolrwydd.....	23
Tabl 2-4: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effaith.....	27
Tabl 2-5: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effeithlonrwydd	28
Tabl 2-6: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer cydlyniant	29
Tabl 2-7: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer gwaddol.....	30
Tabl 4-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 1 SLM, yn ôl Diben y Cymorth	35
Tabl 4-2: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.1A - Allbwn Amaethyddol Cyfartalog yn ôl fferm (£/blwyddyn)	41
Tabl 4-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.1A - allbwn amaethyddol cyfartalog fesul fferm.....	42
Tabl 4-4: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 1.1B - y Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd.....	44
Tabl 4-5: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.1B - Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd.....	45
Tabl 4-6: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.1B: Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd	46
Tabl 4-7: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.2A - cryfder cadwyni cyflenwi (data i lawr yr afon).....	48

Tabl 4-8: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.2A - cryfder cadwyni cyflenwi (data ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi)	49
Tabl 4-9: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 1.2B - y nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG)	53
Tabl 4-10: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.2B - y nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG).....	55
Tabl 4-11: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2B - Nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG).....	56
Tabl 4-12: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig	57
Tabl 4-13: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig	59
Tabl 4-14: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig	60
Tabl 4-15: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.2D - Arwynebedd a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth	61
Tabl 4-16: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.2D - Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth	62
Tabl 4-17: Newidiadau yn yr arwynebedd garddwriaethol (ha) 2015-2024	63
Tabl 4-18: Tabl crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2D - Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth	65
Tabl 4-19: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3A: Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd.....	66
Tabl 4-20: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3A - Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd	67
Tabl 4-21: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3A - Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd	68
Tabl 4-22: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3B: Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)	68
Tabl 4-23: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3B - incwm fferm net (yn dangos lefel y cyllid cyhoeddus)	70
Tabl 4-24: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3B - Incwm fferm net (yn dangos lefel y cyllid cyhoeddus)	71
Tabl 4-25: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.3C - niferoedd y gweithlu amaethyddol.....	72
Tabl 4-26: Data sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3C - Niferoedd y gweithlu amaethyddol.....	73
Tabl 4-27: Tueddiadau mewn gweithwyr amaethyddol yng Nghymru (2015-2024).....	73
Tabl 4-28: Tabl crynodeb - dangosyddion posibl ar gyfer Dangosydd 1.3C - Niferoedd y gweithlu amaethyddol.....	74
Tabl 4-29: Ffynhonnell dyddiad ar gyfer dangosydd 1.3D Oedran y Gweithlu Amaethyddol	75
Tabl 4-30: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3D - Oedran y gweithlu amaethyddol.....	76
Tabl 4-31: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3D - Oedran y gweithlu amaethyddol	77

Tabl 4-32: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3E: Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm.....	78
Tabl 4-33: Data ystadegol sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3E – Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm	80
<i>Tabl 4-34: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3E – Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm</i>	<i>82</i>
Tabl 4-35: Ffynhonnell data ar gyfer Dangosydd 1.5A – Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (1.5A)	85
Tabl 4-36: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.5A – Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir	86
Tabl 4-37: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.5B – cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig a phorthiant.....	88
Tabl 4-38: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.5B – defnydd gwrtiaith (a chnydau a glaswellt a phorthiant).....	89
Tabl 4-39: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.5B – cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig (kt).....	91
Tabl 4-40: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.5C – Defnyddio Tail Organig.....	91
Tabl 4-41: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.5C – defnydd o wrtaith organig..	92
Tabl 4-42: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 1.5C: Defnydd Cynhyrchion Diogelu Planhigion (PPP) mewn Amaethyddiaeth.....	93
Tabl 4-43: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.5D – Defnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth	94
Tabl 5-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 2 SLM, yn ôl Diben Cymorth.....	95
Tabl 5-2: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth	98
Tabl 5-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Blynyddol o Amaethyddiaeth.....	98
Tabl 5-4: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth.....	99
Tabl 5-5: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o Dal a Storio Carbon ...	100
Tabl 5-6: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon.....	101
Tabl 5-7: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon.....	102
Tabl 5-8: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.2B – offeryn adrodd carbon a/neu nwyon tŷ gwydr lefel y Fferm	102
Tabl 5-9: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 2.2B – offeryn adrodd ar garbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm	103
Tabl 5-10: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 2.2B – offeryn adrodd ar garbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm	104
Tabl 5-11: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.3A – Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd / sychder hirfaith o EO lle nad yw'n fwriadol	105
Tabl 5-12: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.3A – Ardal tir fferm sy'n destun llifogydd / sychder hirfaith o EO lle nad yw'n fwriadol	106

Tabl 5-13: Tabl Crynodeb: targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.3A - Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd / sychder hirfaith o EO, lle nad yw'n fwriadol	107
Tabl 5-14: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth	107
Tabl 5-15: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth.....	108
Tabl 5-16: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth.....	109
Tabl 5-17: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.4A - capasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd ac ystadau a chymunedau Cymru	110
Tabl 5-18: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 2.4A: capasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru	111
Tabl 5-19: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 2.4A - capasiti ynni adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru	113
Tabl 6-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 3 SLM, yn ôl Diben y Cymorth	114
Tabl 6-2: Tueddiadau dros y 10 mlynedd diwethaf yn statws y Dangosydd Iechyd a Gwydnwch Ecosystemau (dadansoddiad newydd o Adroddiad ERAMMP-105) ac Amllder Pob Rhywogaeth (Cyflwr Natur 2024). Mae'r dangosydd Ecosystem wedi'i bwysoli yn ôl adnodd, cynefin a chategori DECCA.....	115
Tabl 6-3: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.1A - iechyd a gwydnwch ecosystemau.....	120
Tabl 6-4: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.1A - Iechyd a Gwydnwch Ecosystemau	122
Tabl 6-5: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.1A - Dangosydd Ecosystem Integredig	123
Tabl 6-6: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 3.1B - Newid yn amllder yr holl rywogaethau	125
Tabl 6-7: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.1B - Newid yn amllder yr holl rywogaethau.....	126
Tabl 6-8: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.1B - Newid yn amllder yr holl rywogaethau.....	127
Tabl 6-9: Mewnforio ac allforio ffynonellau amonia i mewn ac allan o Gymru (data 2018). Gweler Adroddiad ERAMMP-97 neu ddulliau a chyfanswm gwerthoedd nitrogen.	129
Tabl 6-10: Data ffynhonnell ar gyfer Dangosydd 3.2A - Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m3) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif.....	129
Tabl 6-11: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.2A - Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m3) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif.....	130
Tabl 6-12: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.2A - Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m3) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif.....	131
Tabl 6-13: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 3.2B - ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer	131
Tabl 6-14: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.2B - ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer	132
Tabl 6-15: Tablau crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.2B - ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer	133
Tabl 6-16: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3A - Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu	134
Tabl 6-17: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3A - Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu.....	135

Tabl 6-18: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.3A - Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu.....	137
Tabl 6-19: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3B - Nifer y Pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol.....	137
Tabl 6-20: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3B - Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol	138
Tabl 6-21: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.3B - Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol	139
Tabl 6-22: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3C - % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws.....	141
Tabl 6-23: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3C - % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws	142
Tabl 6-24: Tabl crynodeb - targedau posibl ar gyfer Dangosydd 3.3C - % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws	143
Tabl 7-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 4 SLM, yn ôl Diben y Cymorth	144
Tabl 7-2: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.1A - Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol	148
Tabl 7-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.1A - Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol	150
Tabl 7-4: Tabl Crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.1A - Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol	153
Tabl 7-5: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol).....	155
Tabl 7-6: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)	157
Tabl 7-7: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)	160
Tabl 7-8: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.2B - Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig	162
Tabl 7-9: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.2B - Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig.....	164
Tabl 7-10: Tabl Crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.2B - Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig	165
Tabl 7-11: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 4.3A - Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo	167
Tabl 7-12: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.3A - Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo.....	168
Tabl 7-13: Tabl Crynodeb - targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.3A - Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo.....	169
Tabl 7-14: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.3B - Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru.....	171
Tabl 7-15: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.3B - Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru.....	172
Tabl 7-16: Tabl Crynodeb - targedau posibl ar gyfer Dangosydd 4.3B - Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru.....	173
Tabl 7-17: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.3C - diwrnodau agored ffermydd, ymweliadau ffermydd, a grwpiau ysgol	174

Tabl 7-18: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.3C – diwrnodau agored ffermydd / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol	176
Tabl 7-19: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.3C – Diwrnodau agored ffermydd / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol	176
<i>Tabl 10-1 Rhestr o sefydliadau a'u cyfranogiad yn y broses o ddatblygu dangosyddion</i>	205
Tabl 10-2: Ffynonellau data ar gyfer dangosydd 1.4A – defnydd gwrthfotig/gwrthficrobaidd	210
Tabl 10-3: Ffynonellau data ac ystadegau sylfaenol ar gyfer Dangosydd 1.4A – Defnydd gwrthfotig/gwrthficrobaidd (mg/kg)	212
Tabl 10-4: Ffynonellau data ar gyfer dangosydd 2.4B – capasiti treulio anerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf	213
Tabl 10-5: Ffynonellau data ac ystadegau sylfaenol ar gyfer dangosydd 2.4B – capasiti treulio anerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf (nid cnydau)	214

CRYNODEB GWEITHREDOL

Diben yr adroddiad hwn yw datblygu'r bensaerniaeth monitro a gwerthuso ar gyfer Fframwaith Rheoli Tir Cynaliadwy (SLM) Llywodraeth Cymru (LLC), gan adeiladu ar y fframwaith monitro, adrodd a gwerthuso presennol sydd wedi'i gynnwys yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Ei swyddogaeth yw darparu strwythur cyffredinol i lywio'r gwaith o fonitro a gwerthuso a yw'r Fframwaith SLM a'r mecanweithiau polisi¹ a'r camau gweithredu a roddwyd ar waith i gyflawni ei amcanion, yn cael yr effeithiau disgwylidig ai peidio. Mae hefyd yn darparu argymhellion i lywio penderfyniadau LLC ar ddewis dangosyddion effaith a thargedau i benderfynu i ba raddau y mae cynnydd yn cael ei wneud tuag at gyflawni amcanion a chanlyniadau'r SLM.

Mae'r adroddiad hwn yn werthusiad annibynnol o opsiynau ar gyfer dangosyddion a thargedau gan wyddonwyr annibynnol ERAMMP sydd wedi'u llywio gan drafodaethau gyda rhanddeiliaid, arbenigwyr a swyddogion LLC. Llywodraeth Cymru fydd yn gwneud yr holl benderfyniadau terfynol.

Pensaerniaeth monitro a gwerthuso

Cynigir pensaerniaeth monitro a gwerthuso gyffredinol, wedi'i llywio gan Ddamcaniaeth Newid ar gyfer y Fframwaith SLM. Mae'n darparu set strwythuredig o gwestiynau gwerthuso a ffactorau llwyddiant wedi'u nodi o dan bum maen prawf gwerthuso (perthnasedd, effeithiolrwydd ac effaith, effeithlonrwydd, cydlyniant a gwaddol). Mae'r meini prawf gwerthuso a ddewiswyd yn tynnu'n helaeth ar y bensaerniaeth monitro a gwerthuso sydd ar waith ar hyn o bryd ar gyfer Polisi Amaethyddol Cyffredin yr UE, yn ogystal â gwaith a wnaed gan yr OECD a llenyddiaeth arall ond a gymhwyswyd i'r sefyllfa yng Nghymru a'r Fframwaith SLM. Yna cynigir dangosyddion effaith (gan gynnwys targedau neu gyfeiriad teithio wedi'i ddiffinio ymlaen llaw) i olrhain cynnydd wrth weithredu polisi ac asesu a yw amcanion polisi wedi'u cyflawni. Nid yw dangosyddion a dulliau gwerthuso eraill ar gyfer asesu'r meini prawf gwerthuso o fewn cwmpas yr adroddiad hwn.

Dangosyddion effaith

O ran datblygu dangosyddion effaith unigol, y dull a gymerwyd oedd adolygu'r dangosyddion cyfredol sydd eisoes ar gael a/neu a ddefnyddir gan Lywodraeth Cymru a Defra yn erbyn eu haddasrwydd ar gyfer adrodd ar ganlyniadau effaith ar gyfer y pedwar Amcan SLM a'r 15 Diben Cymorth (PoS). Mae'n bwysig cydnabod bod y dangosyddion SLM a ddatblygwyd yn yr astudiaeth hon yn ymwneud â chanlyniadau ac effaith ac nid gweithgareddau.

Ystyriwyd cyfanswm o dros 700 o ddangosyddion presennol am eu haddasrwydd i asesu cynnydd tuag at gyflawni Amcanion SLM a'r PoS. O hyn, dewiswyd is-set o 50 o ddangosyddion i'w trafod ynghylch eu haddasrwydd gyda Grŵp Arbenigwyr Technegol (TEG) a dynnwyd o 11 sefydliad yn ogystal â thrwy ddau weithdy rhanddeiliaid a gweithdy terfynol gydag arweinwyr polisi a swyddogion Llywodraeth Cymru. Canlyniad y broses hon yw cyfanswm o 35 o ddangosyddion arfaethedig, ac mae 15 ohonynt yn ddangosyddion presennol, 5 yn ddangosyddion presennol wedi'u haddasu, 3 wedi'u creu o'r newydd a 12 wedi'u nodi oherwydd eu potensial i'w datblygu ymhellach. Mae gan bob PoS o leiaf un dangosydd y gellid ei

¹ Defnyddir y term 'mecanwaith polisi' i gyfeirio at unrhyw fath o lifer polisi a roddir ar waith y mae ei gamau gweithredu'n cefnogi cyflawni'r amcanion SLM fel y'u nodir yn y Ddamcaniaeth Newid – gallai hyn gynnwys cynlluniau cymorth, rheoleiddio, offerynnau sy'n seiliedig ar y farchnad ac ati.

ddefnyddio ar unwaith ac eithrio un – cyflawni safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid. O'r dangosyddion hyn, mae gan 22 o ddangosyddion ddata diweddar a all ddarparu llinell sylfaen ac mae gan 16 dueddiadau diweddar ar gyfer y 5-10 mlynedd diwethaf. Ar gyfer pob dangosydd effaith arfaethedig, nodir camau gweithredu SLM posibl a allai helpu i gyflawni canlyniadau effaith.

Amcan 1 SLM – Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy

Nodir cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol (**PoS 1.1**) gan **Allbwn Amaethyddol Cyfartalog (pob fferm (£)) (1.1A)** pan ystyrir ef ochr yn ochr â, ac o'i gymharu â, dangosyddion sy'n ymwneud â gwneud y mwyaf o effeithlonrwydd defnyddio adnoddau (**PoS 1.5**) lle cynigir cynnwys y dangosyddion canlynol: **Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (1.5A)**, **Cyfanswm y Gweithlu Amaethyddol (1.3D)**, **Cyfanswm y Mewnbynnau o Wrtaith a Phorthiant Anorganig (1.5B)**, **Tail Organig (1.5C)** a **Defnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth (1.5D)**. Yn ddelfrydol, dylid dwyn y dangosyddion hyn ynghyd i gyfrifo ac adrodd ar Gynhyrchiant Ffactorau Cyfanswm ar gyfer Amaethyddiaeth yng Nghymru yn y dyfodol gan mai dim ond ar lefel y DU y mae hyn ar gael ar hyn o bryd. Bydd angen datblygiad parhaus o **1.5B** hefyd gan na nodwyd unrhyw ddata cadarn yn genedlaethol ar gyfer porthiant anifeiliaid i Gymru. Gellid dadgyfuno data o ddata'r DU os cytunir ar ddull. Nid oes unrhyw ddata cenedlaethol cadarn ar **Ddefnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth (1.5D)** chwaith. Ar hyn o bryd, gellid dadgyfuno data'r DU ac awgrymir dangosyddion effaith mwy uniongyrchol yn y dyfodol. Ar gyfer **Defnyddio Tail Organig (1.5C)**, mae'n annhebygol y bydd dadgyfuno data'r DU yn arwain at ddata cadarn ar gyfer Cymru ac argymhellir casglu data ychwanegol. Gall y data sy'n sail i'r Asesiad Economaidd o Fwyd a Diod Cymru – 2024 hefyd ddarparu dangosyddion posibl ar gyfer y dyfodol ond nid oedd digon o amser i ddatblygu'r awgrym hwn gan Lywodraeth Cymru.

Gan fod iechyd pridd yn hanfodol i'r holl gynhyrchiant bwyd, mae **dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd newydd (1.1B)** wedi'i ddatblygu sy'n manteisio ar fuddsoddiad LLC yn ei rhaglen fonitro genedlaethol gan ERAMMP a gallai sicrhau priddoedd iach a chynhyrchiol i gefnogi cynhyrchu bwyd cynaliadwy parhaus ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol. Mae angen ymgynghori ymhellach i archwilio a yw'r dull newydd yn dderbyniol.

Er mwyn olrhain effeithiau sy'n helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau (**PoS 1.2**) cynigir **Cyfran y Gymuned Wledig islaw'r Incwm Canolrifol (1.1.2B)** a **Chyfran y Materion Iechyd Meddwl a Llesiant a adroddwyd gan y gymuned Wledig, nifer y Marwolaethau trwy Hunanladdiad ac achosion o Hunan-niweidio a adroddwyd mewn Cymunedau Gwledig (1.2C)**. Mae Cryfder y Gadwyn Gyflenwi rhwng Ffermwyr a'u Cymunedau (i fyny ac i lawr y gadwyn gyflenwi) (**1.2A**) wedi'i gynnig ond bydd ei ddatblygiad yn cynnwys integreiddio ystod o ffynonellau data posibl yn angenrheidiol cyn y gellir defnyddio hyn. Cynigir yr ardal o **Dir a ddefnyddir ar gyfer Garddwriaeth (1.2D)** oherwydd ei bod yn arbennig o addas ar gyfer cadwyni cyflenwi byr ac ymgysylltu cymunedol ac yng Nghymru, mae mentrau garddwriaeth fel arfer yn rhai bach ac yn defnyddio cadwyni cyflenwi lleol.

Gellid olrhain gwella gwydnwch busnesau amaethyddol (**PoS 1.3**) yn rhannol gan **ddefnyddio Incwm Fferm Net Cyfartalog (gydag a heb gyllid cyhoeddus) (1.3B)** gan fod hyn yn darparu rhywfaint o fesur o hyfywedd ffermio ond hefyd y ddibyniaeth ar gyllid cyhoeddus. Mae nifer y bobl y mae amaethyddiaeth yn eu cefnogi hefyd yn ystyriaeth bwysig a dangosir hyn gan **Niferoedd y Gweithlu Amaethyddol (1.3C)** ochr yn ochr â recriwtio'r genhedlaeth nesaf / newydd-ddyfodiaid sy'n hanfodol ar gyfer dyfodol ffermio fel y nodir gan Oedran y **Gweithlu**

Amaethyddol (1.3D). Mae lles y gweithlu hwn yn cael ei ddangos gan y **Nifer/cyfran o Broblemau Iechyd Meddwl a Llesiant a adroddwyd, nifer y Marwolaethau drwy Hunanladdiad ac achosion o Hunan-niweidio a adroddwyd gan Ffermwyr/Gweithwyr Fferm (1.3E).**

Gallai lefelau Amrywio mewn Cynhyrchion Fferm a Mabwysiadu Technegau Addasu i'r Hinsawdd (1.3A) (h.y. nid B & B) gynyddu gwydnwch ac mae data ar gael ond nid ydynt wedi'u cyhoeddi gan Lywodraeth Cymru ar hyn o bryd. Pan fydd ar gael, gellid defnyddio hyn fel dangosydd er mai'r argymhelliad yw rhannu'r ddau fater hyn yn ddau ddangosydd ar wahân.

Dylid cyflawni allbynnau amaethyddol ochr yn ochr â safonau uchel o ran **Iechyd a Lles Anifeiliaid (1.4A) (PoS 1.4)** fodd bynnag, ni nodwyd unrhyw ystadegau cenedlaethol cadarn er bod gwaith yn parhau yn y maes hwn.

Amcan 2 SLM - Lliniaru ac addasu i newid hinsawdd

Y ffordd orau o asesu lleihau allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr (GHG) (**PoS 2.1**) yw trwy fonitro **Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Blyneddol o Amaethyddiaeth (2.1A)** (a adroddwyd gan Restr GHG Amaethyddiaeth Cymru). Mae hwn yn ddangosydd sy'n bodoli eisoes. Er mwyn sicrhau'r defnydd mwyaf o ddal a storio carbon (**PoS 2.2**), rydym yn cynnig dau ddull asesu. Mae un yn ddangosydd presennol ac mae'n gyfrifiad y **gyfradd flynyddol o ddal a storio carbon (2.2A)**, fel y'i nodir yn y Rhestr GHG Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth. Mae trafodaethau gyda rhanddeiliaid yn awgrymu bod dangosydd ar lefel fferm hefyd yn bwysig, a **gellid defnyddio dangosydd Carbon Lefel Fferm a/neu Offeryn Adrodd Nwyon Tŷ Gwydr (2.2B)** ond cydnabyddir nad oes offeryn safonol ar gael ar hyn o bryd er bod ymrwymiad i greu hwn gan dîm Cynllun Ffermio Cynaliadwy (SFS) LLC.

Ar gyfer Lliniaru'r risg o lifogydd a sychder (**PoS 2.3**) rhagwelir dangosydd newydd, **sef Arwynebedd y Tir Fferm sy'n destun Llifogydd Hirfaith / Sychder o Arsylwi'r Ddaear (E0) (lle nad yw'n fwriadol) (2.3A)**. Bydd angen meddwl ymhellach am y dangosydd hwn a dylai gyfuno data presennol a synhwyro o bell. I asesu'r PoS hwn yn y cyfamser, teimlir mai'r dangosydd gorau sy'n bodoli yw **Nifer y Trwyddedau Tynnu Dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth (2.3B)** gan ddefnyddio data a gasglwyd gan Cyfoeth Naturiol Cymru (NRW).

Er mwyn annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol, gan gynnwys ynni adnewyddadwy (**PoS 2.4**), y dangosydd gorau sydd ar gael yw **Capasiti Gosodedig Trydan Adnewyddadwy sydd dan Berchenogaeth Leol gan ffermydd, Ystadau a Chymunedau Cymru (2.4A)**. Dangosydd arall a gododd drwy'r gweithdai oedd y gallu i dreulio'n anaerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf (heb ddefnyddio cnydau), ond nid oedd digon o gefnogaeth i fwrw ymlaen â hyn.

Amcan 3 SLM - Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu

Mae angen dangosyddion effaith sy'n rhoi darlun cenedlaethol cadarn o dueddiadau parhaus yn y pum nodwedd sy'n Cynnal a Gwella Gwydnwch Ecosystemau (**PoS 3.1**). Y nodweddion sy'n rhoi gwydnwch yw Amrywiaeth, Graddfa, Cyflwr, Cysylltedd ac Addasrwydd, a elwir i gyd yn fframwaith DECCA. Cynigir dau ddangosydd sy'n adrodd yn uniongyrchol ar y nodweddion hyn. Y cyntaf yw **Dangosydd Iechyd a Gwydnwch Ecosystemau newydd (3.1A)** sy'n crynhoi tueddiadau ar gyfer 58 o fesuriadau a gipiwyd ar draws 19 o gynefinoedd a nodweddion tirwedd eang yng Nghymru ac a adroddwyd yn ddiweddar gan ERAMMP. Mae'r mesuriadau'n cwmpasu pob elfen o fframwaith DECCA ac felly cynigir bod y dangosydd yn welliant ar y

dangosydd WFG presennol sydd ond yn adrodd ar faint ecosystemau lled-naturiol. Yr ail ddangosydd yw'r newid yn **Nifer yr Holl Rywogaethau (%) (3.1B)**. Adroddwyd ar hyn yn 2024 yn yr Adroddiad Cyflwr Natur ac mae'n cynnwys statws 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw. Mae gan y ddau ddangosydd hyn ffynonellau data sylfaenol a thueddiadau cadarn yn genedlaethol sydd ar gael ond dylid gwella'r ddau ymhen amser trwy gynnwys mesuriadau a rhywogaethau morol. Cynigir y byddai'r ddau ddangosydd yn adrodd ar y newid canrannol ar gyfer helaethrwydd a arhosodd mewn dirywiad (yn hytrach na sefydlog neu wedi gwella) rhwng cyfnodau adrodd gan symud i olrhain y rhai a wellodd dros amser.

Mae Gwella Ansawdd Aer (**PoS 3.2**) hefyd yn berthnasol ar gyfer yr amcan hwn. Bydd hyn yn cael cyd-fudd i'r dangosyddion ecosystem a rhywogaethau uchod (**3.1A a 3.1B**) gan fod llygredd aer yn un o brif achosion newid a cholli rhywogaethau ac ecosystemau yng Nghymru (fel yn y DU ac yn fyd-eang) ond sydd hefyd yn fuddiol i iechyd pobl. Cynigir dau ddangosydd. Y cyntaf yw'r **Ardal o Dir lle mae Crynodiadau Amonia (a ddiffinnir fel 1ug/m³) yn Mynd Heibio i Oddefgarwch Rhywogaethau Sensitif (3.2A)**. Mae ffynhonnell amonia a'i effaith wedi'u crynhoi yn yr amgylchedd gwledig gydag amaethyddiaeth yn cyfrannu 85% o allyriadau amonia yng Nghymru. Gwerth y dangosydd hwn yw ei fod yn canolbwyntio'n benodol ar gyfraniad amonia at ddirywiad ein rhywogaethau a'n hecosystemau ac felly ymrwymiad LIC i gyflawni'r fframwaith 30 erbyn 30 ar gyfer amddiffyn 30% o dir, dŵr croyw a môr ar gyfer pobl a natur erbyn 2030. Nid yw'r targed presennol yng Nghymru o leihau allyriadau amonia 16% erbyn 2030 o linell sylfaen 2005 mor benodol â'r ffocws ar adrodd ar effeithiau bioamrywiaeth ond gellid ei ddefnyddio yn lle hynny. Dylid nodi bod gwaith newydd a gomisiynwyd ar gyfer yr adroddiad hwn yn amcangyfrif bod 55% o'r amonia a ddyddodir yn cael ei allyrru yng Nghymru, ac felly bydd camau SLM yma yng Nghymru ar leihau allyriadau yn cael yr effaith a fwriadwyd ar fioamrywiaeth. Ail ddangosydd yw'r **Ardal Goetir sy'n Tynnu Llygredd Aer (3.2B)** allan o'r atmosffer. Mae pob math o lystyfiant yn gweithredu fel arwyneb dyddodiad ar gyfer gronynnau a mathau eraill o lygryddion o'r awyr, ond mae gan goed arwynebedd dail uchel fesul uned o arwynebedd y ddaear ac felly maent yn cael gwared ar fwy o lygredd aer. Er enghraifft, mae coed yn cyfrif am gael gwared ar tua 75% o ronynnau yng Nghymru ac amcangyfrifir bod eu gwerth am y budd hwn yn £75 miliwn/y flwyddyn mewn perthynas ag effeithiau ar iechyd pobl. Bydd unrhyw gynnydd mewn gorchudd coediog yn cael gwared ar lawer o fathau o lygredd aer gan gynnwys gronynnau wrth i fâsau aer symud dros y dirwedd er y cydnabyddir y bydd coetir a blannir i fyni'r gwynt o ganol trefol yn gwneud cyfraniad mwy. Gellid cynnwys yr elfen ofodol hon mewn amser.

Mae gwella ansawdd dŵr (**PoS 3.3**) hefyd yn berthnasol i'r amcan hwn. Nodwyd **Canran y Cyrff Dŵr Croyw mewn Cyflwr Ecolegol Da mewn Ardaloedd sy'n cael eu dominyddu gan Amaethyddiaeth (3.3A)** yn 2018 gan Fforwm Rheoli Tir Cymru. Fe wnaeth is-grŵp nodi 47 o ddalgylchoedd lle'r oedd gweithgarwch amaethyddol yn brif reswm pam nad oedd yr ardaloedd hyn mewn statws da. Gallai defnyddio hyn fel man cychwyn a llinell sylfaen ffurfio'r sail ar gyfer dangosydd newydd. Ystyrir **nifer y Pathogenau o Amaethyddiaeth mewn Dyfroedd Croyw ac Arfordirol (3.3B)** hefyd fel dangosydd â 'photensial ar gyfer y dyfodol' gan nad yw'n bosibl priodoli ffynonellau pathogenau ar hyn o bryd.

Dangosydd newydd arfaethedig terfynol yw **Canran y Priddoedd mewn Glaswelltir Âr a Glaswelltir wedi'i Wella sy'n fwy na'r Pwyntiau Sbarduno ar gyfer Trwytholchi Ffosfforws**

(3.3C). Mae hyn yn manteisio ar y buddsoddiad gan Lywodraeth Cymru yn rhaglen monitro pridd genedlaethol ERAMMP a adroddodd yn ddiweddar gynnydd yn nifer y priddoedd sy'n mynd heibio i'r pwynt sbarduno hwn, gan awgrymu risg uwch o ollwng ffosfforws i gyrsiau dŵr. Ar gyfer nitrogen, mae nifer y ffermydd nad ydynt yn cydymffurfio mewn perthynas â Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol neu COAP) (Cymru) 2021 yn cwmpasu nitrogen mewn tail ond y mae data sy'n dangos mwyafrif o ffermydd nad ydynt yn cydymffurfio dim ond wedi'u casglu ar hyn o bryd ar ffermydd â gweithgareddau risg uchel ac felly nid yw hyn yn gynrychioliadol o'r darlun cenedlaethol. Fodd bynnag, bydd hyn yn dod ymhén amser a gellid ei ychwanegu fel dangosydd ychwanegol ar gyfer risgiau i ansawdd dŵr.

Yn olaf, mae Mwyafu Effeithlonrwydd Defnyddio Adnoddau (**PoS 3.4**) yn hanfodol ar gyfer y PoS hwn gan y bydd defnydd aneffeithlon o dir ac adnoddau eraill yn arwain naill ai at dir nad yw ar gael ar gyfer gwasanaethau a buddion eraill a / neu ollngiad gwrteithiau, tail a chemegau i'r amgylchedd ehangach gan achosi difrod – gweler Dangosyddion **1.5A-D**.

Amcan 4 SLM - Gwarchod a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd atynt ac ymgysylltiad â nhw, a chynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd.

Mae cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd (**PoS 4.1**) yn ganolog i'r amcan hwn ac mae hefyd yn rhan o nodau Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (WFG). Y dangosydd arfaethedig yw **Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn Ardaloedd Gwledig ac o fewn y Sector Amaethyddol (4.1A)**. Gwerth y dangosydd hwn yw ei fod yn addasiad o ddangosydd presennol ac yn gysylltiedig â'r uchelgais i gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Mae gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol (**PoS 4.2**) yn seiliedig ar ddau ddangosydd. Mae **Cyflwr tirweddau dynodedig (NPs ac AHNEs) (4.2A)** yn ddangosydd posibl ar gyfer y dyfodol gan nad oes data cyfredol, ond mae ffynonellau posibl yn bodoli. **Byddai Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig (4.2B)** yn gallu defnyddio data presennol ar Henebion Rhestredig (SAMs) gan CADW a ffynonellau data eraill ar asedau amgylchedd hanesyddol.

Cynrychiolir mynediad ac ymgysylltiad â chefn gwlad a threftadaeth (**PoS 4.3**) gan dri dangosydd. Mae **hawliau tramwy cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo (4.3A)** yn seiliedig ar ddata presennol ac adroddir arno'n rheolaidd. Er mwyn cwmpasu ymgysylltiad, cynigir defnyddio **ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru sydd ar ddod (4.3B)** fel dangosydd posibl yn y dyfodol. Yn olaf, rydym yn awgrymu datblygu dangosydd o amgylch **Dydd Sul y Fferm Agored, ymweliadau â ffermydd a grwpiau ysgol (4.3C)**. Unwaith eto, mae hwn yn ddangosydd posibl yn y dyfodol gan nad yw'r data'n bodoli ar hyn o bryd mewn ffordd gyson.

Targedau

Cyfrifoldeb Llywodraeth Cymru yw gosod targedau ar gyfer pob un o'r dangosyddion a ddewiswyd i fesur y cynnydd a wneir gan y cymysgedd o fecanweithiau polisi a chamau gweithredu a roddir ar waith i gyflawni yn erbyn y pedwar amcan SLM. Fel y nodir yn Adran 6 o Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, bydd y dangosyddion SLM yn cael eu hadrodd bob pum mlynedd.

Lle bo'n briodol, awgrymwyd gwerthoedd ar gyfer targedau am y dangosyddion effaith arfaethedig yn seiliedig ar asesiad o dargedau presennol perthnasol a thueddiadau cyfredol ar gyfer y data sy'n sail i'r targed. Darperir tri gwerth gwahanol:

- Nod lleiaf – sy'n cyfateb i gynnal y status quo / tueddiadau presennol.
- Nod cymedrol – gwelliannau cymedrol neu gynaliadwy yn y tueddiadau cyfredol.
- Nod uchelgeisiol – newid trawsnewidiol, o'i gymharu â'r tueddiadau cyfredol.

Trafodwyd opsiynau posibl ar gyfer gwerthoedd targed gyda'r TEG ac yng nghyfarfod rhanddeiliaid wyneb yn wyneb ym mis Mehefin 2025. Mae'r wybodaeth a ddarperir yn seiliedig yn unig ar asesiad o'r data sylfaenol a'r tueddiadau ar gyfer pob un o'r dangosyddion ar y rhestr fer yn ogystal ag adlewyrchu mewnbwn rhanddeiliaid.

Canlyniad y trafodaethau hyn yw bod targedau wedi'u hawgrymu ar gyfer 16 o ddangosyddion ond nad oes targedau wedi'u nodi ar gyfer 19 gan nad oes polisi nac uchelgais cyfredol gan Lywodraeth Cymru yn y parth cyhoeddus, dim ond pan gânt eu hystyried fel rhan o naratif sy'n disgrifio cyfres o ddangosyddion y mae targedau'n gwneud synnwyr, neu os oes angen osgoi rhagfarnu ymgynghoriad yn y dyfodol.

Mae'n bwysig ailadrodd bod y gwerthoedd a gynigir yn werthoedd dangosol i nodi'r tair lefel o uchelgais a nodir uchod. Nid ydynt yn seiliedig ar unrhyw ddata sy'n gysylltiedig â'r nifer posibl o gynlluniau sy'n cael eu defnyddio nac argaeledd cyllideb. Felly dim ond fel 'bwyd i'r meddwl' y cânt eu cynnig i Lywodraeth Cymru i roi mewnbwn i'r broses o osod targedau.

Mae pedwar tabl crynodeb yn dwyn ynghyd yr holl ddangosyddion arfaethedig, eu llinell sylfaen a'u tueddiadau a'r targedau arfaethedig lle mae'r rhain wedi'u darparu ynghyd â sylwadau eraill y dylai Llywodraeth Cymru eu hystyried yn y dyfodol.

Casgliadau ac argymhellion

Mae hwn wedi bod yn ddarn o waith cyflym iawn yn ymwneud â darn cymhleth iawn o ddeddfwriaeth. Mae tîm ERAMMP yn ddiolchgar i'r TEG a'r Rhanddeiliaid am eu hamynedd a'u hamser wrth i ni lywio nifer fawr iawn o ddangosyddion posibl (> 700) a ffynonellau data posibl.

At ei gilydd, mae'n amlwg bod Cymru yn genedl sy'n gyfoethog o ran data oherwydd buddsoddiad ac ymrwymiad LLC i sicrhau bod polisi wedi'i seilio ar dystiolaeth. Felly mae tîm ERAMMP wedi gallu nodi o leiaf un dangosydd gyda ffynonellau data cenedlaethol cadarn y gellir eu defnyddio fel dangosydd effaith ar gyfer pob PoS a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 gydag un eithriad – iechyd a lles anifeiliaid. Dylid nodi, fodd bynnag, fod rhanddeiliaid yn bryderus iawn ynghylch y potensial i fabwysiadu set fach iawn o ddangosyddion effaith nad oeddent yn adlewyrchu cymhlethdod llawn a chyd-fanteision a chyfaddawdau posibl gwahanol ddangosyddion.

Fodd bynnag, dylid cydnabod bod rhai bylchau annisgwyl yn y data sy'n cwmpasu meysydd pwysig ar gyfer SLM yn y dyfodol. Darperir cyfres o argymhellion sy'n blaenoriaethu rhai o'r anghenion data a dangosyddion mwyaf brys os yw effeithiau SLM i gael eu hadrodd yn effeithiol. Ar ben hynny, cydnabyddir y bydd angen datblygu ac adolygu bron pob dangosydd a tharged yn rheolaidd.

Mae'r 19 o argymhellion, a nodir ym Mhennod 9 yr adroddiad, yn ymwneud â phedwar maes allweddol:

1. **Anghenion data:** Comisiynu casglu deg ffrwd ddata blaenoriaeth nad ydynt ar gael ar gyfer Cymru ar hyn o bryd a fydd yn hanfodol i olrhain effaith Rheoli Llifogydd yn y dyfodol (argymhellion 1 – 10).
2. **Datblygu dangosyddion newydd:** Er bod tri dangosydd effaith newydd wedi'u datblygu ar gyfer yr adroddiad hwn, gwnaed hyn ar gyfer meysydd lle'r oedd gan y tîm fynediad at, a lle roeddent yn gyfarwydd â, ffrydiau data perthnasol. Nid oedd cyfyngiadau amser ac adnoddau ar gael ar gyfer datblygu nifer o ddangosyddion arfaethedig eraill (argymhellion 11–17). Comisiynu ymchwil i ddatblygu methodolegau newydd ar gyfer creu pum dangosydd newydd mewn meysydd allweddol eraill o SLM sy'n cynnwys integreiddio sawl ffrwd data (e.e. carbon ffermydd / offeryn GHG) a / neu argymhellir defnyddio technolegau newydd (e.e. synhwyro o bell i adrodd am lifogydd anfwriadol a sychder ar dir amaethyddol) ynghyd ag ymgynghori pellach ar y tri dangosydd effaith newydd a gynigir.
3. **Adrodd ar gynnydd:** Dylai adrodd ar gynnydd dangosyddion a thargedau bob amser gynnwys cyd-destun a naratif ar gyfer pob Amcan SLM a PoS gan fod rhanddeiliaid yn bryderus iawn na fydd tueddiadau mewn data yn unig o reidrwydd yn dangos cymhlethdod cyd-fuddion a chyfaddawdau o fewn a rhwng PoSs ac Amcanion (argymhelliad 18).
4. **Adolygu'r rheolaidd:** Dylid adolygu'r holl ddangosyddion a thargedau'n rheolaidd ochr yn ochr â'r Fframweithiau ToC ac M&E i sicrhau eu bod yn parhau i fod yn addas at y diben. Dylid nodi hefyd nad yw absenoldeb targedau ar gyfer rhai dangosyddion yn golygu na ddylid adrodd ar dueddiadau mewn data sylfaenol nes y gellir cytuno ar dargedau (gweler argymhelliad 19).

1 CYFLWYNIAD A PHWRPAS

Diben yr adroddiad hwn yw datblygu'r bensaerniaeth monitro a gwerthuso ar gyfer Fframwaith Rheoli Tir Cynaliadwy (SLM) Llywodraeth Cymru, gan adeiladu ar y bensaerniaeth monitro, adrodd a gwerthuso bresennol sydd wedi'i chynnwys yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Mae hyn yn darparu strwythur cyffredinol i asesu a yw'r Fframwaith SLM a'r mecanweithiau polisi² a'r camau gweithredu a roddwyd ar waith i gyflawni ei amcanion, yn cael yr effeithiau disgwyledig ai peidio. Mae'r adroddiad hefyd yn darparu argymhellion i lywio penderfyniadau LLC ar ddewis dangosyddion effaith a thargedau i benderfynu i ba raddau y mae cynnydd yn cael ei wneud tuag at gyflawni amcanion a chanlyniadau'r SLM. Mae Adran 2 o'r Ddeddf yn nodi sut mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru arfer cyfres o swyddogaethau mewn perthynas â'r fframwaith SLM "yn y ffordd y maent yn ei hystyried orau yn cyfrannu at gyflawni'r amcanion rheoli tir cynaliadwy i'r graddau y mae'n gyson ag arfer eu swyddogaethau'n briodol". Er hwylustod, cyfeirir at hyn yma fel y "ddyletswydd SLM".

Mae Adran 4 o'r Ddeddf yn nodi bod rhaid i Weinidogion Cymru gyflwyno datganiad yn nodi dangosyddion a thargedau ar gyfer mesur cynnydd tuag at gyflawni'r amcanion SLM yn unol â'r ddyletswydd SLM (o leiaf un ar gyfer pob un o'r pedwar amcan SLM). Rhaid gwneud hyn erbyn 31 Rhagfyr 2025. Mae'r Ddeddf yn nodi bod rhaid bod o leiaf un dangosydd penodol (a tharged cysylltiedig) ar gyfer pob un o'r pedwar amcan SLM (Adran 4, is-adran 2), ond gellir cynnwys dangosyddion a thargedau pellach hefyd ar gyfer un neu fwy o'r amcanion SLM (Adran 4, is-adranau 4 a 5). Gellir adolygu a diwygio'r datganiad ar unrhyw adeg hefyd (Adran 4, is-adran 9). Unwaith y bydd y rhain wedi'u rhoi ar waith, mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru adrodd bob pum mlynedd ar y cynnydd a wnaed tuag at gyflawni'r pedwar amcan SLM, gan gyfeirio at y set o ddangosyddion a thargedau y cytunwyd arnynt (Adran 6).

Bydd y dangosyddion a'r targedau, a'r bensaerniaeth monitro a gwerthuso ehangach, yn disodli'r pensaerniaethau monitro blaenorol sydd ar waith i fonitro'r Polisi Amaethyddol Cyffredin (PAC). Er mwyn llywio penderfyniadau Llywodraeth Cymru (LLC) ar y dangosyddion i'w defnyddio ac i gefnogi datblygiad targedau ar gyfer pob un o'r rhain, mae'r adroddiad hwn yn nodi pensaerniaeth monitro a gwerthuso gyffredinol ar gyfer y fframwaith SLM (Pennod 2) yn ogystal â chynigion ar gyfer cyfres o ddangosyddion y gellid eu defnyddio i fesur cynnydd yn erbyn cyflawni pob un o'r pedwar SLM (Pennod 3) a gwybodaeth i lywio gosod targedau (Pennod 4).

Mae'r bensaerniaeth monitro a gwerthuso wedi'i llywio gan y Ddamcaniaeth Newid (gweler Hart et al., 2025, Adroddiad ERAMMP-108) sy'n nodi'r prif gamau gweithredu a'r amodau galluogi y dylid eu rhoi ar waith i gyflawni'r pedwar amcan SLM a'r dibenion y gellir darparu cymorth ar eu cyfer wrth fynd ar drywydd yr amcanion hyn, a elwir yn 'Dibenion Cymorth'³. Mae'r dangosyddion manwl a'r canllawiau ar gyfer gosod targedau wedi'u datblygu mewn cydweithrediad â Grŵp Arbenigwyr Technegol (TEG) a gyfarfu dair gwaith rhwng Ionawr a Mehefin 2025, dau ddigwyddiad i randdeiliaid, un yn bersonol (5 Mehefin 2025) ac un ar-lein (4 Awst 2025) a mewnbynnau ysgrifenedig ar y dangosyddion arfaethedig gan randdeiliaid yn ystod Awst 2025.

² Defnyddir y term 'mecanwaith polisi' i gyfeirio at unrhyw fath o lifer polisi a roddir ar waith y mae ei gamau gweithredu'n cefnogi cyflawni'r amcanion SLM fel y'u nodir yn y Ddamcaniaeth Newid – gallai hyn gynnwys cynlluniau cymorth, rheoleiddio, offerynnau sy'n seiliedig ar y farchnad ac ati.

³ Mae'r rhain wedi'u nodi yn Adran 8 o Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr a gellir ei diwygio neu ychwanegu ati dros amser.

2 PENSAERNIAETH MONITRO A GWERTHUSO RHEOLI TIR CYNALIADWY

Mae pensaernïaeth monitro a gwerthuso sydd wedi'i chynllunio'n dda yn hanfodol i lwyddiant polisi cyhoeddus. Fel y nodwyd yn y Memorandwm Esboniadol i Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, *'mae monitro ac adrodd effeithiol yn hanfodol i sicrhau atebolrwydd effeithiol ar gyfer gweithredu SLM, yn ogystal ag ymgysylltu a chraffu priodol gan y Senedd, grwpiau buddiant, ac eraill. Mae monitro ac adrodd effeithiol hefyd yn hanfodol i asesu effeithiolrwydd polisiâu ac i ddarparu sylfaen dystiolaeth bwysig a datblygol ar gyfer datblygu polisiâu parhaus, drwy wella gwybodaeth, arloesi ac adnabod tueddiadau'* (Adran 3.73)⁴.

Mae'r bensaernïaeth monitro a gwerthuso yn darparu set strwythuredig o gwestiynau, dangosyddion (gan gynnwys targedau neu gyfeiriad teithio wedi'i ddiffinio ymlaen llaw) a dulliau a ddefnyddir i olrhain cynnydd wrth weithredu polisiâu ac asesu a yw amcanion polisi wedi'u cyflawni. Mae'n cael ei lywio gan y ToC a gynhyrchwyd ar gyfer y Fframwaith SLM (Hart et al., 2025, Adroddiad ERAMMP-108). Fodd bynnag, fel y nodwyd yn y ToC, mae polisi'n gweithredu mewn amgylchedd dynamig a gall cyflawniad yr amcanion SLM gael ei ddylanwadu gan newidiadau yn y ffactorau a'r rhagdybiaethau a wneir. Gallai hyn ymwneud â'r adnoddau sydd ar gael i ariannu, rheoli a/neu gyflawni'r mecanweithiau polisi SLM sydd ar waith neu gallai fod yn gysylltiedig â'r angen i ymateb i argyfyngau o un fath neu'r llall (e.e. cysylltiedig ag hinsawdd, geo-wleidyddol neu glefyd). Mae pensaernïaeth monitro a gwerthuso yn galluogi i'r broses barhaus o weithredu mecanweithiau polisi SLM gael ei hadolygu a dylai helpu i lywio penderfyniadau ynghylch a oes angen addasu mecanweithiau polisi⁵ (p'un a ydynt yn bodoli neu i'w rhoi ar waith yn y dyfodol) os nad ydynt yn cyflawni'r hyn a ddisgwyllir.

Nid bwriad yr astudiaeth hon yw darparu Pensaernïaeth monitro a gwerthuso gwbl weithredol. Yn hytrach, yr hyn a ddarperir yw'r bensaernïaeth gyffredinol ar gyfer asesu cynnydd tuag at gyflawni'r pedwar amcan SLM fel y'u nodir yn adran 1 o Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Bwriad y bensaernïaeth hon yw helpu i lywio penderfyniadau LLC ar sut i werthuso'r cymysgedd o fecanweithiau polisi a roddir ar waith i gyflawni'r pedwar amcan SLM a chyfrannu at saith nod Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol fel y'u nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Dylid nodi hefyd y gellir defnyddio gwahanol fathau o ddangosyddion, data a dulliau methodolegol i ateb y cwestiynau gwerthuso a nodwyd. Er enghraifft, o ran dangosyddion, gall y rhain fod: dangosyddion ariannol (swm y cyllid a ddarperir i weithgaredd neu gynlluniau penodol); dangosyddion gweithgaredd neu allbwn (e.e. ardaloedd o dir neu nifer yr unedau da byw o dan gytundeb); a dangosyddion effaith neu ganlyniad (e.e. newid mewn allyriadau nwyon tŷ gwyrdr).

Fodd bynnag, nid yw'r astudiaeth hon yn darparu'r holl ffynonellau data perthnasol na'r dulliau methodolegol i werthuso'r holl feini prawf gwerthuso yn y bensaernïaeth monitro a gwerthuso a ddatblygwyd. Ei bwrpas yn unig yw nodi **dangosyddion effaith** posibl y gellid eu defnyddio i

⁴ [Memorandwm Esboniadol Deddf Amaethyddiaeth \(Cymru\) 2023](#)

⁵ Defnyddir y term 'mecanwaith polisi' i gyfeirio at unrhyw fath o lifer polisi a roddir ar waith y mae ei gamau gweithredu'n cefnogi cyflawni'r amcanion SLM fel y'u nodir yn y Ddamcaniaeth Newid – gallai hyn gynnwys cynlluniau cymorth, rheoleiddio, offerynnau sy'n seiliedig ar y farchnad ac ati.

asesu effeithiolrwydd ac effaith y mecanweithiau polisi a roddwyd ar waith i gyflawni'r amcanion SLM yn unol â gofynion Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023.

2.1 Amcanion SLM a Damcaniaeth Newid

Fel y nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023, y pedwar amcan SLM yw:

1. Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy
2. Lliniaru ac addasu i newid hinsawdd
3. Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu
4. Cadw a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd atynt ac ymgysylltiad â nhw, a chynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd

Mae pob amcan yn cynnwys gofyniad i ddiwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain, ac i gyfrannu at gyflawni'r nodau llesiant yn adran 4 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Mae Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) hefyd yn darparu gwybodaeth fanylach am amcanion 1, 3 a 4 fel a ganlyn:

- **Amcan 1:** At ddibenion yr amcan cyntaf, mae ffactorau sy'n berthnasol i ba un a yw bwyd a nwyddau eraill yn cael eu cynhyrchu mewn modd cynaliadwy yn cynnwys, ymhlith pethau eraill, gwydnwch busnesau amaethyddol o fewn y cymunedau lle maent yn gweithredu a'u cyfraniad at yr economi leol (adran 1(6));
- **Amcan 3:** At ddibenion y trydydd amcan, mae ffactorau sy'n berthnasol i wydnwch ecosystemau yn cynnwys, ymhlith pethau eraill—
 - (a) amrywiaeth rhwng ac o fewn ecosystemau;
 - (b) y cysylltiadau rhwng ac o fewn ecosystemau;
 - (c) graddfa ecosystemau;
 - (d) cyflwr ecosystemau (gan gynnwys eu strwythur a'u gweithrediad);
 - (e) addasrwydd ecosystemau (adran 1(7))
- **Amcan 4:** At ddibenion y pedwerydd amcan, mae "adnoddau diwylliannol" yn cynnwys, ymhlith pethau eraill, treftadaeth ddiwylliannol a'r amgylchedd hanesyddol (adran 1(8)).

Mae'r Memorandwm Esboniadol hefyd yn pwysleisio bod Amcan 3 yn ganolog i gyflawni'r amcanion eraill, gan gydnabod bod gwydnwch ecosystemau yn hanfodol i gynaliadwyedd ehangach. Mae'n nodi, 'Mae'r trydydd amcan yn ategu amcanion SLM eraill drwy geisio cynnal a gwella amgylchedd naturiol bioamrywiol gydag ecosystemau iach sy'n gweithredu ac sy'n cefnogi cynaliadwyedd cymdeithasol, economaidd ac ecolegol a'r gallu i addasu i newid. Mae hyn yn cydnabod bod ecosystemau sy'n gweithredu'n iach yn sail i economaidd a chynaliadwyedd cymdeithasol/diwylliannol' (gweler adran 3.59 o [Femorandwm Esboniadol Deddf Amaethyddiaeth \(Cymru\) 2023](#)).

Gellir rhannu'r rhain yn is-amcanion mwy manwl, neu ddibenion y mae gan Weinidogion Cymru bwerau i ddarparu cymorth ar eu cyfer o dan adran 8 o Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Dyma'r Dibenion Cymorth (PoS) a nodwyd yn y Ddeddf Amaethyddiaeth:

- a) annog cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol;

- b) helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau;
- c) gwella gwydnwch busnesau amaethyddol;
- d) cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd;
- e) lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr;
- f) cynyddu faint o garbon sy'n cael ei ddal a'i storio i'r eithaf;
- g) cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau;
- h) gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol;
- i) gwella ansawdd aer;
- j) gwella ansawdd dŵr;
- k) cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol a'u hymgysylltiad â nhw;
- l) lliniaru risgiau llifogydd a sychder;
- m) cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid;
- n) sicrhau'r effeithlonrwydd adnoddau mwyaf posibl;
- o) annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol (gan gynnwys drwy fabwysiadu arferion effeithlonrwydd ynni ac arbed ynni a chynhyrchu ynni adnewyddadwy ar eu tir).

Mae'n bwysig nodi na ddylid ystyried y pedwar amcan SLM ar eu pen eu hunain. Yn hytrach, bwriedir iddynt atgyfnerthu ei gilydd. Mae hyn yn amlwg o'r ffaith bod llawer o'r PoS yn cyfrannu at gyflawni mwy nag un o'r pedwar prif amcan (gweler Tabl 2-1). Mae'r cysylltiadau rhwng y PoS a'r amcanion SLM yn nodi'r prif gyfraniadau (uniongyrchol ac anuniongyrchol) a nodwyd. Ni ddylid ystyried hyn yn bendant gan ei bod yn bosibl y gallai cysylltiadau eraill llai amlwg fodoli.

Tabl 2-1: Cysylltiadau uniongyrchol ac anuniongyrchol posibl rhwng Dibenion Cymorth a'r amcanion SLM

Dibenion Cymorth	Amcan SLM 1	Amcan SLM 2	Amcan SLM 3	Amcan SLM 4
a) annog cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol	*	~	~	~
b) helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau	*			~
c) gwella gwydnwch busnesau amaethyddol	*			~
d) cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd				*
e) lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr	~	*		
f) mwyafu dal a storio carbon	~	*	~	
g) cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau	~	~	*	~
h) gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol		~	~	*

Dibenion Cymorth	Amcan SLM 1	Amcan SLM 2	Amcan SLM 3	Amcan SLM 4
i) gwella ansawdd aer	~		*	
j) gwella ansawdd dŵr	~		*	
k) cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol a'u hymgysylltiad â nhw				*
l) lliniaru risgiau llifogydd a sychder	~	*	~	~
m) cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid	*	~	~	
n) sicrhau'r effeithlonrwydd adnoddau mwyaf posibl	*	*	*	~
o) annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol (gan gynnwys drwy fabwysiadu arferion effeithlonrwydd ynni ac arbed ynni a chynhyrchu ynni adnewyddadwy ar eu tir)	~	*		

Eglurhad: * = cyswllt uniongyrchol; ~ = cyswllt anuniongyrchol

Ffynhonnell: Damcaniaeth Newid (Hart et al., 2025 – Adroddiad ERAMMP-108)

Wrth ddatblygu'r bensaernïaeth monitro a gwerthuso, mae'r PoS a'u cwestiynau a dangosyddion gwerthuso cysylltiedig wedi'u grwpio a'u hail-rifo o dan y prif amcan SLM y maent yn cyfrannu ato. Gwnaed hyn i wneud y bensaernïaeth yn llai cymhleth ac yn symlach i'w gweithredu.

Fel y nodwyd uchod, mae'n bwysig cydnabod **bod y dangosyddion SLM a ddatblygwyd yn yr astudiaeth hon yn ymwneud â chanlyniadau ac effaith ac nid gweithgareddau.**

2.2 Pensaernïaeth monitro a gwerthuso SLM

Mae pensaernïaeth monitro a gwerthuso cyffredinol ar gyfer y Fframwaith SLM yn cynnwys set o gwestiynau gwerthuso ar gyfer pum maen prawf gwerthuso gwahanol (perthnasedd, effeithiolrwydd/effaith, effeithlonrwydd, cydlyniant a gwaddol). Ar gyfer pob cwestiwn gwerthuso, nodir 'Ffactor Llwyddiant'. Dyma'r meini prawf barnu sy'n egluro sut y bydd y cwestiynau gwerthuso yn cael eu hateb ac yn helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio⁶.

Mae'r cwestiynau gwerthuso wedi'u drafftio mewn ffordd sy'n canolbwyntio ar asesu'r cymysgedd o fecanweithiau polisi a roddir ar waith i gyflawni'r amcanion SLM, yn hytrach na mecanweithiau unigol. Bydd gan bob cynllun unigol (e.e. y Cynllun Ffermio Cynaliadwy – SFS) ei raglen fonitro a gwerthuso ei hun, sy'n nythu o dan y bensaernïaeth gyffredinol hon.

⁶ Gweler er enghraifft: Comisiwn Ewropeaidd, Cyfarwyddiaeth Gyffredinol Amaethyddiaeth a Datblygu Gwledig – Uned A.3 (2023): Defnyddio Ffactorau Llwyddiant wrth Werthuso

Mae'r meini prawf gwerthuso a ddewiswyd yn tynnu'n helaeth ar y bensaerniaeth monitro a gwerthuso sydd ar waith ar hyn o bryd ar gyfer Polisi Amaethyddol Cyffredin yr UE⁷ ac wedi'i chymhwyso i'r sefyllfa yng Nghymru a'r Fframwaith SLM a roddwyd ar waith o dan Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Fodd bynnag, mae hefyd wedi cael ei lywio gan waith yr OECD (OECD, 2019) a Markiewicz a Patrick (2016).

2.3 Cwestiynau M&E craidd SLM

Mae'r cwestiynau gwerthuso craidd a'r ffactorau llwyddiant a ddatblygwyd ar gyfer y Fframwaith SLM wedi'u nodi o dan bum maen prawf gwerthuso (perthnasedd, effeithiolrwydd ac effaith, effeithlonrwydd, cydlyniant a gwaddol) isod.

2.3.1 Perthnasedd

O dan y maen prawf gwerthuso 'perthnasedd', mae dadansoddiad yn archwilio i ba raddau y mae amcanion a dyluniad mecanweithiau polisi SLM yn parhau i fod yn berthnasol i anghenion a phroblemau presennol a rhai'r dyfodol yng Nghymru, gan gynnwys nodau a blaenoriaethau polisi ehangach Cymru. Mae asesu perthnasedd yn cynnwys edrych ar wahaniaethau a chyfaddawdau rhwng blaenoriaethau neu anghenion. Mae'n gofyn am ddadansoddi unrhyw newidiadau yn y cyd-destun ac asesu i ba raddau y gellir addasu mecanweithiau polisi SLM (neu y maent wedi cael eu haddasu) i aros yn berthnasol.

Mae dau brif gwestiwn gwerthuso cyffredinol ar gyfer perthnasedd mewn perthynas â'r Fframwaith SLM:

- I ba raddau mae'r PoS o dan y Fframwaith SLM yn dal i adlewyrchu anghenion presennol a rhagweledig y sector bwyd-amaeth, yr amgylchedd, yr hinsawdd a chymunedau gwledig yng Nghymru?
- I ba raddau mae'r mecanweithiau polisi ar waith i fynd i'r afael â'r amcanion SLM a'r PoS i'w cadw'n addasadwy ac yn berthnasol o ystyried anghenion y dyfodol a blaenoriaethau polisi sy'n esblygu?

Mae'r tabl canlynol yn nodi'r cwestiynau gwerthuso cyffredinol a'u his-gwestiynau cysylltiedig. Ar gyfer pob is-gwestiwn mae'n disgrifio ffactorau llwyddiant, a fyddai'n llywio sut y byddai'r cwestiynau gwerthuso'n cael eu hateb ac yn helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio.

⁷ Gweler [fframwaith gwerthuso PAC ar lefel yr UE | Rhwydwaith PAC yr UE](#)

Tabl 2-2: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer Perthnasedd

Maen prawf gwerthuso: Perthnasedd		
Cwestiynau cyffredinol	Is-gwestiynau	Ffactorau Llwyddiant
I ba raddau mae'r Dibenion Cymorth o dan y Fframwaith SLM yn dal i adlewyrchu anghenion presennol a rhagweladwy'r sector bwyd-amaeth, yr amgylchedd, yr hinsawdd a chymunedau gwledig yng Nghymru? I ba raddau mae'r mecanweithiau polisi ar waith i fynd i'r afael â PoS SLM i'w cadw'n addasadwy ac yn berthnasol o ystyried anghenion y dyfodol a blaenoriaethau polisi sy'n esblygu?	Sut mae'r anghenion a nodwyd yn wreiddiol wedi esblygu dros amser ac a ydyn nhw'n dal i fod yn gyson â'r rhagdybiaethau a'r rhagamcanion cychwynnol?	Mae'r cyd-destun cyffredinol a'r anghenion a nodwyd ar gyfer amaethyddiaeth, neu weithgareddau eraill a gynhelir ar dir a ddefnyddir ar gyfer amaethyddiaeth a gweithgareddau ategol, wedi esblygu yn ôl rhagdybiaethau a rhagamcanion cychwynnol.
	I ba raddau mae rhanddeiliaid yn gweld Dibenion Cymorth a mecanweithiau SLM fel rhai perthnasol i'w hanghenion?	Mae ffermwyr, rheolwyr tir, cymunedau gwledig ac actorion sy'n ymwneud â gweithgareddau ategol yn nodi bod eu hanghenion yn cyd-fynd â Dibenion Cymorth y Cynllun Rheoli Tir ac Ardal.
	I ba raddau mae'r anghenion a nodwyd pan gyflwynwyd Dibenion Cymorth SLM yn parhau i fod yn ddilys?	Mae Dibenion Cymorth SLM yn parhau i fod yn berthnasol ar gyfer mynd i'r afael ag anghenion presennol, anghenion y dyfodol a'r rhai sy'n newid.
	I ba raddau mae Dibenion Cymorth y Cynllun Rheoli Llifogydd yn dal i fod yn berthnasol yng ngoleuni anghenion a nodwyd yn y dyfodol a blaenoriaethau newidiol a all ddigwydd yn ystod eu gweithredu?	Mae'r mecanweithiau polisi sydd ar waith i fynd i'r afael â Dibenion Cymorth SLM yn parhau i fod yn berthnasol wrth fynd i'r afael ag anghenion cyfredol.

2.3.2 Effeithiolrwydd/Effaith

Mae asesiad o effeithiolrwydd yn nodi'r graddau y mae'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM sydd ar waith i gyflawni'r amcanion SLM wedi cyflawni'r amcanion hyn a'r PoS y maent wedi'u cysylltu â nhw trwy eu rhesymeg ymyrraeth. Dylai dadansoddiadau effeithiolrwydd hefyd ystyried y broses y cyflawnwyd yr amcanion drwyddi, pa ffactorau a lywiodd gyflawniad yr amcanion ac a oedd unrhyw effeithiau anfwriadol. Mewn perthynas â'r fframwaith SLM cyffredinol mae asesu effeithiolrwydd yn ymwneud â ffurfio barn yn seiliedig ar dystiolaeth ar y newidiadau sydd wedi digwydd a nodi rôl y gwahanol fecanweithiau polisi SLM wrth yrru'r newidiadau crynodedig hyn.

Mae asesu effaith yn cymryd persbectif tymor hwy ac yn archwilio'r cyfraniad a wneir gan y cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM wrth gyflawni'r nodau polisi ehangach y bwriedir i'r Fframwaith SLM gyfrannu atynt fel y nodir yn y ToC. Y canlyniadau terfynol yw saith nod Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Mae'r tabl canlynol yn nodi'r cwestiynau gwerthuso cyffredinol a'u his-gwestiynau cysylltiedig. Mae un prif gwestiwn gwerthuso cyffredinol ar gyfer effeithiolrwydd mewn perthynas â'r

Fframwaith SLM sy'n asesu i ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM yn mynd i'r afael ag amcanion a PhoS SLM.

O dan hyn, mae'r pedwar is-gwestiwn yn uniongyrchol gysylltiedig â'r amcanion SLM ar amaethyddiaeth gynaliadwy, hinsawdd, ecosystemau a diwylliant, ac mae gan bob un o'r rhain ei ffactor llwyddiant ei hun, a fyddai'n llywio sut y byddai'r cwestiynau gwerthuso'n cael eu hateb ac yn helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio. Mae set o is-gwestiynau mwy manwl (pob un â'i ffactor llwyddiant ei hun) yn cynrychioli pob un o'r PoS ac wedi'u trefnu i alinio â'r amcanion SLM y mae ganddynt gysylltiad uniongyrchol â nhw (fel y disgrifir yn y ToC).

Isod, mae tabl ar wahân yn mapio'r un broses ar gyfer effaith y maen prawf gwerthuso, mewn perthynas â'r cwestiwn ymchwil cyffredinol: i ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM wedi cyfrannu at ganlyniadau Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol? O ran effaith, mae'r is-gwestiynau'n uniongyrchol gysylltiedig â nodau hirdymor y polisi mewn perthynas â chanlyniadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Bwriad y cwestiynau yma yw deall pa nodweddion neu agweddau penodol ar fecanweithiau polisi SLM sydd wedi cyfrannu at nod cyffredinol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol i ddiwallu anghenion y presennol heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain.

Yn achos effeithiolrwydd ac effaith, byddai'r dangosyddion a ddatblygwyd yn yr adroddiad hwn yn berthnasol i'w defnyddio.

Tabl 2-3: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effeithiolrwydd

Maen prawf gwerthuso: Effeithiolrwydd				
Cwestiwn cyffredinol	Is-gwestiynau (Amcanion SLM)	Ffactorau Llwyddiant	Is-gwestiynau mwy manwl (Dibenion Cymorth SLM)	Ffactorau Llwyddiant
I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn mynd i'r afael ag Amcanion / Dibenion Cymorth SLM?	1. I ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM wedi sicrhau bod bwyd a nwyddau eraill yn cael eu cynhyrchu mewn modd cynaliadwy.	Mae bwyd, tanwydd a ffibr yn cael eu cynhyrchu'n fwy cynaliadwy oherwydd mecanweithiau polisi SLM.	I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi annog cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol?	Mae cynaliadwyedd amgylcheddol cynhyrchu bwyd, tanwydd a ffibr mewn busnesau amaethyddol Cymru yn cynyddu oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau?	Mae gan fusnesau amaethyddol Cymru gadwyni cyflenwi cryfach gyda chymunedau gwledig lleol, ac maent wedi'u hymgorffori'n fwy ynddynt oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
				Mae cymunedau gwledig yn ffynnu i

Maen prawf gwerthuso: Effeithiolrwydd				
Cwestiwn cyffredinol	Is-gwestiynau (Amcanion SLM)	Ffactorau Llwyddiant	Is-gwestiynau mwy manwl (Dibenion Cymorth SLM)	Ffactorau Llwyddiant
				raddau mwy oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi gwella gwydnwch busnesau amaethyddol?	Mae gwydnwch busnesau amaethyddol Cymru i brofiadau a siociau niweidiol yn cynyddu oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid?	Mae lles anifeiliaid wedi gwella oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
	2. I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi sicrhau bod newid hinsawdd yn cael ei liniaru a'i addasu?	Mae lliniaru ac addasu i newid hinsawdd wedi gwella oherwydd mecanweithiau polisi SLM.	I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr?	Mae allyriadau nwyon tŷ gwydr o fusnesau amaethyddol Cymru wedi lleihau oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi gwneud y mwyaf o ddal a storio carbon?	Mae dal a storio carbon gan fusnesau amaethyddol Cymru wedi'i fwyafu o ganlyniad i fecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi lliniaru risgiau llifogydd a sychder?	Mae risgiau llifogydd a sychder wedi'u lliniaru oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi sicrhau'r effeithlonrwydd adnoddau mwyaf posibl?	Mae effeithlonrwydd adnoddau (cynnyrch o'i gymharu â mewnbynnau) wedi'i fwyafu oherwydd

Maen prawf gwerthuso: Effeithiolrwydd				
Cwestiwn cyffredinol	Is-gwestiynau (Amcanion SLM)	Ffactorau Llwyddiant	Is-gwestiynau mwy manwl (Dibenion Cymorth SLM)	Ffactorau Llwyddiant
				mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol (gan gynnwys drwy fabwysiadu arferion effeithlonrwydd ynni ac arbed ynni, a chynhyrchu ynni adnewyddadwy ar eu tir?	Mae cynhyrchu ynni adnewyddadwy wedi cynyddu oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
				Mae effeithlonrwydd ynni ar ffermydd wedi cynyddu oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
	3. I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi sicrhau bod gwydnwch ecosystemau a'r manteision y maent yn eu darparu yn cael eu cynnal a'u gwella.	Mae gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu yn cael eu cynnal a'u gwella oherwydd mecanweithiau polisi SLM.	I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau?	Mae gwydnwch ecosystemau yn cynyddu neu, o leiaf, yn sefydlog oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi gwella ansawdd aer?	Mae ansawdd aer yn gwella oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi gwella ansawdd dŵr?	Mae ansawdd dŵr yn gwella oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi sicrhau'r effeithlonrwydd adnoddau mwyaf posibl?	Mae effeithlonrwydd adnoddau (cynnyrch o'i gymharu â mewnbynnau) wedi'i fwyafu oherwydd mecanweithiau polisi SLM.
	4. I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi sicrhau bod	Mae adnoddau cefn gwlad a diwylliannol, mynediad cyhoeddus, a'r	I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi hyrwyddo a hwyluso defnyddio'r iaith Gymraeg?	Mae defnyddio'r iaith Gymraeg wedi cael ei hyrwyddo a'i hwyluso mewn ardaloedd gwledig

Maen prawf gwerthuso: Effeithiolrwydd				
Cwestiwn cyffredinol	Is-gwestiynau (Amcanion SLM)	Ffactorau Llwyddiant	Is-gwestiynau mwy manwl (Dibenion Cymorth SLM)	Ffactorau Llwyddiant
	adnoddau cefn gwlad a diwylliannol, mynediad cyhoeddus, a'r iaith Gymraeg yn cael eu gwarchod, eu gwella a'u hyrwyddo?	iaith Gymraeg yn cael eu gwarchod, eu gwella a'u hyrwyddo oherwydd mecanweithiau polisi SLM.		gan fecanweithiau polisi SLM.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol?	Mae tirweddau dynodedig a'r amgylchedd hanesyddol wedi'u cadw a'u gwella.
			I ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi wedi cynnal a gwella mynediad y cyhoedd i gefn gwlad a'r amgylchedd hanesyddol ac ymgysylltiad â nhw?	Mae mynediad i gefn gwlad a'r amgylcheddau hanesyddol, a hygyrchedd iddynt, wedi gwella gan fecanweithiau polisi SLM.
	5. Pa effeithiau anfwriadol (cadarnhaol neu negyddol) sydd wedi dod i'r amlwg o weithredu mecanweithiau polisi SLM?	Caiff effeithiau anfwriadol eu nodi, eu monitro, a'u trin drwy reolaeth addasol		
	6. I ba raddau y mae gwersi o'r gweithrediad wedi llywio addasu mecanweithiau SLM?	Tystiolaeth o ddysgu iteradd a mireinio polisi yn seiliedig ar fonitro ac adborth gan randdeiliaid.		
	7. I ba raddau y gweithredwyd mecanweithiau SLM mewn modd amserol i ymateb i anghenion neu argyfyngau sy'n dod i'r amlwg?	Darparu cefnogaeth ac ymatebolrwydd amserol i siociau allanol (e.e. digwyddiadau hinsawdd, aflonyddwch yn y farchnad).		

Tabl 2-4: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effaith

Maen prawf gwerthuso: Effaith		
Cwestiynau cyffredinol	Is-gwestiynau	Ffactorau Llwyddiant
I ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM wedi cyfrannu at ganlyniadau Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru lewyrchus?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at gyflawni Cymru lewyrchus.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru wydn?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru wydn.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru iachach?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru iachach.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru fwy cyfartal?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru fwy cyfartal.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru o gymunedau clymol?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru o gymunedau clymol.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru â diwylliant bywiog lle mae'r iaith Gymraeg yn ffynnu?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru â diwylliant bywiog lle mae'r iaith Gymraeg yn ffynnu.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn cyfrannu at Gymru sy'n gyfrifol yn fyd-eang?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi gwneud cyfraniad priodoladwy at Gymru sy'n gyfrifol yn fyd-eang.

2.3.3 Effeithlonrwydd

Mae'r maen prawf gwerthuso effeithlonrwydd yn asesu i ba raddau y mae'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM wedi cyflawni neu y disgwylir iddynt gyfrannu at gyflawni amcanion SLM mewn modd cost-effeithiol ac amserol. Dylai dadansoddiad ystyried effeithlonrwydd o safbwynt y buddiolwr a'r weinyddiaeth. Gall hefyd archwilio'r potensial ar gyfer lleihau'r baich gweinyddol, unwaith eto i'r buddiolwr a'r weinyddiaeth. Yng nghyd-destun y Fframwaith SLM, elfen bwysig i'w harchwilio fyddai effeithlonrwydd o ran y cymysgedd o wahanol fecanweithiau polisi SLM a ddefnyddir i gyflawni'r amcanion SLM.

Mae'r tabl canlynol yn nodi'r cwestiynau gwerthuso cyffredinol a'u his-gwestiynau cysylltiedig. Mae dau brif gwestiwn gwerthuso cyffredinol ar gyfer effeithlonrwydd mewn perthynas â'r Fframwaith SLM:

- I ba raddau y cyflwynwyd y rhaglen SLM mewn modd effeithlon?
- I ba raddau mae'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM yn creu cost-effeithiolrwydd a gwerth am arian?

Ar gyfer pob is-gwestiwn, mae'r tabl yn disgrifio ffactor llwyddiant, a fyddai'n llywio sut y byddai'r cwestiynau gwerthuso'n cael eu hateb ac yn helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio.

Tabl 2-5: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer effeithlonrwydd

Maen prawf gwerthuso: effeithlonrwydd		
Cwestiynau cyffredinol	Is-gwestiynau	Ffactorau Llwyddiant
I ba raddau y rhoddwyd y cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM ar waith i gyflawni'r amcanion SLM mewn modd effeithlon?	I ba raddau y mae costau mecanweithiau polisi SLM yn gyfiawn ac yn gymesur o ystyried yr effeithiau y maent wedi'u cyflawni?	Mae gweithredu'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM yn effeithlon ac yn gost-effeithiol.
I ba raddau mae'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM yn creu cost-effeithiolrwydd a gwerth am arian?	I ba raddau y mae costau cyflawni mecanweithiau polisi SLM wedi'u cyfyngu i'r rhai sy'n gwbl angenrheidiol?	Mae costau cyflawni'r cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM nad ydynt yn gwbl angenrheidiol i gyrraedd yr amcanion SLM yn cael eu lleihau i'r lleiafswm, i fuddiolwyr a gweinyddiaethau fel ei gilydd.

2.3.4 Cydlyniant

Mae dwy elfen i'r maen prawf cydlyniant. Mae cydlyniant mewnol yn archwilio i ba raddau y gellir canfod cyflenwoldeb neu synergedd rhwng y cymysgedd o fecanweithiau polisi SLM a ddefnyddir i gyflawni'r amcanion SLM. Gall dadansoddiad o ddadansoddiad cydlyniant mewnol amlygu meysydd lle mae synergeddau sy'n gwella perfformiad cyffredinol mewn perthynas â chyflawni'r amcanion SLM neu nodi tensiynau, er enghraifft amcanion neu ddulliau o weithredu polisiau a allai fod yn groes i'w gilydd neu'n gorgyffwrdd ac sy'n achosi aneffeithlonrwydd. Mae cydlyniant allanol yn archwilio i ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM yn gweithio ochr yn ochr â pholisiau eraill sydd ar waith (y tu allan i'r fframwaith SLM) i gyflawni'r amcanion SLM. Gall dadansoddiad cydlyniant helpu i ateb rhai o'r cwestiynau mewn dadansoddiad effeithiolrwydd ynghylch sut a pham y gwelir rhai effeithiau neu ganlyniadau.

Mae'r tabl canlynol yn nodi'r cwestiwn gwerthuso cyffredinol ar gyfer cydlyniant: i ba raddau y mae'r mecanweithiau polisi SLM yn gydlynol yn fewnol, yn ategu ac yn synergeiddio â'i gilydd i fynd i'r afael â'r amcanion SLM? Mae'r is-gwestiynau cysylltiedig yn mynd i'r afael â chydlyniant mewnol cyffredinol, cydlyniant mewnol â 4 amcan y Rheoliad Arbedion yn Rhywiol, a chydlyniant allanol y mecanweithiau polisi SLM. Disgrifir ffactorau llwyddiant i lywio sut y byddai'r cwestiynau gwerthuso'n cael eu hateb a helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio.

Tabl 2-6: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer cydlyniant

Maen prawf gwerthuso: cydlyniant		
Cwestiynau cyffredinol	Is-gwestiynau	Ffactorau Llwyddiant
I ba raddau mae'r mecanweithiau polisi SLM yn gydlynol yn fewnol i fynd i'r afael â'r amcanion SLM?	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn creu synergeddau â'i gilydd i sicrhau bod bwyd a nwyddau eraill yn cael eu cynhyrchu mewn modd cynaliadwy?	Mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ei gilydd ac yn gweithio'n synergaidd i sicrhau bod bwyd, tanwydd a ffibr yn cael eu cynhyrchu'n fwy cynaliadwy.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn creu synergeddau â'i gilydd i sicrhau bod newid hinsawdd yn cael ei liniaru a'i addasu?	Mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ei gilydd ac yn gweithio'n synergaidd i sicrhau bod lliniaru ac addasu i newid hinsawdd wedi gwella.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn creu synergeddau â'i gilydd i sicrhau bod gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu yn cael eu cynnal a'u gwella?	Mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ei gilydd ac yn gweithio'n synergaidd i sicrhau bod gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu yn cael eu cynnal a'u gwella.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn creu synergeddau â'i gilydd i sicrhau bod adnoddau cefn gwlad a diwylliannol, mynediad cyhoeddus, a'r iaith Gymraeg yn cael eu gwarchod, eu gwella a'u hyrwyddo?	Mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ei gilydd ac yn gweithio'n synergaidd i sicrhau bod adnoddau cefn gwlad a diwylliannol, mynediad i'r cyhoedd, a'r iaith Gymraeg yn cael eu gwarchod, eu gwella a'u hyrwyddo.
	I ba raddau mae mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn creu synergeddau â'i gilydd i fynd i'r afael â'r amcanion SLM lluosog?	Mae mecanweithiau polisi SLM sy'n ceisio gwella cynhyrchu cynaliadwy yn gydlynol â'r rhai sy'n ceisio mynd i'r afael â lliniaru ac addasu i'r hinsawdd, gwydnwch ecosystemau yn ogystal ag adnoddau diwylliannol, mynediad a'r iaith Gymraeg.
		Mae mecanweithiau polisi SLM sy'n anelu at fynd i'r afael â lliniaru ac addasu i'r hinsawdd, gwydnwch ecosystemau yn ogystal ag adnoddau diwylliannol, mynediad a'r iaith Gymraeg yn gydlynol â'r rhai sy'n anelu at wella cynhyrchu cynaliadwy.
I ba raddau y mae mecanweithiau polisi SLM yn gydlynol yn allanol, yn ategu ac yn gyson â nodau strategol a pholisi ehangach llywodraeth Cymru, ledled y DU neu ryngwladol?	I ba raddau mae'r mecanweithiau polisi SLM yn ategu ac yn gyson â pholisïau, mentrau a rhwymedigaethau rhyngwladol eraill llywodraeth Cymru?	Mae mecanweithiau polisi SLM, drwy gydol y cyfnod cyfan, yn ategu, ac yn gyson ag, offerynnau, cronfeydd a rhwymedigaethau rhyngwladol eraill Cymru, gan gynnwys yr SDGs.
	I ba raddau mae mecanweithiau SLM yn gydlynol ag ymrwymïadau a rhwymedigaethau ledled y DU ac yn rhyngwladol?	Mae mecanweithiau Rheoli Llifogydd yn cyd-fynd ag ymrwymïadau a rhwymedigaethau'r DU a rhyngwladol (e.e. cytundebau hinsawdd)

2.3.5 Gwaddol

Awgrymir y maen prawf gwerthuso hwn gan yr OECD (OECD, 2019) lle y gelwir yn 'gynaliadwyedd'. Ei fwriad yw asesu i ba raddau y mae manteision y mecanweithiau polisi, a nodwyd drwy'r dadansoddiad effeithiolrwydd, yn debygol o barhau yn y tymor hwy. Byddai hyn yn cynnwys archwilio 'galluoedd ariannol, economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a sefydliadol y systemau sydd eu hangen i gynnal buddion net dros amser' (OECD, 2019).

At ddibenion y Fframwaith SLM, mae'r cwestiwn gwerthuso cyffredinol a ddatblygwyd ar gyfer gwaddol yn edrych ar y ffyrdd y mae'r gwaddol wedi'i hystyried o fewn mecanweithiau polisi a gynlluniwyd i asesu'r potensial i fuddion barhau.

Y cwestiwn cyffredinol ar gyfer gwaddol yw: Ym mha ffyrdd y mae effaith y gwaddol y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM wedi'i hystyried yn eu dyluniad?

Mae'r tabl canlynol yn mapio'r cwestiwn gwerthuso cyffredinol a'r is-gwestiynau cysylltiedig. Ar gyfer pob is-gwestiwn mae'n disgrifio ffactorau llwyddiant, er mwyn llywio sut y byddai'r cwestiynau gwerthuso'n cael eu hateb a helpu i lywio'r dewis o fetrigau i'w defnyddio.

Tabl 2-7: Cwestiynau gwerthuso a Ffactorau Llwyddiant ar gyfer gwaddol

Maen prawf gwerthuso: gwaddol		
Cwestiynau cyffredinol	Is-gwestiynau	Ffactorau Llwyddiant
Ym mha ffyrdd y mae'r effaith etifeddol y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM wedi'i hystyried yn eu dyluniad?	Y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM, ym mha ffordd y mae eu heffaith etifeddol ar gynhyrchu bwyd, tanwydd a ffibr yn gynaliadwy wedi'i hystyried yn eu dyluniad?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi'u cynllunio i gael effaith gadarnhaol ar gynaliadwyedd bwyd, tanwydd a ffibr y tu hwnt i'w gweithredu, ac mae camau wedi'u cymryd i fyfyrrio ar ganlyniadau gwyrddoedig a'u lleihau.
	Y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM, ym mha ffordd y mae eu heffaith etifeddol ar liniaru ac addasu i'r hinsawdd wedi'i hystyried yn eu dyluniad?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi'u cynllunio i gael effaith gadarnhaol ar liniaru ac addasu i'r hinsawdd y tu hwnt i'w gweithredu, ac mae camau wedi'u cymryd i fyfyrrio ar ganlyniadau gwyrddoedig a'u lleihau.
	Y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM, ym mha ffordd y mae eu heffaith etifeddol ar ecosystemau wedi'i hystyried yn eu dyluniad?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi'u cynllunio i gael effaith gadarnhaol ar ecosystemau y tu hwnt i'w gweithredu, ac mae camau wedi'u cymryd i fyfyrrio ar ganlyniadau gwyrddoedig a'u lleihau.
	Y tu hwnt i weithredu mecanweithiau polisi SLM, ym mha ffordd y mae eu heffaith etifeddol ar gefn gwlad ac adnoddau diwylliannol, mynediad cyhoeddus, a'r iaith Gymraeg wedi'i hystyried yn eu dyluniad?	Mae mecanweithiau polisi SLM wedi'u cynllunio i gael effaith gadarnhaol ar adnoddau cefn gwlad a diwylliannol, mynediad cyhoeddus a'r iaith Gymraeg y tu hwnt i'w gweithredu, ac mae camau wedi'u cymryd i fyfyrrio ar ganlyniadau gwyrddoedig a'u lleihau.

3 CEFNDIR A PHROSES AR GYFER DEWIS DANGOSYDDION EFFAITH AC OPSIYNAU AR GYFER TARGEDAU

Mae'r adran hon yn nodi'r cefndir a'r broses a ddilynwyd ar gyfer nodi dangosyddion effaith perthnasol ac awgrymiadau ar gyfer targedau posibl y gellid eu gosod ar eu cyfer. Fel y nodwyd uchod, ffocws yr adroddiad hwn yw nodi dangosyddion effaith yn unig. Bydd y rhain yn cael eu hategu gan ddangosyddion gweithgaredd (dangosyddion canlyniad ac allbwn) gan Lywodraeth Cymru maes o law.

3.1 Cefndir i'r dangosyddion effaith arfaethedig

Sefydlwyd yr egwyddorion y tu ôl i ddewis dangosyddion effaith mewn trafodaethau gyda grŵp llywio Llywodraeth Cymru. Ystyriwyd nifer o faterion megis:

- *Perthnasedd*: dylai dangosyddion fesur pethau sy'n bwysig i lesiant pobl a'r amgylchedd yng Nghymru
- *Eglurder*: Dylent fod yn hawdd eu deall a'u cyfathrebu â'r cyhoedd;
- *Mesuradwy*: Dylai fod data clir ar gael i fesur cynnydd;
- *Amserol*: Dylid diweddarau'r dangosyddion yn rheolaidd i roi darlun o'r cynnydd cyfredol
- *Cymaradwy*: Dylid gallu eu cymharu dros amser i olrhain cynnydd hirdymor
- *Fforddiadwy*: sicrhau bod casglu data yn werth da am arian.

Rhaid i'r bensaerniaeth monitro a gwerthuso a ddatblygwyd ar gyfer SLM ystyried sut mae dangosyddion yn ffitio gyda'i gilydd o fewn Fframwaith SLM ac yng nghyd-destun polisi ehangach, yn enwedig nodau Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Mae'r bennod hon yn amlinellu'r broses a'r meddwl y tu ôl i ddewis y dangosyddion effaith a nodwyd fel y rhai mwyaf priodol ar gyfer y pedwar amcan SLM a phob un o'r 15 PoS.

3.1.1 Proses ar gyfer dewis dangosyddion effaith

Y cam cyntaf wrth ddewis dangosyddion oedd dadansoddi'r pedwar Amcan SLM yn wahanol themâu SLM sy'n adlewyrchu rhannau cydrannol yr Amcanion, y cyfeiriwyd atynt naill ai yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023 neu yn ei memorandwm esboniadol. Roedd y themâu hyn yn cynnwys:

- Bwyd Cynaliadwy
- Cymunedau Gwledig
- Lles Anifeiliaid
- Nwyon tŷ gwydr a Charbon
- Llifogydd/Sychder ac Iechyd y Pridd
- Effeithlonrwydd Adnoddau mewn Amaethyddiaeth
- Ecosystemau (gan gynnwys daearol a dŵr)
- Ansawdd Aer
- Yr Iaith Gymraeg a Diwylliant
- Tirweddau
- Mannau Gwyrdd

Cynhaliwyd adolygiad trylwyr o'r dangosyddion sydd eisoes yn bodoli ar y themâu hyn mewn amrywiol ddeddfwriaeth a pholisïau Cymru, y DU a rhyngwladol. Nodwyd dros 700 o ddangosyddion presennol drwy'r broses hon a'u graddio o ran pa mor dda yr oeddent yn cydfynd â'r themâu SLM. Ystyriwyd ansawdd y data ac amllder yr adrodd hefyd. Drwy'r broses hon, fe wnaethom nodi rhestr hir o 50 o ddangosyddion, a gyflwynwyd i Grŵp Arbenigwyr Technegol (TEG) (gweler Atodiad 1) i'w llunio ar gyfer rhestr fer bellach dros dri chyfarfod.

Dewiswyd aelodau'r TEG mewn trafodaeth â Llywodraeth Cymru ac roeddent yn cynnwys unigolion o 12 sefydliad yn cwmpasu'r byd academiaidd, sefydliadau ffermio, cyrff anllywodraethol amgylcheddol, NRW ac Ystadegau Llywodraeth Cymru. Fe'u dewiswyd am eu harbenigedd mewn un thema SLM yn ogystal â gwybodaeth ehangach ar draws SLM. Sylwch, er bod ansawdd dŵr wedi'i gynnwys yn wreiddiol fel is-adran o thema ecosystemau, roedd aelod o'r TEG ag arbenigedd penodol ar ddŵr yn rhan ohono. Ar gyfer yr Iaith Gymraeg a Diwylliant a Lles Anifeiliaid ymgynghorwyd â Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg, CADW a Swyddfa'r Prif Swyddog Milfeddygol y tu allan i'r TEG.

Yng nghyfarfod cychwynnol y TEG adolygodd pob aelod o'r TEG y dangosyddion a ddyrannwyd yn ôl thema gan roi argymhellion ynghylch pa rai oedd fwyaf priodol ac unrhyw rai yr oeddent yn teimlo oedd ar goll. Yna trafodwyd yr argymhellion hyn gan y grŵp cyfan.

Yna mapwyd y rhestr fer o ddangosyddion yn erbyn y Dibenion Cymorth (PoS) yn seiliedig ar drafodaeth y TEG a'i mireinio gan y TEG mewn dau gyfarfod arall. Ystyriodd y trydydd cyfarfod hefyd y ffyrdd posibl o bennu targedau ar gyfer y dangosyddion hyn. Er bod cytundeb eang ynghylch priodoldeb y rhan fwyaf o'r dangosyddion, nid oedd consensws ar bob un. Yn dilyn y trafodaethau hyn ac ymchwil bellach, mireiniodd tîm y prosiect y rhestr fer o ddangosyddion ymhellach, a grwpiwyd dangosyddion a'u PoS perthnasol o dan bedwar amcan SLM.

Rhannwyd y rhestr fer mireinio hon o ddangosyddion â rhanddeiliaid a'i thrafod mewn gweithdy rhanddeiliaid wyneb yn wyneb gyda thua 50 o fynychwyr ar 5 Mehefin 2025. Dewiswyd rhanddeiliaid mewn trafodaeth â Llywodraeth Cymru ac roeddent yn cynnwys aelodau'r TEG, cyfranwyr rheolaidd ERAMMP ac eraill a nodwyd yn seiliedig ar restr y rhanddeiliaid yn y ToC.

Yn y gweithdy, rhannwyd rhanddeiliaid yn bedwar grŵp ac ynddynt trafodwyd y dangosyddion a neilltuwyd i bob un o'r pedwar amcan SLM yn eu tro. Gofynnwyd iddynt roi adborth ar bob un a phleidleisio ar eu dangosyddion dewisol ar gyfer pob Amcan SLM a phob PoS a rhoddwyd cyfle iddynt awgrymu dangosyddion eraill y dylid eu hystyried. Dim ond ychydig o gonsensws oedd gan rhanddeiliaid ynghylch pa rai oedd y dangosyddion gorau i'w defnyddio ac awgrymwyd dangosyddion ychwanegol, gyda llawer yn nodi'r angen am un sy'n canolbwyntio'n benodol ar faint o fwyd a gynhyrchir tra bod eraill yn glir y dylai hyn ganolbwyntio ar gynhyrchu bwyd cynaliadwy. Yn dilyn y gweithdy, gwahoddwyd rhanddeiliaid i gyflwyno nodiadau ysgrifenedig os oeddent yn dymuno.

Oherwydd diffyg consensws, natur eang a chymhleth Fframwaith SLM a'r angen i ystyried dangosyddion ychwanegol, penderfynodd Llywodraeth Cymru ymestyn yr amserlen ar gyfer y gwaith i alluogi mwy o ymgysylltu â rhanddeiliaid.

Cynhaliwyd ail weithdy ar-lein ar 4 Awst a fynychwyd gan dros 50 o rhanddeiliaid ynghyd â sawl aelod o Lywodraeth Cymru. Cyn y gweithdy, anfonwyd manylion y 40 dangosydd a oedd wedi'u rhoi ar restr fer at rhanddeiliaid, ac y ceisiwyd adborth ysgrifenedig arnynt. Roedd hyn yn cynnwys y rhesymeg dros ei gynnwys, gwybodaeth am adborth rhanddeiliaid hyd yma a data

perthnasol a ganfuwyd. Roedd y gweithdy'n cynnwys cyflwyniad ac yna grwpiau trafod, lle trafodwyd y dangosyddion sy'n gysylltiedig â phob un o'r pedwar Amcan SLM yn eu tro. Y ffocws oedd sicrhau bod gan y cyfranogwyr yr holl wybodaeth angenrheidiol i gyflwyno adborth ysgrifenedig, gan ddefnyddio'r daenlen a ddarparwyd, ond roedd cyfle hefyd i gael adborth a thrafodaeth.

Rhoddwyd tua thair wythnos i gyfranogwyr ymateb i'r rhestr fer o ddangosyddion arfaethedig drwy daenlen Excel lle gofynnwyd iddynt raddio'r dangosydd fel Gwyrdd (derbyniol); Ambr (derbyniol gyda rhybuddion) Coch (syniad arbennig) neu nodi lle nad oeddent yn gwybod. Rhoddwyd lle iddynt hefyd rannu sylwadau, sydd wedi'u crynhoi o dan bob adran dangosydd. Mae rhestr o'r sefydliadau a fynychodd y gweithdai i'w gweld yn Atodiad 1.

Sylwch, er hwylustod llywio, bod pob PoS wedi'i ddyrannu i un Amcan SLM ac mae dangosyddion wedi'u grwpio o dan y rhain. Mae'r PoS wedi cael eu hailrifo yn y broses hon. Fodd bynnag, fel y dangosir yn y Ddamcaniaeth Newid (Hart et al., 2025, Adroddiad ERAMMP-108) ac a ddangosir yn Tabl 2-1, mewn gwirionedd bydd pob PoS yn cyfrannu'n uniongyrchol neu'n anuniongyrchol at nifer o amcanion. Felly, ni fydd y dangosyddion sy'n gysylltiedig â phob PoS yn gysylltiedig yn gyfan gwbl ag un amcan SLM yn unig.

Yn y pen draw, Llywodraeth Cymru fydd yn gwneud y penderfyniad terfynol ar y rhestr o ddangosyddion effaith i'w cynnig yn seiliedig ar yr adborth ar y cyd gan y TEG, rhanddeiliaid a thîm ERAMMP a gesglir yn yr adroddiad hwn a blaenoriaethau Llywodraeth Cymru.

3.2 Cefndir i gynigion i lywio gosod targedau

Cyfrifoldeb Llywodraeth Cymru yw gosod targedau ar gyfer pob un o'r dangosyddion a ddewisir i fesur effaith y cymysgedd o fecanweithiau polisi a champau gweithredu a roddwyd ar waith i gyflawni yn erbyn y pedwar amcan SLM. Mae'r targedau hyn yn nodau rhifiadol sy'n gosod yr uchelgais mewn perthynas â dangosydd penodol. Maent yn chwarae rhan bwysig wrth gynllunio cynnwys a gweithredu cynlluniau penodol yn ogystal â monitro cynnydd tuag at gyflawni'r canlyniadau a ddymunir.

Dylai targed da (gweler, er enghraifft Markiewicz a Patrick, 2026 a Poppy et al., 2014) fod:

- SMART: Penodol, Mesuradwy, Cyraeddadwy, Perthnasol, Amser-gyfyngedig.
- Wedi'i lywio gan ddata: dylai fod yn seiliedig ar ddata cadarn a dibynadwy, megis data sylfaenol a thueddiadau cyfredol.
- Hyblyg: efallai y bydd angen addasu os bydd amodau sylfaenol neu dystiolaeth yn newid.
- Uchelgeisiol ond realistig: dylai targed fod yn ymestynnol, ond yn ymarferol.
- Cydlynol â nodau polisi eraill: er enghraifft, nodau diogelwch bwyd, hinsawdd ac amgylcheddol ehangach.

Mae'r adnoddau (cyllid a phobl) sy'n angenrheidiol i fesur cynnydd yn erbyn y targedau yn ystyriaeth bellach y bydd angen ei hystyried wrth benderfynu ar y set derfynol o ddangosyddion a gwerthoedd targed ar gyfer y rhain.

O fewn cyd-destun Fframwaith SLM, bydd y dangosyddion yn cael eu hadrodd bob pum mlynedd (Adran 6 o Ddeddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023). Felly, mae'r cynigion ar gyfer targedau yn yr adrannau isod yn ymwneud â'r cyfnod pum mlynedd hwn ac nid gorwel amser hirach.

Y broses ar gyfer pennu gwerthoedd posibl ar gyfer targedau ar gyfer pob un o'r dangosyddion effaith oedd adolygu yn gyntaf a oedd targedau presennol mewn deddfwriaeth neu strategaethau perthnasol Cymru ac a oeddent yn bodoli. Yn ail, nodwyd y tueddiadau cyfredol ar gyfer y data sy'n sail i'r dangosydd. Yn olaf, nodwyd cyfres o werthoedd posibl ar gyfer targedau i ddangos y cyfraniad posibl y gallai'r gweithgareddau a ariennir o dan y Fframwaith SLM ei wneud i bob dangosydd. Darperir tri gwerth gwahanol fel a ganlyn:

- Nod lleiaf – sy'n cyfateb i gynnal y status quo / tueddiadau presennol.
- Nod cymedrol – gwerth a fyddai'n arwain at welliannau cymedrol neu gynaliadwy mewn perthynas â thueddiadau cyfredol. Yma rydym yn diffinio cynaliadwy fel gwelliant a fydd yn parhau i'r cylch adrodd nesaf.
- Nod uchelgeisiol – gwerth a fyddai'n arwain at newid trawsnewidiol, gan gyflawni gwelliant sylweddol o'i gymharu â'r tueddiadau cyfredol.

Trafodwyd opsiynau posibl ar gyfer gwerthoedd targed gyda'r TEG ac yng nghyfarfod rhanddeiliaid wyneb yn wyneb ym mis Mehefin 2025. Fodd bynnag, roedd y diffyg consensws ynghylch pa rai oedd y dangosyddion mwyaf priodol i'w defnyddio yn gwneud trafodaeth ar werthoedd targed posibl yn heriol ac er bod llawer o sylwadau defnyddiol, ni ddatblygwyd unrhyw gynigion clir.

O ganlyniad, mae'r wybodaeth a ddarperir ar werthoedd targed posibl yn yr adrannau isod yn seiliedig ar asesiad o'r data sylfaenol a'r tueddiadau ar gyfer pob un o'r dangosyddion ar y rhestr fer yn ogystal ag adlewyrchu mewnbyn rhanddeiliaid lle darparwyd hyn gan dîm ERAMMP. Nid oes gan bob dangosydd a nodwyd werthoedd targed sy'n gysylltiedig â nhw gan nad oedd modd nodi unrhyw bolisi nac uchelgais cyfredol gan Lywodraeth Cymru yn y parth cyhoeddus mewn nifer o achosion, neu dim ond pan gânt eu hystyried fel rhan o naratif sy'n disgrifio cyfres o ddangosyddion y byddai targedau'n gwneud synnwyr.

Mae'n bwysig ailadrodd bod y gwerthoedd a gynigir yn werthoedd dangosol i nodi'r tair lefel o uchelgais a nodir uchod. Nid ydynt yn seiliedig ar unrhyw ddata sy'n gysylltiedig â'r nifer posibl o gynlluniau sy'n cael eu defnyddio nac argaeledd cyllideb. Felly dim ond fel 'bwyd i'r meddwl' y cânt eu cynnig i Lywodraeth Cymru i roi mewnbyn i'r broses o osod targedau.

4 DANGOSYDDION ARFAETHEDIG AR GYFER AMCAN-1 SLM

Amcan -1 SLM: Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy.

Mae Amcan 1 SLM yn cynnwys, ymhlith pethau eraill: gwydnwch busnesau amaethyddol o fewn y cymunedau lle maent yn gweithredu a'u cyfraniad at yr economi leol.

Mae pum PoS sydd o berthnasedd uniongyrchol i'r Amcan SLM hwn:

- Annog cynhyrchu bwyd mewn modd sy'n gynaliadwy yn amgylcheddol;
- Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau;
- Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol;
- Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid; a
- Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau;

Mae'r set derfynol o ddangosyddion arfaethedig wedi'u codio yn ôl rhif Amcan SLM a PoS (A-C lle cynigir mwy o ddangosyddion) ac wedi'u hamlygu mewn print trwm gyda theitl ac unedau'r dangosydd e.e. **(Allbwn Amaethyddol Cyfartalog (pob fferm) (£) (1.1A).**

Mae'r dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan 1 SLM wedi'u nodi yn y tabl isod.

Tabl 4-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 1 SLM, yn ôl Diben y Cymorth

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 1 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
1.1 Annog cynhyrchu bwyd mewn modd sy'n gynaliadwy yn amgylcheddol	1.1A. Allbwn amaethyddol cyfartalog fesul fferm (£) (i'w asesu fel rhan o gyfanswm cynhyrchiant ffactor)	Presennol
	1.1B. Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd	Newydd
1.2 Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau	1.2A. Cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol (i fyny ac i lawr y gadwyn gyflenwi)	Dyfodol posibl
	1.2B. Nifer o / cyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol (WFG)	Presennol
	1.2C. Rhif / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig	Presennol wedi'i addasu
	1.2D. Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth (hectarau)	Presennol
1.3 Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol	1.3A. Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd	Dyfodol posibl
	1.3B. Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)	Presennol
	1.3C. Niferoedd y gweithlu amaethyddol	Presennol
	1.3D. Oedran y gweithlu amaethyddol	Presennol wedi'i addasu

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 1 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
	1.3E Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm	Presennol wedi'i addasu
1.4 Cyflawni safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid	1.4A. Iechyd Anifeiliaid a Dangosydd Lles	Dyfodol Posibl
1.5 Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau	1.5A. Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddiwyd (ha) (i'w asesu fel rhan o gyfanswm cynhyrchiant ffactor)	Presennol
	1.5B. Cyfanswm y Defnydd o Wrtaithe Anorganig a Phorthiant (pob fferm; pob cnwd a glaswellt) (kt) (i'w asesu fel rhan o gyfanswm cynhyrchiant ffactor) (porthiant i'w ychwanegu pan fydd ar gael)	Presennol
	1.5C. Defnyddio Tail Organig (% gwrteithio sy'n gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt) (i'w asesu fel rhan o gynhyrchiant ffactor cyfan)	Dyfodol posibl
	1.5D. Defnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth (i'w asesu fel rhan o gynhyrchiant ffactor cyfan)	Dyfodol posibl

4.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 1 SLM

Nodir Annog Cynhyrchu Bwyd mewn Modd Amgylcheddol Cynaliadwy (PoS 1.1) yn rhannol gan y dangosydd **Allbwn Amaethyddol Cyfartalog fesul fferm (£) (1.1A)**. Fodd bynnag, cydnabyddir mai dim ond pan gaiff ei ystyried ochr yn ochr â dangosyddion sy'n ymwneud â mwyafu effeithlonrwydd defnyddio adnoddau mewn perthynas â thir, gweithlu, gwrteithiau, tail a defnyddio cynhyrchion amddiffyn planhigion fel rhan o gynhyrchiant ffactor cyfan sydd ar gael ar hyn o bryd ar lefel y DU yn unig y bydd hyn yn dynodi cynhyrchu cynaliadwy (gweler **Dangosyddion 1.3C ac 1.5A-D** isod). Dylid nodi y bydd chwyddiant yn cyfrannu at y cynnydd parhaus yng ngwerth y dangosydd economaidd hwn a gynigir heb ei ystyried ochr yn ochr â dangosyddion eraill fel yr argymhellwyd uchod. Byddai symud tuag at gynhyrchiant ffactor cyfan yn newid y dangosydd economaidd hwn i un o gyfaint cyfun yr allbwn. Byddai camau gweithredu SLM a allai gyfrannu at welliannau yn y dangosydd integredig hwn yn cynnwys mynediad at hyfforddiant a chynghor gwell yn ymwneud â gwella effeithlonrwydd cynhyrchu ac addasu i newid hinsawdd.

Roedd cefnogaeth gyffredinol gan randdeiliaid i ddangosydd yn ymwneud â chynnal a chadw, ac yn ddelfrydol gwella iechyd pridd os yw bwyd i gael ei gynhyrchu mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol gan mai pridd yw'r ased sylfaenol y mae'r holl gynhyrchiant amaethyddol yn seiliedig arno. Mae Cymru yn unigryw yn y DU o ran cael data cenedlaethol cadarn sydd wedi adrodd ar dueddiadau parhaus yn iechyd a pherfformiad uwchbridd dros y deng mlynedd diwethaf. Er bod gwerthoedd cenedlaethol cyfartalog yn darparu un dull o olrhain newid yn

iechyd pridd (fel yr adroddwyd yn Adroddiad ERAMMP-105, Emmett et al., 2025), cynigir bod angen i faterion y mae angen ymchwilio iddynt ganolbwytio'n fwy penodol ar nifer y priddoedd sy'n mynd y tu hwnt i bwyntiau sbarduno gan amlygu problemau posibl. Cynigir bod hyn yn cael ei wneud drwy adrodd ar gyfran y priddoedd sy'n tanberfformio o'i gymharu â phwyntiau sbarduno pridd sefydledig ar gyfer cynhyrchu effeithlon mewn tir wedi'i wella, a chefnogi cynefinoedd mewn tir heb ei wella. Felly, mae dull newydd wedi'i ddatblygu i greu un dangosydd rhybudd iechyd pridd sy'n adrodd ar nifer y lleoliadau lle mae o leiaf un tanberfformiad o'i gymharu â phwynt sbarduno (Adroddiad ERAMMP-94; Feeney et al., 2025, gweler Atodiad 2). Mae'r dull newydd arfaethedig ar gyfer **y Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd newydd hwn (1.1B)** ar gyfer Cymru yn dilyn yr egwyddorion a ddefnyddir gan yr UE ar gyfer eu Dangosfwrdd Arsyllfa Bridd (gweler Dangosfwrdd EUSO) fodd bynnag, mae'r pwyntiau sbarduno gwirioneddol a ddefnyddir yn wahanol i'w gwneud yn fwy perthnasol i'r sefyllfa yng Nghymru ac yn hollbwysig, maent wedi'u teilwra ar gyfer pob cynefin eang dominyddol sy'n bresennol yng Nghymru gan adlewyrchu eu defnydd gwahanol. Nod y dull gan yr UE yw gwneud monitro iechyd pridd yn orfodol, darparu egwyddorion arweiniol ar gyfer rheoli pridd cynaliadwy ac ymdrin â sefyllfaoedd lle mae halogiad pridd yn peri risgiau iechyd ac amgylcheddol annerbyniol gyda'r nod yn y pen draw o briddoedd iach erbyn 2050. Sylwch fod Lloegr yn dilyn dull gwahanol ar hyn o bryd. Mae camau gweithredu a gefnogir gan SLM a allai effeithio ar y dangosyddion effaith hyn yn cynnwys profi pridd i sicrhau mai dim ond y gwrtaith sydd ei angen ar gyfer cynhyrchu cynydau effeithlon sy'n cael ei roi, annog llai o drin tir, newid arferion rheoli anifeiliaid i leihau cywasgiad ac opsiynau eraill. Dylid nodi'r defnydd gofalus o deitl y dangosydd i gynnwys y gair 'rhybudd' sy'n adlewyrchu'r angen am ymchwiliad ac adolygiad yn hytrach na gweithredu ar unwaith. Mae'r dull yn ceisio tynnu sylw at ble mae cyfeiriad y daith o bosibl yn annymunol a ble gallai gweithredu'n gynnar atal iechyd pridd rhag cyrraedd lefelau lle mae risgiau'n gostus i'w gwrthdroi.

Mae dangosyddion arfaethedig sy'n olrhain a yw camau gweithredu Rheoli Llifogydd yn **Helpu Cymunedau Gwledig i Ffynnu a Chryfhau cysylltiadau rhwng Busnesau Amaethyddol a'u Cymunedau (PoS 1.2)** yn ystyried materion sy'n dal cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol. Fodd bynnag, mae hwn yn faes cymhleth ac ni nodwyd unrhyw ddangosydd addas. Un elfen bosibl yn y dyfodol fyddai **Cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol (ymhellach i fyny ac i lawr y gadwyn gyflenwi) (1.2A)** ond dim ond data rhannol a nodwyd er bod ymchwil weithredol yn y maes hwn. Mae **nifer / cyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol (1.2B)** yn ddangosydd presennol ar gyfer olrhain diogelwch economaidd a chydaddoldeb yn y gymuned wledig ar gyfer Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a gallai helpu i olrhain a yw cymunedau gwledig yn cwmpo y tu ôl i'r boblogaeth drefol. **Ystyrir bod nifer / cyfran y gymuned wledig sy'n nodi problemau iechyd meddwl a lles, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a gofnodwyd mewn cymunedau gwledig (1.2C)** yn ddangosydd ystyrlon a allai gyfrannu at asesu gallu cymunedau gwledig i ffynnu a bydd yn gweithredu fel cymhariaeth ar gyfer dangosydd 1.3E.

Gallai'r dangosydd arfaethedig i adrodd ar **Arwynebedd Tir o Dan Arddwriaeth (1.2D)** roi rhyw arwydd o'r potensial cynyddol, os nad creu gwirioneddol, o gadwyni cyflenwi bwyd lleol yn y dyfodol gan fod cynnyrch garddwriaethol yn addas ar gyfer cadwyni cyflenwi lleol yn gymharol hawdd, yn enwedig ar y raddfa fach sy'n nodweddiadol o fentrau garddwriaethol Cymru, er nad dyma'r bwriad na'r canlyniad bob amser. Byddai angen casglu rhagor o wybodaeth am bwrpas a graddfa'r cynhyrchiant gan nad yw garddwriaeth ar raddfa fawr o reidrwydd yn arwydd o gynorthwyo cadwyni cyflenwi bwyd lleol. Gallai camau gweithredu a

gynorthwyr gan SLM gynnwys cymorth fuddsoddi ar gyfer cynnydd mewn mentrau garddwriaethol lleol yn seiliedig ar gynnal a chynigion ar ddatblygu polisi garddwriaeth [a gyhoeddwyd](#) ym mis Rhagfyr 2024, y [strategaeth bwyd gymunedol](#) a'r rhwystrau i ddatblygiad garddwriaeth ar raddfa fach [a nodwyd](#) yn 2023 ar gyfer Bwyd a Diod Cymru a sicrhau dosbarthiad teg a chyfartal o gymorth i gadwyni cyflenwi lleol rhwng y gymuned drefol a gwledig.

Wrth symud ymlaen, mae **Gwella Cydnerthedd Busnesau Amaethyddol (PoS 1.3)** yn amlwg o fudd i'r sector ffermio i lywio eithafion newid hinsawdd yn y dyfodol ac anwadalrwydd y farchnad fyd-eang. Cynigir dangosydd sy'n ymwneud â **Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd (1.3A)** ond nid oes data cadarn ar gael. Argymhellir gwahanu'r ddau fater o arallgyfeirio ac addasu i newid hinsawdd os caiff y dangosydd hwn ei ddatblygu ymhellach. Dangosydd arfaethedig arall a allai ddangos mwy o wydnwch yw **Incwm fferm net (sy'n dangos lefelau cyllid cyhoeddus) (1.3B)**. Mae'r cais gan rai rhanddeiliaid i gael y dangosydd hwn yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus o bosibl yn adlewyrchu'r egwyddor y gallai sector amaethyddol mwy cynaliadwy dros amser ddod yn llai dibynnol ar gymorth cyhoeddus fel cyfran o gyfanswm yr incwm, fodd bynnag, mae angen datblygu'r dangosydd hwn ymhellach oherwydd amrywioldeb ac anwadalrwydd mewn data.

Gallai casglu niferoedd y Gweithlu Amaethyddol (1.3C) ac oedran (1.3D) roi rhyw arwydd o wydnwch parhaus y sector amaethyddol o ran ymgeiswyr presennol a newydd i'r diwydiant. Gallai camau gweithredu a gynorthwyr gan SLM a allai wella'r canlyniadau a adroddir gan y dangosyddion hyn gynnwys cymorth i newydd-ddyfodiaid a chynghor busnes yn ymwneud ag opsiynau ar gyfer arallgyfeirio a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd gan sicrhau dyfodol mwy cynaliadwy. Mae **nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm (1.3E)** yn ddangosydd pwysig mewn diwydiant sydd â heriau hysbys ynghylch iechyd meddwl ac mae data ar gael, er nad yw'r rhain yn cael eu cadw ar y lefel neu'r cydgasglu cywir ar hyn o bryd ac mewn gwahanol leoedd.

Ni ddylai cynnal neu gynyddu cynhyrchiant ddod ar draul **Cyflawni Safonau Uchel o ran Iechyd a Lles Anifeiliaid (PoS 1.4)**. Cynghorodd Swyddfa'r Prif Swyddog Milfeddygol nad oes data cenedlaethol cadarn ar gael ar hyn o bryd ond bod dangosyddion amrywiol yn cael eu datblygu. Gallai camau gweithredu gynorthwyo SLM i gynyddu mynediad at gynghor yma fod o fudd i gael mwy o effaith. Pe bai safonau lles anifeiliaid uchel (uwchlaw'r isafswm rheoleiddiol) yn cael eu defnyddio fel metrig, yna byddai angen asesiadau newydd ar gasglu data, yn ogystal â diffiniad cytûn o'r hyn sy'n golygu lles anifeiliaid uchel, gan fod metrigau iechyd anifeiliaid yn gymharol wrthrychol, nid yw lles yn gymaint felly.

Mae Mwyafu Effeithlonrwydd Defnyddio Adnoddau (PoS 1.5) yn bwysig i arbed costau i ffermwyr a hefyd i leihau effeithiau anfwriadol ar yr amgylchedd o ran allyriadau nwyon tŷ gwydr a rhyddhau maetholion i gefn gwlad ehangach (tir a dŵr). Cynigir bod effeithlonrwydd defnyddio adnoddau ar gyfer cynhyrchu effeithlon yn cael ei olrhain trwy gymharu **Allbwn Amaethyddol Cyfartalog (1.1A)** fesul hectar o **Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (UAA) (1.5A)** a **niferoedd y Gweithlu Amaethyddol (1.3C)** a bod hyn yn cael ei gynnal neu hyd yn oed yn cynyddu o'i gymharu â **Chyfanswm y Defnydd o Wrtaith Anorganig a Phorthiant (pob cnwd a glaswellt) (kt) (1.5B)**, **Defnydd o Dail Organig (% dresin yn gorchuddio pob cnwd a glaswellt) (1.5C)** a **Defnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth (1.5D)**. Yn ddelfrydol, byddai hyn yn mabwysiadu'r dull a ddefnyddir i adrodd ar gynhyrchiant ffactor cyfan sydd ar gael ar lefel y DU yn unig ar hyn o bryd. Dylid nodi na fydd olrhain unrhyw

ddangosydd ar ei ben ei hun yn adlewyrchu lefel y cynhyrchiant bwyd sy'n cael ei dyfu'n gynaliadwy. Ar hyn o bryd, dim ond ar gyfer Allbwn Amaethyddol Cyfartalog a Chyfanswm y Defnydd o Wrtaiith Anorganig y mae data cenedlaethol cadarn ar gael. Mae angen data gwell ar gyfer defnyddio porthiant, tai organig a chynhyrchion amddiffyn planhigion (PPPs). Gallai camau gweithredu a gynorthwyr gan SLM a allai effeithio ar y dangosyddion hyn gynnwys anifeiliaid / math o gnwd neu arferion rheoli newidiol i rai sy'n fwy effeithlon o dan hinsawdd sy'n newid. Gallai SLM hefyd gynorthwyo hyfforddiant a chynghor gan gynghorwyr achrededig, er enghraifft, sut i symud tuag at Reoli Plâu Integredig a/neu symud tuag at arferion organig.

Dylid nodi bod cysylltiadau clir ag amcanion SLM eraill ar gyfer yr holl ddangosyddion hyn. Er enghraifft, mae cynhyrchu gwrtaith anorganig yn cael ôl troed sylweddol o ran newid hinsawdd o ran ei gynhyrchu a'i gysylltiad ag allyriadau nwyon tŷ gwydr o'r pridd (**Amcan 2 SLM**). Gellir cysylltu defnyddio tai ag allyriadau nwyon tŷ gwydr hefyd os na chaiff ei reoli'n dda. Mae effeithlonrwydd gwell o ran defnyddio adnoddau hefyd yn bwysig wrth leihau rhyddhau maetholion yn anfwriadol i'r amgylchedd ehangach, a thrwy hynny leihau'r effaith ar rywogaethau ac ecosystemau drwy, er enghraifft, rhyddhau amonia a gollyngiadau trwytholchi nitrogen a ffosfforws i dir cyfagos ac i gyrsgiau dŵr. (**Amcan SLM3**).

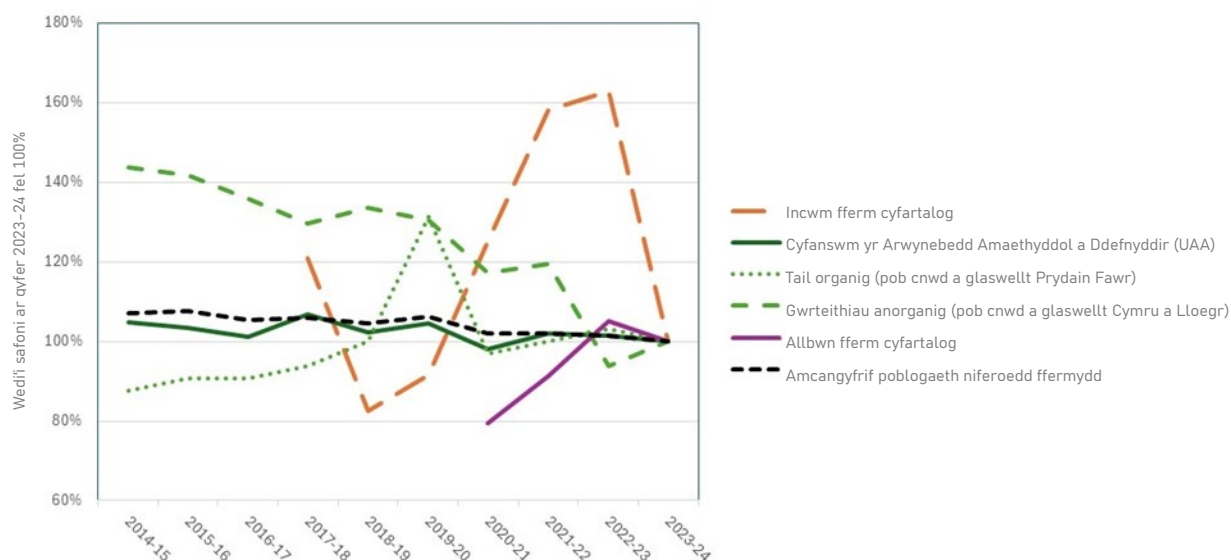
Fel y disgrifiwyd uchod (ac a gefnogir gan y TEG a rhanddeiliaid) dylid cyflwyno dangosyddion effeithlonrwydd defnydd adnoddau fel gwerthoedd cymharol h.y. cynnyrch fesul ardal fesul defnydd o wrtaith/tai/porthiant/PPPs. Gan y gall y math hwn o ddangosydd integredig fod yn anodd ei ddehongli, efallai mai'r ffordd orau o'i ddeall yw trwy archwilio tueddiadau dros amser ar gyfer pob un yn unigol (Ffigur 4-1). Yr hyn sy'n dod yn amlwg o'r dadansoddiad hwn yw bod incwm yn anwadal iawn ac nad oes ganddo fawr o berthynas â dangosyddion eraill. Mae Allbwn Fferm Cyfartalog (+21% ers 20-21) a'r defnydd o dail wedi cynyddu (+12% ers 2014-15 er nodir bod y gwerthoedd hyn yn ansicr iawn ar gyfer Cymru a Lloegr) tra bod yr Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (-5%) a defnyddio gwrtaith anorganig (-44%) wedi gostwng ers 2014-15. Y dirywiad mewn cyfatebiaethau ardal a adroddwyd yn Adroddiad ERAMMP-105 (Emmett et al., 2025) a awgrymodd golled o 5% o'n tir mwyaf cynhyrchiol (h.y. tir â'r glaswelltir wedi'i wella) o 2010 i 2021 gan ddefnyddio data arsylwi'r ddaear.

Mae'r tueddiadau hyn o bosibl yn awgrymu bod cyfraddau allbwn wedi cynyddu o'i gymharu â defnydd arwynebedd tir a defnydd gwrtaithiau anorganig ond dylid pwysleisio bod y data hyn yn cuddio amrywioldeb sylweddol o fewn ac ar draws mathau o ffermydd ac mae data mwy manwl yn bodoli sy'n rhoi mwy o eglurder ynghylch tueddiadau sylfaenol. Gall data cyfartalog a chyfanswm hefyd guddio problemau lleol. Er enghraifft, gallai ychydig o ffermydd sy'n defnyddio meintiau uchel o wrtaith (fel yr adroddwyd gan Adroddiad ERAMMP-105) arwain at effeithiau lleol pwysig ar gyrff dŵr hyd yn oed os yw'r defnydd cyffredinol o wrtaith wedi gostwng ar gyfer Cymru gyfan a'r dirywiad lleol a adroddwyd yn iechyd y pridd (**1.1B**).

Mae'r data hefyd yn awgrymu y gallai'r defnydd o wrtaith yn y gorffennol fod wedi bod yn fwy na'r gofynion cynhyrchu gan fod gostyngiad o 17% yn y defnydd o wrtaith rhwng 2021 a 2024 wedi'i gyd-fynd â chynnydd o 21% mewn allbwn (Nodyn: dim ond ar gyfer y cyfnod mwy diweddar hwn o Arolwg Busnes Fferm Cymru y mae data allbwn ar gael, fodd bynnag, mae Data Allbwn ac Incwm Amaethyddol Cyfanredol LLC hefyd yn dangos cynnydd cyffredinol mewn allbwn (+34%) ers 2014 er gwaethaf y dirywiad hirdymor yn y defnydd o wrtaith). Mae'n bosibl y gallai'r allbwn ostwng yn y dyfodol os defnyddir lefelau traddodiadol o wrtaith o'r pridd. Mae hyn yn pwysleisio gwerth mwy o brofion pridd sy'n cael eu hannog gan yr SFS i sicrhau bod defnydd gwrtaith ac anghenion crydau yn cydweddu'n well yn y dyfodol.

Er gwaethaf y pryderon hyn, y dasg yw darparu dangosyddion cenedlaethol syml ac mae'r dangosyddion effeithlonrwydd adnoddau arfaethedig a ddarperir yma yn rhoi rhywfaint o drosolwg o'r darlun cenedlaethol o ran effeithlonrwydd defnyddio adnoddau.

Yn olaf, er nad yw wedi'i gynnig fel dangosydd, efallai ei bod hi'n ddiddorol nodi bod niferoedd ffermydd wedi gostwng (-7% ers 2014-15) tra bod Cyfanswm yr Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir wedi gostwng a bod yr Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir Cyfartalog wedi cynyddu o 2% dros yr un cyfnod (data heb eu dangos) sy'n awgrymu tuedd tuag at lai o ffermydd a ffermydd mwy. Gallai nifer y ffermydd fod yn ddangosydd y gallai Lywodraeth y DU ei olrhain yn y dyfodol.

Ffigur 4-1 Tueddiadau mewn amrywiol fesuriadau sy'n ymwneud ag allbwn fferm cyfartalog, arwynebedd tir a ddefnyddir, defnydd gwrtaith a thail, incwm a nifer y ffermydd i gyd wedi'u graddio i werthoedd 2023-24. Ffigur a grëwyd ar gyfer yr adroddiad hwn gan ddefnyddio ffynonellau data fel y disgrifir ar gyfer pob adran.

Mae disgrifiad mwy manwl o bob un o'r dangosyddion arfaethedig, wedi'u grwpio o dan PoS ar gyfer amcan 1 SLM, wedi'i nodi yn yr adrannau isod.

4.2 Diben Cymorth 1.1: Cynhyrchu bwyd mewn modd cynaliadwy yn amgylcheddol

4.2.1 Dangosydd 1.1A: Allbwn amaethyddol cyfartalog fesul fferm (£)

Gofynnodd sawl aelod o'r gymuned TEG a rhanddeiliaid am ddangosydd yn ymwneud â 'chynnyrch'. Gan fod cynnyrch yn gymysgedd cymhleth iawn o wahanol anifeiliaid a chnydau, mae'r trosiad i'w cyfanswm gwerth economaidd (£) i fusnes y fferm yn cael ei gofnodi a'i adrodd gan Lywodraeth Cymru. Mae hyn yn caniatáu cydgasglu allbwn amaethyddol ar draws sectorau a chynhyrchion ffermio. Os oes angen y cynnyrch ei hun, mae'r dull a gymerir ar gyfer adrodd ar gynhyrchiant ffactor cyfan ar gyfer y DU yn graddio ac yn crynhoi cyfaint yr allbynnau ar draws pob sector o'i gymharu â llinell sylfaen 1973.

Argymhellwyd defnyddio'r **Allbwn Amaethyddol Fferm Cyfartalog (1.1A)** i'w ddefnyddio gan Is-adran Gwasanaethau Ystadegol LIC (WSSD) i ddarparu'r ffocws ar gynhyrchu amaethyddol sydd fwyaf perthnasol i Amcan 1 SLM. Yn 2023-24, roedd Allbwn Amaethyddol Fferm yn cynrychioli 83% o gyfanswm Incwm Busnes Fferm ar gyfer pob fferm ar gyfartaledd. Y ffynhonnell ddata orau a argymhellwyd gan Arolwg Busnes Fferm Cymru (WSSD) oedd Arolwg Busnes Fferm Cymru (WFBS) yn hytrach na'r adroddiad Allbwn ac Incwm Amaethyddol Agregau gan fod yn rhaid i'r data yn yr adroddiad olaf ddilyn protocolau'r DU ac mae'n dibynnu ar gymysgedd o ddata o wahanol ffynonellau ac mae'r dulliau'n cael eu hadolygu ar hyn o bryd. Mae'r ddwy ffynhonnell ddata ar gael [ar-lein](#). Mae'r dangosydd Allbwn Amaethyddol Fferm Cyfartalog yn cynnwys incwm amrywiol ac iawndal am glefydau anifeiliaid nad ydynt yn uniongyrchol gysylltiedig â 'chynnyrch' gan gynnwys hawliau tramwy (incwm o e.e. cwmnïau cyfleustodau ar gyfer pibellau a chebl), tanwydd coed a gwerthiannau coetiroedd. Nid yw'n cynnwys incwm o daliad fferm sylfaenol, taliadau amaeth-amgylcheddol ac incwm o arallgyfeirio (e.e. B & B) o bosibl heb fod yn gysylltiedig â chynhyrchu amaethyddol a biomas. Roedd da byw yn cynrychioli cyfartaledd o 85% o Allbwn Amaethyddol gyda chynhyrchu cnydau yn 11% (data 2023-24).

Fel cefndir i'r ffynhonnell ddata a argymhellir, yn gryno mae'r WFBS "yn ymgorffori data ariannol a ffisegol o sampl gynrychioliadol o 600 o ffermydd yng Nghymru a chyflwynir y canlyniadau fel cyfres o dablau, gyda sylwadau rhagarweiniol. Mae ffermydd yn yr arolwg wedi'u dosbarthu yn ôl math a maint a mynegir y canlyniadau o ran allbynnau, mewnbynnau ac incwm; defnydd tir; cyfalaf tenantiaid; dangosyddion perfformiad, megis maint busnes cyfartalog ac argaeledd dydd-dyn safonol; amrywiol fesurau incwm, gan gynnwys incwm net y fferm; niferoedd da byw; a rhwymedigaethau ac asedau fferm yn ôl math o ddaliadaeth. Mae cymariaethau rhwng blynyddoedd ar gyfer sampl union yr un fath o ddeiliadaethau sy'n cymryd rhan yn y WFBS hefyd wedi'u cynnwys, yn ogystal â'r elw gros ar gyfer y prif fathau o fentrau. Mae gwerth yr arolwg yn dibynnu ar ei fod yn gynrychioliadol o ffermio Cymru. Felly mae'n ddymunol cael trosiant bach o ffermydd yn cymryd rhan yn yr arolwg fel y gellir cynnwys ffermydd newydd yn rheolaidd. Rhaid i unrhyw ffermydd newydd a recriwtir fod o fath a maint addas ac felly'n gallu disodli ffermydd sy'n gadael yr arolwg." (wedi'i dynnu o: [Arolwg Busnes Fferm: Sefydliad y Gwyddorau Biolegol, Amgylcheddol a Gwledig, Prifysgol Aberystwyth](#)). Caiff yr arolwg ei ddiweddarau'n flynyddol.

Tabl 4-2: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.1A - Allbwn Amaethyddol Cyfartalog yn ôl fferm (£/blwyddyn)

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Busnesau Fferm Cymru Penawdau Allbwn Fferm Cyfartalog yn ôl Math o Fferm a Blwyddyn	Allbwn Amaethyddol Fferm Cyfartalog (pob fferm) (£)	Blynyddol	Daw'r data o arolwg o 600 o ffermydd a gasglwyd gan Swyddog Ymchwilio sy'n ymweld â'r fferm unwaith y flwyddyn ac yn nodi'r data yn uniongyrchol ar liniadur. Mae'r holl ddata yn gyfrinachol ac nid oes unrhyw fferm yn adnabyddadwy yn y data a'r adroddiad sy'n deillio o hynny.	Dim ond Allbwn Cnydau ac Allbwn Da Byw y gellid eu defnyddio, sy'n eithrio incwm amrywiol a thaliadau iawndal clefydau anifeiliaid.

4.2.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	8	9	4	5
Roedd y prif bryderon a godwyd gan randdeiliaid yn ymwneud â'r ffaith nad oedd y dangosydd sengl hwn yn ymwneud â chynaliadwyedd. Rydym yn amau bod hyn oherwydd nad oedd gan randdeiliaid amser i ddarllen y ddogfen gyfan ategol ond yn hytrach dim ond adolygu'r rhestr dangosyddion yn Excel a/neu roeddent yn poeni y gallai gael ei gamddefnyddio. I fynd i'r afael â'r mater hwn, cynigiwyd defnyddio cynhyrchiant ffactor cyfan gan un rhanddeiliad, ac mae hyn wedi'i fabwysiadu yn y naratif a'r argymhellion yma. Mae hyn yn cyfrifo allbwn ar sail cyfanswm y cyfaint o'i gymharu ag ystod o fewnbynau. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn ystyried comisiynu datblygiad y dangosydd hwn ar gyfer Cymru. Cynigiwyd defnyddio adroddiad Diogelwch Bwyd Defra hefyd ond gan nad yw hwn ar gael i Gymru ni ystyriwyd hyn ymhellach. Fodd bynnag, efallai y bydd LLC am adolygu a gweld a ydynt am gomisiynu gwaith i efelychu hyn ar gyfer Cymru. Cynigiwyd hefyd gynnwys allyriadau nwyon tŷ gwydr fel rhan o'r asesiad cynaliadwyedd, ac rydym yn argymhell bod hyn yn haeddu ystyriaeth. Codwyd cynnwys cynhyrchiant nad yw'n fwyd fel mater hefyd. Yn olaf, cynigiodd LLC yr adroddiad Arfarniad Economaidd Bwyd a Diod Cymru – 2024 a allai gynnwys rhywfaint o ddata perthnasol. Yn anffodus, tynnwyd sylw at yr adroddiad hwn yn rhy hwyr i ni ei gynnwys yma ac nid yw'r data sylfaenol ar gael i'r cyhoedd ond rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn archwilio a allai data sylfaenol yr adroddiad ddarparu dangosyddion ychwanegol.				

4.2.1.2 Data sylfaenol

Tabl 4-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.1A - allbwn amaethyddol cyfartalog fesul fferm

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Arolwg Busnesau Fferm Cymru Penawdau Allbwn Fferm Cyfartalog yn ôl Math o Fferm a Flwyddyn	Allbwn Amaethyddol Fferm Cyfartalog (£) 2023-24 £178,400 Yn ogystal ag allbwn amaethyddol, mae'n cynnwys incwm amrywiol ac iawndal am glefydau anifeiliaid nad ydynt yn uniongyrchol gysylltiedig â 'chynnyrch' gan gynnwys hawliau tramwy (incwm o e.e. cwmnïau cyfleustodau ar gyfer pibellau a chebl), tanwydd coed a gwerthiant coetiroedd. Nid yw'n cynnwys incwm o daliad fferm sylfaenol, taliadau amaeth-amgylcheddol ac incwm o arallgyfeirio (e.e. B & B) 5% cynnydd y flwyddyn o 2021-24
Allbwn ac Incwm Amaethyddol Cyfansymiol	Allbwn Gros 2024 £2,214M

4.2.1.3 Tueddiadau

Mae tueddiadau dros amser yn dangos cynnydd o 21% o 2020-21 o'i gymharu â 2023-24. Mae hyn yn cynrychioli cynnydd o 5% y flwyddyn. Nodwch y bydd hyn yn cynnwys dylanwad chwyddiant gan mai dangosydd economaidd yw hwn ac nid o reidrwydd yn gynnnydd mewn cyfaint.

Mae data Allbwn ac Incwm Amaethyddol cyfanredol ar gael am gyfnod hirach ers i 2014 gael ei ddefnyddio fel croeswiriad, er na argymhellwyd defnyddio'r rhain gan y Grŵp Datblygu Cynaliadwy ar gyfer y dangosydd gwirioneddol. Mae hyn hefyd yn awgrymu cynnydd parhaus mewn Allbwn Gros yn y tymor hwy o ychydig yn llai ar 3% y flwyddyn ers 2014 mewn termau economaidd.

4.2.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Hyd y gwyddom ni nid oes unrhyw dargedau gan Lywodraeth Cymru ar gyfer y dangosydd hwn heblaw am gynnal diogelwch bwyd parhaus. Ar ben hynny, heb ystyried effeithlonrwydd defnyddio adnoddau, gallai targed greu canlyniadau anfwriadol sy'n gweithio yn erbyn cynhyrchiant cynaliadwy parhaus. Ein hargymhelliad yw symudiad i ddatblygu cynhyrchiant ffactor cyfan ar gyfer amaethyddiaeth yng Nghymru.

4.2.2 Dangosydd 1.1B: Rhybudd Iechyd Pridd

Derbyniwyd iechyd pridd fel dangosydd yn gyflym fel dangosydd pwysig i olrhain canlyniadau SLM gan y TEG a'r gymuned rhanddeiliaid. Mae hyn yn cydnabod pwysigrwydd sylfaenol pridd ar gyfer cynhyrchu bwyd a ffibr a hefyd bwysigrwydd pridd wrth gynnal natur yn ehangach ar dir ac mewn dŵr.

O fewn pedair gwlad y DU nid oes dull derbyniol o adrodd ar iechyd pridd fel un dangosydd. Yn lle hynny, adroddir priodweddau pridd penodol sengl / mesuriadau fel y gwelwyd yn flaenorol ar gyfer Cymru (Adroddiad ERAMMP-105, Emmett et al., 2025) ac ar gyfer Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol lle adroddir ar gynnal a chadw deunydd organig pridd fel Dangosydd Rhif 13.

Gan fod gan Gymru fynediad at gofnod hirdymor o newid priodweddau uwchbridd (0–15cm) o 1978 i 2021–23 (Adroddiad ERAMMP-105; Emmett et al., 2025), mae mewn sefyllfa unigryw i ddatblygu metrig iechyd pridd mwy integredig yr ydym wedi'i alw'n **Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd**. Comisiynwyd gwaith i gyflawni'r dangosydd hwn ar gyfer y prosiect dangosydd SLM hwn gan dîm UKCEH sy'n gyfrifol am yr elfen gwaith monitro pridd sydd wedi'i hymgorffori yn y GMEP / Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP. Y dull a gymerwyd oedd dilyn yr egwyddorion a fabwysiadwyd gan Arsyllfa Bridd yr UE (gweler [Dangosfwrdd EUSO](#)) o ddefnyddio gwerthoedd sbarduno ar gyfer ystod o faterion a fyddai'n annog ymchwiliad ac adolygiad pellach gyda chynghorydd i archwilio a oedd angen unrhyw gamau unioni. Mae'r dull yn ceisio tynnu sylw at ble mae cyfeiriad y daith yn annymunol a ble gallai gweithredu'n gynnar atal iechyd pridd rhag cyrraedd lefelau lle mae risgiau'n gostus i'w gwrthdroi.

Ar gyfer Cymru rydym wedi dewis sbardunau sy'n ymwneud â thanberfformiad pridd mewn perthynas â naill ai (a) cynhyrchu effeithlon (ar gyfer priddoedd wedi'u gwella), neu (b) cynnal cynefinoedd (ar gyfer priddoedd heb eu gwella). Yna cymerir dull 'un allan / pob un allan' ar draws mesuriadau (deunydd organig pridd, asidedd, ffosfforws, nitrogen, dwysedd swmp / cywasgu) i gynhyrchu un Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd. Mae'r dull hwn yn gyffredin i Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr yr UE. Cyflwynir y fethodoleg a'r canlyniadau'n fanwl yn Adroddiad ERAMMP-94 (Feeney et al. 2025; gweler Atodiad 2). Gellid ychwanegu mesuriadau pellach dros amser os yw hyn o ddiddordeb i Lywodraeth Cymru e.e. presenoldeb PPPs a PFAS ('cemegau am byth'), bioamrywiaeth pridd gan ddefnyddio eDNA, erydiad a tharfu, a cholli pridd amaethyddol i ddatblygiad trefol. Mae yna hefyd opsiynau i gael gwared ar rai pwyntiau sbarduno os penderfynir y gallai hyn greu canlyniadau anfwriadol e.e. rhoi calch a gwrteithiau ar dir lle nad yw cynnydd mewn cynhyrchiant yn fwriadol gan y ffermwr. Dros amser, disgwylir i ganran y priddoedd sy'n tanberfformio leihau os cyflawnir cynhyrchiant cynaliadwy a bod rhywogaethau ac ecosystemau'n cael eu gwarchod. Y ganran gyfredol o briddoedd amaethyddol sydd ag un neu fwy o rybuddion sy'n dynodi tanberfformiad posibl yw 80%. Ni ddylai hyn fod yn syndod o ystyried y canlyniadau a adroddwyd yn Adroddiad ERAMMP-105

(Emmett et al., 2025) ac a gynhwyd ar gyfer Ymchwiliad diweddar y Senedd ar Iechyd Pridd mewn Amaethyddiaeth.

Mae camau gweithredu i wella iechyd pridd yn amrywiol iawn ond yn gyffredinol maent yn cynnwys llai o aredig, rheoli traffig anifeiliaid a pheiriannau yn well, mwy o gylchdroadau, systemau cynyddio a glaswellt mwy amrywiol a llai o wrtaith a rheoli'r defnydd o gemegau. Gellid cymharu data o brofion pridd newydd ar dir o fewn y cynllun SFS â'r data cenedlaethol, a'i integreiddio o bosibl â nhw, er mwyn adrodd yn benodol ar fudd y cynllun SFS ar gyfer iechyd pridd a gwella nifer y pwyntiau data y mae'r dangosydd hwn yn seiliedig arnynt (gweler Adroddiad ERAMMP-103; Lloyd et al. 2025).

Mae'n debygol y bydd angen ymgynghori ymhellach ar gyfer y dangosydd hwn.

Tabl 4-4: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 1.1B - y Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
GMEP/ERAMMP Data uwchbridd yr Arolwg Maes Cenedlaethol	Deunydd organig y pridd; asidedd; C:N; Olsen-P a dwysedd swmp (h.y. cywasgu)	8 mlynedd ar hyn o bryd ond gweler y nodiadau	Dim ond cydgasglu data i mewn i Ddangosydd Rhybudd Iechyd Pridd sengl newydd	Dangosydd newydd ei ddatblygu yw hwn a grëwyd ar gyfer prosiect Dangosydd SLM ond mae'n destun ymgynghoriad parhaus. Mae'n dilyn egwyddorion adrodd ar iechyd pridd yr UE. Byddai symud i raglen fonitro dreigl 5 mlynedd fel yn rhaglen monitro pridd Arolwg Cefn Gwlad UKCEH yn caniatáu adrodd yn amlach. Gellid integreiddio data o brofion SFS â data cenedlaethol wrth iddynt ddod ar gael (Adroddiad ERAMMP-103)

4.2.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	9	9	1	7
Cafodd dangosydd iechyd pridd ei dderbyn yn eang gan randdeiliaid. Fodd bynnag, roedd yn amlwg nad oedd y rhan fwyaf, os nad pob un, wedi darllen yr adroddiadau a oedd yn amlinellu'r dull arfaethedig ond dim ond wedi cael amser i ddarllen y rhestr dangosyddion Excel gan fod llawer o gwestiynau'n ymwneud â cheisiadau am eglurhad ynghylch pa fesuriadau oedd wedi'u cynnwys yn yr adroddiadau. Cododd rhanddeiliaid y pryder hefyd nad iechyd y pridd oedd yr unig ddangosydd o gynhyrchu bwyd cynaliadwy, sy'n cael ei dderbyn ond ei fod yn adnodd naturiol pwysig sy'n cynnal rhywogaethau ac ecosystemau yn ogystal â'r mater o gefnogi cynhyrchu bwyd cynaliadwy. Mae Polisi Priddoedd LLC wedi mynegi ystod eang o bryderon a chymerwyd amser i archwilio'r rhain drwy e-bost ac mewn cyfarfodydd ar-lein. O bryder arbennig oedd y risg o ddefnyddio pwyntiau sbarduno is ar gyfer ffosfforws a pH a chamau adferol posibl nad oeddent yn cyd-fynd yn dda â lefelau cynhyrchiant. Fodd bynnag, mae teitl ac adroddiad y dangosydd yn nodi'n glir na ddylid cymryd unrhyw gamau gweithredu ar unwaith ac yn hytrach y dylid ystyried y dangosydd fel 'rhybudd' sy'n				

awgrymu bod ymchwiliad pellach a thrafodaeth gyda gwasanaeth cyngtori priodol yn cael eu cynnal cyn unrhyw gamau unioni.

Yn amlwg, mae angen ymgynghori ymhellach gyda mwy o amser i archwilio'r fethodoleg a'r materion a godwyd.

Data sylfaenol

Tabl 4-5: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.1B - Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
GMEP/ERAMMP Data uwchbridd yr Arolwg Maes Cenedlaethol Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	2021-2023 % priddoedd sy'n croesi pwyntiau sbarduno a nodwyd ar gyfer cynhyrchu effeithlon neu gynnal cynefinoedd 80%

4.2.2.2 Tueddiadau

Cyfrifwyd tueddiadau diweddar rhwng Arolwg Maes Cenedlaethol (NFS) GMEP (2013-16) ac Arolwg Maes Cenedlaethol (NFS) ERAMMP (2021-23). Dros y cyfnod hwn mae perfformiad priddoedd amaethyddol wedi dirywio o 75% a oedd â phroblemau perfformiad posibl yn 2013-16 i 80% yn 2021-23. Mae hwn yn ddirywiad o 5% mewn 10 mlynedd neu 0.5% y flwyddyn.

4.2.2.3 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae hwn yn ddangosydd newydd ei greu ar gyfer y prosiect hwn ac nid oes unrhyw dargedau cyfredol, ac eithrio Dangosydd Cenedlaethol Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol Rhif 13 i gynnal a chynyddu carbon pridd a deunydd organig. Dim ond un o bum mesuriad pridd sydd wedi'u cynnwys yn y Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd integredig newydd hwn yw hwn.

Targedau posibl: Gallai targedau posibl ar gyfer y cyfnod 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- **Nod Isafswm (Status Quo)**
 - Cynnal y lefel bresennol o 80% gan atal y dirywiad parhaus
 - Goblygiad Polisi: Dim gwelliant yn y pridd a'r effeithlonrwydd cynhyrchu a'r cymorth i gynefinoedd cysylltiedig. Mae problemau parhaus yn ymwneud ag ansawdd dŵr ac allyriadau nwyon tŷ gwydr o bridd yn debygol.
- **Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)**
 - Anelu at leihau'r lefel rhybudd 0.5% y flwyddyn i ddychwelyd i amodau 2013-16 h.y. 75% mewn 5 mlynedd
 - Goblygiad Polisi: Rhywfaint o welliant yn iechyd y pridd a'r effeithlonrwydd cynhyrchu a chymorth cynefin cysylltiedig.
- **Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)**
 - Manteisio ar ffocws yr SFS ar brofi pridd ac anelu at darged mwy uchelgeisiol o 4% y flwyddyn gan gyrraedd 60% mewn 5 mlynedd.
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn gofyn am fwy o fuddsoddiad mewn mynediad at gyngor ar ffermydd wrth ymateb i ganlyniadau profion pridd SFS a phrofion pridd eraill e.e. dulliau i addasu i aeafau gwlypach a hafau sychach i amddiffyn strwythur

y pridd a hefyd o bosibl hyrwyddo e.e. 'arferion ffermio adfywiol' i e.e. leihau dibyniaeth ar wrteithiau anorganig ymhellach fyth.

Tabl 4-6: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.1B: Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Canlyniadau Arolwg Maes Cenedlaethol GMEP ac ERAMMP sy'n cynrychioli'r canlyniadau uwchbridd ar lefel genedlaethol. Ymhen amser, gellid cynnwys y defnydd o ganlyniadau profion pridd SFS
Amllder	Bob 8 mlynedd ar hyn o bryd ond mae'r amser ailadrodd a'r potensial i symud i raglen dreigl dros gyfnod o 5 mlynedd yn opsiwn.
Dadgyfuno	Yn hytrach, cydgasglu data sy'n croesi pwyntiau sbarduno ar gyfer cynhyrchu effeithlon neu gynnal cynefinoedd
Nodiadau	Mae hwn yn ddangosydd newydd ei greu ar gyfer y SLM
Targedau Posibl	Dros 5 mlynedd: Isafswm (Statws Quo); Dim newid yn parhau ar 80% gan atal y dirywiad parhaus Cymedrol: Lleihau'r cynnydd 0.5% y flwyddyn felly 75% mewn 5 mlynedd Uchelgeisiol: Lleihau'r cynnydd o 4% y flwyddyn felly 60% mewn 5 mlynedd

4.3 Diben Cymorth 1.2: Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau;

Er mai un pwrpas cymorth oedd hwn, teimlwyd y gallai fod angen monitro'r ddwy ran, sef “cymunedau gwledig ffyniannus” a “chysylltiadau rhwng ffermydd a'u cymunedau” ar wahân.

4.3.1 Dangosydd 1.2A Cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol (ymhellach i fyny ac ymhellach i lawr y gadwyn gyflenwi)

Awgrymwyd y dangosydd hwn yn wreiddiol gan y TEG, ar y sail bod un o'r cysylltiadau allweddol rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau mewn cadwyni cyflenwi amaethyddol. Gellir rhannu hyn rhwng y cadwyni cyflenwi “ymhellach i fyny” o'r fferm, fel y pryniannau y mae ffermwyr yn eu gwneud gan fusnesau eraill yn y gymuned a'r contractwyr lleol maen nhw'n eu cyflogi; a'r cadwyni cyflenwi “i lawr yr afon”: lle mae ffermwyr yn gwerthu eu cynnyrch i ddefnyddwyr, proseswyr a busnesau eraill yn eu cymuned.

Ystyriodd rhanddeiliaid gryfder cadwyni cyflenwi lleol fel dangosydd da o gysylltiad fferm-cymuned wledig â swyddogaethau economaidd a chymdeithasol. Mae depos cyflenwi amaethyddol lleol yn darparu cyflogaeth ond gallant hefyd weithredu fel canolfannau cymorth a chngor anffurfiol i ffermwyr, tra gall y gallu i brynu'n uniongyrchol gan ffermwyr neu drwy gadwyni cyflenwi byr gynyddu cyfran y pris terfynol sy'n mynd i ffermwyr ond hefyd feithrin ymdeimlad o gysylltiad rhwng ffermydd a defnyddwyr (gweler er enghraifft Jones et al., 2022).

Yn ogystal â meithrin cysylltiadau cymunedol lleol, tynnodd rhanddeiliaid sylw hefyd at bwysigrwydd cynnal ac adeiladu cadwyni cyflenwi lleol i wella gwydnwch ein system fwyd.

Mae ymchwil ar gyfer y Comisiwn Parodrwydd Cenedlaethol (Lang et al., 2025), yn tynnu sylw at fregusrwydd ein cadwyni cyflenwi bwyd canolog iawn ar hyn o bryd. Mae'n nodi *"Gyda chyn lleied o gwmnïau sy'n gyfrifol am ganrannau uchel o fanwerthu, gweithgynhyrchu a dosbarthu bwyd yn y DU, dylai llunwyr polisi gymryd yr achos dros arallgyfeirio a rhanbartholi priodol o ddifrif am resymau gwydnwch."*

Y prif bryderon a fynegwyd gyda'r dangosydd hwn oedd yr anhawster o ddiffinio cadwyn gyflenwi leol a nodi dangosydd penodol y mae'n bosibl casglu, olrhain a mesur data arno.

Diffiniad: Her sylweddol gyda'r dangosydd hwn yw diffinio lleol. Mae clymblaid o sefydliadau, dan arweiniad yr Ymddiriedolaeth Bwyd Cynaliadwy, wedi bod yn edrych ar sut i ddiffinio bwyd lleol a meithrin gwydnwch cadwyn gyflenwi leol ar lefel y DU (Kipling, 2025). Y **diffiniad o fwyd lleol** y gwnaethon nhw benderfynu arno oedd *"bwyd sy'n cael ei gynhyrchu, ei brosesu, ei werthu a'i fwyta o fewn yr un rhanbarth neu ardal weinyddol leol drwy gadwyni cyflenwi tryloyw sy'n canolbwyntio ar fusnesau bach a chanolig."* Fe wnaethon nhw nodi bod gan y diffiniad fanteision ymarferol ar gyfer monitro oherwydd bodolaeth ffiniau Awdurdodau Lleol a ffiniau eraill.

Yng nghyd-destun Cymru, gallai ardal weinyddol fod yn awdurdod lleol, bwrdd gwasanaethau cyhoeddus neu Gymru gyfan. Byddai cadwyn gyflenwi leol i lawr yr afon yn un lle mae'r fferm, y prosesydd, y manwerthwr a'r defnyddiwr terfynol i gyd o fewn yr un ardal weinyddol hon. Er bod y diffiniad wedi'i ddatblygu gyda chadwyni cyflenwi ymhellach i lawr mewn golwg, at ddibenion ymarferol gellid ei ddefnyddio hefyd ar gyfer ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi: e.e. mae'r depo cyflenwi ffermydd, contractwyr ac ati o'r un ardal weinyddol. Anfantais y diffiniad hwn yw y byddai cadwyni cyflenwi sy'n agos yn ddaearyddol ond yn drawsffiniol yn cael eu heithrio.

Data i Lawr yr Afon a Metrigau: Gan nad yw cadwyni cyflenwi ynddynt eu hunain yn ddangosydd, mae angen ystyried is-ddangosyddion. Mae dangosyddion penodol posibl ar gyfer cryfder y gadwyn gyflenwi i lawr yr afon yn cynnwys:

1. Cyfran o'r farchnad o fwyd lleol fel y'i diffinnir uchod sydd ar gael yn yr ardal weinyddol berthnasol (e.e. cyfran y bwyd a werthir yng Nghymru o darddiad Cymreig).
2. Nifer a/neu drosiant siopau manwerthu a dosbarthwyr allweddol sy'n cyflenwi cynnyrch fferm lleol e.e. siopau fferm, marchnadoedd ffermwyr, cynlluniau bocsys, dosbarthu llaeth neu wyau, peiriannau gwerthu ffermydd.
3. Nifer a/neu drosiant proseswyr lleol allweddol fel lladd-dai, llaethdai/hufenfeydd a phroseswyr gwerth ychwanegol, sydd ar gael i ffermwyr yn yr ardal.
4. Proseswyr ar fferm fel micro-laethdai.
5. Cyfaint y cynnyrch Cymreig a gaffaelwyd gan y sector cyhoeddus yng Nghymru.

Ni allem ddod o hyd i ddata cynhwysfawr sydd ar gael i'r cyhoedd sy'n olrhain yr uchod i gyd yn rheolaidd ar lefel Cymru gyfan. Mae amryw o adroddiadau'n darparu gwybodaeth am rai o'r dangosyddion hyn, gan awgrymu ei bod hi'n bosibl olrhain hyn.

Nododd adborth gan Adran Fwyd Llywodraeth Cymru y dylai fod yn ymarferol dod o hyd i ddata ar gyfer 1 a 2 os defnyddir diffiniad Cymru gyfan o fwyd lleol, ond byddai'n anodd dod o hyd i ddata pe bai diffiniad mwy lleol yn cael ei ddefnyddio. Fe wnaethon nhw nodi bod data eisoes ar gael ar gyfer pwynt 3 ac mae'n debygol y bydd modd ei gael ar gyfer pwyntiau 4 a 5.

O ganlyniad, **byddai angen datblygu dangosyddion ychwanegol a gwaith monitro newydd ar gyfer y dangosydd hwn.**

Tabl 4-7: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.2A - cryfder cadwyni cyflenwi (data i lawr yr afon)

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Caffael Bwyd Sector Cyhoeddus Cymru Ymgynghoriaeth Brookdale (2022)	Cyfran o wariant y sector cyhoeddus yng Nghymru ar fwyd o darddiad Cymreig.	Un tro: data o 2019/2020	Yn dangos gwahanol gategoriâu bwyd a diod gyda'r punnoedd a wariwyd a % o wariant ar gynnyrch sy'n tarddu o Gymru.	Ni chanfuwyd data olrhain parhaus.
FUW a Rhwydwaith Lladd-dai Lleol Cymru	Nifer o ladd-dai bach a chanolig yng Nghymru	Un tro yn 2025	Lladd-dai bach a chanolig yng Nghymru.	Llythyr yn tynnu sylw at bryderon yn hytrach nag olrhain data yn barhaus. Fodd bynnag, dylai nifer isel wneud olrhain yn y dyfodol yn syml.
Strategaeth Bwyd Cymunedol Llywodraeth Cymru	Yn nodi cynnydd yng ngwariant caffael cyhoeddus Cymru ar fwyd o Gymru drwy 2 gyfanwerthwr.	Un tro		Dogfen strategaeth yn hytrach na ffynhonnell ddata. Hefyd yn cynnwys blaenoriaethau Llywodraeth Cymru mewn perthynas â chadwyni cyflenwi lleol.
Gwerthusiad Economaidd: Sector Bwyd a Diod Cymru Busnes Cymru	Yn dangos trosiant, niferoedd busnesau, ffigurau cyflogaeth sector bwyd Cymru.	Blynnyddol	Yn gwahanu'r sector "Sylfaen Bwyd" gan gynnwys cig, llaeth, cyfanwerthu, becws a mwy. Yn dangos nifer y busnesau prosesu cig, llaeth ac wyau. Nid yw'n dadgyfuno ar gyfer bwyd sy'n tarddu o ffermydd Cymru.	Byddai'n ddefnyddiol iawn pe bai modd dadgyfuno bwyd sy'n tarddu o ffermydd Cymru ar draws y cadwyni cyflenwi dilynol a restrir. Fodd bynnag, nododd Adran Bwyd Llc fod hyn yn debygol o fod yn heriol ac yn ddud.

Data a Metrigau ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi: Mae dangosyddion posibl ar gyfer cryfder y gadwyn gyflenwi ymhellach i fyny yn cynnwys:

- Cyfanswm cyfraniad ffermydd i'r economi leol drwy bryniannau mewnbwn.
- Nifer o/twf mewn busnesau sy'n cyflenwi mewnbynnau mewn ardaloedd lleol.
- % o wariant mewnbwn amaethyddol gan ffermydd Cymru mewn busnesau Cymreig/lleol.

Mae datblygiad dangosydd sy'n cynrychioli cryfder y gadwyn gyflenwi ymhellach i fyny yn cael ei rwystro gan gyfyngiadau mewn setiau data presennol. Y safon aur fyddai gwariant gan ffermydd Cymru ar fewnbynnau gan gyflenwyr yn eu hardal leol, ond mae ymchwil cychwynnol yn awgrymu nad yw'r data hyn ar gael.

Fodd bynnag, mae data ar gael y gellid eu defnyddio o bosibl i gynhyrchu dangosydd perthnasol gyda gwaith ychwanegol. Gall y Gofrestr Busnesau Rhyngadrannol (IDBR) ddarparu data ar nifer a math y busnesau perthnasol ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi (e.e.

cyfanwerthwyr amaethyddol neu weithgynhyrchwyr porthiant) sy'n gweithredu yng Nghymru, yn seiliedig ar godau Dosbarthiad Diwydiannol Safonol (SIC), tra gall y Gofrestr Busnesau ac Arolwg Cyflogaeth (BRES) ddarparu data ar nifer y gweithwyr mewn sectorau penodol, yn seiliedig ar godau SIC, yn ôl ardal awdurdod lleol. Gellid defnyddio'r rhain i fesur twf yn nifer y busnesau cyflenwi mewnbwn yng Nghymru, a allai fod yn ddangosydd dirprwyol ar gyfer cryfder y gadwyn gyflenwi ymhellach i fyny. Fodd bynnag, byddai hyn yn gyfyngedig wrth gwrs gan y ffaith y bydd llawer o'r busnesau hyn yn cyflenwi ffermydd y tu allan i Gymru, ac felly nid yw eu twf yn cael ei ddylanwadu gan alw cynyddol o ffermydd Cymru yn unig. Byddai angen ymchwil pellach i alluogi dadgyfuno.

Mae Arolwg Busnes Fferm Cymru (WFBS) yn darparu data gwerthfawr ar wariant mewnbwn fferm ond nid yw'n dadansoddi'r gwariant hwn yn ôl lleoliad cyflenwr. Efallai y gellir cyfuno hyn â data IDBR/BRES i gynhyrchu amcangyfrif o ganran y gwariant mewnbwn amaethyddol gan ffermydd Cymru mewn busnesau Cymru neu leol.

I grynhoi, yn debyg i'r data ar gysylltiadau cadwyn gyflenwi i lawr yr afon uchod, roedd diffyg data cynhwysfawr sydd ar gael i'r cyhoedd sy'n olrhain agweddau ar gadwyni cyflenwi ymhellach i fyny yn rheolaidd ar lefel Cymru gyfan hefyd. Unwaith eto, **byddai angen datblygu dangosyddion ychwanegol a gwaith monitro newydd ar gyfer y dangosydd hwn.**

Tabl 4-8: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.2A - cryfder cadwyni cyflenwi (data ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi)

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Busnes Fferm Cymru https://statswales.gov.wales/Catalogue/Agriculture/Farm-Business-Survey	Gwariant cyfartalog ar lefel fferm ar fewnbynau e.e. hadau, contractwyr, gwrteithiau, plaladdwyr	Blynyddol	Yn gwahanu Ffermydd Llaeth, Ffermydd Defaid SDA, Ffermydd Pori SDA, Ffermydd Pori DA, Ffermydd Pori Isel a Ffermydd Eraill.	Nid yw'n dadgyfuno gwariant yn ôl lleoliad y cyflenwr.
Allbwn ac Incwm Amaethyddol Cyfansymiol	Defnydd canolradd (gwariant)	Blynyddol	Yn dangos ffigurau ar gyfer milfeddygon, delwyr peiriannau, cynnal a chadw, contractwyr, gwrtaith, porthiant, contractwyr.	Nid yw'n dadgyfuno gwariant yn ôl lleoliad y cyflenwr.
Cofrestr Busnes ac Arolwg Cyflogaeth (trwy Nomis)	Nifer y swyddi a ddelir gan weithwyr wedi'u dadansoddi yn ôl amser llawn/rhan amser a diwydiant manwl	Blynyddol	Yn ôl cod SIC2007 5 digid	Nid yw'n darparu gwybodaeth ynghylch a yw gweithwyr yn gweithio i fusnesau sy'n cyflenwi busnesau amaethyddol Cymru.

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Cofrestr Busnes Rhyngadrannol	Gwybodaeth fanwl am fusnesau'r DU, gan gynnwys dosbarthiad diwydiant, lleoliad, maint, ystod cyflogaeth, trosiant a strwythur	Blynnyddol	Daearyddiaeth (lefel awdurdod lleol), Dosbarthiad Diwydiant (cod SIC2007 5 digid), Maint Busnes	Nid yw ar gael yn gyhoeddus heb gais

4.3.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	7	13	1	5
Roedd hwn yn ddangosydd poblogaidd mewn egwyddor, ond nododd llawer yr her o'i fesur a'r angen am fwy o ddiffiniad. Gallai ei rannu'n gydrannau ar wahân sy'n cyfrannu at gadwyni cyflenwi lleol cryf helpu i fynd i'r afael â hyn. Roedd y cydrannau a gefnogwyd gan rhanddeiliaid yn cynnwys: I lawr: - Caffael bwyd Cymru gan y sector cyhoeddus yng Nghymru. - Canran o ysgolion Cymru sy'n caffael y rhan fwyaf o fwyd o Gymru. - Nifer y lladd-dai a hufenfeydd lleol. - Nifer y marchnadoedd ffermwyr. - Bwyd a gynhyrchir yng Nghymru a werthir yng Nghymru. I fyny: - Lluosydd economaidd. Cododd un rhanddeiliad yr angen i integreiddio â thargedau posibl eraill y Llywodraeth ar gyfer cadw/cynyddu galluedd y diwydiant amaethyddol (e.e. lladd-dai lleol). Roedd awgrymiadau eraill yn cynnwys ei ehangu i gwmpasu cadwyni cyflenwi ar gyfer sectorau eraill sy'n seiliedig ar y tir fel coedwigaeth, rheoli tir a chadwraeth. Pryderon amgylcheddol: Cefnogodd un rhanddeiliad hyn ond dim ond mewn cyfuniad â dangosyddion eraill (1.1B, 1.4A, 1.5B, 2.1A, 3.1A, 3.1B) gan nad yw'n dweud dim am y cynaliadwyedd ar ei ben ei hun. Fe wnaeth un arall godi pryderon am y sefyllfa ymhellach i fyny'r gadwyn gyflenwi gan nodi y gallai lefelau uchel o wariant fod oherwydd dibyniaeth ar fewnbynnau sy'n niweidiol i'r amgylchedd. Un ateb posibl i hyn fyddai eithrio mewnbynnau penodol. Heriau ymarferol: yn cynnwys yr angen i ddadgyfuno cyflenwadau masnachwyr i ffermydd Cymru a Lloegr, ac i ddiogelu gwybodaeth sy'n sensitif yn fasnachol. Awgrymwyd dull "adrodd blwch du" tebyg i'r un a ddefnyddir ar gyfer y mynegai prisiau defnyddwyr (CPI) fel ateb i'r olaf. Roedd argymhellion data lefel y DU yn cynnwys Adroddiad Diogelwch Bwyd y DU 2024 a Mynegai 2024 - GOV.UK. Byddai angen dadgyfuno'r rhain i ddangos gwybodaeth am Gymru yn unig.				

4.3.1.2 Data sylfaenol

Ar gyfer cadwyni cyflenwi ymhellach i fyny ac ymhellach i lawr, mae angen ymchwil pellach i ddatblygu ac olrhain dangosydd cyffredinol. Felly, nid ydym yn gallu darparu data sylfaenol cyffredinol ar hyn o bryd.

O ran cydrannau posibl y dangosyddion ymhellach i lawr y gadwyn gyflenwi a nodwyd uchod, canfuwyd y wybodaeth ganlynol:

- Lladd-dai lleol: 15 lladd-dy yng Nghymru (5 ohonynt yn "bach" a 4 yn "canolig").
- 58 o sefydliadau wedi'u cymeradwyo ar gyfer trin, paratoi neu gynhyrchu cynhyrchion cig (dofednod a chig coch) yn 2024, i lawr o 97 yn 2015.
- Caffael cyhoeddus: 23% o fwyd a brynwyd gan gyrff cyhoeddus Cymru o darddiad Cymreig yn 2019/20.

4.3.1.3 Tueddiadau

Ni chanfuwyd unrhyw dueddiadau ar gyfer y dangosydd cyffredinol a nodwyd gan nad yw'r dangosydd wedi'i ddatblygu na'i fesur eto. Ar gyfer cydrannau penodol y dangosydd, dim ond tueddiadau mewn perthynas â lladd-dai ac unedau prosesu a nodwyd:

- Lladd-dai: Mae 45 o ladd-dai wedi cau ers 1990 (nid yw'n glir faint o'r rhain fyddai'n cael eu dosbarthu fel rhai "bach" neu "ganolig").
- Unedau prosesu a gymeradwywyd gan yr Asiantaeth Safonau Bwyd:
 - o Dofednod: 37 uned yn 2016, 30 yn 2020 a 37 yn 2024.
 - o Cig Coch: 57 uned yn 2016, 44 yn 2020 a 21 yn 2024.
 - o Wyau: 88 uned yn 2016, 101 yn 2020 a 108 yn 2024.
 - o Llaeth: 75 uned yn 2016, 90 yn 2020 a 109 yn 2024.

4.3.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Nid yw'n bosibl pennu targed ar gyfer y dangosydd cyffredinol hwn gan nad yw'n bodoli eto. Fodd bynnag, mae cefnogaeth Llywodraeth Cymru i gadwyni cyflenwi lleol cryf yn amlwg yn ei Strategaeth Bwyd Cymunedol, sy'n cynnwys y nodau canlynol:

- Cynyddu gwariant cyhoeddus Cymru ar fwyd Cymreig o leiaf 50% erbyn 2030
- Cynyddu rhestriadau ar gyfer cynhyrchion Cymreig yng Nghymru.

Argymhelliad: argymhellir comisiynu ymchwil pellach i gadwyni cyflenwi lleol ymhellach i fyny ac i lawr y gadwyn gyflenwi er mwyn datblygu dangosyddion a thargedau cadarn i'w defnyddio yn y dyfodol. Dylai'r cydrannau a ystyrir gynnwys:

I fyny:

- Caffael sector cyhoeddus Cymru.
- Seilwaith prosesu lleol allweddol sy'n angenrheidiol ar gyfer gwerthiannau lleol.
- Manwerthu a dosbarthu lleol allweddol sy'n cyflenwi cynnyrch o ffermydd lleol.
- Gwerthiant cyffredinol bwyd o darddiad Cymreig yng Nghymru.

I lawr:

- Cyfanswm cyfraniad ffermydd i'r economi leol drwy bryniannau mewnbynnau (gan eithrio mewnbynnau sy'n niweidiol i'r amgylchedd o bosibl).
- Nifer o/twf mewn busnesau sy'n cyflenwi mewnbynnau mewn ardaloedd lleol.
- % o wariant mewnbyn amaethyddol gan ffermydd Cymru mewn busnesau Cymreig/lleol.

Lle mae cydrannau eisoes yn olrhainadwy (megis ar gyfer lladd-dai lleol, proseswyr bwyd a chaffael cyhoeddus) ystyriwch olrhain y rhain cyn bod y dangosydd cyffredinol yn barod. Ar gyfer y sector ymhellach i lawr y gadwyn gyflenwi, dylai hyn adeiladu ar waith sydd eisoes wedi'i wneud wrth ddatblygu'r Strategaeth Bwyd Gymunedol.

4.3.2 Dangosydd 1.2B: Nifer / cyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol

Nid dim ond stiwardiaeth amgylcheddol yw cynhyrchu bwyd cynaliadwy, ond hefyd sicrhau y gall y rhai sy'n byw ac yn gweithio ar y tir wneud hynny gydag urddas a diogelwch economaidd. Mae llawer o aelwydydd gwledig yng Nghymru yn ymwneud yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol â diwydiannau tir fel ffermio, coedwigaeth a chynhyrchu bwyd. Os yw cyfran sylweddol o'r aelwydydd hyn yn byw islaw'r incwm canolrifol, mae'n codi pryderon ynghylch hyfywedd hirdymor y sectorau hyn a thegwch yr economi wledig. Gall monitro lefelau incwm mewn ardaloedd gwledig helpu i nodi a yw polisiâu rheoli tir yn cefnogi bywoliaeth deg neu'n gwaethygu anghydraddoldeb gwledig.

Mae'r dull hwn yn cyd-fynd yn agos â nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, sy'n ymrwymo cyrff cyhoeddus i wella lles cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Yn benodol, mae'n cefnogi'r nodau o greu Cymru lewyrchus, Cymru fwy cyfartal, a Chymru gydnerth. Drwy ymgorffori dangosyddion incwm gwledig mewn targedau SLM, gall Llywodraeth Cymru sicrhau nad yw cynaliadwyedd yn cael ei ddilyn ar draul cymunedau gwledig, ond yn hytrach mewn ffordd sy'n codi eu hysbryd—gan sicrhau bod bwyd a nwyddau'n cael eu cynhyrchu mewn modd sydd nid yn unig yn gadarn yn amgylcheddol ond hefyd yn gymdeithasol gyfiawn ac yn gynhwysol yn economaidd.

Mae adborth gan randdeiliaid yn tynnu sylw at y ffaith, er bod monitro incwm aelwydydd gwledig yn werthfawr, nad yw'n mesur incwm penodol i ffermio na gwydnwch economaidd sy'n seiliedig ar y tir yn uniongyrchol. Mae'r dangosydd mewn perygl o gael ei ddylanwadu gan batrymau mudo i mewn ac allan a thueddiadau gweithio o'r cartref/cymudo, a all guddio tangyflogaeth a thlodi mewn ardaloedd gwledig. Mae'r cymhlethdodau hyn yn tanlinellu'r angen i ddehongli'r dangosydd hwn yn ofalus a'i ategu â mewnwelediadau ansoddol a monitro penodol i'r sector er mwyn deall ei berthynas â chynhyrchu bwyd a nwyddau cynaliadwy yn llawn.

Roedd rhai pryderon gan randdeiliaid, megis cyfyngiadau data, a allai gyfyngu ar gywirdeb mewn micro-ddaearyddiaethau gwledig, a phatrymau mudo (symudwyr i mewn/allan, gweithio o'r cartref) ac a allai ystumio signalau tlodi gyda'r ffocws ar y gwerth canolrifol. Nodwyd hefyd nad yw incwm yn unig yn cynnwys costau byw gwledig uwch nac amddifadedd materol, sy'n allweddol i ddeall tlodi gwledig. Fel ateb, awgrymwyd y dylid ategu monitro incwm â data cyd-destunol ar bwysau costau byw a mewnwelediadau ansoddol o gymunedau gwledig. Nodwyd bod ymchwil barhaus yn ymwneud â materion perchnogaeth ail gartrefi mewn mannau eraill yn LIC, a allai fod yn berthnasol. Awgrymodd eraill y gallai asesu'r nifer / cyfran ar neu islaw'r Cyflog Byw fod yn ddangosydd gwell. Fodd bynnag, y penderfyniad cyffredinol oedd aros yn unol â dangosydd presennol Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, sy'n cwmpasu Cymru gyfan, ond nodi y gallai gwahaniaethu rhwng ardaloedd gwledig ac ardaloedd nad ydynt yn wledig olygu bod angen dehongli'n ofalus sy'n osgoi cyffredinoliadau.

Ffynonellau data perthnasol: Mae'r

Tabl yn crynhoi ffynonellau data allweddol ar gyfer monitro lefelau incwm ymhlith aelwydydd gwledig yng Nghymru, gan gynnwys yr hyn y mae pob un yn ei fesur, amllder adrodd, potensial dadgyfuno, ac ystyriaethau deongliadol.

O ran dull monitro ymarferol, rydym yn awgrymu defnyddio Cartrefi Islaw'r Incwm Cyfartalog (HBAI) StatsCymru a Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) i olrhain tueddiadau, gan gydnabod eu cyfyngiadau oherwydd mudo a phatrymau gweithio. Efallai y byddai'n werth integreiddio data Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSW) a Sefydliad Bevan i roi cyd-destun ar straen ac amddifadedd ariannol. At ei gilydd, byddem yn cynnig dadgyfuno gwledig gwell mewn setiau data i alluogi monitro cadarn sy'n cyd-fynd ag amcanion SLM.

Tabl 4-9: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 1.2B - y nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG)

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
StatsCymru Set ddata Cartrefi Islaw'r Incwm Cyfartalog (HBAI) - Arolwg Adnoddau Teuluol (FRS)	Incwm yr aelwyd, cyflogaeth, budd-daliadau tai	Blynyddol (wedi'i adrodd fel cyfartaleddau treigl 3 blynedd)	Oedran, math o deulu, awdurdod lleol	Ffynhonnell graidd ar gyfer data incwm; gwledigrwyd d a gasglwyd drwy ddangosyddi on daearyddol.
Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru	Incwm, mynediad at wasanaethau, tai	Bob 3-5 mlynedd	LSOA gyda dosbarthiad gwledig/trefol	Mesur cymharol; dim trothwyon tlodi sefydlog
Arolwg Cenedlaethol Cymru	Amddifadedd materol, straen ariannol	Blynyddol	Lefel genedlaethol ac awdurdod lleol	Defnyddiol ar gyfer dangosyddi on cyd-destunol
Arolygon Sefydliad Bevan	Fforddiadwyedd hanfodion, caledi ariannol	Chwarterol/ddw ywaith y flwyddyn	Cenedlaethol gyda mewnwelediada u gwledig	Yn darparu data ansoddol a data profiad bywyd

4.3.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	5	11	4	6
Perthnasedd i ffermio ac SLM: Ar draws pob grŵp, pryder cyson oedd a yw'r dangosydd yn adlewyrchu aelwydydd ffermio a rheoli tir cynaliadwy (SLM). Er bod rhai pleidleiswyr gwyrdd yn ei ystyried yn ymarferol, dadleuodd pleidleiswyr ambr a choch ei fod yn cwmpasu aelwydydd gwledig yn ehangach, gydag incwm yn cael ei ddylanwadu gan ffactorau y tu hwnt i ffermio a choedwigaeth.				

Gwelwyd bod hyn yn cyfyngu ar ei allu i asesu gwydnwch ffermydd neu hyfywedd busnesau amaethyddol. Fodd bynnag, nododd eraill fod gan y ddeddf gylch gwaith ehangach ynghylch y cysylltiad rhwng cymunedau gwledig, mentrau ac amaethyddiaeth.

Risg o signalau camarweiniol: rhybuddiodd pleidleiswyr ambr a choch nad yw newidiadau yn y dangosydd o bosibl yn adlewyrchu canlyniadau ffermio. Gallai'r dangosydd hefyd wella am resymau negyddol, fel aelwydydd tlotach yn gadael ardaloedd gwledig neu aelwydydd cyfoethocach yn prynu ail gartrefi ac yn chwyddo cyfartaleddau, gan guddio pwysau ar fywoliaethau ffermio.

Gwerth ychwanegol a phriodoli: Cwestiynodd sawl rhanddeiliad beth mae'r dangosydd yn ei ychwanegu, gan nodi ei gysylltiad gwan â pherfformiad ffermio a'i sensitifrwydd uchel i ffactorau a pholisïau economaidd-gymdeithasol ehangach. Pwysleisiodd pleidleiswyr Coch fod tueddiadau tlodi yn fwy tebygol o gael eu llunio gan faterion strwythurol y tu hwnt i fwyd a ffermio, sy'n golygu bod y mesur mewn perygl o olrhain y "peth anghywir".

Tynnodd pleidleiswyr ambr sylw at yr angen am ddangosyddion sy'n dal dynameg y gadwyn gyflenwi, elw ffermydd, a hyfywedd ariannol mewn trawsnewidiadau cynaliadwy yn well—a welir fel rhai y gellir eu priodoli'n fwy uniongyrchol i systemau amaethyddol.

4.3.2.2 Data sylfaenol

Mae'r data sylfaenol yn awgrymu bod deall maint tlodi incwm ymhlith aelwydydd gwledig yng Nghymru yn gymhleth, gan nad oes unrhyw set ddata sengl sy'n rhoi darlun cyflawn. Fodd bynnag, drwy dynnu ar amrywiaeth o ffynonellau cenedlaethol a rhanbarthol, gallwn adeiladu dealltwriaeth gymharol glir o'r mater.

Daw'r mesur mwyaf uniongyrchol o dlodi incwm o'r Arolwg Adnoddau Teuluol (FRS) a'r set ddata Cartrefi Islaw'r Incwm Cyfartalog (HBAI) a ddeilliwyd. Mae'r rhain yn dangos bod tua 22% o bobl yng Nghymru yn byw mewn tlodi incwm cymharol, a ddiffinnir fel incwm aelwyd sy'n is na 60% o ganolrif y DU, ar ôl costau tai. Er nad yw'r ffigurau hyn yn cael eu dadansoddi'n rheolaidd yn ôl statws gwledig neu drefol, mae dadansoddiad yn ôl awdurdod lleol yn awgrymu bod gan siroedd gwledig fel Powys, Ceredigion, a Gwynedd rai o'r enillion canolrifol isaf yng Nghymru, sy'n dangos tebygolrwydd uwch y bydd aelwydydd gwledig yn disgyn o dan y trothwy tlodi.

Mae Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALIC) yn cynnwys dosbarthiad gwledig/trefol, gan ganiatáu ar gyfer nodi ardaloedd gwledig lle mae cyfran sylweddol o'r boblogaeth yn derbyn budd-daliadau sy'n gysylltiedig ag incwm. Mae MALIC yn tynnu sylw at grynodiadau o amddifadedd mewn cymunedau gwledig, yn enwedig pan gyfunir hwy â mynediad gwael at wasanaethau.

Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru yn ychwanegu dimensiwn ansoddol, gan gofnodi profiadau pobl o galedi ariannol, fel anhawster fforddio bwyd, gwresogi, neu filiau hanfodol. Mae'n darparu dangosyddion gwerthfawr o amddifadedd materol a straen ariannol, sydd yn aml yn fwy difrifol mewn ardaloedd gwledig oherwydd costau byw uwch a mynediad cyfyngedig at wasanaethau.

Mae Sefydliad Bevan yn cyfrannu data amserol, penodol i Gymru drwy ei arolygon "Ciplun o Dlodi". Mae'r arolygon hyn yn dangos yn gyson bod llawer o aelwydydd ledled Cymru—gan gynnwys mewn ardaloedd gwledig—yn ei chael hi'n anodd fforddio hanfodion. Mae'r arolygon yn datgelu bod trigolion gwledig yn aml yn wynebu pwysau ychwanegol, megis cyflogau is, cyflogaeth dymhorol, a chostau trafnidiaeth a thai uwch.

Gyda'i gilydd, mae'r ffynonellau hyn yn awgrymu bod cyfran sylweddol o aelwydydd gwledig yng Nghymru yn debygol o fod yn byw islaw'r incwm canolrifol, hyd yn oed os nad yw ffigurau manwl gywir ar gael bob amser. Mae'r dystiolaeth yn tynnu sylw at batrwm o enillion is, costau byw uwch, a mynediad llai at wasanaethau mewn ardaloedd gwledig, sydd i gyd yn cyfrannu at risg uwch o dlodi. Er y byddai data incwm mwy manwl, penodol i wledig yn gwella ein dealltwriaeth, mae'r sail dystiolaeth bresennol yn dangos yn glir bod tlodi gwledig yn broblem barhaus a dybryd yng Nghymru. Mae Tabl 4-10 isod yn crynhoi ystadegau sylfaenol i gefnogi olrhain tlodi incwm gwledig yng Nghymru.

Tabl 4-10: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.2B - y nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG)

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
StatsCymru (HBAI)	~22% o bobl yng Nghymru yn byw islaw 60% o incwm canolrifol AHC (dim rhaniad gwledig systematig)
MALIC	Yn nodi LSOAs gwledig sydd ag amddifadedd incwm uchel a mynediad gwael at wasanaethau
NSW	Yn cipio amddifadedd materol gwledig a straen ariannol
Sefydliad Bevan	Yn tynnu sylw at brofiadau byw o galedi ariannol gwledig, cyflogau is a chostau byw uchel

4.3.2.3 Tueddiadau

Ar hyn o bryd, nid oes unrhyw dueddiadau ar gael yn benodol ar gyfer aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol, gan nad yw data wedi'u dadgysylltu yn cael eu hadrodd yn rheolaidd. Yn seiliedig ar gyfres Cartrefi Islaw Incwm Cyfartalog yr Adran Gwaith a Phensiynau a'r Arolwg Adnoddau Teuluol, [roedd tua 22% o bobl yng Nghymru yn byw mewn tlodi incwm cymharol yn 2022-24](#), a ddiffinnir fel incwm cartref islaw 60% o ganolrif y DU ar ôl costau tai. Mae'r ffigur hwn wedi aros yn gymharol sefydlog yn ystod y blynyddoedd diwethaf (rhwng 22 a 24 y cant), [i lawr o tua 25% tua diwedd y ganrif ddiwethaf](#). Er bod gostyngiad bach cyffredinol wedi bod mewn tlodi incwm yng Nghymru ers y 1990au, [mae Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol \(2021\)](#) yn tynnu sylw at y ffaith bod tlodi'n cael ei brofi'n anghyfartal ar draws grwpiau, gyda bylchau'n amlwg rhwng pobl anabl a'r rhai mewn cymunedau Du, Asiaidd a lleiafrifoedd ethnig. Er nad yw'n darparu unrhyw ddadansoddiad o wahaniaeth rhwng aelwydydd gwledig a threfol.

Er mwyn cefnogi gwell adrodd a monitro ar gyfer tlodi gwledig, dylai'r Adran Gwaith a Phensiynau ystyried cynnwys dosbarthiadau gwledig/trefol mwy manwl yn y set ddata HBAI, gyda StatsCymru yn darparu adroddiadau a dadansoddiadau rheolaidd ar gyfer poblogaethau gwledig yng Nghymru.

4.3.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ni chynigir targed penodol ar gyfer y dangosydd ar nifer neu gyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol ar hyn o bryd. Mae hyn yn bennaf oherwydd diffyg data gwaelodlin a thueddiadau wedi'u dadgysylltu, yn ogystal â'r ffactorau allanol lluosog sy'n dylanwadu ar incwm gwledig, y mae llawer ohonynt y tu hwnt i ddylanwad posibl y fframwaith SLM.

Er gwaethaf y cyfyngiadau hyn, mae'r dangosydd yn parhau i fod yn werthfawr ar gyfer asesu uchelgais a chyfeiriad y fframwaith SLM ac olrhain newidiadau cymharol dros amser. Rydym yn argymhell casglu a dadansoddi rhagor o dystiolaeth i lywio datblygiad targed addas, yn seiliedig ar y data gorau sydd ar gael. Lle bo modd, dylid cydnabod cyd-fynd â fframweithiau

polisi ehangach. Yn benodol, mae'r dangosydd hwn yn ymwneud â Dangosydd Cenedlaethol 18 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol: Pobl sy'n Byw mewn Tlodi a'r garreg filltir genedlaethol i leihau'r bwlch tlodi rhwng pobl â nodweddion allweddol a gwarchodedig a'r rhai hebddynt erbyn 2035.

Tabl 4-11: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2B - Nifer/cyfran o gartrefi gwledig o dan incwm canolrifol (WFG)

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	StatsCymru (HBAI), WIMD, NSW, Sefydliad Bevan
Amllder	Blynyddol (HBAI, NSW), 3-5 mlynedd (WIMD), chwarterol (Bevan)
Dadgyfuno	LA/LSOA, gwledig wedi'i gasglu o ddaearyddiaeth
Nodiadau	Cyfngiadau data, mudo ac effeithiau gweithio o bell; yn ategu â dangosyddion caledi ansoddol

4.3.3 Dangosydd 1.2C: Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig

Mae iechyd meddwl yn elfen hanfodol o gynaliadwyedd, ond yn aml yn cael ei than-gydnabod. Mae lles seicolegol trigolion gwledig, gan gynnwys ffermwyr a rheolwyr tir, wedi'i gysylltu'n annatod â hyfywedd hirdymor economïau a thirweddau gwledig.

Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn darparu sylfaen ddeddfwriaethol ar gyfer y dull hwn, gan nodi'n benodol "Gymru iachach" a "Chymru o gymunedau cydlynus" fel nodau Llesiant cenedlaethol. Mae'r nodau hyn yn cwmpasu iechyd meddwl a gwydnwch cymdeithasol, yn enwedig mewn lleoliadau gwledig ac amaethyddol lle gall unigedd cymdeithasol, straen economaidd, a mynediad cyfyngedig at wasanaethau effeithio'n negyddol ar Lesiant Meddyliol. Yn yr un modd, mae Strategaethau Iechyd Meddwl a Llesiant ac Atal Hunanladdiad a Hunan-niweidio 2025 i 2035 Llywodraeth Cymru yn amlinellu gweledigaethau ar gyfer gwella gwasanaethau iechyd meddwl, lleihau hunanladdiadau a chefnogi'r rhai sy'n hunan-niweidio, a lleihau anghydraddoldebau.

Bydd y dangosydd hwn hefyd yn cysylltu ag amcanion a strategaethau polisi eraill, megis y [canllawiau](#) sydd ar gael ar gefnogaeth iechyd meddwl a lles i deuluoedd ffermio yn ogystal â'r 'Strategaeth Iechyd Meddwl a Lles' a'r 'Strategaeth Atal Hunanladdiad a Hunan-niweidio' ar gyfer Cymru.

Roedd cefnogaeth eang gan y rhanddeiliaid i'r dangosydd hwn, ar yr amod ei fod yn gallu darparu'r ffocws gofynnol ar gymunedau gwledig. Cydnabuwyd y byddai hyn yn darparu cymhariaeth ystyrlon â dangosydd 1.3E, sy'n canolbwyntio ar ffermwyr a gweithwyr fferm. Bydd datblygu dull monitro ymarferol yn dibynnu ar allu casglu'r data dadgyfunedig gofynnol. O ganlyniad, rydym yn awgrymu mai'r ffordd orau o gategoreiddio'r dangosydd hwn yw 'presennol wedi'i haddasu'. Rydym yn teimlo bod dangosydd cadarn yn bosibl ond bydd angen cyfuno mesurau meintiol (e.e. sgoriau WEMWBS a data ar fynediad at wasanaethau perthnasol) â mewnwediadau ansoddol ychwanegol o ffynonellau eraill (e.e. data MIND).

Tabl 4-12: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder	Dadgyfuno	Nodiadau
Arolwg Cenedlaethol Cymru – Dangosfwrdd gwyliwr CanlyniadauModiwl Llesiant Meddwl	Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin.	Blynyddol	Oedran, iechyd, amddifadedd materol, crefydd, defnydd o'r iaith Gymraeg, trefol/gwledig.	Sampl ar hap, ar raddfa fawr
Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru	Data crynodedig gan gynnwys presgripsiynau, diagnosisu	Diweddariau misol	Rhywfaint o ddosbarthiad gwledig/trefol, math o wasanaeth, amser	Yn cyfuno sawl ffynhonnell; mewnwelediadau rhanbarthol a lefel gwasanaeth
Cyfrifiad Cymru a Lloegr (SYG)	Cyflyrau iechyd meddwl hirdymor wedi'u hunan-adrodd	Bob 10 mlynedd	Daearyddiaethau ardal fach (e.e., Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is)	Yn caniatáu dadansoddiad ar lefel awdurdod lleol; tueddiadau dros amser
Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru	Atgyfeiriadau, diagnosisu, presgripsiynau	Misol (rhywfaint o amrywiad)	Cyfansymiau Cymru gyfan yn bennaf, rhywfaint o ddosbarthiad gwledig/trefol; demograffeg, math o wasanaeth, cyflwr.	Data clinigol crynodedig; nid yn benodol i alwedigaeth
Data Iechyd Meddwl a Hunanladdiad ySwyddfa Ystadegau Gwladol	Cyfraddau hunanladdiad yn ôl galwedigaeth. Dadansoddiadau yn ôl Dosbarthiad Galwedigaethol Safonol (SOC) (gan gynnwys Ffermio)	Blynyddol	Rhyw, oedran, dull, preswylfa.	Data Rhyddid Gwybodaeth ar gael (2012 –2022) Ffynhonnell ddata a argymhellir ar gyfer cyfraddau hunanladdiad
Adroddiad Llesiant Cymru	Yn coladu data i olrhain cynnydd yn erbyn nodau WFG	Adroddiad blynyddol	Gwledig/trefol, grwpiau poblogaeth	
MIND – Yr Adroddiad Mawr ar Iechyd Meddwl	Adroddiadau ar dystiolaeth gyhoeddedig ac ansoddol a gasglwyd gan YouGov ar ran Mind.	Adroddiad a gynhyrchir yn flynyddol		

4.3.3.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	6	12	2	6

Cytunodd rhanddeiliaid fod iechyd meddwl yn fater pwysig, ond roedd y rhan fwyaf yn gweld y dangosydd hwn yn rhy eang, wedi'i briodoli'n wan, ac mewn perygl o gael ei dan-adrodd.

Cwmpas a phriodoli: Ar draws pleidleiswyr gwyrdd, ambr a choch, roedd pryder eang ynghylch gallu'r dangosydd i gofnodi'r ystod o broblemau iechyd meddwl. Teimlai llawer ei fod yn rhy gyffredinol, gan gwmpasu'r holl drigolion gwledig yn hytrach na gweithwyr amaethyddol, a chwestiynu ei briodoli'n uniongyrchol i ffermio neu reoli tir cynaliadwy. Pwysleisiodd pleidleiswyr ambr a choch yr angen am ddata wedi'u dadgysylltu neu benodol i sectorau i sicrhau bod materion ffermio yn cael eu hadlewyrchu'n gymesur yn 1.3E sy'n golygu y bydd y dangosydd gwledig mwy cyffredinol hwn yn gweithredu fel cymhariaeth.

Adrodd ac ansawdd data: Tynnodd pob grŵp sylw at y ffaith nad yw iechyd meddwl yn aml yn cael ei adrodd yn ddigonol, yn enwedig mewn ffermio, sy'n golygu y gallai'r mesur danamcangyfrif maint yr her. Nododd pleidleiswyr coch ac ambr hefyd fod y data yn ddeuaidd ac yn brin o naws o ran difrifoldeb, gyda risgiau o gymhellion gwyrddoedig i "dan-fesur".

Perthnasedd i SLM a pholisi: Cwestiynodd pleidleiswyr gwyrdd ac ambr pa mor dda y mae'r dangosydd yn cysylltu ag SLM, gan ddadlau bod newidiadau mewn iechyd meddwl gwledig yn cael eu llunio'n gryf gan ffactorau cymdeithasol ac economaidd ehangach y tu allan i gylch gwaith y Ddeddf Amaethyddiaeth.

Gorgyffwrdd: Roedd pleidleiswyr ambr a choch yn awgrymu gorgyffwrdd â dangosyddion eraill (e.e., 1.3E y nifer/cyfran o ffermwyr/gweithwyr fferm sy'n adrodd am broblemau iechyd meddwl, a dangosyddion cenedlaethol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) #27 a #29). Teimlai rhanddeiliaid y byddai dangosydd 1.3E yn cynnig mwy o berthnasedd uniongyrchol i amaethyddiaeth ac yn osgoi dyblygu, fodd bynnag, teimlai'r tîm, pe bai'r ddau ddangosydd yn cael eu darllen gyda'i gilydd, y byddai hyn yn darparu cymhariaeth ystyrlon.

4.3.3.2 Data sylfaenol

Mae data ar iechyd meddwl ymhlith aelwydydd gwledig yng Nghymru yn dameidiog ac yn aml yn gyfyngedig o ran penodolrwydd gwledig. Fodd bynnag, mae sawl ffynhonnell ddata allweddol yn cynnig cipolwg ar amodau sylfaenol.

Canfu Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSW), sy'n defnyddio Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin (WEMWBS) i asesu Llesiant meddyliol, fod y sgôr Llesiant cyfartalog yng Nghymru yn 48.2 allan o 70 yn 2022–23, gan adlewyrchu llesiant meddyliol canolig cyffredinol oedolion ledled Cymru, gyda sgoriau uwch yn gysylltiedig ag oedran hŷn, iechyd cyffredinol da, absenoldeb amddifadedd materol, a gweithgarwch corfforol rheolaidd. Bydd data ar gyfer 2024–25 ar gael ym mis Hydref 2025.

Gellir gweld canlyniadau NSW drwy ddangosfwrdd ar wefan Llywodraeth Cymru, sy'n cynnwys dadansoddiadau manwl o ganlyniadau ac ystadegau swyddogol eraill. Mae'n galluogi defnyddwyr i archwilio dangosyddion iechyd meddwl yn ôl daearyddiaeth, gan gynnwys dosbarthiadau gwledig a threfol. Er enghraifft, gall defnyddwyr archwilio sut mae sgoriau Llesiant yn amrywio yn ôl awdurdod lleol, cwntil amddifadedd, neu statws iechyd. Mae'r

manylder hwn yn hanfodol ar gyfer nodi anghydraddoldebau o fewn ardaloedd gwledig, sydd yn aml yn amrywiol o ran incwm, oedran a darpariaeth gwasanaethau.

Mae data o'r Cyfrifiad a'r Arolwg Poblogaeth Blynyddol (APS), a ddarparwyd gan y Swyddfa Ystadegau Gwladol (ONS), yn rhoi cyd-destun pellach. Mae'r ddwy ffynhonnell yn cynnwys gwybodaeth a hunan-adroddwyd ar nifer yr unigolion sy'n byw gyda chyflyrau iechyd meddwl a sut mae'r cyflyrau hyn yn effeithio ar eu gallu i gyflawni tasgau bob dydd. Wedi'i gasglu bob 10 mlynedd a'i drefnu yn ôl Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is, mae'r cyfrifiad yn galluogi olrhain tymor hir o dueddiadau mewn iechyd meddwl ar draws gwahanol ranbarthau daearyddol.

Mae canfyddiadau meintiol yn cael eu hategu gan ymchwil ansoddol ac eiriolaeth gan sefydliadau fel Mind Cymru a Chynghrair Iechyd Meddwl Cymru (WAMH), sef clymblaid o elusennau iechyd meddwl. Mae Adroddiad Mawr Iechyd Meddwl Mind ar gyfer Cymru a Lloegr yn cyfuno ystadegau cyhoeddus â mewnewlediadau o ymchwil ansoddol. Mae eu hadroddiadau'n tynnu sylw at effaith unigedd, allgáu digidol, a stigma ar iechyd meddwl gwledig.

Er gwaethaf y ffynonellau data hyn, mae diffyg fframwaith monitro iechyd meddwl cydlynol, sy'n benodol i wledig yn llesteirio dealltwriaeth gynhwysfawr. Mae'r llinell sylfaen yn awgrymu darlun cymysg: er y gall ardaloedd gwledig arddangos rhai ffactorau amddiffynnol, maent hefyd yn wynebu heriau unigryw a pharhaus nad ydynt yn cael eu dal yn llawn gan setiau data cenedlaethol presennol.

Tabl 4-13: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Arolwg Cenedlaethol Cymru – Modiwl Llesiant Meddwl	Blynyddol ers 2016 ar raddfa fawr, dadansoddiad yn ôl oedran, iechyd cyffredinol, amddifadedd materol, crefydd, gweithgarwch corfforol, defnydd o'r iaith Gymraeg, lleoliad trefol vs lleoliad gwledig.
Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru	Mae'r Dangosfwrdd yn dwyn ynghyd ddata o sawl ffynhonnell, sy'n cynnig data rhanbarthol a data ar lefel gwasanaeth y gellir ei groesgyfeirio ag ardaloedd gwledig.
Cyfrifiad Cymru a Lloegr (a gynhaliwyd gan y SYG)	Gwelwyd gwelliannau mewn iechyd a hunan-adroddwyd ar draws llawer o grwpiau oedran, er gwaethaf poblogaeth sy'n heneiddio.
Adroddiad Llesiant Cymru	Adroddiad blynyddol i olrhain cynnydd yn erbyn y saith nod llesiant cenedlaethol o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
MIND – Yr Adroddiad Mawr ar Iechyd Meddwl	Adroddiad blynyddol ar ddata a gasglwyd gan YouGov ar gyfer MIND, gan ganiatáu i Gymru gael ei meincnodi yn erbyn gweddill y DU.

4.3.3.3 Tueddiadau

NSW yw'r ffynhonnell ddata fwyaf addas ar gyfer monitro nifer neu gyfran y cymunedau gwledig sy'n adrodd am broblemau iechyd meddwl yng Nghymru, gan ei fod yn darparu gwybodaeth gyson ar lefel y boblogaeth gan ddefnyddio mesurau dilys fel Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin (WEMWBS). Fodd bynnag, nid yw NSW yn dadansoddi sgoriau lles meddwl WEMWBS yn ôl lleoliad gwledig o'i gymharu â lleoliad trefol yn rheolaidd. Er bod y

dosbarthiad yn bodoli o fewn yr arolwg, nid yw'n cael ei ddefnyddio yn y datganiadau diweddaraf ar gyfer adrodd ar dueddiadau lles. Un eithriad yw [arolwg 2012–13](#), a awgrymodd wahaniaethau lles rhwng trefol a gwledig i ddechrau, er i'r gwahaniaethau hyn ddiflannu unwaith y cymerwyd ffactorau eraill fel iechyd, incwm a chyflogaeth i ystyriaeth. O'r herwydd, nid oes unrhyw ddata tueddiadau ar gael ar hyn o bryd yn benodol ar gyfer cymunedau gwledig. Ar gyfer Cymru gyfan, [mae'r NSW yn dangos bod sgoriau lles meddyliol cyfartalog oedolion wedi gostwng ers cyn pandemig COVID-19](#), o tua 51 yn 2018–19 i [48.2 yn 2022–23](#), gyda thua thraean o oedolion bellach yn nodi lles meddyliol isel. Er bod sgoriau wedi sefydlogi ers 2021–22, maent yn parhau i fod islaw lefelau cyn y pandemig, ac mae anghydraddoldebau yn amlwg, gyda lles yn is ymhlith oedolion iau, pobl mewn iechyd gwaeth, a'r rhai sy'n byw mewn ardaloedd mwy difreintiedig. Wrth i ddata newydd gael eu rhyddhau, gellir diweddarau ac adolygu'r tueddiadau.

4.3.3.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ni chynigir targed penodol ar gyfer y dangosydd ar nifer neu gyfran y gymuned wledig sy'n adrodd am broblemau iechyd meddwl ar hyn o bryd. Mae hyn yn bennaf oherwydd diffyg data gwaelodlin a thueddiadau wedi'u dadgyfuno, gan nad yw Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSW) yn cyhoeddi canlyniadau Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin (WEMWBS) yn ôl lleoliad gwledig o'i gymharu â lleoliad trefol ar hyn o bryd. Er bod dosbarthiad trefol-gwledig yn bodoli o fewn yr arolwg, nid yw wedi'i gymhwyso mewn adroddiadau diweddar, a dangosodd yr unig ddadansoddiad blaenorol (2012–13) fod y gwahaniaethau cychwynnol rhwng ardaloedd gwledig a threfol wedi diflannu ar ôl ystyried ffactorau sylfaenol eraill. Hefyd, roedd rhywfaint o bryder y byddai gosod targed o ystyried ehangder y cymunedau gwledig yn heriol o ystyried ffocws fframwaith SLM. Yn ei hanfod, mae'r dangosydd hwn yn gweithredu fel pwynt cymharu ag 1.3E, sy'n canolbwyntio ar ffermwyr a gweithwyr fferm yn benodol.

Er mwyn gwneud y dangosydd hwn yn fwy ystyrion yn y dyfodol, argymhellir gwelliannau i setiau data De Cymru Newydd a setiau data cenedlaethol eraill, gan gynnwys cymhwyso'n gliriach o ddosbarthiadau gwledig/trefol a sicrhau bod meintiau samplau yn ddigonol i ganiatáu dadansoddiad cadarn. Byddai hyn yn creu sylfaen dystiolaeth i lywio targedau realistig sy'n seiliedig ar dystiolaeth, tra hefyd yn cefnogi cyd-fynd â fframweithiau ehangach fel Dangosydd Cenedlaethol 29 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol: Llesiant Meddwl.

Tabl 4-14: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2C - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	NSW (modiwl iechyd meddwl), StatsCymru, Cyfrifiad SYG, WWP, MIND
Amllder	Adrodd yn ystod y flwyddyn (StatsCymru) Blynnyddol (NSW WWP, MIND), Bob 10 mlynedd (Cyfrifiad ONS)
Dadgyfuno	Oedran, gwahanol ddaearyddiaethau a demograffeg, yr iaith Gymraeg
Nodiadau	Angen rhywfaint o ddadansoddiad pellach i ddadgyfuno data yn ôl ardaloedd gwledig.

4.3.4 Dangosydd 1.2D: Tir a Ddefnyddir ar gyfer Garddwriaeth

Awgrymwyd metrig ar gyfer garddwriaeth gan nifer o randdeiliaid yn y gweithdy cyntaf fel dangosydd priodol ar gyfer Amcan 1 SLM o dan amrywiol PoS. Mae wedi'i osod o dan POS 1.2:

Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau, oherwydd ei fod yn arbennig o addas ar gyfer cadwyni cyflenwi byr ac ymgysylltu cymunedol. Yng Nghymru, mae mentrau garddwriaeth fel arfer yn rhai bach ac yn defnyddio cadwyni cyflenwi lleol. Nododd [adroddiad](#) yn 2020 ar gyfer Tyfu Cymru fod mwyafrif y mentrau o dan 5 hectar ac yn defnyddio cymysgedd o gynlluniau bocs, amaethyddiaeth a gefnogir gan y gymuned a gwerthiannau uniongyrchol eraill i gwsmeriaid. Mae'r prosesu ychwanegol cyfyngedig cyn gwerthiannau yn ei gwneud hi'n haws nag yn sectorau eraill.

Fel gyda chadwyni cyflenwi byr yn ehangach, codwyd gwydnwch y cyflenwad bwyd fel rheswm arall i olrhain cynhyrchiant garddwriaethol. Mae Cymru a'r DU yn gyffredinol yn arbennig o ddibynnol ar fewnforion ffrwythau a llysiau. [Mae Adroddiad Diogelwch Bwyd Llywodraeth y DU 2024](#) yn nodi bod y DU wedi cynhyrchu dim ond 53% o'r llysiau a 16% o'r ffrwythau a fwytawyd gan y DU yn 2023 a bod mewnforion yn dibynnu ar nifer gymharol fach o wledydd ac yn agored i effeithiau hinsawdd.

Er y gallai dangosyddion ar gyfer garddwriaeth gynnwys cyfaint cynnyrch, arwynebedd neu nifer y mentrau yn ddamcaniaethol, arwynebedd yw'r unig un sy'n cael ei olrhain yn rheolaidd ar lefel Cymru. Er bod y berthynas rhwng cynhyrchiant ac arwynebedd yn amrywio'n sylweddol rhwng cnydau a ffermydd.

Tabl 4-15: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.2D - Arwynebedd a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Amaethyddiaeth & Garddwriaeth 2024	Hectarau o dir a ddefnyddir ar gyfer gwahanol fathau o gnydau yng Nghymru.	Blynyddol	Ardal rhestru ar gyfer: Llysiau a Salad wedi'i dyfu yn yr awyr agored Perllannau masnachol Perllannau eraill a ffrwythau bach Cyfanswm stoc meithrinfa galed Tai gwydr	Yn debygol o eithrio llawer o fentrau bach. Data parod i fynd gyda'r hectarau blynyddol o dir wedi'u neilltuo ar gyfer garddwriaeth wedi'u rhestru.

4.3.4.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	6	2	6
Roedd hwn yn ddangosydd poblogaidd. Holodd rhai am hectarau fel metrig, gan nodi nad yw'r holl dir yn addas ac awgrymu mai dim ond tir sy'n economaidd hyfyw y dylid ei gynnwys; nododd un arall fod llawer o fentrau garddwriaeth yn ficrofusnesau cynhyrchiol ar ychydig o dir yn unig (gan awgrymu y byddai cyfaint yn well nag arwynebedd).				

Nododd un arall nad yw garddwriaeth bob amser yn gynaliadwy ac nad yw bob amser yn defnyddio cadwyni cyflenwi lleol. Byddai asesu cynhyrchiant, cynaliadwyedd a'r llwybr i'r farchnad yn ddymunol, bydd hyn yn gofyn am waith ychwanegol, tra bod hectarau'n barod i fynd.

Roedd sylwadau gan y rhai a ddewisodd wyrdd yn cynnwys awgrymu'r dangosydd hwn ar gyfer PoS 1.1 (cynhyrchu bwyd mewn ffordd gynaliadwy yn amgylcheddol) ac ychwanegu dangosydd sy'n canolbwyntio ar arddwriaeth warchodedig (tai gwyrdd a thwneli polythen) gan fod hyn yn arbennig o gynhyrchu. Nododd un arall yr angen i gynyddu bwyta ffrwythau a llysiau a gofynnodd a oedd angen dangosydd canlyniadau deietegol ar wahân.

Fe wnaeth y rhai a farciodd goch a rhai a farciodd ambr holi pam fod y mesuriad wedi'i gyfyngu i arddwriaeth, gan nodi y gall sectorau eraill gefnogi cadwyni cyflenwi lleol cryf. Mae hyn yn wir, fodd bynnag, i'r rhan fwyaf o sectorau, y prif rwystrau i ddefnyddwyr brynu bwyd lleol yw seilwaith prosesu (e.e. lladd-dai lleol, llaethdai ac ati) yn hytrach na chynhyrchu lleol cyfyngedig. Y ffordd orau o fynd i'r afael â hyn yw trwy olrhain a chynyddu seilwaith o'r fath (gweler 1.2A). I'r gwrthwyneb, nid yw mynediad at ffrwythau a llysiau lleol fel arfer yn dibynnu ar seilwaith prosesu ond mae wedi'i gyfyngu'n sylweddol gan y cynhyrchiant isel iawn yng Nghymru (gweler y llinell sylfaen isod); lle mae ffermydd ffrwythau a llysiau yn bodoli, maent yn aml yn creu ymgysylltiad cryf gan gymunedau lleol.

Holodd adborth Llywodraeth Cymru sut y gellid rheoli tensiynau posibl rhwng y dangosydd hwn ac 1.5D: defnydd PPP mewn Amaethyddiaeth gan y gallai cynnydd mewn garddwriaeth arwain at gynnydd yn y defnydd yng Nghymru. Gellid lliniaru hyn drwy roi cymhellion i reoli plâu integredig a chynhyrchu organig.

4.3.4.2 Data sylfaenol

Mae tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer gwahanol gategoriâu o arddwriaeth yng Nghymru wedi'i gofnodi yn Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth mis Mehefin. Roedd cyfran y tir ar gyfer garddwriaeth wedi bod yn 0.1% o gyfanswm y tir amaethyddol yng Nghymru neu'n is na hynny am y 10 mlynedd diwethaf. Sylwch fod tatws wedi'u heithrio o'r ffigurau oherwydd o safbwynt gweithredol fferm maent fel arfer yn agosach at dir â'r ac o safbwynt maethol nid ydynt yn cael eu dosbarthu fel llysiuyn.

Tabl 4-16: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.2D – Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth	2015: 1,599 o hectarau wedi'u neilltuo ar gyfer garddwriaeth (ac eithrio tatws) 2024: 1,599 o hectarau wedi'u neilltuo ar gyfer garddwriaeth (ac eithrio tatws) sy'n cynrychioli tua 0.1% o dir Cymru.
Garddwriaeth Cyswllt Ffermio	502 o fentrau ffrwythau a llysiau a gofrestrwyd gyda Garddwriaeth Cyswllt Ffermio yn 2024.
Ffrwythau a Llysiau Cymru, Astudiaeth Sylfaenol Tyfu Cymru, 2020	204 o fentrau ffrwythau a llysiau wedi'u nodi ar gyfer Tyfu Cymru (rhagflaenydd Garddwriaeth Cyswllt Ffermio) yn 2020.

4.3.4.3 Tueddiadau

Tabl 4-17: Newidiadau yn yr arwynebedd garddwriaethol (ha) 2015-2024

Defnydd cnydau/tir	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Llysiau a Salad wedi'i dyfu yn yr awyr agored	449	458	464	499	325	Ddim yn berthnasol	298	288	319	344
Perllannau masnachol	356	356	373	357	336	Ddim yn berthnasol	336	327	322	319
Perllannau eraill a ffrwythau bach	402	373	428	433	474	Ddim yn berthnasol	504	521	545	529
Cyfanswm stoc meithrinfa	363	413	410	366	319	Ddim yn berthnasol	281	264	322	379
Tŷ Gwydr	29	28	27	23	26	Ddim yn berthnasol	24	25	26	28
Garddwriaeth gyfan	1,599	1,628	1,702	1,678	1,480	Ddim yn berthnasol	1,443	1,425	1,534	1,599
Cyfanswm arwynebedd tir amaethyddol	1662573	1677073	1686733	1722988	1763949	1697623	1,783,894	1,765,566	1,767,734	1,775,205
Garddwriaeth fel % o gyfanswm y Tir Amaethyddol	0.096%	0.097%	0.101%	0.097%	0.084%	Ddim yn berthnasol	0.081%	0.081%	0.087%	0.090%

Ffynhonnell: Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth

Ni chofnodwyd unrhyw ddata ar gyfer 2020, ond ers 2021 mae cyfanswm arwynebedd y tir ar gyfer garddwriaeth wedi cynyddu o 11%. Wrth edrych dros y 10 mlynedd diwethaf, mae'r cynnydd diweddar hwn yn gwrthdroi gostyngiad yn unig (mae'r lefelau cyffredinol yr un fath yn 2015 a 2024), mae'r cynnydd diweddar yn mynd yn groes i duedd ehangach yn y DU, sydd wedi gweld [gostyngiad diweddar](#) mewn tir ar gyfer garddwriaeth.

Mae'r cynnydd hwn wedi cyd-daro â Llywodraeth Cymru yn cyflwyno cymorth pwrpasol newydd ar gyfer garddwriaeth Cymru ers 2022 gan gynnwys grantiau [datblygu](#) a grantiau sy'n helpu gyda chostau cyfalaf a'r [Cynllun](#) Llysiau Cymru i Ysgolion sy'n darparu llwybr i'r farchnad a phris dibynadwy ar gyfer llysiau organig Cymru. Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi archwilio [rhwystrau i ddatblygu](#) garddwriaeth ar raddfa fach, ac wedi cymryd camau cychwynnol i fynd i'r afael â'r rhain yn y system gynllunio. Mae cymorth hyfforddi a mentora hefyd wedi cynyddu trwy sefydlu [Garddwriaeth Cyswllt Ffermio](#), tra bod Partneriaethau Bwyd Lleol a [mentrau cymunedol](#) eraill wedi meithrin ymgysylltiad a chysylltiadau rhwng ffermwyr, defnyddwyr, sefydliadau gwirfoddol a busnesau bwyd.

Daeth y cymorth hwn yng nghyd-destun o gymorth ariannol hanesyddol isel ar gyfer garddwriaeth, sy'n cael ei chynorthwyo'n wael gan daliadau seiliedig ar arwynebedd fel BPS. Mae hyn oherwydd bod y gost uchel a'r allbwn uchel fesul hectar o'i gymharu â da byw a thir â'r yn golygu bod mentrau garddwriaeth fel arfer yn sylweddol llai o ran arwynebedd.

4.3.4.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ni chanfuwyd unrhyw dargedau rhifiadol presennol ar gyfer arwynebedd tir ar gyfer garddwriaeth yng Nghymru. Fodd bynnag, ymrwymodd [Datganiad Cabinet](#) ym mis Rhagfyr 2024 i gefnogi twf garddwriaeth gyda'r nod o "*feithrin sector garddwriaeth mwy a bywiog*" a

chyfeiriodd at hanes cryf Cymru o ran cynhyrchu ffrwythau a llysiau (cyn canol yr^{20fed} ganrif). Mae'r [Strategaeth Bwyd Gymunedol](#) ddilynol yn cynnwys Amcan i fwyafu cyfleoedd ar gyfer tyfu cymunedol a garddwriaeth ar raddfa fach.

Ar sail yr ymrwymïadau hyn, mae'n rhesymol tybio uchelgais uchel gan Lywodraeth Cymru.

Fe wnaeth [ymchwil](#) i'r potensial ar gyfer cynhyrchu ffrwythau a llysiau yng Nghymru (Wheeler, 2018) ganfod bod 2% o dir Cymru yn gallu cynhyrchu digon o ffrwythau a llysiau am 5 y dydd i bawb yng Nghymru. Mae hyn yn dangos beth sy'n bosibl gyda digon o amser a chymorth, ond gan fod y llinell sylfaen bresennol yn llai na 0.1% byddai angen [cynnydd o 29 gwaith](#) yn y tir sy'n cael ei neilltuo ar gyfer cynhyrchu ffrwythau a llysiau ac felly nid yw'n gyraeddadwy erbyn 2030.

Yn dilyn trafodaethau gydag academydd a Lantra - Farming Connect Horticulture, awgrymir targed o gynnydd o 100% yn y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth erbyn 2030 fel targed uchelgeisiol ond sicr o fod yn gyraeddadwy.

Er bod hwn yn gynnydd canrannol uchel, mae'n adeiladu ar waelodlin isel iawn o ran arwynebedd tir ac ystyriwyd bod pob un yn gyraeddadwy yn seiliedig ar y momentwm sydd wedi cronni o amgylch garddwriaeth yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

Gallai targedau posibl ar gyfer y cyfnod 5 mlynedd nesaf fod:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnydd o 11% yn unol â thueddiadau diweddar.
 - Goblygiad Polisi: parhau i ehangu'r cynlluniau cymorth a nodwyd uchod ar y gyfradd twf bresennol. Nodi a mynd i'r afael â rhwystrau i gael mynediad at gymorth. Parhau i fynd i'r afael â'r rhwystrau yn y system gynllunio sydd eisoes wedi'u nodi.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Er enghraifft, cynyddu arwynebedd y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth tua 60%.
 - Goblygiad Polisi: cynyddu cyfradd twf y cymorth i gynlluniau presennol ar gyfer cymorth ariannol, hyfforddiant a datblygu'r farchnad. Sicrhau bod garddwriaeth wedi'i chynnwys yn haenau dewisol a chydweithredol y Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Mynd i'r afael â'r rhwystrau gweinyddol a chynllunio a nodwyd.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Cynyddu arwynebedd tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth, er enghraifft, 100% o gynnydd i o leiaf 0.2% o dir amaethyddol Cymru.
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn gofyn am gynnydd sylweddol yng nghyfradd y buddsoddiad ym mhob pwynt cymorth a nodwyd uchod.

Tabl 4-18: Tabl crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.2D – Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth
Amllder	Blynnyddol
Dadgyfuno	Llysiau a Salad wedi'u tyfu yn yr awyr agored (heb gynnwys tatws) Perllannau masnachol Perllannau eraill a ffrwythau bach Cyfanswm stoc meithrinfa galed Tŷ Gwydr Garddwriaeth gyfan
Nodiadau	Efallai na fydd rhai gerddi marchnad a mentrau garddwriaeth bach eraill yn cael eu nodi gan yr arolwg hwn gan nad ydynt efallai wedi cael eu nodi gan Lywodraeth Cymru.
Targedau Posibl	Isafswm: cynnal cynnydd o 11% yn y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth. Cymedrol: e.e. cynnydd o 60% yn y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth. Uchelgeisiol: Cynyddu cyfanswm y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth yn sylweddol drwy e.e. 100%.

4.4 Diben Cymorth 1.3: Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol

4.4.1 Dangosydd 1.3A: Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd

Cydnabyddir yn eang bod ystod amrywiol o gynhyrchion fferm a chyflwyno technegau rheoli tir newydd yn helpu yn y newid tuag at sector ffermio mwy gwydn. Mae'r dangosydd cyfun hwn yn cael ei ystyried gan ei fod yn rhan o broses werthuso ERAMMP ac wedi bod yn destun dadansoddiad arall yn ystod y blynnyddoedd diwethaf gan sefydliadau eraill. Byddai prif ffynhonnell y data i ategu dangosydd yn y maes hwn yn dod yn rhesymegol o'r fframwaith M&E ERAMMP ar ffurf y data sy'n gysylltiedig ag Arolwg Arfer Ffermwyr ADAS gan fod tri phwynt data gwahanol yn 2011, 2016 a 2023. Fodd bynnag, er bod data ar arallgyfeirio ac addasu i'r hinsawdd yn cael eu hadrodd mewn amrywiol adroddiadau ERAMMP, nid yw wedi bod yn bosibl pennu sut mae arallgyfeirio wedi'i ddiffinio na pha opsiynau addasu i'r hinsawdd a gynigiwyd. Os caiff y dangosydd hwn ei fabwysiadu, yna bydd angen i'r ddolen i'r data sy'n sail iddo fod yn hygyrch fel y gellir asesu diffiniadau ac opsiynau ar gyfer arallgyfeirio ac addasu i'r hinsawdd. Bydd hyn yn lleihau pryderon ymhlith partïon â buddiant y tu allan i LLC.

Yr opsiynau data eraill i'w hystyried yw Arolwg Busnes Fferm Cymru (WFBS), sy'n ystyried arallgyfeirio o ran y camau a gymerir a'r effaith ar refeniw ond mae ganddo lai o berthnasedd i liniaru newid hinsawdd. Yr adroddiad diwethaf a edrychodd ar hyn yn fanwl oedd yn 2017. Mae adroddiadau'r NFU yn 2018 a 2023 wedi canolbwyntio ar arallgyfeirio, ond dim ond adroddiad 2018 sydd ar gael. Mae hyn yn cynnwys diffiniad clir o arallgyfeirio, ond adroddir data ar gyfer y DU gyfan ac nid dim ond ar gyfer Cymru.

Tabl 4-19: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3A: Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Arferion Ffermwyr ADAS	Yn edrych ar gamau addasu i newid hinsawdd a gwella busnes drwy arallgyfeirio. Fodd bynnag, nid yw'r data ar arallgyfeirio yn glir ynghylch yr hyn a ystyrir a'r hyn nad yw.	Mae'r arolwg wedi cael ei gynnal tair gwaith. I ddechrau yn 2011, yna yn 2016 ac yn fwyaf diweddar yn 2023.	Drwy newidiadau mewn rheolaeth a chamau gwella busnes.	Nid yw'r set ddata ar gael. Anodd deall sut y daethpwyd i'r canfyddiadau o'r arolwg. Nid yw'n diffinio arallgyfeirio.
Adroddiad Amrywio NFU	Agweddau arallgyfeirio a hunan-adroddwyd o fewn busnesau fferm.	Yn anaml. Mae adroddiad o 2018 ar gael. Gwyddys bod adroddiad pellach o 2023 yn bodoli ond nid yw ar gael.	Wedi'i ddadansoddi yn ôl ystadegau pennawd, yn ôl math o fferm, math o arallgyfeirio, math o gyllid.	Mae'r data yn yr adroddiad ar gyfer y DU gyfan, nid Cymru yn unig. Yn diffinio arallgyfeirio.
Arolwg Busnes Ffermwyr	Yn archwilio gweithredoedd a refeniw arallgyfeirio yng Nghymru a Lloegr.	Adroddiad untro 2017.	Yn ôl maint y fferm, yn ôl camau gweithredu arallgyfeirio.	Yn edrych ar arallgyfeirio, nid mor berthnasol i addasu i newid hinsawdd.

4.4.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	4	15	1	6
Y prif bryder ymhlith y rhanddeiliaid hynny a roddodd bleidlais ambr i'r dangosydd hwn oedd ei fod yn ymgorffori dau fater ar wahân ynghylch arallgyfeirio cynhyrchion fferm ac addasu i newid hinsawdd. Soniodd eraill fod angen diffinio termau fel 'arallgyfeirio', 'gwydn' a 'technegau addasu' yn glir pan gânt eu cynnwys mewn dangosydd. Cafwyd cais i'r arolwg arferion fferm fod yn fwy manwl ac yn amlach er mwyn casglu'r data sydd eu hangen i ategu'r dangosydd hwn. Bwriwyd yr un bleidlais goch gan fod y rhanddeiliad o'r farn bod y dangosydd yn cysylltu dau fater ar wahân.				

4.4.1.2 Data sylfaenol

Nododd yr adborth gan randdeiliaid ei bod yn anodd pennu sut y cafodd y data o Arolwg Arfer Ffermwyr (FPS) ADAS o dan ERAMMP eu caffael. Er bod y canfyddiadau a adroddir yn y tabl isod yn ddiddorol, ni ellid cael mynediad at y diffiniad o arallgyfeirio a pha agweddau ar addasu i newid hinsawdd a gynigiwyd. Serch hynny, mae adroddiadau'r FPS, yn seiliedig ar dri arolwg ar wahân, yn darparu rhai manylion sy'n datgelu rhai o'r newidiadau sy'n digwydd ym maes ffermio yng Nghymru. Mae adroddiadau hefyd wedi bod gan yr NFU ar arallgyfeirio ac mae'r Arolwg Busnes Fferm (FBS) yn 2017 yn edrych ar arallgyfeirio o safbwynt economaidd ac yn cwmpasu Cymru a Lloegr.

Tabl 4-20: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3A - Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Arolwg Ymarfer Ffermwyr	Gwella busnes: +9% o ffermydd yn cymryd camau i arallgyfeirio. Yn eistedd o fewn cyd-destun ehangach lle mae rhwng 16 ac 83% wedi cymryd camau i wella agweddau ar fusnes y fferm yn ystod y tair blynedd diwethaf. Roedd 25-40% o reolwyr tir mewn cynlluniau GE a GA wedi gwneud gwelliannau rheoli tir a fyddai'n cyfrannu at addasu i newid hinsawdd.
NFU	(Data 2018) Mae 62% o ffermydd y DU wedi arallgyfeirio.
Arolwg Busnes Ffermwyr	Mae refeniw amrywiol yn cynrychioli 3.4% o gyfanswm yr incwm yng Nghymru o'i gymharu â 7.7% yn Lloegr. Mae rhentu eiddo yn cyfrif am 52% o refeniw arallgyfeirio.

4.4.1.3 Tueddiadau

Mae'n anodd pennu tueddiadau yn y maes hwn gan nad oes data nac adroddiadau cyson. Mae'r arolwg arferion fferm yn awgrymu bod busnesau fferm yn edrych fwyfwy ar arallgyfeirio er mwyn ehangu eu sylfaen fusnes, ond nid yw hyn yr un peth ag ehangu eu hamrywiaeth o gynhyrchion amaethyddol. Yn yr un modd, mae rhywfaint o dystiolaeth bod busnesau fferm yn ymateb i effaith newid hinsawdd drwy fabwysiadu dulliau addasu ond nid oes unrhyw dueddiadau ar gael.

Er mwyn gwella'r broses o adrodd a monitro arallgyfeirio ac addasu i newid hinsawdd, mae angen mwy o dryloywder ar yr FPS fel y gellir archwilio'r diffiniad o arallgyfeirio a'r meysydd cwestiynu ar addasu i newid hinsawdd yn fanylach.

4.4.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae hwn yn faes newydd heb ddata presennol i ategu'r dangosydd, er y gallai fod rhai mannau cychwyn defnyddiol yn yr FPS a'r FBS. Felly, rydym yn awgrymu, ochr yn ochr â datblygu'r dangosydd, y dylid casglu dystiolaeth a fydd yn helpu i lunio targed addas yn seiliedig ar y dystiolaeth orau sydd ar gael.

Tabl 4-21: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3A - Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	ERAMMP FPS (ADAS), NFU, FBS
Amllder	Bob 6 mlynedd neu fwy (FPS), yn anaml (NFU 2018 ac FBS 2017)
Dadgyfuno	LA/LSOA, gwledig wedi'i gasglu o ddaearyddiaeth
Nodiadau	Cyfyngiadau data, diffyg manylion wrth lunio cwestiynau a'r opsiynau a gynigir

4.4.2 Dangosydd 1.3B: Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)

Mae nifer o ffynonellau data sy'n cwmpasu incwm ffermydd a chytunwyd gan y grŵp rhanddeiliaid y dylai'r ffynhonnell a ddefnyddir ddangos lefel yr incwm sy'n deillio o gyllid cyhoeddus, taliadau cynllun amaeth-amgylcheddol (AES) a Chynllun y Taliad Sylfaenol (BPS). Gan fod nifer o ffynonellau, mae angen ystyried yr un mwyaf cadarn. Efallai nad dyma'r un sydd â'r hanes hiraf ond yr un y bydd modd ei safoni a'i dderbyn fel un cadarn gan randdeiliaid.

Mae data AgriStats yn dangos amrywioldeb eithafol yn y maes hwn oherwydd lefelau uchel o ansefydlogrwydd byd-eang ac mae ffermio yn parhau i ddibynnu ar gymorth y llywodraeth i gyflawni amcanion amgylcheddol a pharhau i gynhyrchu bwyd. Y cyngor a dderbyniwyd yw osgoi'r data incwm Amaethyddol Cyfunol, sydd â chyfnod data hirach, gan fod yn rhaid iddo ddilyn protocolau'r DU ac mae'r dulliau'n cael eu hadolygu.

Y WFBS sy'n casglu'r data mwyaf manwl ar incwm ffermydd yng Nghymru. Gwnaed yn glir iawn yn yr ymgynghoriad y dylai'r dangosydd hwn ymwneud ag incwm cynhyrchu amaethyddol ac eithrio incwm o ffynonellau eraill, megis arallgyfeirio (gweler y drafodaeth ar gyfer Dangosydd 1.1A).

Tabl 4-22: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3B: Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Llywodraeth Cymru: Incwm ffermydd. Adroddiadau blynyddol. 2023-24	Incwm fferm cyfartalog gros ar gyfer pob fferm ac yn ôl math. Hefyd yn dangos costau.	Blynyddol	Wedi'i rannu yn ôl math: Llaeth, gwartheg a defaid, ardal lai ffafriol (wedi'i rhannu yn ôl anfantais ddifrifol a difreintiedig), gwartheg a defaid (iseldir) ac eraill.	Hefyd yn dangos Amrywiad mewn Incwm Busnes Fferm yn ôl Maint Allbwn Safonol Fferm yng Nghymru, 2023-24.
Data incwm Stats Cymru	Incwm Busnes Fferm, Incwm Fferm Arian Parod ac Incwm Fferm Net.	Blynyddol	Yn gwahanu Ffermydd Llaeth, Ffermydd Defaid SDA, Ffermydd Pori SDA, Ffermydd Pori DA, Ffermydd Pori Isel	

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Busnes Fferm https://www.gov.wales/ferm-incomes-april-2023-march-2024.html	Incwm fferm	Yn flynyddol	Yn ôl math o fferm, yn ôl costau	Nid yw'n archwilio rôl cyllid cyhoeddus mewn incwm.

4.4.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	16	4	1	5
Er bod y rhan fwyaf yn cefnogi'r dangosydd hwn, roedd gan rai amheuan. Nododd yr un bleidlais goch nad yw incwm net fferm 'yn adlewyrchu gwir gost ffermio' gan nad yw'n ystyried llafur teuluol di-dâl na lefelau dyled ac felly gallai roi darlun camarweiniol o realiti ariannol. Mae'r testun o amgylch y dangosydd yn cydnabod nad yw'n berffaith. Nododd y pedair pleidlais ambr fod y dangosydd yn canolbwyntio ar yr economeg ac nad yw hyn yn ystyried mater proffidioldeb (neu ddiffyg proffidioldeb). Awgrymodd un y gallai elw gros fod yn ffordd wahanol o edrych ar y mater. Pryder arall oedd nad yw'r dangosydd hwn ar ei ben ei hun yn ystyried y dull cynhyrchu ac amlygodd yr angen i ystyried allbynnau'r dangosydd hwn gydag eraill o dan yr amcan hwn. Yn olaf, awgrymodd un rhanddeiliad y gallai fod angen cywiro'r ffigurau ar gyfer maint y fferm. Ar y cyfan, roedd cefnogaeth i'r dangosydd hwn gan nodi y bydd, dros amser, yn rhoi cipolwg ar sut mae materion lleol, cenedlaethol a byd-eang yn effeithio ar y sector ac na ddylid cymryd un flwyddyn fel ciplun.				

4.4.2.2 Data sylfaenol

Mae yna symiau mawr o ddata o nifer o ffynonellau yn dangos incwm ffermio a lefelau'r gefnogaeth gan AES a BPS. Mae'n amlwg mai lefel gynaliadwy o incwm ffermydd yw uchelgais y fframwaith SLM. Fodd bynnag, mae'n ymddangos bod y data'n dangos amrywioldeb eithafol yn y maes hwn oherwydd anwadalarwydd byd-eang uchel ac mae ffermio yn parhau i ddibynnu ar gymorth y llywodraeth i gyflawni amcanion amgylcheddol a pharhau i gynhyrchu bwyd. Y cyngor a dderbyniwyd yw osgoi'r data incwm Amaethyddol Cyfunol, sydd â chyfnod data hirach ond nad ydynt yn cydymffurfio â safonau dadansoddi ac mae'n rhaid iddynt ddilyn protocolau'r DU ac mae'r dulliau dan adolygiad.

Yr FBS sy'n casglu'r data mwyaf manwl ar incwm ffermydd yng Nghymru. Er enghraifft, mae'r ffigurau ar gyfer 2023-24 yn dangos, er bod y rhan fwyaf o incwm fferm gyffredin (£28,600) i bob golwg yn dod o'r pwrs cyhoeddus (£27,500), mae hyn yn cuddio llawer iawn o amrywioldeb yn ôl math o fferm a fferm unigol. Mae sut i ddechongli'r data hyn yn agored i drafodaeth, a yw bwlch mwy rhwng incwm a thaliadau cyhoeddus yn awgrym o system amaethyddol fwy gynaliadwy a gwydn?

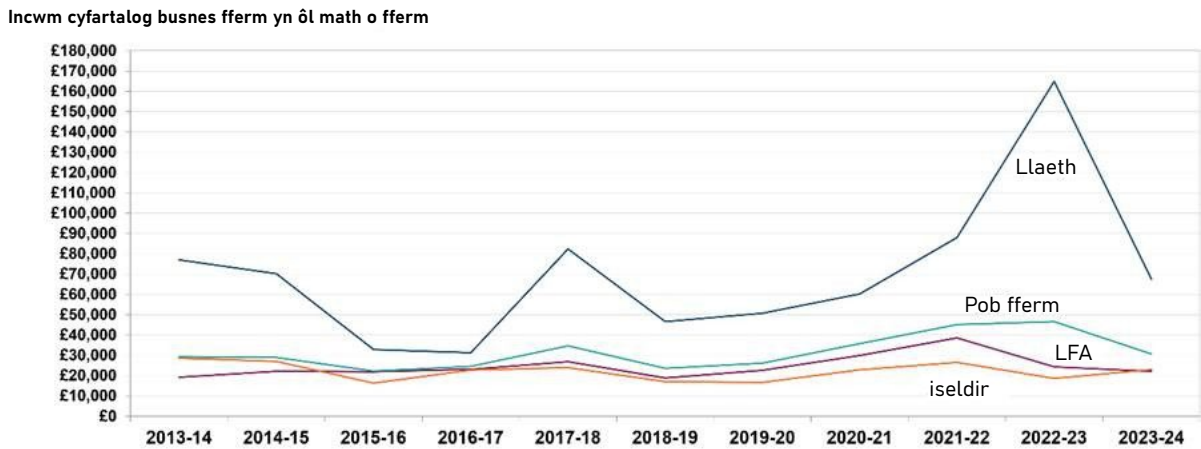
Gwnaed yn glir iawn drwy gydol yr ymgynghoriad y dylai'r dangosydd hwn ymwneud ag incwm cynhyrchu amaethyddol ac eithrio incwm o arferion arallgyfeirio fel B&B. Mae hyn yn bosibl ond mae angen egluro beth sydd wedi'i gynnwys a beth sydd wedi'i eithrio e.e. a ddylid cynnwys neu eithrio allbwn incwm o goetiroedd? O ganlyniad, mae angen cytuno ar ystyriaeth i wahanu fel allbwn cynhyrchu amaethyddol y cytunwyd arno o'i gymharu ag incwm arall (e.e. gwely a brecwast) wrth symud ymlaen.

Tabl 4-23: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3B - incwm fferm net (yn dangos lefel y cyllid cyhoeddus)

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Llywodraeth Cymru: Incwm ffermydd. Adroddiadau blynyddol. 2023-24	Mae incwm ffermydd yn dangos rhywfaint o anwadalrwydd o flwyddyn i flwyddyn, wedi'i ddylanwadu gan amodau amaethyddol (gan gynnwys amodau sy'n gysylltiedig â'r tywydd) a'r farchnad gyffredinol. Mae yna hefyd amrywiad eang mewn incwm ffermydd ar gyfer ffermydd unigol, gan gynnwys ar gyfer ffermydd o'r un math.
Data incwm AgriStats Cymru	Y peth gorau yw defnyddio data safonol 2023-24, sy'n dangos amrywioldeb mawr (-27% i +63%) heb duedd gyson. Amrywiaeth mawr yn AES heb duedd gyson. Lefel incwm isaf (£28,000) yn 2023-24 a lefel incwm isaf sy'n tynnu AES a BPS (£2,000).
Arolwg Busnes Fferm https://www.gov.wales/farm-incomes-april-2023-march-2024.html	Incwm Busnes Fferm Cyfartalog o £28,600 ar gyfer 2023-24. BPS ac AES felly ar gyfer 2023-24 byddai'r cyfanswm gwerth yn (£23,200) + 4,300 = £27,500

4.4.2.3 Tueddiadau

Mae incwm cyfartalog busnes fferm yn ôl math o fferm wedi'i gofnodi yn yr Arolwg Busnes Fferm. Dangosir data'r 10 mlynedd diwethaf yn Ffigur 4-2.

Ffigur 4-2: Siart llinell yn dangos incwm cyfartalog busnes fferm yn ôl math o fferm rhwng 2013-14 a 2023-24. (Llywodraeth Cymru, 2025: Incwm ffermydd: Ebrill 2023 i Fawrth 2024)

Mae'r tabl yn dangos yr anwadalrwydd mewn incwm ffermydd dros y degawd diwethaf gydag amrywiadau mawr, yn enwedig mewn cynnyrch llaeth. Mae mathau eraill o ffermydd yn cynhyrchu lefelau is o incwm ac yn cael cyfran uwch o gymorth ariannol o ffynonellau cyhoeddus. Fel y dangosir yn Tabl 4-23 gall hyn gynrychioli'r rhan fwyaf o incwm y fferm.

Adrodd a monitro: Er mwyn gwella'r broses o adrodd a monitro lefelau incwm amaethyddol, gellid cymryd sawl cam. Yn gyntaf, mae angen cwblhau'r adolygiad o'r AgriStats a phennu budd y data hyn i ddeall y sefyllfa yng Nghymru. Mae angen egluro'r data o'r FBS o ran diffiniad incwm fferm a'i gynrychiolaeth o'r sefyllfa yng Nghymru. Gallai arolygon cenedlaethol fel yr Arolwg Adnoddau Teuluol ac Arolwg Cenedlaethol Cymru helpu i ddatblygu dangosydd mwy ystyrlon a dibynadwy sy'n gwneud y defnydd gorau o'r ystod eang o ddata sydd ar gael. Byddai

hyn yn sicrhau bod yr heriau unigryw y mae'r sector ffermio yn eu hwynebu yn cael eu cofnodi a'u trin yn gyson wrth lunio polisiau.

4.4.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae gosod targedau ar gyfer y dangosydd hwn yn arbennig o anodd oherwydd nifer o ffactorau allanol a allai effeithio ar incwm net ffermydd a'r diffyg dylanwad posibl y gallai'r fframwaith SLM ei gael. Fodd bynnag, mae'n bwysig bod y dangosydd yn cael ei gadw, er mwyn asesu uchelgais Llywodraeth Cymru o dan y fframwaith SLM y dylai incwm ffermydd mewn amaethyddiaeth gynyddu tra ar yr un pryd yn mynd i'r afael â heriau newid hinsawdd, adfer natur a diogelu cefn gwlad (Llywodraeth Cymru 2023). Mae angen rhywfaint o fuddsoddiad cyhoeddus i gyflawni'r amcanion SLM ond gall ei allu i ddylanwadu ar lefelau cyffredinol incwm net ffermydd o'i gymharu â materion cenedlaethol a byd-eang fod yn gyfyngedig.

Tabl 4-24: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3B - Incwm fferm net (yn dangos lefel y cyllid cyhoeddus)

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	LLC, AgriStats, FBS,
Amllder	Blyneddol
Dadgyfuno	Sector, daearyddiaeth a demograffeg
Nodiadau	Egluro diffiniadau yn nata FBS ac AgriStats i fodloni'r safonau gofynnol.

4.4.3 Dangosydd 1.3C: Niferoedd y gweithlu amaethyddol

Cynigiwyd dangosydd yn seiliedig ar y gweithlu yn wreiddiol yn y TEG, gydag awgrym penodol i olrhain ymgeiswyr newydd. Y cyfiawnhad oedd, er mwyn i amaethyddiaeth fod yn wydn fel diwydiant yn gyffredinol, mae angen iddi allu denu gweithwyr ac entrepreneuriaid newydd, gan gynnwys y rhai o deuluoedd ffermio ac eraill.

Yn ystod y gweithdy rhanddeiliaid cyntaf, nodwyd bod cadw ffermwyr a gweithwyr fferm presennol hefyd yn rhan hanfodol o wydnwch y sector. Felly, mae olrhain y rhai sy'n gadael y sector hefyd yn bwysig. Ni chanfuwyd data cadarn ar gyfer y rhai a ymunodd ac a adawodd y sector. Er y gallai fod yn bosibl casglu hyn o ystadegau cyflogaeth, y metrig symlaf i'w ddefnyddio yw tueddiadau mewn cyfanswm y niferoedd.

Adroddir ar niferoedd cyffredinol y gweithlu amaethyddol yn Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth Mehefin. Mae hyn yn cynnwys gweithwyr fferm a phrif ffermwyr ac aelodau o'r teulu sy'n gweithio ar y fferm. Nid yw contractwyr wedi'u cynnwys oherwydd eu bod yn hunangyflogedig ac yn aml yn ffermwyr eu hunain ac felly wedi'u cynnwys mewn categori ar wahân. Mae'r data hyn yn barod i'w defnyddio ond dim ond i olrhain niferoedd cyffredinol y gweithlu.

Tabl 4-25: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 1.3C – niferoedd y gweithlu amaethyddol

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth	Nifer y bobl sy'n gweithio mewn amaethyddiaeth gan gynnwys prif ffermwyr.	Blynyddol – arolwg a gynhelir ar un diwrnod ym mis Mehefin bob blwyddyn.	Yn adrodd ar brif ffermwyr, cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a'u priodau gyda'i gilydd. Adroddir ar weithwyr (rhan-amser a llawn amser) ar wahân.	Nid yw contractwyr wedi'u cynnwys oherwydd eu bod yn hunangyflogedig ac yn aml yn ffermwyr eu hunain ac felly wedi'u cynnwys mewn categori ar wahân.

4.4.3.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	15	5	0	6

Roedd hwn yn ddangosydd poblogaidd heb unrhyw wrthwynebiadau wedi'u codi.

Awgrymodd rhai ymatebwyr welliannau gan gynnwys: a) ychwanegu niferoedd y gweithlu yn y gadwyn gyflenwi amaethyddol ehangach i gofnodi effaith anuniongyrchol ar gyflogaeth; b) ychwanegu niferoedd y gweithlu mewn galwedigaethau eraill sy'n seiliedig ar y tir fel coedwigaeth, rheoli tirwedd, cadwraeth a thwristiaeth sy'n seiliedig ar natur; c) ychwanegu contractwyr amaethyddol nad ydynt wedi'u cynnwys fel ffermwyr yn eu rhinwedd eu hunain ar hyn o bryd; d) ychwanegu llafur teuluol nad yw'n rhan o'r gyflogres (nodwch fod priod eisoes wedi'u cynnwys os ydynt yn gweithio ar y fferm a bod aelodau eraill o'r teulu wedi'u cynnwys os ydynt ar y gyflogres); ac e) olrhain oriau fel dewis arall yn lle nifer y gweithwyr.

Gan fod y dangosydd hwn yn gysylltiedig â gwydnwch busnesau amaethyddol at ddiben y cymorth, rydym yn cynnal ei bod yn bwysig olrhain y gweithlu amaethyddol fel metrig annibynnol. Ar ben hynny, mae data a gyhoeddir yn flynyddol eisoes ar gael i olrhain hyn ar unwaith.

Mae olrhain galwedigaethau eraill sy'n seiliedig ar y tir sydd o natur wledig yn gwneud synnwyr: mae'n debygol y bydd y galwedigaethau hyn yn cynyddu oherwydd yr SFS ac mae'n arwydd o wydnwch ehangach cymunedau gwledig. Ni chanfuwyd unrhyw ddata parod ar hyn, er y gallai fod yn bosibl dadgyfuno data cyflogaeth blynyddol y SYG.

Mae yna resymeg hefyd ar gyfer olrhain data cyflogaeth y gadwyn gyflenwi. Bydd angen ymchwiliad sylweddol i nodi pa swyddi yn y gadwyn gyflenwi sy'n gysylltiedig yn uniongyrchol â ffermio yng Nghymru ac rydym yn argymhell ei archwilio fel rhan o ymchwil ehangach i ddangosyddion y gadwyn gyflenwi.

Mae'n debyg y bydd y gwelliannau a awgrymir c), d) ac e) uchod yn haws, ond nid oes data ar gael ar hyn o bryd.

4.4.3.2 Data sylfaenol

Amcangyfrifwyd bod cyfanswm o 49,538 o weithwyr amaethyddol yng Nghymru yn 2024. Roedd gweithwyr rheolaidd ac achlysurol cyflogedig yn ffurfio chwarter o'r cyfanswm, gyda'r mwyafrif yn brif ffermwyr llawn amser a rhan-amser (gan gynnwys cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a phriodau a oedd yn gweithio ar y fferm).

Tabl 4-26: Data sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3C – Niferoedd y gweithlu amaethyddol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth	Yn 2024 amcangyfrifodd yr Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth fod 49,538 o weithwyr amaethyddol yng Nghymru gan gynnwys prif ffermwyr llawn amser a rhan amser, cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a'u priodau, yn ogystal â gweithwyr rheolaidd ac achlysurol.

4.4.3.3 Tueddiadau

Gostyngodd cyfanswm nifer y gweithwyr amaethyddol yng Nghymru 1.6% y flwyddyn ar gyfartaledd rhwng 2020 a 2024. Rhwng 2023-2024 gostyngodd o 1.4%.

Tabl 4-27: Tueddiadau mewn gweithwyr amaethyddol yng Nghymru (2015-2024)

Math o Weithiwr	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Pob prif ffermwr, cyfarwyddwr, partner busnes a'u priodau - llawn amser	19,307	18,564	18,324	18,274	18,052	18,689	17,802	18,223	18,014	16,621
Pob prif ffermwr, cyfarwyddwr, partner busnes a'u priodau - rhan-amser	22,312	21,339	21,657	21,028	21,621	18,593	20,151	20,195	20,228	20,697
Cyfanswm y gweithwyr rheolaidd ac achlysurol	16,700	13,621	11,962	12,942	13,183	15,527	12,448	11,458	12,002	12,220
Cyfanswm y Llafur	58,319	53,524	51,943	52,244	52,856	52,809	50,401	49,876	50,244	49,538

Ffynhonnell: [Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth](#)

4.4.3.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ni thrafodwyd targed ar gyfer y dangosydd penodol hwn gyda rhanddeiliaid na'r TEG, ond trafodwyd targed ar gyfer dyfodiaid newydd. Roedd cefnogaeth gref i gael targed ar gyfer denu newydd-ddyfodiaid ar y sail bod pobl sy'n dod i ffermio (boed o deuluoedd ffermio neu'r tu allan) yn hanfodol ar gyfer gwydnwch parhaus y sector ac ystyriwyd bod targed uchel yn bwysig, er na awgrymwyd unrhyw darged penodol.

Nid oes unrhyw dargedau penodol hysbys gan Lywodraeth Cymru ar gyfer cyfanswm nifer y gweithlu amaethyddol na dyfodiaid newydd; fodd bynnag, mae Llywodraeth Cymru wedi [bod yn glir](#) ynglŷn â'u cymorth i ddyfodiaid newydd wrth gynllunio'r [Cynllun Ffermio](#) a chydha rhaglenni penodol fel [Dechrau Ffermio](#).

O ystyried adborth gan y TEG ar yr awydd i gynyddu nifer y newydd-ddyfodiaid ifanc, ynghyd â'r ffaith bod y data uchod yn dangos bod cyfanswm nifer y gweithlu amaethyddol wedi gostwng ar gyfradd flynyddol gyfartalog o 1.6% rhwng 2020 a 2024, dylai nod lleiaf fod i gynnal niferoedd presennol y gweithlu, tra dylai nodau cymedrol ac uchelgeisiol gynnwys twf. Mae angen ystyried ansawdd y swyddi a grëwyd hefyd.

- **Nod Isafswm (Status Quo):**
 - Cynnal niferoedd presennol y gweithlu (twf o 0%) gan sicrhau bod swyddi amaethyddol o ansawdd da, â chyflog da, ac nad ydynt yn gamfanteisiol.
 - Goblygiad Polisi: Parhau cymorth i ymgeiswyr newydd.
- **Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy):**
 - Adfer niferoedd y gweithlu yn ôl i lefel sylfaenol 2020 dros y pum mlynedd nesaf (twf blynyddol cyfartalog o 1.6% dros y cyfnod hwn)
 - Goblygiad Polisi: Cynyddu nifer y cwmnïau newydd sy'n ymuno, e.e. drwy wella mynediad at gyllid a chreu cyfleoedd newydd i ffermwyr ifanc.
- **Nod Uchelgeisiol (trawsnewidiol):**
 - Cynyddu nifer y gweithlu ar gyfartaledd o er enghraifft 2.5% y flwyddyn dros y pum mlynedd nesaf, er mwyn rhagori ar waelodlin 2020.
 - Goblygiad Polisi: Buddsoddiad hyd yn oed yn fwy mewn dyfodiaid newydd, e.e. drwy fynediad at gyllid a chyfleoedd newydd.

Tabl 4-28: Tabl crynodeb – dangosyddion posibl ar gyfer Dangosydd 1.3C – Niferoedd y gweithlu amaethyddol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	"Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth" Llywodraeth Cymru
Amllder	Blynyddol
Dadgyfuno	Yn dangos cyfanswm y nifer cyfun o brif ffermwyr, cyfarwyddwyr, partneriaid busnes a'u priodau, wedi'i ddadgysylltu yn ôl amser llawn a rhan-amser. Hefyd yn dangos cyfanswm y gweithwyr rheolaidd ac achlysurol, dim dadgyfuno pellach.
Nodiadau	Dim.
Targedau Posibl	Isafswm (status quo): Cynnal y lefelau presennol h.y. 0% twf Cymedrol: e.e. twf cyfartalog o 1.6% dros 5 mlynedd gan nodi'r uchelgais i gynyddu swyddi o ansawdd uchel Uchelgeisiol: e.e. twf cyfartalog o 2.5% dros 5 mlynedd gan nodi'r uchelgais i greu swyddi o ansawdd uchel

4.4.4 Dangosydd 1.3D: Oedran y gweithlu amaethyddol

Fel y nodwyd o dan ddangosydd 1.3C, y bwriad gwreiddiol oedd olrhain newydd-ddyfodiaid i ffermio, ond ni chanfuwyd data cadarn yn adrodd ar niferoedd newydd-ddyfodiaid. Fodd bynnag, cofnodir oedran y ffermwr a'r gweithiwr fferm. Er y gall unigolion ddechrau gyrfaedd mewn ffermio ar unrhyw oedran wrth gwrs, mae oedran cyfartalog sy'n gostwng yn awgrymu nifer fwy o bobl ifanc yn dechrau gyrfaedd yn y sector, tra bod oedran cyfartalog sy'n cynyddu yn awgrymu llai o newydd-ddyfodiaid.

Adroddodd Llywodraeth Cymru fod oedran cyfartalog y prif benderfynydd neu bennaeth y daliad yn 61 oed yn 2016, gyda'r mwyafrif dros 55 oed. (68%), gyda dim ond 3% sydd o dan 35 oed.

Byddai cyfuno data ar y niferoedd cyffredinol sy'n gweithio mewn amaethyddiaeth ag oedran ffermwyr a gweithwyr fferm yn rhoi mwy o wybodaeth am wydnwch hirdymor y gweithlu.

Mae data'r Cyfrifiad yn caniatáu olrhain oedran yn erbyn diwydiant neu alwedigaeth, mewn gwahanol grwpiau. Fodd bynnag, gan mai dim ond blynyddol ydyw, byddai data mwy rheolaidd yn well.

Y ffordd symlaf o gael cyfanswm ac oedran cyfartalog y gweithlu amaethyddol fyddai ychwanegu cwestiwn ar oedran pob gweithiwr at Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth Mehefin.

Tabl 4-29: Ffynhonnell dyddiad ar gyfer dangosydd 1.3D Oedran y Gweithlu Amaethyddol

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Creu Set Ddata'r Cyfrifiad Swyddfa Ystadegau Gwladol (2021)	Gellir dod o hyd i ddata ar oedran ffermwyr a gweithwyr fferm yng Nghymru drwy ddewis: gwlad, oedran, a diwydiant neu alwedigaeth.	Bob 10 mlynedd	Cofnodion y cyfrifiad oedran, galwedigaeth a/neu ddiwydiant.	Gellir dangos oedran mewn grwpiau neu flynyddoedd unigol. Galwedigaethau a diwydiannau wedi'u grwpio mewn gwahanol opsiynau.
Amaethyddiaeth yng Nghymru (2019) , Llywodraeth Cymru	Amrywiaeth o ffeithiau a ffigurau amaethyddol gan gynnwys oedran cyfartalog y prif ffermwr/gwneuthurwr penderfyniadau.	Un tro	Yn cynnwys ystadegau ar gyfer oedran y "prif ffermwr"	Dim gwybodaeth am oedran gweithwyr amaethyddol.

4.4.4.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	13	7	0	6
Roedd hwn yn ddangosydd poblogaidd a gafodd gefnogaeth gyffredinol heb unrhyw bryderon mawr yn cael eu codi. Nododd rhai nad oedd oedran fel dangosydd yn adlewyrchu'n ddigonol dyfodiaid newydd na heriau olyniaeth. Nid oedd ychydig o randdeiliaid o'r farn bod oedran o reidrwydd yn berthnasol i wydnwch nac allbynnau. Dadleuodd sawl rhanddeiliad y dylid cynnwys ffactorau amrywiaeth demograffig eraill hefyd, gan sôn am hil a rhywedd yn benodol. Rydym yn cytuno bod dangosyddion demograffig eraill yn werthfawr a byddem yn croesawu eu cyflwyno yn y dyfodol fel ffordd o olrhain cydraddoldeb mynediad ac amrywiaeth. Serch hynny, rydym yn blaenoriaethu oedran ar hyn o bryd, oherwydd ei berthynas benodol â gwydnwch hirdymor y sector.				

4.4.4.2 Data sylfaenol

Tabl 4-30: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3D – Oedran y gweithlu amaethyddol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Creu Set Ddata'r Cyfrifiad Swyddfa Ystadegau Gwladol (2021)	Roedd oedran cyfartalog person o Gymru a oedd yn gweithio ym maes "cynhyrchu cynydau ac anifeiliaid, hela a gweithgareddau gwasanaeth cysylltiedig" yn 2021 yn 51 oed. Gan fod hyn yn ôl diwydiant yn hytrach na galwedigaeth, mae'n debyg ei fod yn cynnwys pennaeth y daliad, ffermwyr, contractwyr a gweithwyr. Sylwch na chanfuwyd na "ffermio" nac "amaethyddiaeth" fel opsiynau annibynnol ar gyfer diwydiant. Roedd dewisiadau eraill yn eu grwpio naill ai fel coedwigaeth a physgota neu ynni a dŵr.
Amaethyddiaeth yng Nghymru (2019), Llywodraeth Cymru	Roedd oedran cyfartalog y prif benderfynydd neu bennaeth y daliad yn 61 oed yn 2016, gyda'r mwyafrif dros 55 oed. (68%), gyda dim ond 3% sydd o dan 35 oed. Gan fod hyn yn dod o ddata sy'n neilltuo un person ym mhob fferm fel y gwneuthurwr penderfyniadau allweddol, nid yw o reidrwydd yn adlewyrchu oedran yr holl bartneriaid yn y busnes. Dim gwybodaeth am oedran y gweithiwr amaethyddol.

4.4.4.3 Tueddiadau

Ni chanfuwyd unrhyw dueddiadau ar gyfer y dangosydd hwn. Ni nodwyd disgrifiad diwydiant cyfatebol yn nata cyfrifiad 2011.

4.4.4.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Nid oes unrhyw dargedau hysbys gan Lywodraeth Cymru ar gyfer oedran cyfartalog y gweithlu amaethyddol yng Nghymru. Fodd bynnag, fel gyda chyfanswm niferoedd y gweithlu, mae datganiadau a rhaglenni Llywodraeth Cymru i gefnogi dyfodiaid newydd ac ifanc yn awgrymu y byddai cefnogaeth i ddangosydd o'r fath mewn egwyddor. Mae diffyg data tueddiadau hanesyddol ar hyn o bryd yn ei gwneud hi'n anodd amcangyfrif gostyngiad canrannol rhesymol yn yr oedran cyfartalog ar gyfer y nodau cymedrol ac uchelgeisiol, ac rydym yn awgrymu mai'r nod lleiaf yw cynnal oedran cyfartalog presennol gweithwyr amaethyddol.

Nod Isafswm (Status Quo)

- Cynnal oedran cyfartalog gweithwyr amaethyddol yng Nghymru
- Goblygiad Polisi: Parhau â hyfforddiant a chymorth arall i ddyfodiaid newydd. Cynorthwyo hen ffermwyr gyda chynllunio olyniaeth

Tabl 4-31: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3D – Oedran y gweithlu amaethyddol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Data'r Cyfrifiad y Swyddfa Ystadegau Gwladol 2021
Amllder	10 mlynedd
Dadgyfuno	Nifer y bobl o bob oedran yn ôl blwyddyn sy'n gweithio mewn "cynhyrchu cynydau ac anifeiliaid, hela a gweithgareddau gwasanaeth cysylltiedig". Cyfartaledd cymedrig wedi'i gyfrifo.
Nodiadau	Er mai dim ond unwaith bob 10 mlynedd y caiff y data hyn eu casglu drwy'r cyfrifiad ar hyn o bryd, gellid casglu'r data hyn drwy ychwanegu cwestiwn newydd ar oedran gweithwyr at Arolwg Amaethyddiaeth a Garddwriaeth Mehefin LLC.
Targedau Posibl	Lleiaf (Status Quo): cynnal oedran cyfartalog gweithwyr amaethyddol Cymru

4.4.5 Dangosydd 1.3E Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm

Mae iechyd meddwl a lles ffermwyr a gweithwyr fferm yn ffactor hollbwysig, ond yn aml yn cael ei anwybyddu, wrth gyflawni cynhyrchu bwyd a nwyddau cynaliadwy. Mae yna gysylltiadau hefyd ag amcanion/strategaethau polisi eraill, fel y '[Strategaeth Iechyd Meddwl a Llesiant](#)' a'r '[Strategaeth Atal Hunanladdiad a Hunan-niwed](#)'.

Mae ffermio yn broffesiwn sy'n gofyn llawer yn gorfforol ac yn emosiynol, wedi'i lunio gan dywydd anrhagweladwy, ansicrwydd ariannol, pwysau rheoleiddiol ac ynysu cymdeithasol. Gall y ffactorau straen hyn effeithio'n sylweddol ar wneud penderfyniadau, cynhyrchiant a gwydnwch hirdymor. Mae iechyd meddwl gwael nid yn unig yn effeithio ar Lesiant unigol ond mae hefyd yn tanseilio sefydlogrwydd busnesau fferm a'r economi wledig ehangach. Wrth i Gymru ymdrechu i gyrraedd nodau cynaliadwyedd—cydbwysu stiwardiaeth amgylcheddol, diogelwch bwyd, a bywoliaeth wledig—rhaid cydnabod Llesiant ffermwyr fel dangosydd perfformiad allweddol. Bydd monitro tueddiadau iechyd meddwl a gosod targedau clir ar gyfer gwella yn helpu i sicrhau bod y bobl sydd wrth wraidd rheoli tir cynaliadwy yn cael eu cefnogi, yn wydn, ac yn gallu ffynnu. Heb ffermwyr iach, ni ellir cyflawni cynhyrchu cynaliadwy. Mae'n werth nodi y byddai cysylltiadau ag Iechyd a Diogelwch Ffermydd yn synhwyrol yn y dyfodol. Roedd cefnogaeth eang gan y rhanddeiliaid i'r dangosydd hwn a chydabuwyd bod iechyd meddwl a lles ffermwyr a gweithwyr fferm yng Nghymru yn bryder cynyddol. Mae hyn yn cael ei lunio gan gymysgedd cymhleth o bwysau galwedigaethol, amgylcheddol a chymdeithasol. Nodwyd bod Grŵp Cymorth Ffermydd yn bodoli gyda chynrychiolaeth o wahanol sefydliadau ledled Cymru.

Bydd datblygu dull monitro ymarferol yn dibynnu ar allu ystadegau cenedlaethol i gasglu data ar draws sectorau er mwyn rhoi cipolwg ar yr heriau unigryw sy'n wynebu cymuned ffermio Cymru. Oherwydd yr angen i fod yn siŵr y gellir dadgyfuno data presennol mewn modd priodol, rydym yn awgrymu mai'r peth gorau yw categorio'r dangosydd hwn fel 'presennol wedi'i addasu'. Rydym yn teimlo bod dangosydd cadarn yn bosibl ond bydd angen cyfuno mesurau meintiol (e.e. sgoriau WEMWBS a data ar fynediad at wasanaethau perthnasol) â mewnwelediadau ansoddol ychwanegol o ffynonellau eraill (e.e. data MIND a RABI).

Tabl 4-32: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.3E: Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder	Dadgyfuno	Nodiadau:
Sefydliad Brenhinol Elusennol Amaethyddol (RABI) - Arolwg Ffermydd Mawr	Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin, Graddfa Anhwylder Pryder Cyffredinol 7 (GAD-7), iselder a hunan-adroddwyd, ffynonellau straen, ymddygiad ceisio cymorth:	Untro (2021)	Rhanbarth, rhywedd, oedran, math/maint y fferm, rôl gyflogaeth	Wedi'i gynnal mewn partneriaeth â Phrifysgol Caerwysg. 15,500 o ymatebion.
Arolwg Cenedlaethol Cymru – Modiwl Llesiant Meddwl	Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin.	Blynyddol	Oedran, iechyd, amddifadedd materol, defnydd o'r iaith Gymraeg, trefol/gwledig.	Sampl fawr; dim dadansoddiad yn ôl rôl swydd na sector
Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru	Atgyfeiriadau, diagnosisu, presgripsiynau	Misol (rhywfaint o amrywiad)	Cyfansymiau Cymru gyfan yn bennaf, rhywfaint o ddosbarthiad gwledig/trefol; demograffeg, math o wasanaeth, cyflwr.	Data clinigol crynodedig; nid yn benodol i alwedigaeth
Data Iechyd Meddwl a Hunanladdiad y Swyddfa Ystadegau Gwladol	Cyfraddau hunanladdiad yn ôl galwedigaeth. Dadansoddiadau yn ôl Dosbarthiad Galwedigaethol Safonol (SOC) (gan gynnwys Ffermio)	Blynyddol	Rhyw, oedran, dull, preswylfa.	Data Rhyddid Gwybodaeth ar gael i ffermwyr (2012 –2022) Ffynhonnell ddata a argymhellir ar gyfer cyfraddau hunanladdiad
Arolwg Barn a Ffordd o Fyw (SYG)	Statws iechyd meddwl hunan-adroddedig, ffactorau straen, mynediad at wasanaethau iechyd meddwl a'u defnydd	Misol	Oedran, rhyw, rhanbarth, galwedigaeth (gan ddefnyddio SOC), sector diwydiant, statws cyflogaeth.	Maint y sampl: tua 1,000–2,000 o oedolion fesul ton; yn cwmpasu ffermio trwy godau SOC
Cyfrifiad Cymru a Lloegr (SYG)	Mesurau hunan-adroddedig o gyflyrau iechyd meddwl hirdymor.	Bob 10 mlynedd	Awdurdod lleol; galwedigaeth	Dim dadansoddiad penodol i ffermio wedi'i gyhoeddi ar gyfer Cymru.

4.4.5.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	11	6	1	8

Yn gyffredinol, roedd rhanddeiliaid yn cefnogi'r dangosydd fel un sy'n fwy targedig na dangosydd 1.2C (mesur iechyd meddwl gwledig mwy cyffredinol) er nad oedd nifer wedi mynegi barn, gan nodi cyfyngiadau sylweddol o ran adrodd, priodoli a deall achosion sylfaenol.

Perthnasedd a phriodoliad: Cytunodd pleidleiswyr gwyrdd ac ambr fod y dangosydd hwn yn fwy perthnasol yn uniongyrchol i amaethyddiaeth na mesurau iechyd meddwl gwledig ehangach. Mae'n targedu poblogaethau ffermio, gan gyd-fynd yn well ag amcanion rheoli tir cynaliadwy. Fodd bynnag, nododd sawl rhanddeiliad nad yw'r dangosydd yn egluro achosion sylfaenol problemau iechyd meddwl nac yn gwahaniaethu rhwng straen sy'n gysylltiedig â gwaith a ffactorau eraill.

Cyfyngiadau adrodd a chyflawnrwydd data: Ar draws pob grŵp pleidleiswyr, codwyd pryderon ynghylch tan-adrodd. Efallai na fydd ffermwyr yn cydnabod straen, unigrwydd, nac anobaith fel problemau iechyd meddwl, ac efallai y bydd cymunedau gwledig yn llai tueddol o geisio cymorth. Tynnodd pleidleiswyr coch ac ambr sylw hefyd at y ffaith bod dal achosion a adroddwyd yn unig yn peryglu tueddiadau anghyflawn neu gamarweiniol. Nodwyd cymhelliant gwrthnysig: gallai adrodd llai wneud i ganlyniadau ymddangos yn fwy cadarnhaol. Awgrymodd pleidleiswyr gwyrdd ychwanegu gwybodaeth at ddata swyddogol gan elusennau iechyd meddwl gwledig/ffermio.

Cwmpas a llesiant ehangach: Tynnodd pleidleiswyr ambr sylw at y ffaith mai dim ond un agwedd ar lesiant cyffredinol yw iechyd meddwl. Gall ffactorau eraill, gan gynnwys iechyd corfforol, diogelwch, a phwysau economaidd-gymdeithasol nad ydynt yn gysylltiedig ag SLM, ddylanwadu ar lesiant ffermwyr.

Gorgyffwrdd: Awgrymodd un pleidleisiwr coch ystyried dangosyddion presennol Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) (27 a 29) a dadgyfuno data ar gyfer y gymuned ffermio i wella perthnasedd a chyflawnrwydd.

4.4.5.2 Data sylfaenol

Mae iechyd meddwl a lles ffermwyr a gweithwyr fferm yng Nghymru yn bryder cynyddol, wedi'i lunio gan gymysgedd cymhleth o bwysau galwedigaethol, amgylcheddol a chymdeithasol. Er bod ystadegau cenedlaethol yn aml yn crynhoi data ar draws sectorau, mae sawl ffynhonnell allweddol yn rhoi cipolwg ar yr heriau unigryw y mae cymuned ffermio Cymru yn eu hwynebu.

Daw'r data mwyaf cynhwysfawr sy'n benodol i'r sector o Arolwg Ffermio Mawr RABI (2021), a gasglodd ymatebion gan dros 15,000 o unigolion ledled Cymru a Lloegr. Canfu fod 36% o'r ymatebwyr wedi nodi eu bod "yn ôl pob tebyg neu'n bosibl yn profi iselder," a bod 47% yn dangos arwyddion o bryder. Roedd y ffigurau hyn yn uwch ymhlith menywod (58%) a ffermwyr da byw, gyda'r olaf yn fwy cyffredin yng Nghymru. Roedd ffermwyr ar ddaliadau llai, sydd hefyd yn gyffredin yng Nghymru, yn fwy tebygol o nodi iechyd meddwl gwael. Ymhlith y ffactorau straen a nodwyd amlaf roedd rheoleiddio a chydymffurfiaeth, tywydd anrhagweladwy, ansicrwydd ariannol, a chynllunio olyniaeth. Nid oedd dadansoddiad penodol ar gyfer Cymru.

Er nad yw Arolwg Cenedlaethol Cymru (2022–23) yn benodol i alwedigaethau yn ei allbynnau cyhoeddedig, mae'n darparu cyd-destun gwerthfawr. Mae'n defnyddio Graddfa Llesiant Meddwl Warwig-Caeredin (WEMWBS) i asesu Llesiant y boblogaeth. Roedd sgôr gyfartalog gyffredinol WEMWBS ar gyfer oedolion yng Nghymru yn 48.2 yn 2022–23. Yn bwysig, mae'r

arolwg yn casglu data ar alwedigaethau, sy'n golygu, gyda mynediad at y data crai, y gallai ymchwilyr ynysu a dadansoddi Llesiant gweithwyr amaethyddol yn benodol.

Mae Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru yn casglu data o wasanaethau iechyd, addysg ac iechyd y cyhoedd. Er nad yw'n dadgyfuno yn ôl galwedigaeth, mae'n rhoi cipolwg rhanbarthol ar ddefnydd a chanlyniadau gwasanaethau iechyd meddwl, y gellir eu cymharu ag ardaloedd gwledig lle mae ffermio'n gyffredin. Caiff y dangosfwrdd ei ddiweddarau'n rheolaidd ac mae'n cynnwys dangosyddion fel ymgynghoriadau â meddygon teulu, derbyniadau i'r ysbyty, a phresgripsiynau ar gyfer cyflyrau iechyd meddwl.

Mae'r Swyddfa Ystadegau Gwladol (SYG) yn cyfrannu cyd-destun pellach trwy ei data hunanladdiad yn ôl galwedigaeth, sy'n cynnwys gweithwyr amaethyddol. Rhwng 2012 a 2022, roedd cyfraddau hunanladdiad ymhlith ffermwyr yng Nghymru a Lloegr yn parhau i fod yn bryder difrifol, gyda 44 o hunanladdiadau wedi'u cofrestru yn 2022. Er bod y niferoedd ar gyfer Cymru yn unig yn fach ac yn aml yn cael eu cuddio am resymau cyfrinachedd. Er enghraifft, mewn rhai blynyddoedd, cofnodwyd llai na 5 o hunanladdiadau ymhlith ffermwyr mewn awdurdodau lleol penodol yng Nghymru, gan ei gwneud hi'n anodd cyhoeddi dadansoddiadau manwl heb risgio cael eu hadnabod.

Yn olaf, casglodd Cyfrifiad 2021 ddata a hunan-adroddwyd ar gyflyrau iechyd meddwl hirdymor a galwedigaeth, gan gynnig adnodd gwerthfawr ond heb ei ddefnyddio'n ddigonol. Er nad oes unrhyw ddadansoddiad cyhoeddedig wedi cyfuno'r newidynnau hyn i ganolbwyntio ar ffermwyr yng Nghymru eto, gallai'r set ddata crai gynorthwyo ymchwil o'r fath.

Mae'r [adroddiad 'Cefnogi cymunedau ffermio mewn cyfnodau o ansicrwydd'](#) dan arweiniad Iechyd Cyhoeddus Cymru, a'r Sefydliad Iechyd Meddwl, yn amlinellu heriau iechyd meddwl sy'n benodol i ffermwyr a theuluoedd ffermio, gan gynnwys straen ariannol, unigedd, a chynllunio olyniaeth. Mae'r adroddiad yn cynnwys mewnwelediadau ac argymhellion ansoddol ond nid ystadegau meintiol manwl.

I grynhoi, er nad oes gan Gymru set ddata unedig ar iechyd meddwl ffermwyr, mae sawl ffynhonnell—RABI, Arolwg Cenedlaethol Cymru, StatsCymru, SYG, a'r Cyfrifiad—yn casglu data perthnasol. Gyda'i gilydd, maent yn darlunio proffesiwn dan straen, gyda risgiau uwch o iselder, pryder a hunanladdiad, yn enwedig ymhlith menywod, ffermwyr da byw, a'r rhai ar ffermydd llai. Mae angen clir am fonitro parhaus, cymorth dargedig, a dadansoddiad manylach i lywio polisi ac ymyrraeth.

Tabl 4-33: Data ystadegol sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.3E – Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
RABI	O 15,000 o ymatebion yn 2021, adroddodd fod 36% o'r ymatebwyr wedi nodi eu bod "yn ôl pob tebyg neu o bosibl yn profi iselder," a bod 47% yn dangos arwyddion o bryder.
Arolwg Cenedlaethol Cymru – Modiwl Llesiant Meddwl	Roedd sgôr gyfartalog gyffredinol WEMWBS ar gyfer oedolion yng Nghymru yn 48.2 yn 2022-23.
Dangosfwrdd Ystadegau Iechyd Meddwl StatsCymru	Mae'r Dangosfwrdd yn dwyn ynghyd ddata o sawl ffynhonnell, sy'n cynnig data rhanbarthol a data ar lefel gwasanaeth y gellir ei groesgyfeirio ag ardaloedd gwledig.
Cyfrifiad Cymru a Lloegr (a gynhaliwyd gan y SYG)	Gwelwyd gwelliannau mewn iechyd a hunan-adroddwyd ar draws llawer o grwpiau oedran, er gwaethaf poblogaeth sy'n heneiddio.

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Adroddiad Llesiant Cymru	Adroddiad blynyddol i olrhain cynnydd yn erbyn y saith nod llesiant cenedlaethol o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
MIND – Yr Adroddiad Mawr ar Iechyd Meddwl	Adroddiad blynyddol ar ddata a gasglwyd gan YouGov ar gyfer MIND, gan ganiatáu i Gymru gael ei meincodi yn erbyn gweddill y DU.

4.4.5.3 Tueddiadau

Ar hyn o bryd nid yw'n bosibl cyfrifo tueddiadau dibynadwy yn nifer na chyfran y ffermwyr a gweithwyr fferm sy'n nodi problemau iechyd meddwl yng Nghymru. Arolwg Ffermio Mawr RABI, a gynhaliwyd yn 2021, yw'r set ddata fwyaf cynhwysfawr sy'n benodol i'r sector o hyd, gyda dros 15,000 o ymatebion ledled y DU. Fodd bynnag, gan nad yw'r arolwg hwn wedi'i ailadrodd, dim ond ciplun sylfaenol y mae'n ei ddarparu yn hytrach na data tueddiadau, ac nid yw canlyniadau ar gyfer Cymru yn benodol wedi'u cyhoeddi. Yn yr un modd, mae Arolwg Cenedlaethol Cymru yn casglu gwybodaeth am alwedigaethau ond nid yw'n cynhyrchu allbynnau lles sy'n benodol i alwedigaethau, sy'n golygu nad oes unrhyw set ddata genedlaethol ar hyn o bryd yn darparu data tueddiadau ar gyfer lles meddyliol y gymuned ffermio yng Nghymru.

4.4.5.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ar hyn o bryd nid oes unrhyw dargedau gan Lywodraeth Cymru ar gyfer iechyd meddwl a lles ffermwyr a gweithwyr fferm yng Nghymru. Mae lles y boblogaeth hon yn agwedd hollbwysig ar iechyd gwledig a rheoli tir yn gynaliadwy ac mae ei wella yn cyd-fynd ag amcanion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, yn enwedig Dangosydd 27: Ymdeimlad o Gymuned a Dangosydd 29: Llesiant Meddwl. Wrth ddatblygu targedau, mae ein dull yn cydbwysu'r dystiolaeth sydd ar gael â chyfyngiadau'r data cyfredol, gan anelu at annog gwelliannau mesuradwy mewn canlyniadau iechyd meddwl i ffermwyr a gweithwyr fferm.

O ystyried diffyg data tueddiadau cadarn, penodol i Gymru ar gyfer ffermwyr a gweithwyr fferm, mae'r targedau arfaethedig yn canolbwyntio ar gynnal y lefelau presennol a chefnogi gwelliannau cynaliadwy trwy ymyriadau sy'n seiliedig ar dystiolaeth. Mae'r dull yn cydnabod gwerth arolygon cenedlaethol presennol, fel Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSW) ac Arolwg Barn a Ffordd o Fyw (OPN), y gellid eu gwella trwy ddadgyfuno data iechyd meddwl yn ôl galwedigaeth yn rheolaidd, gan nodi rolau amaethyddol yn benodol. Byddai hyn yn darparu mewnwelediadau ymarferol heb fod angen seilwaith casglu data cwbl newydd.

Mae llwyddiant Arolwg Ffermio Mawr RABI yn dangos gwerth ymchwil sy'n benodol i'r sector. Gan adeiladu ar hyn, byddai arolwg lles ffermio sy'n canolbwyntio ar Gymru ac a ailadroddir yn rheolaidd, ac a ddatblygir ar y cyd â sefydliadau ffermio ac arbenigwyr iechyd meddwl, yn darparu data amserol, penodol i'r sector i lywio polisi a darpariaeth gwasanaethau.

Felly, rydym yn awgrymu mai dim ond y targed lleiaf o 'dim dirywiad pellach' sy'n cael ei ystyried nes y gellir pennu data tueddiadau.

- *Nod Isafswm (Status Quo):*
 - Atal dirywiad pellach mewn dangosyddion iechyd meddwl ymhlith ffermwyr a gweithwyr fferm erbyn 2030.
 - Cynnal lefelau presennol o Lesiant a hunan-adroddwyd (e.e. sgôr WEMWBS cyfartalog o ~48.2). Cadw nifer yr achosion o iselder a gorbryder yn sefydlog (e.e.

36% yn adrodd iselder tebygol/posibl). Sicrhau nad yw cyfraddau hunanladdiad ymhlith gweithwyr amaethyddol yn cynyddu y tu hwnt i'r lefelau presennol (e.e. 44 o hunanladdiadau yn 2022 ledled Cymru a Lloegr).

- Goblygiadau polisi: Canolbwyntio ar sefydlogi gwasanaethau iechyd meddwl sydd ar gael i ffermwyr a gweithwyr fferm drwy barhau i gefnogi cynlluniau presennol a monitro faint o wasanaethau perthnasol sy'n cael eu defnyddio.

Tabl 4-34: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.3E - Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/gweithwyr fferm

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	RABI, NSW, StatsCymru, SYG, OLS
Amllder	OLS (misol), NSW a SYG (blyneddol), Rheolaidd (StatsCymru), llinell sylfaen (RABI)
Dadgyfuno	LA/LSOA, +gwledig wedi'i gasglu o ddaearyddiaeth
Nodiadau	Cyfyngiadau data, diffyg set ddata unedig ar iechyd meddwl ffermwyr, ond mae sawl ffynhonnell yn casglu data perthnasol.
Targedau Posibl	Lleiaf: dim dirywiad pellach erbyn 2030

4.5 Diben y Cymorth 1.4: Cyflawni a hyrwyddo safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid

4.5.1 Dangosydd 1.4A: Dangosydd Iechyd a Lles Anifeiliaid

Ni chanfuwyd dangosydd addas i fesur iechyd a lles anifeiliaid ac felly mae angen mwy o ymchwil. Fe wnaethon ni gynnal trafodaethau gyda staff o Swyddfa'r Prif Swyddog Milfeddygol (OCVO) a thrafod amrywiol opsiynau y gellid eu defnyddio ar gyfer dangosydd. Er bod gwaith sylweddol yn cael ei wneud rhwng OCVO, Llywodraeth Cymru, milfeddygon, ffermwyr a sefydliadau eraill sydd â'r nod o fynd i'r afael â chlefydau ac iechyd a lles anifeiliaid arall, nid oes digon o ddata i alluogi defnyddio metrig penodol.

Mae meysydd lle gallai ymchwil ychwanegol arwain at ddatblygu dangosyddion gwerthfawr a'r gallu i osod targedau. Mae'n bwysig gweithio gyda ffermwyr a milfeddygon i ddatblygu dulliau sy'n gadarn, yn deg, yn meithrin ymddiriedaeth, yn cadw data'n anhysbys ac nad ydynt yn rhoi cymhellion i dan-adrodd.

Mynd i'r Afael â Chlefydau: Mae angen i osod dangosyddion a thargedau mewn perthynas â rheoli clefydau ystyried yr hyn sydd a'r hyn nad yw o dan reolaeth ffermwyr. Mae yna fesurau y gall ffermwyr eu cymryd i leihau'r risg o achosion o glefydau a dylid dilyn y rhain. Fodd bynnag, mae yna lawer o amgylchiadau y tu hwnt i reolaeth ffermwyr gan gynnwys digwyddiadau tywydd eithafol ac achosion o glefydau endemig wedi'u gwaethygu gan arferion ffermio cyffredin gan gynnwys nifer uchel o symudiadau anifeiliaid rhwng ffermydd a defnydd amrywiol o gyngor bioddiogelwch.

Y ddau glefyd y gwnaeth OCVO argymhell eu harchwilio ar gyfer dangosyddion a thargedau posibl oedd Dolur Rhydd Firaol Buchol (BVD) a chlafr defaid:

- **Mae BVD** yn glefyd heintus iawn sy'n agor y drws i glefydau pellach ac wedi achosi gofid sylweddol ymhlith gwartheg heintiedig. Dylai fod yn hawdd ei olrhain ac mae Llywodraeth Cymru eisoes yn dymuno ei reoli a'i ddileu yn y pen draw ac wedi dechrau archwilio dulliau monitro. Mae angen buddsoddiad pellach i gyrraedd pwynt lle gellir ei fonitro'n iawn a lle mae digon o wybodaeth i osod targedau.
- **Ystyriwyd mai'r clafr defaid** oedd y clefyd mwyaf priodol mewn defaid i'w fonitro a gosod targedau i'w leihau. Mae ymhellach ar ei hôl hi o ran datblygu dull monitro neu gyrraedd y pwynt o osod targedau; fodd bynnag, byddai dechrau'r gwaith hwn yn werthfawr.

Prosiectau Peilot Iechyd a Lles Anifeiliaid: Mae amryw o brosiectau peilot yn edrych ar ffyrdd o fonitro lles ac iechyd anifeiliaid yn ehangach. Dylid dilyn y rhain ac archwilio'r canlyniadau i weld a ellid ehangu'r dulliau a dreialwyd ar draws y sector ffermio. Mae'r rhain yn cynnwys:

- Mae [cynllun peilot gwyliadwriaeth syndromig Arwain DG](#) yn archwilio'r defnydd o dechnoleg Deallusrwydd Artiffisial (AI) fel dull cyflenwol o wyliadwriaeth clefydau ar ffermydd da byw yng Nghymru. Mae yn ei ddyddiau cynnar ar hyn o bryd.
- **AI Bywyd Da:** Gwella lles cadarnhaol da byw Cymru drwy dechnoleg AI gweledigaeth gyfrifiadurol.
- **Symudedd wedi'i Grymuso:** Gwella Perfformiad a Lles Gwartheg Cig Eidion drwy ddatblygu adnodd i adlewyrchu'r hyn sydd ar gael yn y sector llaeth.
- Dyfodol cadarnhaol i les anifeiliaid fferm yng Nghymru: Diffinio asesiadau a chynnig strategaethau ariannu ar gyfer atebion lles cadarnhaol, gan ddechrau ar ffermydd cig eidion a defaid.

Mesurau'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy: Bydd yr SFS yn ei gwneud yn ofynnol i ffermwyr ymgymryd ag amryw o fesurau iechyd a lles anifeiliaid a datblygu cynlluniau gyda'u milfeddygon. Mae angen i ddangosyddion a thargedau SLM fynd y tu hwnt i SFS, a gallai archwilio effaith y mesurau hyn helpu i lywio dangosyddion ar gyfer y sector yn ehangach.

Ystyriwyd ond ni argymhellwyd: Isafswm rheoleiddiol: Nododd staff OCVO fod rhai ystadegau ar nifer y ffermydd sy'n pasio'r isafswm rheoleiddiol cyfredol ar safonau iechyd a lles anifeiliaid yn cael eu casglu fel rhan o ymchwiliadau trawsgydymffurfio, ond mae maint y sampl yn fach. Ar ben hynny, mae'r Fframwaith SLM yn anelu at fynd y tu hwnt i'r isafswm rheoleiddiol. Felly, ni ystyriwyd bod hwn yn ddangosydd addas.

Ystyriwyd ond ni argymhellwyd: Data Defnyddio Gwrthfotigau: Mae llawer o waith da ar fonitro defnydd gwrthfotigau a gwella stiwardiaeth defnydd gwrthficrobaidd/gwrthfotigau yn sectorau cig oen, cig eidion a llaeth Cymru ac am y rheswm hwn y cafodd ei ystyried yn wreiddiol fel dangosydd a'i drafod gyda rhanddeiliaid. Fodd bynnag, nid oedd OCVO yn ystyried bod lefelau defnydd gwrthficrobaidd yn ddangosydd priodol a rhybuddiodd yn benodol yn erbyn gosod targedau ar ei gyfer. Roedd y rhesymau dros hyn yn cynnwys:

- Nid yw mynd i'r afael ag ymwrthedd i wrthficrobaidd yn faes polisi datganoledig felly nid oes gan Lywodraeth Cymru'r pŵer i wneud rheoliadau arno. Gallant gydweithio â ffermwyr a milfeddygon i wella arferion gorau mewn sectorau penodol, ac maent wedi datblygu [strategaeth](#) ar gyfer mynd i'r afael â gwrthsefyll gwrthficrobaidd mewn anifeiliaid, ond mae pŵer rheoleiddio yn gyfyngedig.
- Mae yna gyfraith o enillion lleihaol o ran lleihau AMU. Efallai bod defaid a gwartheg Cymru yn agos at y pwynt lle nad yw gostyngiadau pellach yn y defnydd o wrthfotigau o fudd sylweddol i ymwrthedd i wrthfotigau.

- Nid lleihau yw'r dull cywir bob amser ar gyfer fferm benodol, ac mae'n bwysig peidio â rhoi pwysau ar filfeddygon a ffermwyr i beidio â defnyddio deunydd gwrthficrobaidd pan fo angen. Y dull gorau yw canolbwyntio ar stiwardiaeth fferm dda a gwneud y penderfyniad mwyaf gwybodus ynghylch defnyddio gwrthfotigau ar gyfer y sefyllfa benodol honno.

Ystyriwyd ond ni argymhellwyd: Canolfannau data ymchwiliadau milfeddygol: Mae canolfannau data ymchwiliadau milfeddygol yn olrhain samplau a anfonir gan filfeddygon i wella gwybodaeth am iechyd anifeiliaid a statws clefydau ledled y DU. Fodd bynnag, er eu bod yn ffynonellau monitro defnyddiol, nid ydynt yn addas ar gyfer datblygu dangosyddion ar gyfer pwyntiau penodol ar hyn o bryd gan fod eu gwaith yn dibynnu ar yr hyn a anfonir i mewn yn rhagweithiol gan filfeddygon.

Argymhelliad: Dylai Llywodraeth Cymru gomisiynu ymchwil ychwanegol i fonitro a mynd i'r afael â VBD a'r claf defaid ac ystyried a yw'n briodol gosod targedau. Dylent hefyd olrhain y prosiectau peilot a nodwyd uchod ac ymchwilio i weld a ellid defnyddio'r canlyniadau i osod targedau ehangach ar gyfer iechyd a lles anifeiliaid.

4.5.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Ymgynghorwyd â rhanddeiliaid ar y dangosydd Defnydd Gwrthficrobaidd gan mai dyna oedd y cynnig blaenorol (gweler Atodiad 3).

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	10	8	1	7
Er bod rhywfaint o gefnogaeth i olrhain AMU mewn egwyddor, roedd pryder sylweddol nad yw'n fetrig cywir nac yn ddigonol o les anifeiliaid. Yn benodol, rhybuddiodd rhanddeiliaid yn erbyn ei ystyried yn ddangosydd o les anifeiliaid negyddol a'r potensial i ddadgymell defnyddio gwrthfotigau pan fo angen. Nododd eraill yr angen i ystyried amrywiol resymau pam y gallai defnydd amrywio a phroblemau posibl gyda data. Roedd sylweddau ychwanegol i'w holrhain yn cynnwys meddyginiaethau eraill fel gwrthlyngyryddion ac ïonoforau sef gwrthfotigau sy'n cael eu rheoleiddio fel ychwanegion/gwrth-gocsidiolion porthiant yn hytrach na gwrthfotigau ac maent yn gyffredin iawn o ran cynhyrchu dofednod. Roedd metrigau lles anifeiliaid eraill a gynigiwyd yn cynnwys: agweddau ar hwsmonaeth anifeiliaid megis iechyd a gwydnwch cyffredinol; aelodaeth o gynlluniau sicrwydd; perfformiad da byw; a defnyddio brechlynnau.				

4.5.1.2 Data sylfaenol

Nid oes data sylfaenol ar gael gan nad yw'r dangosydd wedi'i gadarnhau eto ac mae angen ymchwil pellach ar yr holl opsiynau neu gydrannau posibl.

4.5.1.3 Tueddiadau

Ni nodwyd unrhyw dueddiadau gan nad yw'r dangosydd wedi'i gadarnhau eto ac mae angen ymchwil pellach ar yr holl opsiynau neu gydrannau posibl.

4.5.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Targedau presennol: Mae Llywodraeth Cymru eisoes wedi datgan ei bod yn anelu at ddileu BVD (**datganiad** Llywodraeth Cymru, 24 Mehefin, 2024) gan awgrymu awydd am darged ar hyn.

Ni awgrymir unrhyw dargedau yn yr adroddiad hwn gan fod angen ymchwil bellach cyn pennu dangosydd priodol ar gyfer iechyd a lles anifeiliaid.

4.6 Diben Cymorth 1.5: Effeithlonrwydd adnoddau

4.6.1 Dangosydd 1.5A: Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir

Gofynnodd rhai aelodau o'r TEG a Rhanddeiliaid am safoni **Allbwn Amaethyddol (1.1A)** yn ôl faint o dir a ddefnyddir ar gyfer cynhyrchu amaethyddol, y gweithlu a gyflogir a symiau'r mewnbynnau fel gwrtaith, porthiant, tail organig a defnydd PPP. Mae hyn wedi cael ei dderbyn gydag argymhelliad y dylid datblygu data cynhyrchiant ffactor cyfan ar gyfer Cymru.

O ran arwynebedd, cynigir **Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (UAA) (1.5A)** fel y dangosydd yn dilyn cyngor Is-adran Gwasanaethau Ystadegol LIC (WGSSD). Mae UAA yn cyfeirio at gyfanswm arwynebedd y tir a ddefnyddir ar gyfer gweithgareddau ffermio, gan gynnwys tir âr, glaswelltir parhaol, cnydau parhaol, a gerddi cegin. Mae UAA yn eithrio ardaloedd fel coetir, adeiladau, buarthau fferm, a thir nad yw'n cael ei ddefnyddio'n uniongyrchol ar gyfer amaethyddiaeth.

Sylwch, yn dibynnu ar y ffynhonnell ddata a'r diffiniad a ddefnyddir, fod arwynebedd tir amaethyddol yng Nghymru yn amrywio o 1,258,669 i 1,984,000ha, h.y. 30% o gyfanswm arwynebedd tir Cymru (Tabl 4-36).

Tabl 4-35: Ffynhonnell data ar gyfer Dangosydd 1.5A - Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (1.5A)

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adran Ystadegau Llywodraeth Cymru (Data heb fod ar gael ar-lein eto)	Ardal Amaethyddol a Ddefnyddir (ha)	Blynyddol	Dim	Bydd Llywodraeth Cymru yn cyhoeddi'r data hyn yn fuan i gefnogi'r adroddiad hwn ond darparodd y data cyn y cyhoeddiad hwn i dîm ERAMMP.

4.6.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	5	2	7
Awgrymodd amrywiaeth o sylwadau a ddarperir yma y dylai hyn fod yn rhan o gyfres o ddangosyddion i nodi cynhyrchu cynaliadwy. Dyma oedd y bwriad yn wir fel y nodir yn yr adroddiad llawn. Rydym yn sylweddoli bod cyfyngiadau amser yn arwyddocaol i bawb wrth ddarllen yr adroddiad llawn. Gofynnodd eraill beth oedd y dangosydd yn ei gynnwys eto heb gydnabod bod y categorïau o dir oedd wedi'u cynnwys yn yr ardal wedi'u cynnwys yn llawn yn yr adroddiad. Awgrymodd eraill nad oedd y dangosydd hwn yn cipio gwerth cymdeithasol ac economaidd y tir neu y gellid defnyddio tir yn well at ddibenion cadwraeth natur.				

4.6.1.2 Data sylfaenol

Gofynnodd rhai aelodau o'r gymuned TEG a rhanddeiliaid a allai cynnyrch gael ei adrodd yn nhermau effeithlonrwydd h.y. mewn perthynas ag arwynebedd y tir a ddefnyddir a'r mewnbynau a gymhwysir (gweler 1.5B a C). Cynghorodd LIC y defnydd o'r Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (hectarau) y byddent yn ei gyhoeddi'n fuan i gefnogi'r gwaith dangosydd SLM hwn yr ydym wedi'i ystyried.

Tabl 4-36: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.5A – Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Ardal Amaethyddol a Ddefnyddir (UAA) Is-adran Ystadegol LIC (Data i'w cyhoeddi ar-lein yn fuan)	2024 1,258,669 hectar Mae arwynebedd tir (hectarau) yn cyfeirio at gyfanswm arwynebedd y tir a ddefnyddir ar gyfer gweithgareddau ffermio, gan gynnwys tir â, glaswelltir parhaol, cnydau parhaol, a gerddi cegin. Mae UAA yn eithrio ardaloedd fel coetir, adeiladau, buarthau fferm, a thir nad yw'n cael ei ddefnyddio'n uniongyrchol ar gyfer amaethyddiaeth.
Map Gorchudd Tir UKCEH Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	2021 1,984,000ha os yw trefol, dŵr croyw wedi'u heithrio a phob cynefin arall wedi'i gynnwys. Arwynebedd tir yn ôl gwahanol fathau o ddefnydd tir lle mae'n bosibl nodi'r newid yn arwynebedd tir wedi'i wella sy'n debygol o gynhyrchu'r allbwn amaethyddol mwyaf. Er nad yw'n cael ei argymhell fel ffynhonnell ddata, mae'r data hyn yn darparu croeswiriad ddefnyddiol gan eu bod yn defnyddio data arsylwi'r ddaear i olrhain newid ledled Cymru ac mae bellach yn cael ei adrodd yn flynyddol.
Arolwg Garddwriaeth ac Amaethyddiaeth LIC arolwg-amaethyddiaeth-a-garddwriaeth-mehefin-2024-651.ods	2024 1,948,000ha Arolwg LIC o is-sampl o ddaliadau tir gyda'r bwriad o ddarparu ystadegau allweddol yn ymwneud â'r sector amaethyddol.
Dosbarthiad Tir Amaethyddol Cymru Dosbarthiad tir amaethyddol: map rhagfynegol LLYW.CYMRU	2019 1,258,669ha Ystyrir hyn yn werth posibl.
LPIS Llywodraeth Cymru: System Adnabod Darnau Tir (LPIS) Ffiniau Ffermydd a Chaeau (Data Trydydd Parti)	2021 1,367,843ha Dim ond daliadau tir a hawliodd daliadau y mae hyn yn eu cynnwys.

4.6.1.3 Tueddiadau

Mae tueddiadau cyfredol mewn UAA yn dangos colli arwynebedd yn barhaus o 5% dros 10 mlynedd neu 0.5% y flwyddyn. Yn ddelfrydol, dylid amddiffyn y tir amaethyddol o'r ansawdd gorau rhag ymledu trefol a throsi i fathau eraill o ddefnydd tir er mwyn sicrhau diogelwch bwyd parhaus (nodwch nad yw hyn, fodd bynnag, yn cynnwys yr holl UAA a fydd yn cynnwys

tir o fathau amrywiol o Ddosbarthiad Tir Amaethyddol (ALC 1-5). Yn gyffredinol, byddai ALC 1-2 yn cael eu hystyried y rhai mwyaf perthnasol i'w diogelu.

Cafodd colli tir â'r glaswelltir wedi'i wella (sy'n debygol o fod y tir mwyaf cynhyrchiol) o 5% ei adrodd hefyd gan Adroddiad ERAMMP-105 heb unrhyw newid mewn cynefin lled-naturiol (cynnydd mewn coetir a thir trefol) dros y 10 mlynedd diwethaf.

Gellid cynnal dadansoddiad o fathau gwirioneddol o Ddosbarthiadau Tir Amaethyddol (h.y. eu gosod dros fap gorchudd tir UKCEH) i nodi ansawdd y tir a gollwyd ond nid yw hyn wedi'i wneud hyd yn hyn.

4.6.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

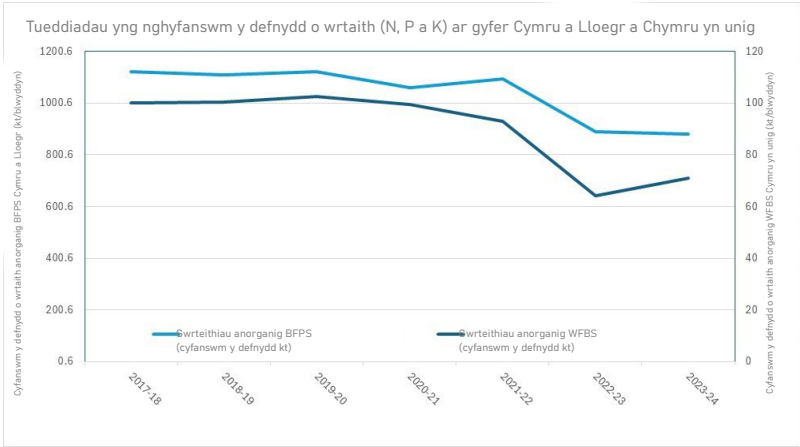
Nid oes unrhyw bolisiau nac uchelgeisiau gan Lywodraeth Cymru ar gael mewn perthynas â'r dangosydd hwn. Ein hargymhellion yw bod y dangosydd hwn yn cael ei ystyried yn rhan o naratif cofnodi cynhyrchu bwyd cynaliadwy yn hytrach na dangosydd annibynnol.

4.6.2 Dangosydd 1.5B: Cyfanswm y Defnydd o Wrtaith Anorganig a Phorthiant (pob cnwd a glaswellt) (kt)

O ran defnyddio gwrteithiau, yr Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrteithiau (BSFP) yw'r brif ffynhonnell data ar **Gyfanswm y Defnydd o Wrteithiau Anorganig (1.5B)** ym Mhrydain Fawr. Defnyddir canlyniadau'r Arolwg gan ddiwydiant gwrtaith Prydain, gan y Llywodraeth a chan y gymuned amaethyddol ac amgylcheddol ehangach. Adroddir data ar gyfer Lloegr a Chymru, yr Alban a Phrydain Fawr gyfan h.y. nid oes data ar wahân ar gael ar gyfer Cymru.

Mae data ar gyfer defnyddio gwrteithiau anorganig hefyd yn cael eu casglu ar gyfer Cymru ar wahân gan Arolwg Arferion Fferm Cymru (WFPS). Cynghorodd Is-adran Gwasanaethau Ystadegol LIC mai'r data mwy cadarn i'w defnyddio oedd y BSFP gan ei fod hefyd yn cynnwys y defnydd o dail organig a'u bod ar gael am gyfnod hirach (1942 o'i gymharu â 2017-18 hyd heddiw). Fodd bynnag, yn dilyn y drafodaeth hon, mae rhanddeiliaid wedi cwestiynu cadernid y data tail organig.

Er mwyn archwilio'r rhagfarn bosibl o ddefnyddio data cyfun Cymru a Lloegr ar gyfer data gwrtaith anorganig, cynhaliwyd cymhariaeth o'r tueddiadau rhwng y ddau arolwg ar gyfer cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig. Mae'r canlyniadau'n dangos darlun tebyg iawn gyda gostyngiad o 22% yng nghyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig ar gyfer Cymru a Lloegr yn ystod y cyfnod. 2017/18 i 2023/24 (BFPS 2023) o'i gymharu â gostyngiad o 29% ar gyfer Cymru yn unig (WFPS 2023-24). Yn y ddau arolwg, tybir yn bennaf bod y gostyngiad yn y defnydd o wrtaith oherwydd cost uwch. Gwelir y gostyngiad mwyaf mewn defnydd ar gyfer ffosffad gan 41-50%, potash gan 32%-34% a nitrogen gan 14-26%. Sylwch fod cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig yn gyfanswm y defnydd yn hytrach na'r defnydd cyfartalog fesul hectar i adrodd ar effaith gronnydd yr ychydig ffermydd â defnydd uchel a llawer o ffermydd â defnydd cymharol isel sydd i gyd yn cyfrannu at gyfanswm yr allbwn amaethyddol. Yn ogystal, dim ond y data hyn sy'n cael eu hadrodd gan y ddau arolwg gan alluogi cymhariaeth uniongyrchol o dueddiadau.

Ffigur 4-3: Cymhariaeth o dueddiadau dros amser ar gyfer Cyfanswm y Defnydd o Wrtaith Anorganig 1.5B (pwysau cyfanredol nitrogen, ffosffad a photash) dros amser a adroddwyd gan Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaith ac Arolwg Busnesau Fferm Cymru.

Y casgliad yw bod defnyddio'r data o'r BFPS yn darparu data cymharol gadarn ar gyfer Cymru yn unig er, yn ddelfrydol, y gallai'r WFPS gasglu gwybodaeth am dail organig yn y dyfodol gan fod y BFPS yn cydnabod nad yw eu dyluniad arolwg yn optimaidd i gasglu'r wybodaeth hon a beth bynnag, gall tueddiadau ar gyfer Cymru amrywio fwyfwy dros amser.

Mae'r defnydd o borthiant yn fwy ansicr. Mae ffigurau mewnforio'r DU ar gyfer blawd ffa soia ar gael (e.e. EFECa – Bwrdd Crwn y DU ar Soia Cynaliadwy, Adroddiadau Cynnydd Blynyddol) ac yn gyffredinol tybir bod 75% yn cael ei ddefnyddio mewn porthiant anifeiliaid. Byddai'n rhaid gwneud rhai rhagdybiaethau mawr i drosi i ddefnydd Cymru yn unig e.e., gweler Adroddiad ERAMMP-69 (Prosser, 2022) lle cyfrifwyd cyfran poblogaeth anifeiliaid y DU yng Nghymru gan dybio mai'r prif ddefnyddiau yw gwartheg godro a chywion brwylio er mwyn amcangyfrif ffigur mewnforio ar gyfer Cymru yn unig. Mae'r dangosydd hwn wedi'i nodi fel dangosydd posibl yn y dyfodol fel methodoleg y cytunwyd arni ar gyfer dadgyfuno data Cymru yn unig y dylid ei chytuno rhwng Llywodraeth Cymru a'r diwydiant.

Fel ar gyfer dangosyddion eraill a restrir yn yr adran hon, dylai defnyddio gwrteithiau anorganig fod yn rhan o asesiad cyffredinol o effeithlonrwydd defnyddio adnoddau ac asesiad effeithlonrwydd ffactor cyfan amaethyddiaeth.

Tabl 4-37: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.5B - cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig a phorthiant

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaith (BFPS) Set ddata arolwg Prydeinig o arferion	Cyfanswm y gwrtaith anorganig a ddefnyddir (pob fferm; cnydau a glaswellt) (kt / blwyddyn)	Blynyddol	Cydgysylltu cyfanswm y defnydd o nitrogen, ffosfforws a photasiwm Noder nad yw dadgyfuno data Cymru a Lloegr ar gael.	Mae data Cymru a Lloegr wedi'u cyfuno yn yr arolwg hwn. Fodd bynnag, dangosodd cymhariaeth â data defnydd gwrtaith anorganig Arolwg Busnesau Fferm Cymru (WFBS) dueddiadau tebyg i Gymru er bod gostyngiad mwy yn y defnydd dros y 5

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
gwartaith - GOV.UK				mlynedd diwethaf i Gymru yn unig. Mantais defnyddio'r BFPS yw eu bod hefyd yn adrodd ar ddefnyddio tail organig nad yw'r WFBS yn ei adrodd. Fodd bynnag, nid yw'r data hyn yn cael ei ystyried yn gadarn iawn.
Arolwg Busnesau Fferm Cymru Cais NPK yn ôl Math o Fferm	Cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig (kg)	Blynyddol	Dim	Data o 600 o ffermydd gan ddefnyddio dull samplu strwythuredig ond ni chesglir unrhyw ddata ar dail organig.
Bwyd anifeiliaid UK-Soya-Annual-Progress-Report-2023-.pdf	Mewnforio Soia i'r DU	Blynyddol	Dull dadgyfuno sydd ei angen ar gyfer adrodd Cymru yn unig	Nid oes data ar gael ar gyfer Cymru. Yn y dyfodol, gallai fod yn bosibl dadgyfuno data'r DU pe bai methodoleg yn cael ei chytuno.

4.6.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 21	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	14	6	1	5

Roedd cefnogaeth gref i'r dangosydd hwn, gan gynnwys yn enwedig gyda'i gyfuno â chyfanswm allbwn bwyd. Roedd cefnogaeth gref hefyd i'r angen brys i gael data cadarn ar ddefnydd porthiant a thail organig ar gyfer Cymru nad yw ar gael ar hyn o bryd. Pryderon bod y darlun cyffredinol yn adlewyrchu gostyngiad yn y defnydd o wrtaith anorganig ar gyfer glaswelltiroedd tra bod y defnydd mewn tir â'r wedi aros yn sefydlog. Mae sylwadau eraill yn ymwneud â'r rhyngweithio rhwng defnyddio tail organig a rheoliadau CoAP. Mae effeithlonrwydd defnyddio nitrogen ac amseriad y defnydd yn hanfodol yn ogystal â'r amodau yn ystod y defnydd a fydd yn dylanwadu ar ei werth ar gyfer cynhyrchiant. Maent i gyd yn sylwadau dilys fodd bynnag, ar gyfer y dangosydd cenedlaethol cyffredinol, gall y defnydd cyfan barhau i fod yn ddilys.

4.6.2.2 Data sylfaenol

Mae'r dangosydd hwn unwaith eto'n ymwneud â'r cais i gysylltu newid mewn allbwn o'i gymharu â mewnbynnau. Yma, defnyddir gwartaith anorganig sef nitrogen, ffosfforws a photasiwm. Noder, er bod cais am borthiant hefyd, nad oes ffynhonnell ddata genedlaethol gadarn ar gyfer Cymru ar hyn o bryd.

Tabl 4-38: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.5B – defnydd gwartaith (a chnydau a glaswellt a phorthiant)

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaitth (BFPS) Set ddata arolwg Prydeinig o arferion gwrtaitth - GOV.UK	2024 Cyfanswm y gwrtaitth anorganig a ddefnyddir (pob fferm; cnydau a glaswellt) (kt / blwyddyn) 881kt

4.6.2.3 *Tueddiadau*

Mae tueddiadau dros amser ar gael yng nghyfanswm y defnydd ers 2014 hyd heddiw. Mae'r defnydd wedi gostwng 26% h.y. gostyngiad o 2.6% y flwyddyn.

4.6.2.4 *Dewisiadau ar gyfer targedau*

Gallai targedau posibl yn y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal lefelau defnydd presennol ar lefelau 2024 (h.y. dim newid): a fyddai, os byddai'n gysylltiedig â chynnydd parhaus mewn allbwn, yn awgrymu cynnydd cyffredinol mewn effeithlonrwydd o ran defnyddio gwrteithiau anorganig.
 - Goblygiad Polisi: Yn derbyn y gallai'r defnydd presennol gan rai ffermydd sy'n fwy na'r anghenion cnydau barhau i arwain at gostau economaidd ac amgylcheddol. Gallai ffocws polisi ar brofi pridd mewn SFS wella'r sefyllfa hon ond dim ond os ceisir cyngor gan gynghorwyr, yn ogystal ag annog mwy o ddefnydd o arferion amaethyddol adfywiol e.e. defnyddio codlysiau.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Cynnal y gostyngiadau parhaus presennol mewn cyfraddau defnydd h.y. 2.6% yn llai y flwyddyn: Cynnal y cyfraddau gostyngiad cyfredol o 2.6% y flwyddyn i gynorthwyo gostyngiad parhaus mewn costau a llai o effeithiau amgylcheddol, fodd bynnag, dylid canolbwyntio hyn ar ffermydd lle nad yw mewnbynnau'n cyd-fynd yn dda ag anghenion cnydau neu lle maent dros y pwyntiau sbarduno hysbys (gweler Dangosydd 1.1B).
 - Goblygiad Polisi: Gallai mwy o ffocws ar hyrwyddo profion pridd a mynediad at wasanaethau cynghori i gefnogi camau gweithredu sy'n gysylltiedig â chanlyniadau profion sicrhau bod allbynnau ac effeithlonrwydd allbynnau yn cynyddu ond dim ond os ceisir cyngor gan gynghorwyr, yn ogystal ag annog mwy o ddefnydd o arferion amaethyddol adfywiol e.e. defnyddio codlysiau.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Cyflymu'r gostyngiad mewn defnydd e.e. o 3.5% y flwyddyn. Dylai hyn ganolbwyntio ar ffermydd lle nad yw mewnbynnau'n cyd-fynd yn dda ag anghenion cnydau neu lle maent dros y pwyntiau sbarduno hysbys (gweler Dangosydd 1.1B).
 - Goblygiad polisi: Fel ar gyfer y nod cymedrol.

Tabl 4-39: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 1.5B – cyfanswm y defnydd o wrtaith anorganig (kt)

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaith
Amllder	Blynnyddol
Dadgyfuno	Nid yw'n bosibl gwahanu Cymru a Lloegr
Nodiadau	Dyma bwysau cyfunol y defnydd o N-anorganig, ffosffad a photash. Sylwch nad oes data cenedlaethol cadarn ar hyn o bryd ar gyfer defnyddio porthiant ar gyfer Cymru, dim ond lefel y DU.
Targedau Posibl	Lleiaf (status quo): Dim newid i ddefnydd 2024 Cymedrol: Cynnal gostyngiad parhaus yn y gyfradd defnydd e.e. 2.6% yn llai o ddefnydd y flwyddyn Uchelgeisiol: Cyflymu cyfraddau lleihau e.e. 3.5% yn llai o ddefnydd y flwyddyn

4.6.3 Dangosydd 1.5C: Defnyddio tail organig

Mae'r defnydd o dail organig (yn wahanol i'r defnydd o wrtaith anorganig) yn cynyddu dros amser ym Mhrydain Fawr er nad yw'r meintiau a awgrymir gan y BFPS yn gwneud iawn am y dirywiad mawr yn y defnydd o wrtaith anorganig. Nid yw'n bosibl crynhoi defnydd anorganig ac organig o ran pwysau na chynnwys maetholion ar hyn o bryd ac felly fe'u rhestrir fel dangosyddion ar wahân. Dylid nodi hefyd fod y BFPS yn pwysleisio bod yr arolwg yn debygol o fod yn llai cywir o ran tail organig a dim ond ar gyfer Prydain Fawr gyfan y mae'r data ar gael. Ni ystyrir bod y data yn ddigon cadarn i'w ddefnyddio ar gyfer Cymru ar hyn o bryd. Yn ddelfrydol, byddai Arolwg Busnesau Fferm Cymru yn casglu data ar dail yn y dyfodol er mwyn cynhyrchu dangosydd penodol i Gymru. O ran defnyddio gwrteithiau anorganig, dylai'r dangosydd hwn fod yn rhan o asesiad cyffredinol o effeithlonrwydd defnyddio adnoddau ac effeithlonrwydd ffactor cyfan amaethyddiaeth pan fydd data cadarn ar gael.

Tabl 4-40: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 1.5C - Defnyddio Tail Organig

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaith (BFPS) Set ddata arolwg Prydeinig o arferion gwrtaith - GOV.UK	Defnyddio tail organig (% dresin yn gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt)	Blynnyddol	Nid yw dadgyfuno data ar gyfer Cymru yn unig yn bosibl.	Mae'r data ar gyfer Prydain Fawr.

4.6.3.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	11	8	0	7

Codwyd llawer o gwestiynau ynghylch ffynhonnell tail, a yw hyn yn cynnwys carthion, lefelau halogion a sut mae tail yn cael ei ddefnyddio fel rhan o system fferm gylchol o'i gymharu â'r rhai a fewnforir i'r fferm. Roedd yna hefyd llawer o gwestiynau yn ymwneud â chadernid presennol data a'r potensial ar gyfer canlyniadau gwyrddoedig.

4.6.3.2 Data sylfaenol

Mae defnyddio teiliau organig yn elfen bwysig o'r system ffermio gan eu bod yn cyflenwi deunydd organig a maetholion i'r pridd. Os cânt eu defnyddio neu eu storio'n amhriodol gallant hefyd arwain at broblemau o ran ansawdd dŵr ac aer, ansawdd aer ac allyriadau nwyon tŷ gwydr. Mae Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) (Cymru) 2021 yn nodi canllawiau cydymffurfio ar gyfer ei ddefnydd. Ar hyn o bryd, mae pryder ynghylch y nifer uchel o ffermydd nad ydynt yn cydymffurfio â rheoliadau COAP.

Tabl 4-41: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 1.5C – defnydd o wrtaith organig

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Prydeinig o Arferion Gwrtaith (BFPS) Set ddata arolwg Prydeinig o arferion gwrtaith - GOV.UK	2024 Defnyddio tail organig (% dresin yn gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt) 32% Noder bod y data hyn ar gyfer Prydain Fawr gyfan ac nad ydynt ar gael ar wahân ar gyfer Cymru ar hyn o bryd.

4.6.3.3 Tueddiadau

Tueddiadau yn y defnydd o dail organig (pob cnwd a glaswellt; % gorchudd dresin) ar gael o 2014 hyd heddiw. Mae ei ddefnydd wedi cynyddu gan 4% dros y cyfnod hwn o 28% i 32% h.y. cynnydd o 0.4% y flwyddyn. Fodd bynnag, nid yw'r data hyn yn cael eu hystyried yn ddigon cadarn ar hyn o bryd i'w defnyddio wrth ddatblygu dangosydd ar gyfer Cymru.

4.6.3.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ni ddarperir unrhyw opsiynau ar gyfer targedau oherwydd yr ansicrwydd lluosog ynghylch y llinell sylfaen gyfredol, tueddiadau a beth yn union yw'r uchelgeisiau ar gyfer defnyddio tail organig (a'r math) yng Nghymru.

4.6.4 Dangosydd 1.5D: Defnyddio cynhyrchion amddiffyn planhigion (PPP) mewn amaethyddiaeth

Mae amaethyddiaeth yn defnyddio llawer o gemegau gwahanol at amrywiaeth o ddibenion. Y term cynhyrchion amddiffyn planhigion (PPP) yw'r rhai a ddefnyddir yn benodol i amddiffyn planhigion trwy wrthyrru neu gyfyngu ar dwf plâu, cyfyngu ar dwf chwyn neu addasu twf planhigion i frwydro yn erbyn organebau neu chwyn niweidiol. Yma, rydym yn cynnig y dylai'r ffocws fod ar PPPs yn unig (yn hytrach nag ystod ehangach o 'blaladdwyr' sy'n cynnwys

bioladdwyr a meddyginiaethau milfeddygol) gan eu bod fwyaf cysylltiedig â chynhyrchu bwyd. Gan fod problem llygredd yn destun pryder cynyddol i bobl a natur, byddai'n fuddiol casglu data ar y mater hwn yn y dyfodol gan ei fod yn ymwneud ag ansawdd pridd a dŵr yn ogystal ag iechyd pobl. Yn ddelfrydol, ni ddylai cynhyrchiant cynyddol o fwyd ar gyfer tir, gweithlu a gwrteithiau fod yn ganlyniad i gynnydd yn y defnydd o PPP.

Nododd y WGSSD nad oes data cadarn yn genedlaethol ar gael ar gyfer defnyddio PPP a phlaladdwyr yn ehangach yng Nghymru. Hyd yn oed pe bai'r data hyn ar gael, nid yw edrych ar faint o PPP a ddefnyddir yn unig yn darparu mesur dibynadwy o ba un a oes newid mewn ymddygiad. Ni fyddai'n dangos, er enghraifft, a oedd problemau penodol wedi bod mewn blwyddyn benodol yn ymwneud â thywydd neu bwysau plâu a olygai fod y defnydd yn uwch neu'n is na blwyddyn gyfartalog. Ni fyddai chwaith yn dangos a oedd mwy o ddefnydd o PPP risg is neu ddefnydd uwch o PPP risg uwch. Mae Cynllun Gweithredu Cenedlaethol Plaladdwyr y DU yn darparu targed plaladdwyr y DU nad yw'n edrych yn benodol ar gyfaint na phwysau ond yn hytrach i leihau pob un o'r 20 metrigr Dangosydd Llwyth Plaladdwyr yn y DU o 10% o leiaf erbyn 2030, gan gymryd ffigurau ar gyfer 2018 fel llinell sylfaen. Dull posibl arall fyddai olrhain ffermwyr sy'n mabwysiadu dulliau Rheoli Plâu Integredig drwy'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy ochr yn ochr â'r rhai sy'n symud i gynhyrchu organig, y mae'r ddau ohonynt yn gysylltiedig â llai o ddefnydd o PPPs ond gallant fod yn fwy priodol fel dangosyddion gweithgaredd.

Yn ogystal â data ar ddefnyddio PPP, gellid olrhain yr effaith etifeddol yn y pridd gyda'r canlyniadau tebygol ar gymuned fiolegol y pridd ac felly iechyd y pridd (ac o bosibl effeithiau etifeddol ar gnydau'n uniongyrchol hefyd). Ar gyfer pridd, mae potensial i olrhain PPPs mewn pridd a samplwyd ac a archifwyd ar gyfer samplau pridd Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP. Mae asesiad parhaus mewn cyrff dŵr gan NRW yn darparu ffynhonnell arall o wybodaeth bosibl ynghylch effaith barhaus ac etifeddol defnyddio PPP a'i Gronni dros amser mewn systemau dŵr croyw a morol. Er bod anawsterau gyda'r dulliau hyn gan y gall yr un 'cynhwysyn gweithredol' ymddangos mewn bioladdwr neu feddyginiaeth filfeddygol neu PPP, sy'n golygu y gallai fod yn amhosibl gwahaniaethu rhwng ffynhonnell unrhyw halogydd a nodir. Er y byddai dadgyfuno'r llwyth presennol yn erbyn yr effaith etifeddol yn heriol, efallai mai dyma fyddai'r dull mwyaf targedig o nodi'r effaith wirioneddol ar adnoddau naturiol yng Nghymru sy'n deillio o newidiadau yn y defnydd o PPP wrth i fewnbynnau ddirywio o bosibl a rhai PPPs gael eu diraddio trwy brosesau naturiol.

Fel ar gyfer dangosyddion eraill a restrir yn yr adran hon, dylai newid yn y defnydd o PPP ffurfio rhan o asesiad cyffredinol o effeithlonrwydd defnyddio adnoddau ac asesiad effeithlonrwydd ffactor cyfan amaethyddiaeth.

Tabl 4-42: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 1.5C: Defnydd Cynhyrchion Diogelu Planhigion (PPP) mewn Amaethyddiaeth

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolygon Defnyddio Plaladdwyr FERA ar gyfer y DU. Ystadegau Defnyddio Plaladdwyr - Hafan	Metrigau llwyth PPP fel y'u disgrifir yng Nghynllun Gweithredu Plaladdwyr Cenedlaethol y DU	Ddin yn berthnasol i Gymru	Byddai hyn yn ofyniad ar gyfer adrodd i Gymru yn unig	Gallai effeithiau etifeddol ar bridd a dŵr ddarparu dull mwy targedig ar gyfer effaith wirioneddol sy'n ymwneud ag iechyd ecosystemau.

4.6.4.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	7	3	4

Er bod cefnogaeth yn gyffredinol, roedd sylwadau'n ymwneud ag amwysedd yr hyn a oedd yn cael ei gynnwys yn y dangosydd (dyma pryd yr awgrymwyd mai 'Rheoli Defnydd Cemegau' oedd y dangosydd yn fwy cyffredinol sydd bellach wedi'i egluro), pa lefelau y gellid eu hystyried yn berthnasol ac ati. Cynigiwyd awgrym a ellid dadgyfuno data FERA ar ddefnyddio plaladdwyr ar gyfer Cymru. Hefyd, gwnaed sylw y gallai arallgyfeirio cynhyrchion fferm gynyddu'r defnydd o gemegau e.e. os yw glaswelltir yn symud i dir âr (a garddwriaeth) lle mae mwy o gemegau yn cael eu defnyddio, gallai hyn osod dangosyddion gwahanol sy'n gwrthdaro e.e. gydag 1.3A.

4.6.4.2 Data sylfaenol

Mae defnyddio PPPs yn rhan annatod o systemau ffermio, fodd bynnag, mae symudiad tuag at Reoli Plâu Integredig i leihau costau economaidd ac effeithiau amgylcheddol posibl yn cael ei annog.

Ni nodwyd unrhyw lefel Cymru ond gellid archwilio dadgyfuno data arolwg FERA, [Ystadegau Defnyddio Plaladdwyr](#).

Tabl 4-43: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 1.5D – Defnyddio Cynhyrchion Diogelu Planhigion mewn Amaethyddiaeth

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Defnyddio Plaladdwyr FERA YSTADEGAU DEFNYDDIO PLALADDWYR	Ddim ar gael i Gymru

4.6.4.3 Tueddiadau

Ddim yn berthnasol gan nad yw'r dangosydd hwn yn bodoli eto

4.6.4.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae Cynllun Gweithredu Cenedlaethol Plaladdwyr y DU yn cynnwys targed plaladdwyr ar gyfer y DU i leihau pob un o fetrigau Dangosydd Llwyth Plaladdwyr y DU o 10% o leiaf erbyn 2030, gan gymryd ffigurau ar gyfer 2018 fel llinell sylfaen.

5 DANGOSYDDION ARFAETHEDIG AR GYFER AMCAN-2 SLM

Amcan 2 SLM: Lliniaru ac addasu i newid hinsawdd

Mae pedwar PoS sydd o berthnasedd uniongyrchol i'r Amcan SLM hwn:

- Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr (GHG)
- Mwyafu faint o garbon (C) sy'n cael ei ddal a'i storio
- Lliniaru risgiau llifogydd a sychder
- Annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol gan gynnwys ynni adnewyddadwy

Mae'r set derfynol o ddangosyddion arfaethedig wedi'u codio yn ôl rhif Amcan SLM a PoS (A-C lle cynigir mwy o ddangosyddion) ac wedi'u hamlygu mewn print trwm gyda theitl ac unedau'r dangosydd.

Mae'r dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan 2 SLM wedi'u nodi yn y tabl isod.

Tabl 5-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 2 SLM, yn ôl Diben Cymorth

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 2 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
2.1 Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr (GHG)	2.1A. Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth (Rhestr GHG Amaethyddol)	Presennol
2.2 Mwyafu faint o garbon sy'n cael ei ddal a'i storio	2.2A. Cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon (rhestr tŷ gwydr Defnydd Tir a Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF)).	Presennol
	2.2B. Offeryn adrodd carbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm	Dyfodol posibl
2.3 Lliniaru risg llifogydd a sychder	2.3A. Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd hirfaith / sychder o arsylwi'r ddaear (EO) (lle nad yw'n fwriadol)	Dyfodol posibl
	2.3B. Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth	Presennol
2.4 Annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol gan gynnwys ynni adnewyddadwy	2.4A. Capasiti wedi'i osod o drydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru.	Presennol

5.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 2 SLM

Mae gofynion Amcan 2 SLM ar gyfer lliniaru ac addasu i newid hinsawdd yn dod yn fwyfwy brys wrth i Gymru brofi mwy o eithafion hinsawdd. Mae'r dangosyddion arfaethedig yn cwmpasu effaith gweithgareddau amaethyddol, a defnydd tir yn fwy cyffredinol, ar gyfradd allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr (GHG) a dal a storio carbon, yn ogystal â chymunedau gweithredu a

allai ddangos llwyddiant addasu mwy gan y sector ffermio i ymdopi ag amllder cynyddol eithafion hinsawdd – yn enwedig gwres eithafol, sychder a llifogydd.

Y dangosydd effaith SLM a gynigir ar gyfer lleihau allyriadau GHG (**PoS 2.1**) yw'r **Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr (GHG) Blynyddol o Amaethyddiaeth (2.1A)** fel yr adroddwyd yn Rhestr GHG Amaethyddiaeth Cymru. Yng Nghymru, mae'r allyriadau hyn yn deillio'n bennaf o weithgareddau sy'n gysylltiedig ag anifeiliaid sy'n cnoi cil, boed yn allyriadau uniongyrchol o'r anifail sy'n gysylltiedig ag eplesu enterig ym mherfedd yr anifail, neu'n allyriadau sy'n ymwneud â rheoli tail. Gallai camau gweithredu a fyddai'n lleihau'r allyriadau hyn gynnwys gostyngiad cyffredinol yn nifer yr anifeiliaid, newid yn y math o anifeiliaid, ychwanegion porthiant a chamau gweithredu i reoli tail yn fwy effeithlon.

Er mwyn mwyafu dal a storio carbon (**PoS 2.2**) cynrychiolir y dangosydd effaith arfaethedig gan y Rhestr GHG Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth sy'n adrodd ar weithgareddau sy'n gysylltiedig â chyfraddau blynyddol o **Ddal a Storio Carbon (2.2A)** mewn coed, gwrychoedd, priddoedd a mawndiroedd. Gallai camau gweithredu a gefnogir gan SLM fod trwy gynyddu'r defnydd o rai arferion amaethyddol adfywiol, plannu mwy o goed a gwrychoedd ac adfer mawndiroedd.

Ar raddfa leol, mae LLC wedi ymrwymo i ddarparu **Offeryn Adrodd Carbon ar lefel Fferm a/neu GHG (2.2B)** ar gyfer pob fferm yn y cynllun SFS a allai ddarparu dangosydd posibl yn y dyfodol er, gan na fydd hyn yn cynrychioli pob fferm, efallai na fydd hyn yn addas fel dangosydd effaith cenedlaethol oni bai bod ei ddefnydd wedi'i gefnogi gan e.e. Cyswllt Ffermio.

Cynigir dau ddangosydd effaith a fyddai'n dangos llai o risg o lifogydd a sychder (**PoS 2.3**). Y cyntaf o'r rhain yw'r **Ardal o Dir Fferm sy'n destun llifogydd neu sychder hirfaith (lle nad yw hyn yn fwriadol) (2.3A)**. Yr unig ffynhonnell debygol o ddangosydd o'r fath yw'r defnydd o synhwyro o bell. Nid oes set ddata gyfredol wedi'i chynhyrchu ond gellid ei datblygu e.e. gan ddefnyddio ffrydiau data Cymru Fyw. Mae'r ail ddangosydd yn un sy'n gysylltiedig â **Maint y Trwyddedau Tynnu Dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth (2.3B)** a ddarperir gan Cyfoeth Naturiol Cymru (NRW) sy'n ofynnol ar gyfer tynnu mwy nag 20 metr ciwbig (20,000 litr) o ddŵr y dydd o ffynhonnell dŵr wyneb neu ddŵr daear. Gallai camau gweithredu a allai gyfrannu at gyflawni'r ddau ganlyniad hyn gynnwys gwella cyfraddau ymdreiddiad pridd, defnyddio mwy o fathau o gnydau sy'n gwrthsefyll sychder, creu ardaloedd llifogydd aberthol, a rheoli llifogydd yn naturiol.

Cynigir mai'r dangosydd gorau i olrhain cyfraniad amaethyddiaeth at gynhyrchu ynni adnewyddadwy (**PoS 2.4**) yw'r **Capasiti Wedi'i osod o Drydan Adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i Ffermydd, Ystadau a chymunedau Cymru (2.4A)**.

Rhestrir isod ddisgrifiad mwy manwl o bob un o'r dangosyddion arfaethedig, wedi'u grwpio o dan PoS ar gyfer amcan 2 SLM.

5.2 Diben Cymorth 2.1: lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr

5.2.1 Dangosydd 2.1A: Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Blyneddol o amaethyddiaeth

Adroddir ar allyriadau nwyon tŷ gwydr gan ddeg sector gweithgarwch gwahanol sy'n cael eu cydgysylltu i greu cyllideb allyriadau GHG gyffredinol y DU. Mae'r rhestrau hyn hefyd wedi'u dadgyfuno i ganiatáu i'r Gweinyddiaethau Datganoledig (DAs) adrodd. Mae dull rhyngwladol y cytunwyd arno ar gyfer cyfrifo ac adrodd ar allyriadau GHG o'i gymharu â chyfradd sylfaenol o allyriadau a sefydlwyd ar lefelau 1990. Mae pob amcangyfrif o allyriadau yn cynnwys y fasged o saith nwy tŷ gwydr Kyoto mewn cilotunelli o gyfwerth $\hat{a}_{CO_2}$ (CO_2eq). Wedi dweud hynny, mae tair haen o ddulliau ar gael i wledydd unigol ar gyfer adrodd sy'n cynyddu yn eu cymhlethdod a'u gofynion data gan gydnabod bod yr arbenigedd a'r data sydd ar gael yn amrywiol iawn ar draws gwledydd. Mae newid mewn dulliau adrodd gan wlad yn gofyn am gyfiawnhad sylweddol gan wlad i'r Panel Rhynglywodraethol ar Newid Hinsawdd (IPCC) sy'n gyfrifol am lywodraethu adrodd a choladu rhestr GHG. Er mwyn caniatáu newid mewn methodoleg, rhaid i'r dull newydd aros o fewn methodolegau y cytunwyd arnynt a chael ei gyfiawnhau'n dda. Yn fwyaf diweddar, cafodd rheolaeth neu wlypdiroedd ei chynnwys yn rhestr GHG amaethyddol y DU oherwydd argaeledd data a gweithgarwch sylweddol mewn adfer mawndiroedd a gwlypdiroedd eraill nad oeddent yn cael eu cofnodi o'r blaen ac felly na allent gyfrannu at leihau allyriadau.

Y rhestr GHG sydd fwyaf perthnasol i amaethyddiaeth yw'r rhestr GHG Amaethyddiaeth, fodd bynnag, dylid nodi y bydd allyriadau GHG ychwanegol yn bresennol mewn rhestrau eraill sy'n gysylltiedig â gweithgareddau amaethyddol e.e. cynhyrchu gwrtaith a phlastigau. Mae allyriadau GHG sy'n gysylltiedig â chynhyrchu gwrteithiau yn arbennig o arwyddocaol a gallai cynhyrchu plastig fod yn arbennig o bwysig e.e. yn y sector garddwriaeth os defnyddir amddiffyniad plastig sylweddol e.e. twneli polythen. Mae dal a storio carbon a adroddir yn y rhestr GHG Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth hefyd yn berthnasol iawn (**gweler Dangosydd 2.2A**) ac fe'i trafodir isod. Mae'r llinellau adrodd o fewn y rhestr GHG amaethyddol yn cynnwys llawer o gofnodion gwahanol sy'n ymwneud ag allyriadau da byw (e.e. methan o anifeiliaid cnoi cil), allyriadau uniongyrchol ac anuniongyrchol sy'n ymwneud â rheoli tail, allyriadau o bridd (e.e. allyriadau ocsid nitraidd a all gynyddu gyda gormod o nitrogen a chywasgu), llosgi, calchu a defnyddio wrea.

Creodd Llywodraeth y DU rwymedigaeth statudol ar y DU ym mis Mehefin 2019 i gyflawni'r hyn a elwir yn 'Sero Net' o ran lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr 100% o'i gymharu â lefelau sylfaenol 1990 erbyn 2050. Mae'r targed hwn wedi'i ddatganoli i bob gwlad a phob sector. Ar hyn o bryd mae'r sector Amaethyddiaeth yn cael problemau i gyrraedd y targed hwn oherwydd yr her o gael sector sy'n cael ei ddominyddu gan anifeiliaid cnoi cil sy'n pori ac yn cael cymuned wasgaredig iawn. Un opsiwn i'r sector yw nid yn unig lleihau allyriadau ond hefyd cynyddu atafaelu carbon mewn priddoedd a biomas (h.y. ystyrir bod coed a chynhyrchion pren yn rhai dros dro yn ogystal â biomas arall fel glaswellt a chnydau). Adroddir ar hyn yn Rhestr GHG Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF).

Argymhellodd y TEG a rhanddeiliaid y dylid cadw'r PoS a'r dangosydd ar gyfer Lleihau Allyriadau GHG gan Amaethyddiaeth (Dangosydd 2.1) ar wahân i'r potensial Mwyafu Dal a Storio Carbon (Dangosydd 2.2) er mwyn sicrhau nad oedd canlyniadau gwrthnysig yn cael eu hannog h.y. arafwyd camau gweithredu i leihau allyriadau i ystyried cynnydd mewn dal a storio.

Tabl 5-2: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddol ar gyfer Cymru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Gweinyddiaeth Ddatganoledig I Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol	Cyfraddau blynyddol allyriadau nwyon tŷ gwydr (CO ₂ cyfwerth blwyddyn ⁻¹)	Blynyddol	Mae data wedi'u datganoli o restr y DU	Oherwydd yr angen i ddilyn protocolau'r DU, ni ellir defnyddio rhywfaint o ddata gwell sydd ar gael yng Nghymru, e.e. faint o fawndir sydd wedi'i adfer, yn y rhestr.

5.2.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	14	4	1	7
Cafwyd ymatebion cymysg ynghylch a ddylid adrodd ar werth net gan integreiddio allyriadau nwyon tŷ gwydr (2.1) a storio carbon (2.2). Codwyd y mater o adrodd ar nwyon ar wahân i gynnwys problem potensial cynhesu byd-eang* methan byrhoedlog hefyd er mwyn osgoi 'demoneiddio da byw'.				

5.2.1.2 Data sylfaenol

Mae lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr o amaethyddiaeth yn ymrwymiad datganoledig gan lywodraethau Cymru i helpu i sicrhau bod ymrwymiad y DU i gyrraedd Sero Net erbyn 2050 o'i gymharu â lefelau sylfaenol 1990 yn cael ei gyflawni. Rhestrau nwyon tŷ gwydr yw'r ffynhonnell swyddogol ar gyfer adrodd cenedlaethol yng Nghymru, ac er bod amryw o broblemau hysbys a gwelliannau y gellid eu gwneud i'r rhestrau hyn (y pryder mwyaf yw sut mae methan wedi'i gynnwys ar hyn o bryd fel nwy tŷ gwydr byrhoedlog), mae'n ofynnol i Lywodraeth Cymru adrodd ar allyriadau gan ddefnyddio'r dangosydd hwn.

Tabl 5-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Blynyddol o Amaethyddiaeth

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddol ar gyfer Cymru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Gweinyddiaeth Ddatganoledig I Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol	2023 5158 Mt CO ₂ cyfwerth/blwyddyn

5.2.1.3 Tueddiadau

Dangosir tueddiadau o ran allyriadau gyda gostyngiad o 1% dros 10 mlynedd (2013 i 2023) a gostyngiad o 3% dros y 5 mlynedd diwethaf (2018 i 2023) o'i gymharu â lefelau 2018. Fodd bynnag, mae cyfraddau blynyddol yn amrywio'n sylweddol ac yn amrywio rhwng -1% a +6% dros y 10 mlynedd diwethaf o'i gymharu â lefelau 2013. Mae'n annhebygol y bydd y cyfraddau

hyn yn sicrhau y bydd allyriadau amaethyddol yn cyrraedd uchelgeisiau Sero Net hyd yn oed ar ôl ystyried storio a dal carbon (gweler Dangosydd 2.2).

5.2.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae targedau dros dro wedi'u cymeradwyo gan y Senedd fel y'u nodir yn y gwahanol gyllidebau carbon ac mae cynnydd tuag at gyrraedd y targedau hyn wedi'i nodi yn adroddiadau Sero Net Cymru. Ni wnaed unrhyw ymgais isod i baru'r ymrwymïadau amrywiol hyn â'r targedau isod, sy'n dilyn egwyddorion ar gyfer targedau eraill sy'n cwmpasu'r 5 mlynedd nesaf yn unig.

Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal y gostyngiad presennol ar lefelau 5 mlynedd ddiweddar h.y. -3% y flwyddyn
 - Goblygiad Polisi: Derbyn na fydd amaethyddiaeth yn cyrraedd ei tharged ar gyfer lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Gwella cyfradd y gostyngiad i -5% y flwyddyn, er enghraifft
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn helpu i gyrraedd yr uchelgais o ostyngiad cyfartalog o 58% i Gymru erbyn 2030 yn well. Byddai hyn yn gofyn am gefnogaeth i'r sector amaethyddol i ailstrwythuro i ffwrdd o ddibyniaeth ar anifeiliaid cnoi cil sydd, ynghyd â gwastraff anifeiliaid, yn cyfrannu at y rhan fwyaf o allyriadau nwyon tŷ gwydr o amaethyddiaeth yng Nghymru.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Cyflymu cyfradd y gostyngiad i -10% y flwyddyn, er enghraifft
 - Goblygiad polisi: Byddai hyn yn cyrraedd y targed cyfartalog o 58% ar gyfer Cymru erbyn 2030. Byddai hyn yn gofyn am gefnogaeth sylweddol i'r sector amaethyddol i ailstrwythuro i ffwrdd o ddibyniaeth ar anifeiliaid cnoi cil sydd, ynghyd â gwastraff anifeiliaid, yn cyfrannu at y rhan fwyaf o allyriadau nwyon tŷ gwydr yng Nghymru.

Tabl 5-4: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.1A – Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth

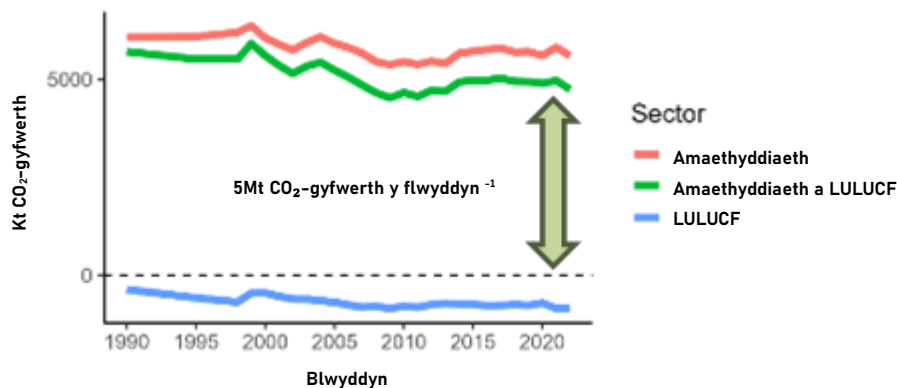
Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddiaeth Cymru Rhestrau Nwyon Tŷ Gwydr ar gyfer Lloegr, yr Alban, Cymru a Gogledd Iwerddon: 1990-2023 Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol
Amllder	Blynyddol
Dadgyfuno	Ddim yn berthnasol
Nodiadau	Mae pob amcangyfrif o allyriadau yn cynnwys y fasged o saith nwy tŷ gwydr Kyoto mewn cilotunelli o gyfwerth â CO ₂ (CO ₂ eq). Nid yw'r data gorau sydd ar gael yng Nghymru bob amser yn bosibl i'w defnyddio yn y rhestr oherwydd yr angen am gysondeb mewn ffynonellau data ledled y DU.
Targedau Posibl	Isafswm: e.e. -3% y flwyddyn Cymedrol: e.e. -5% y flwyddyn Uchelgeisiol: e.e. -10% y flwyddyn

5.3 Diben Cymorth 2.2: Cynyddu faint o garbon sy'n cael ei ddal a'i storio i'r eithaf

5.3.1 Dangosydd 2.2A: Cyfradd flynyddol Dal a Storio Carbon

Adroddir ar ddal a storio carbon mewn priddoedd a biomas yn un o'r deg rhestr nwyon tŷ gwydr dull gweithgaredd ar lefelau'r DU a'r GD sef Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF).

Yn gryno, bydd tir sy'n cael ei drawsnewid o unrhyw ddefnydd tir arall i goedwigaeth fel arfer yn dal ac yn storio carbon, tra bydd tir sy'n symud o goedwigaeth i laswelltir, tir cnydau neu aneddiadau yn aml yn creu allyriadau nwyon tŷ gwydr. Rhestr nwyon tŷ gwydr LULUCF yw'r unig restr sydd â'r potensial ar hyn o bryd i adrodd ar allyriadau nwyon tŷ gwydr negyddol h.y. cymeriant cyfwerthoedd â CO₂, a thrwy hynny wrthbwysu allyriadau o ffynonellau eraill yn y system amaethyddol (neu yn wir sectorau eraill). Fodd bynnag, hyd yn hyn nid yw'r potensial hwn a elwir yn 'sinc carbon neu atafaelu carbon' yn cynyddu ar gyfradd ddigonol i wneud iawn am allyriadau amaethyddol cyfredol. Ar hyn o bryd mae bwlch blynyddol o 5Mt CO₂ cyfwerth rhwng allyriadau nwyon tŷ gwydr amaethyddol a chyfraddau cymeriant carbon/atafaelw wrth gymharu rhestrau nwyon tŷ gwydr Amaethyddiaeth Cymru a LULUCF (Ffigur).

Ffigur 5-1: Y bwlch presennol rhwng allyriadau nwyon tŷ gwydr o Amaethyddiaeth a dal a storio carbon fel yr adroddwyd gan y Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth

Tabl 5-5: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o Dal a Storio Carbon

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Rhestr Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth ar gyfer Cymru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Gweinyddiaeth Ddatganoledig I Rhestr Allyriadau Atmosfferig Cenedlaethol	Cyfraddau blynyddol allyriadau nwyon tŷ gwydr (CO ₂ cyfwerth blwyddyn ⁻¹)	Blynyddol	Mae'r data hyn yn deillio o restr y DU	Gall y rhestr hon adrodd ar gyfraddau negyddol o allyriadau nwyon tŷ gwydr sy'n dynodi amsugno CO ₂ cyfwerth i briddoedd a biomas.

5.3.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	8	0	6

Roedd derbyniad cyffredinol o'r dangosydd hwn. Roedd yr ychydig sylwadau a dderbyniwyd yn ymwneud â'r angen i gynnwys pob fferm gan gynnwys rhai bach. A oedd y carbon a storiwyd yn barhaol ac a oedd dirlawnder yn bryder. Awgrymodd sylw arall yr angen i gynnwys bio-ynni gyda dal a storio carbon (BECCS).

Data sylfaenol

Adroddir ar garbon sy'n cael ei ddal neu ei storio ar briddoedd, mawndiroedd a llystyfiant yn rhestr nwyon tŷ gwydr Defnydd Tir, Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth.

Tabl 5-6: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddol ar gyfer Cymru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Gweinyddiaeth Ddatganoledig I Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol	2023 791.7 Mt CO ₂ cyfwerth/blwyddyn

5.3.1.2 Tueddiadau

Ers 2013, bu cynnydd o 0.8% yng nghyfraddau blynyddol dal a storio, fodd bynnag, mae cyfraddau blynyddol yn amrywio rhwng -9% yn llai o ddal a storio ac +11% yn fwy y flwyddyn o'i gymharu â 10 mlynedd yn ôl yn 2013. Mae cyfraddau dal a storio yn 2023 yn 15% o allyriadau amaethyddol heddiw.

5.3.1.3 Dewisiadau ar gyfer targedau

Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- **Nod Isafswm (Status Quo)**
 - Cynnal y gyfradd dal a storio gyfredol
 - Goblygiad Polisi: Derbyn na fydd defnydd tir, newid defnydd tir a choedwigaeth yn newid ei gyfraniad presennol at helpu amaethyddiaeth i gyrraedd Sero Net.
- **Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)**
 - Gwella cyfradd y gostyngiad i +5% y flwyddyn, er enghraifft
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn cynyddu gwrthbwysio allyriadau amaethyddol heddiw i 20% y flwyddyn. Byddai angen cefnogaeth polisi ar gyfer camau gweithredu, er enghraifft, i gynyddu plannu coetiroedd a gwrychoedd ac adfer y mawndiroedd sy'n allyrru'r nwyon mwyaf dwys (h.y. nid corsydd).
- **Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)**
 - Cyflymu cyfradd y gostyngiad i +10% y flwyddyn, er enghraifft
 - Goblygiad polisi: Byddai hyn yn cynyddu gwrthbwysio allyriadau amaethyddol heddiw i 25% y flwyddyn. Byddai angen hyd yn oed mwy o gefnogaeth polisi ar gyfer camau gweithredu e.e. i gynyddu plannu coetiroedd a gwrychoedd ac adfer y mawndiroedd sy'n allyrru'r nwyon mwyaf dwys (h.y. nid corsydd).

Tabl 5-7: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.2A – cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddol ar gyfer Cymru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr Gweinyddiaeth Ddatganoledig Rhestr Allyriadau Atmosfferig Genedlaethol
Amllder	Blynyddol
Dadgyfuno	Ddim yn berthnasol
Nodiadau	Nid yw'r data gorau sydd ar gael yng Nghymru bob amser yn bosibl i'w defnyddio yn y rhestr oherwydd yr angen am gysondeb mewn ffynonellau data ledled y DU.
Targedau Posibl	Isafswm: Dim newid i gyfraddau 2023 Cymedrol: e.e. +5% y flwyddyn mewn cyfraddau dal a storio Uchelgeisiol: e.e. +10% y flwyddyn mewn cyfraddau dal a storio

5.3.2 Dangosydd 2.2B: Carbon lefel fferm a/neu offeryn adrodd nwyon tŷ gwydr

Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i ddarparu offeryn i bob busnes fferm yn yr SFS i bennu'r cyfraddau storio carbon cyfredol ac allyriadau nwyon tŷ gwydr fel llinell sylfaen. Gallai'r data hyn ddefnyddio methodolegau nad ydynt o bosibl yn cydymffurfio â methodolegau'r DU ar gyfer adrodd ar allyriadau nwyon tŷ gwydr, er bod hynny i'w benderfynu. Manteision hyn fyddai cynnwys data sydd ar gael ar lefel fferm ac ar gyfer Cymru yn unig. Gallai crynhoi'r data hyn ar draws ffermydd roi cipolwg arall ar gyfraniad cyffredinol camau gweithredu yn y dyfodol a gymerir drwy SLM mewn perthynas â lliniaru newid hinsawdd.

Nid yw'r dangosydd hwn ar gael ond ystyrir bod ganddo botensial sylweddol yn y dyfodol os caiff ei ddatblygu gan LLC. Y fantais o gyflwyno'r offeryn hwn gan Lywodraeth Cymru yw'r potensial am gysondeb ledled Cymru gyfan le mae amrywiaeth o offer nwyon tŷ gwydr yn cael eu defnyddio gan rai ffermwyr ar hyn o bryd. Fodd bynnag, dylid nodi oni bai bod sampl gynrychioliadol o ffermydd y tu allan i'r SFS hefyd wedi'i bennu fel gwaelodlin, na fydd yn bosibl cynhyrchu dangosydd cenedlaethol.

Tabl 5-8: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 2.2B – offeryn adrodd carbon a/neu nwyon tŷ gwydr lefel y Fferm

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiadau Carbon a nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm	Effaith net allyriadau CO2 cyfwerth a dal a storio ar lefel fferm	I'w gytuno	Yn hytrach, gallai crynhoi data i ddarparu tueddiadau cenedlaethol cyffredinol fod yn uchelgais ynghyd â chamau cefnogi gwell ar lawr gwlad gan ffermwyr.	Nid yw hyn ar gael ac nid oes amserlen nac ymrwymiad llwyr wedi'i wneud gan Lywodraeth Cymru i ddarparu hyn ond mae'n cael ei drafod.

5.3.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	7	12	2	5

Roedd sylwadau ar y dangosydd hwn yn cynnwys y byddai gwerth yr offeryn yn dibynnu ar ei ddefnyddioldeb i ffermwyr a chyfathrebu gofalus. Nodwyd hefyd yr angen i gydnabod natur fyrhoedlog methan a defnyddio potensial cynhesu byd-eang* i beidio â 'demoneiddio da byw' yn yr offeryn. Gwnaed yr angen i ddangos y cysylltiad yn glir â rhestrau nwyon tŷ gwydr cenedlaethol. Mynegwyd pryder hefyd y gallai dull net gael ei ddefnyddio ar gyfer yr offeryn sy'n cyfuno allyriadau ac atafaelu greu canlyniadau gwyrddroedig. Cafwyd cais i gynnwys allyriadau carbon o fewnbynau (e.e. gwrtait) ac allbynau (milltiroedd carbon o allforion). Roedd cwestiwn ynghylch a oedd y dangosydd a fwriadwyd yn golygu nifer y ffermwyr a oedd yn defnyddio'r offeryn neu'r data tueddiadau gwirioneddol a gynhyrwyd gan yr offeryn (yr olaf a fwriadwyd ac mae hyn bellach wedi'i egluro uchod). Nododd un rhanddeiliad fod angen sicrhau cysylltedd ag offer eraill.

5.3.2.2 Data sylfaenol

Mae LIC wedi nodi y bydd llinell sylfaen carbon ar lefel fferm yn ofyniad SFS ym mlwyddyn 2 o ymuno â'r cynllun. Bydd LIC yn defnyddio'r data sydd eisoes gan LIC, neu sydd ar gael iddi, i gynorthwyo gyda'r cyfrifiad. Efallai y bydd angen data ar lefel fferm hefyd i sicrhau cyfrifiad sylfaenol ystyrlon o allyriadau nwyon tŷ gwydr a dal a storio carbon ar fferm.

Tabl 5-9: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 2.2B – offeryn adrodd ar garbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Offeryn sylfaenol carbon a nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm Llywodraeth Cymru. Gweler Cynllun Ffermio Cynaliadwy 2026: disgrifiad o'r cynllun LLYW.CYMRU	Gweler Pennod 9 o gyhoeddiad Cynllun SFS 2026.

5.3.2.3 Tueddiadau

Nid oes unrhyw ddata ar gael

5.3.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Gan nad oes data ar gael, ni ellir cynnig targedau.

Tabl 5-10: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 2.2B – offeryn adrodd ar garbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Offeryn sylfaenol carbon a nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm Llywodraeth Cymru
Amllder	Ddim yn hysbys
Dadgyfuno	Mae'n debygol y bydd angen crynhoi i lefel Cymru gyfan
Nodiadau	Nid oes unrhyw wybodaeth bellach ar gael ar hyn o bryd, fodd bynnag, dylid nodi mai dim ond ar gyfer ffermydd yn yr SFS y bydd data ar gael ar hyn o bryd, felly ni fydd hyn yn cynnwys pob fferm yng Nghymru ac felly ni fydd yn ddangosydd cenedlaethol oni bai bod arolwg o ffermydd eraill y tu allan i'r cynllun yn cael ei gomisiynu.
Targedau Posibl	Ddim yn bosibl ar hyn o bryd

5.4 Diben Cymorth 2.3: Lliniaru risg llifogydd a sychder

5.4.1 Dangosydd 2.3A: Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd/sychder hirfaith o Arsylwi'r Ddaear (EO) (lle nad yw'n fwriadol)

Archwiliodd y drafodaeth yng nghyfarfodydd y TEG a'r cyfarfod â rhanddeiliaid ehangach y posibilrwydd o ddatblygu dangosydd newydd sy'n defnyddio data arsylwi'r ddaear (EO) i ddangos faint o dir fferm sy'n dioddef llifogydd neu sychder parhaus anfwriadol (h.y. heb gynnwys tir a aberthwyd ar gyfer lliniaru llifogydd yn ystod digwyddiadau brig). Y bwriad yw dangos effeithiau newid hinsawdd a gallu tir fferm a'r dirwedd ehangach, gan gynnwys ardaloedd adeiledig, i fod yn wydn i heriau newid hinsawdd. Y prif rybudd yw nad yw'r ardaloedd hynny lle mae'r llifogydd yn fwriadol, yn aml i amddiffyn ardaloedd adeiledig, wedi'u cynnwys yn yr ardaloedd a ystyrir ar gyfer y dangosydd.

Mae arsylwi'r ddaear yn defnyddio lloerennau a thechnolegau synhwyro o bell eraill i gynhyrchu delweddau manwl o dir fferm. Wrth i ansawdd y rhain gynyddu a'r dadansoddiad ddod yn fwy mireinio, trwy ddadansoddiad arbenigol a dysgu peirianyddol, gallai EO chwarae rhan hanfodol wrth fonitro ac asesu'r ardal o dir fferm yr effeithir arni gan lifogydd a sychder hirfaith. Gallai'r dadansoddiad gynnwys data ar iechyd llystyfiant, lleithder pridd, a lefelau dŵr, a thrwy hynny nodi ardaloedd sydd mewn perygl a mesur maint y tir amaethyddol yr effeithir arno gan ddigwyddiadau tywydd eithafol. Byddai'r wybodaeth hon o fudd ar gyfer cynllunio amaethyddol a datblygu strategaethau i liniaru effeithiau newid hinsawdd ar gynhyrchu bwyd.

Tabl 5-11: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.3A – Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd / sychder hirfaith o EO lle nad yw'n fwriadol

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Rhaglen LIDAR genedlaethol	Yn darparu data uchder cywir ar gydraniad gofodol o 1m ar gyfer Lloegr gyfan	Yn rheolaidd ers 2017, mae 2020-22 ar gael i'r cyhoedd	Dros 100 o flociau arolwg sy'n cwmpasu Cymru gyfan, cynhyrchion ar gael mewn teils 5km wedi'u halinio â grid OS.	https://datamap.gov.wales/maps/lidar-viewer/
Rhaglen Arsylwi'r Ddaear LLC a Planet Labs	Yn cynnig trwyddedau i 20 o ymchwilyr prifysgol	Yn cwmpasu 2,000 o drwyddedau unigol	mynediad at ddata arsylwi'r ddaear cydraniad uchel, amledd uchel.	https://epwales.org.uk/welsh-government-earth-observation-program-for-welsh-universities/
Cymru Fyw	Cipio cyflwr a deinameg tirwedd Cymru drwy ddata arsylwi'r ddaear integredig	Yn cyfuno data optegol, radar, a lidar â mesuriadau daear	Mae cynhyrchion yn cael eu gwneud ar gael yn agored i nifer o randdeiliaid	
Platfform Amgylchedd Cymru https://epwales.org.uk/	Yn ceisio pontio'r bylchau rhwng ymchwilyr, darparwyr tystiolaeth a llunwyr polisi.	Yn adlewyrchu ethos Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015	Cynhyrchion lluosog yn gysylltiedig	Cydweithrediad â Llywodraeth Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru, prifysgolion ac ymchwilyr

5.4.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	10	9	0	7
Nid oedd unrhyw randdeiliaid a atebodd nad oeddent yn cefnogi'r dangosydd hwn. Awgrymodd y rhai a bleidleisiodd 'ambr' sawl elfen y byddai angen eu hystyried wrth ddatblygu'r dangosydd. Mae angen ystyried materion megis amseriad y llifogydd neu'r sychder a'i hyd o ran yr effaith ar ffermio a defnyddiau tir eraill. Mae angen diffiniadau clir ar y termau llifogydd a sychder, fel y mae ar y term 'hirfaith'. Nodwyd nad yw'r dangosydd yn ystyried yr achos ond ei fod yn galluogi'r camau cadarnhaol y gall ffermydd, a defnyddiau tir eraill, eu cymryd o ran bod yn rhan o'r ateb. Byddai dadansoddiad o'r effaith yn rhywbeth hirdymor ac ni all fod yn giplun o ystyried yr amrywioldeb mewn amodau hinsawdd o flwyddyn i flwyddyn gan fod llifogydd a sychder y tu hwnt i reolaeth SLM. Byddai cysylltu'r dangosydd hwn ag 1.3A – lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd ac 1.1B – dangosydd rhybudd iechyd pridd yn ddefnyddiol. Ar y cyfan, cydnabuwyd y gallai datblygu'r dangosydd hwn gyfrannu at well dealltwriaeth o sut mae pethau'n newid o ran hinsawdd a newid defnydd tir.				

5.4.1.2 Data sylfaenol

Archwiliodd y drafodaeth yng nghyfarfodydd y TEG a'r cyfarfod â rhanddeiliaid ehangach y posibilrwydd o ddatblygu dangosydd newydd sy'n defnyddio data arsylwi'r ddaear (EO) i ddangos faint o dir fferm sy'n destun llifogydd neu sychder hirfaith lle nad yw hyn yn fwriadol. Y bwriad yw dangos effeithiau newid hinsawdd a gallu tir fferm a'r dirwedd ehangach, gan gynnwys ardaloedd adeiledig, i fod yn wydn i heriau newid hinsawdd. Y prif rybudd yw nad yw'r ardaloedd hynny lle mae'r llifogydd yn fwriadol, yn aml i amddiffyn ardaloedd adeiledig, wedi'u cynnwys yn yr ardaloedd a ystyrir ar gyfer y dangosydd.

Mae'r ardal amaethyddol a ddefnyddir yn hysbys, a dyma fyddai'r llinell sylfaen. Bydd angen datblygu'r dangosydd ac mae'r dolenni isod yn awgrymu bod yna ystod o ffrydiau data lle gallai hyn fod yn bosibl.

Tabl 5-12: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.3A - Ardal tir fferm sy'n destun llifogydd / sychder hirfaith o EO lle nad yw'n fwriadol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Rhaglen LIDAR genedlaethol https://datamap.gov.wales/maps/lidar-viewer/	Mae data LandMap yn cynnwys gwybodaeth wrthrychol a goddrychol ac mae wedi'i gynllunio i alluogi ystyried ansawdd tirwedd wrth wneud penderfyniadau.
Rhaglen Arsylwi'r Ddaear LLC a Planet Labs https://epwales.org.uk/welsh-government-earth-observation-program-for-welsh-universities/	Yn cwmpasu 2,000 o drwyddedau unigol
Cymru Fyw	Cipio cyflwr a deinameg tirwedd Cymru drwy ddata arsylwi'r ddaear integredig.
Platfform Amgylchedd Cymru https://epwales.org.uk/	Nodau: • Datblygu dulliau arloesol o nodi bylchau mewn tystiolaeth a deall anghenion defnyddwyr tystiolaeth yng Nghymru. • Hwyluso cydweithio rhyngddisgyblaethol a thraws-sectoraidd i fynd i'r afael â bylchau tystiolaeth a nodwyd. • Cefnogi cyfnewid arbenigedd a sgiliau rhwng ymchwilwyr, llunwyr polisi ac ymarferwyr o fewn sefydliadau aelod.

5.4.1.3 Tueddiadau

Nid oes unrhyw ddata ar gael ar hyn o bryd gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd.

5.4.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

O ystyried bod hwn yn ddangosydd newydd, teimlwyd ei bod yn rhy gynnar gosod targedau. Fodd bynnag, fel mae'r dadansoddiad yn ei awgrymu, mae'r ffocws ar greu sefydlogrwydd yn bwysig ac mae cysylltu'r dangosydd hwn â mecanweithiau polisi sy'n annog gwell iechyd pridd a mabwysiadu dulliau addasu yn bwysig. Mae potensial ar gyfer mwy o ddefnydd o arsylwi'r ddaear i asesu cynnydd ac effeithiau llifogydd a sychder.

Tabl 5-13: Tabl Crynodeb: targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.3A - Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd / sychder hirfaith o EO, lle nad yw'n fwriadol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Rhaglen LIDAR genedlaethol, Rhaglen Arsyliwr'r Ddaear LLC a Planet Labs, Cymru Fyw a Platfform Amgylchedd Cymru.
Amllder	Diweddariadau rheolaidd i ddata EO
Dadgyfuno	1m neu'n fwy mân, yn fwyfwy gronnynog.
Nodiadau	Mae nifer o rwydweithiau polisi ac ymchwil ar gael i ddatblygu'r dangosydd hwn
Targedau posibl	Dim wedi'i gynnig

5.4.2 Dangosydd 2.3B: Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer amaethyddiaeth

Er bod Dangosydd 2.3A yn cael ei ddatblygu, cydnabu'r TEG a rhanddeiliaid y byddai angen cynnig dangosydd symlach a fyddai'n darparu rhywfaint o wybodaeth am gyflwr yr amgylchedd dŵr mewn perthynas â sychder. Y penderfyniad oedd asesu faint o ddŵr oedd yn cael ei dynnu drwy drwyddedau tynnu dŵr. Anfantais hyn yw mai dim ond wrth dynnu mwy nag 20 metr ciwbig (20,000 litr) o ddŵr y dydd o ffynhonnell dŵr wyneb neu ddŵr daear y mae angen trwyddedau. Mae angen trwydded tynnu dŵr lawn ar gyfer tynnu dŵr sy'n para 28 diwrnod neu fwy, tra bod angen trwydded tynnu dŵr dros dro am gyfnodau llai na 28 diwrnod. Hefyd, gall rhai gweithgareddau, megis gweithgarwch diffodd tân neu garthu sydd wedi'u hawdurdodi gan awdurdod penodol, fod wedi'u heithrio.

Serch hynny, byddai'r dangosydd yn dangos nifer a maint yr echdyniadau dŵr at ddibenion amaethyddol. Y dybiaeth yw, gyda chyflwyno technegau pridd a thechnegau rheoli tir eraill yn ogystal â gwahanol ddewisiadau cynydau, y byddai'r angen i dynnu dŵr yn lleihau. Fodd bynnag, mae angen cydbwysu hyn â'r angen i dynnu mwy o ddŵr wrth i effeithiau newid hinsawdd ddod yn fwy amlwg.

Tabl 5-14: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Llywodraeth Cymru https://datamap.gov.wales/layers/geonode:nrw_water_resource_permits		Wedi'i ddiweddaru'n barhaus	Gwybodaeth am ddyddiad cyhoeddi pob trwydded a phwrrpas y tynnu dŵr.	Mae data ar fap yn hytrach na bod ar gael fel set ddata.

Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	9	9	0	8

Mae'n bwysig nodi bod llawer o randdeiliaid wedi ymateb 'ddim yn gwybod' (8), sy'n uwch nag yn y rhan fwyaf o ymatebion. Roedd rhai o'r rhai a bleidleisiodd yn wyrdd yn cwestiynu defnyddioldeb y dangosydd oherwydd y cyfaint sydd ei hangen i'w dynnu cyn cael trwydded ac nid yw'n cysylltu ag allbynnau. Rhywfaint o rybudd gan y nodwyd nad yw'r wybodaeth wedi'i defnyddio yn y ffordd hon o'r blaen sy'n golygu efallai nad yw mor ddefnyddiol ag y mae'n ymddangos.

Nododd llawer fod cyfaint y dŵr a dynnir yn fesur mwy defnyddiol na nifer y trwyddedau. Tynnodd y rhai a bleidleisiodd ambr sylw at yr angen i ystyried faint o ddŵr sy'n cael ei gynaeafu a'i ailgylchu, yn enwedig ar lefel fferm. Gallai cynyddu'r ardal garddwriaeth (1.2D) gynyddu'r angen i dynnu dŵr. Byddai angen gwneud lwfans ar gyfer cynlluniau hydro a chynlluniau eraill lle byddai'r dŵr yn cael ei ddychwelyd. At ei gilydd, bydd defnyddioldeb y dangosydd yn cael ei bennu gan y gallu i fesur cyfaint y dŵr a dynnir ac asesiad ynghylch a yw ei ddefnydd o fewn terfynau amgylcheddol.

5.4.2.1 Data sylfaenol

Tra bod Dangosydd 2.3A yn cael ei ddatblygu, cydnabu'r TEG a rhanddeiliaid y byddai angen cynnig dangosydd symlach a fyddai'n cynnig rhywfaint o wybodaeth am gyflwr yr amgylchedd dŵr. Y penderfyniad oedd asesu faint o ddŵr a dynnwyd drwy drwyddedau tynnu dŵr. Mae data wedi bod ar gael ers pasio Deddf Dŵr 2003. Mae'r set ddata yn cynnwys manylion yr holl drwyddedau tynnu dŵr byw yng Nghymru. Mae trwyddedau sydd wedi dod i ben, wedi darford ac wedi'u dirymu wedi'u heithrio. Mae'r tabl yn cynnwys manylion y meintiau tynnu uchaf. Y meintiau yw'r uchafswm a ganiateir o dan y drwydded; maent yn rhoi syniad o faint y tyniad. Gall rhai trwyddedau gynnwys amodau crynhoi neu amodau eraill sy'n cyfyngu ar y tyniad; dim ond y meintiau crynhoi blynyddol sydd wedi'u cynnwys yn y set ddata hon. Ar hyn o bryd mae gan Gymru 6 afon a reoleiddir ar gyfer tynnu dŵr: Gwy, Wysg, Tywi, Hafren, Dyfrdwy, Cleddau Dwyrain.

Mae archwilio'r data hyn yn gymhleth gan, er bod pwrpas y tyniad dŵr yn cael ei gofnodi, gan ganiatáu i amaethyddiaeth gael ei gwahanu oddi wrth ddefnyddiau dŵr eraill, nid oes unrhyw adrodd ar hyn. Felly, er mwyn i'r dangosydd gael ei gyflawni, mae angen archwilio'r data i gyfrifo faint o ddŵr a nifer y trwyddedau a neilltuwyd i amaethyddiaeth.

Tabl 5-15: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Llywodraeth Cymru https://datamap.gov.wales/layers/geonode:nrw_water_resource_permits	Aneglur – Mae data ar fap yn hytrach na bod ar gael fel set ddata.

5.4.2.2 Tueddiadau

Er bod y dangosydd hwn yn defnyddio data sefydledig a dibynadwy, nid yw'r set ddata yn cael ei harchwilio mewn ffordd sy'n galluogi'r dystiolaeth a'r tueddiadau i gael eu hechdynnu. Bydd angen rhywfaint o waith cychwynnol i benderfynu a yw hyn yn bosibl.

5.4.2.3 Dewisiadau ar gyfer targedau

O ystyried bod hwn yn ddangosydd sy'n deillio o ffynhonnell ddata sefydledig ond gan gydnabod nad yw'r data wedi cael eu defnyddio yn y ffordd hon o'r blaen, mae gosod targedau yn rhy gynnar. Fodd bynnag, mae'n bwysig cydnabod bod yr hinsawdd yn newid a bydd cynnal y lefel bresennol o dynnu dŵr yn dibynnu ar y tywydd mewn unrhyw flwyddyn benodol. Efallai y bydd y targed yn gallu annog gweithredu traws-bolisi sy'n cysylltu gwydnwch yn erbyn hinsawdd, bioamrywiaeth a rheoli tir.

Tabl 5-16: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 2.3B - Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer Amaethyddiaeth

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	LIC – trwyddedau adnoddau dŵr
Amllder	Wedi'i ddiweddarau'n awtomatig
Dadgyfuno	yn darparu data ar gyfer lleoliad ac agweddau penodol pob trwydded
Nodiadau	Dim darlun cyffredinol na faint sy'n cael eu defnyddio ar gyfer amaethyddiaeth heb ymchwilio i'r data.

5.5 Diben Cymorth 2.4: Annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol

5.5.1 Dangosydd 2.4A: capasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru.

Ystyriwyd bod egwyddor dangosydd ynni adnewyddadwy yn ddangosydd priodol ar gyfer Amcan 2 a PoS 2.4 gan y Grŵp Arbenigwyr Technegol. Yn y gweithdy rhanddeiliaid cyntaf, fodd bynnag, mynegodd rhai cyfranogwyr bryder ynghylch effeithiau amgylcheddol lleol rhai generaduron; pwysigrwydd lleoli priodol; gwrthdaro posibl â chymunedau lleol; a rhwystrau megis cysylltiadau grid.

Ystyriaeth allweddol ar gyfer datblygu'r dangosydd hwn oedd y diffiniad o 'ar y fferm'. Gan fod 90% o dir Cymru yn dir fferm, byddai cynhyrchu ar y fferm yn cynnwys y rhan fwyaf o ynni adnewyddadwy ar y tir.

Gan fod pwrpas y gefnogaeth yn gysylltiedig yn benodol ag annog busnesau i reoli ynni'n effeithiol, byddai canolbwytio ar gynhyrchu trydan i'w ddefnyddio ar y safle yn fwy priodol. Fodd bynnag, yn aml nid oes mesurydd ar y defnydd ar y safle ac ni chanfuwyd unrhyw ffynhonnell ddata briodol.

Dewis arall fyddai olrhain capasiti gosodedig microgeneraduron adnewyddadwy ar raddfa fach (o dan 50kW) ar ffermydd gan fod y rhain yn tueddu i gael defnydd uwch ar y safle. [Mae cronfa ddata'r](#) Cynllun Ardystio Microgynhyrchu yn olrhain gosodiadau microgeneraduron, ond nid yw'n gwahanu ffermydd oddi wrth osodiadau domestig neu fusnes eraill.

Fodd bynnag, mae Llywodraeth Cymru yn adrodd ar ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i bobl leol yn ôl capasiti wedi'i osod a chynhyrchu gyda ffermydd ac ystadau'n cael eu hadrodd fel dosbarth o berchnogaeth. Maent [yn diffinio](#) gosodiadau 'sy'n eiddo i bobl leol' fel gosodiadau ynni, wedi'u lleoli yng Nghymru, sy'n eiddo i un neu fwy o unigolion neu sefydliadau sy'n eiddo

llwyr i Gymru ac sydd wedi'u lleoli yng Nghymru, neu sefydliadau y mae eu prif bencadlys wedi'i leoli yng Nghymru.

Er nad yw'n ddirprwy perffaith ar gyfer defnydd ar y safle, mae ynni adnewyddadwy sy'n eiddo lleol gan ffermydd ac ystadau yn rhoi arwydd da o gyfraniad y sector ffermio at gynhyrchu ynni adnewyddadwy yng Nghymru. Gyda'r data hyn eisoes wedi'u cofnodi, capasiti ynni adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd ac ystadau Cymru, oedd y dangosydd gorau i'w ddefnyddio. Mae ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i'r gymuned hefyd yn cael ei olrhain gan Lywodraeth Cymru ac fe'i hychwanegwyd yn dilyn ymgynghoriad â rhanddeiliaid. Mae ffermydd sy'n cynnal ynni adnewyddadwy cymunedol yn meithrin ymgysylltiad cymunedol â ffermydd ac felly hefyd yn cyfrannu at Ddiben Cymorth 1.2.

Rydym hefyd wedi newid y dangosydd hwn o "ynni adnewyddadwy" i "drydan adnewyddadwy" yn dilyn adborth gan randdeiliaid. Mae gosodiadau gwres a thrydan adnewyddadwy yn cael **eu holrhain** ar wahân gyda'r rhan fwyaf o'r hen foeleri biomas. Gan y gall y rhain greu llygredd aer lleol, megis gronynnau ac allyriadau nwyon tŷ gwydr wrth ddibynnu ar ddeunydd crai coed parhaus, gallai eu cynnwys gael canlyniadau gwrthnysig.

Tabl 5-17: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 2.4A - capasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd ac ystadau a chymunedau Cymru

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Cynhyrchu Ynni yng Nghymru Ailgynhyrchiad ar gyfer Llywodraeth Cymru	<i>Cynhyrchu trydan Cymru a'r capasiti gosodedig ynghyd â gwres adnewyddadwy a storio.</i>	<i>Blynnyddol</i>	Yn dangos capasiti a chynhyrchu ynni adnewyddadwy sy'n eiddo lleol gan gynnwys categori penodol ar gyfer ffermydd ac ystadau ac ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i'r gymuned.	<i>Y ffynhonnell ddata orau i'w defnyddio. Data parod i fynd ar gael.</i>
Ystadegau swyddogol achrededig: Tueddiadau Ynni'r DU	<i>Capasiti a chynhyrchu trydan adnewyddadwy.</i>	<i>Chwarterol</i>	<i>Ar hyn o bryd yn cyhoeddi ar lefel Cymru ond heb ei ddadgyfuno i weld cynhyrchu ar ffermydd.</i>	<i>Nid yw'n glir a yw'n cynnwys cynhyrchu ar y rhwydwaith yn unig neu a yw hefyd yn cynnwys defnydd ar y safle "y tu ôl i'r mesurydd".</i>
Dangosfwrdd Data MCS	<i>Diweddariadau ar osodiadau generaduron adnewyddadwy ar raddfa fach</i>	<i>Diweddariadau bron mewn amser real</i>	<i>Yn dangos data ar gyfer Cymru Wedi'i ddadansoddi yn ôl technoleg Nid yw'n dangos ar y fferm</i>	

5.5.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	9	10	0	7

Roedd hwn yn ddangosydd poblogaidd yn gyffredinol heb unrhyw wrthwynebiadau mawr yn cael eu codi.

Codwyd cwestiynau penodol ynghylch lleoli generaduron gan gynnwys mewn perthynas â ffermwyr tenant, y rhai ar safleoedd dynodedig a safleoedd â chynhyrchu gwael, gan gyfeirio at y ffactor capasiti a ystyriwyd ar gyfer yr olaf. Nodwyd hefyd yr angen i ystyried effaith gymdeithasol gosodiadau.

Dadleuodd eraill fod y defnydd o ynni adnewyddadwy ar y fferm; y mesurau effeithlonrwydd a osodwyd; yr arbedion cyffredinol mewn allyriadau nwyon tŷ gwydr a chynnydd mewn gwydnwch yn fetrigau gwell.

Dadleuodd rhai y dylid ehangu'r dangosydd i gynnwys cynnal ynni adnewyddadwy ar raddfa fawr ar dir fferm, gan nodi manteision o ran lliniaru'r argyfwng hinsawdd yn ogystal â darparu incwm hirdymor diogel i ffermwyr.

Dadleuodd sawl rhanddeiliad y dylid ychwanegu generaduron sy'n eiddo i'r gymuned ac mai dim ond trydan adnewyddadwy y dylid ei gofnodi, nid gwres. Mae'r ddau argymhelliad hyn wedi cael eu dilyn.

Nodir y rhesymau dros beidio â dewis defnydd uchod, ond os ceir data priodol, gallai defnydd adnewyddadwy ar y safle ac effeithlonrwydd ynni fod yn rhan o gyfrifiannell carbon fferm yn y dyfodol (Dangosydd 2.2B).

O ran ynni adnewyddadwy mawr sy'n eiddo preifat, rydym yn cydnabod eu manteision i ddatgarboneiddio ond yn ystyried eu bod yn rhy bell o'r ffermydd eu hunain i fod yn briodol ar gyfer y PoS hwn. O ystyried bod 90% o dir Cymru yn dir fferm, mae hyn yn fwy priodol ar gyfer dangosyddion a thargedau ar gyfer ynni adnewyddadwy ar y tir yn gyffredinol.

5.5.1.2 Data sylfaenol

Tabl 5-18: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 2.4A: capasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Cynhyrchu Ynni Adnewyddadwy yng Nghymru 2021	2021: Capasiti gosodedig generaduron trydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau yng Nghymru = 63MW
Cynhyrchu Ynni Adnewyddadwy yng Nghymru 2022	2022: Capasiti gosodedig generaduron trydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau yng Nghymru = 63MW
Cynhyrchu Ynni Adnewyddadwy yng Nghymru 2023	2023: Capasiti gosodedig generaduron trydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau yng Nghymru = 64MW.

5.5.1.3 Tueddiadau

1MW o gapasiti ychwanegol rhwng 2022 & 2023. Fodd bynnag, mae angen mwy o ddata i nodi tueddiadau.

5.5.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Targedau presennol: Mae Cymru wedi gosod [targed](#) i gynhyrchu digon o drydan adnewyddadwy i ddiwallu 100% o'i galw am drydan erbyn 2035 a [70% erbyn 2030](#).

Yn 2017, gosododd Llywodraeth Cymru darged o 1 GW o berchnogaeth leol erbyn 2030, a chyflawnwyd 90% ohono yn 2023. Yn 2022 cyflwynodd darged arall o o leiaf 1.5 GW o gapasiti ynni adnewyddadwy [sy'n eiddo lleol](#) (ac eithrio pypiau gwres) erbyn 2035. Ar 0.9 GW, roedd Cymru 60% o'r ffordd tuag at ei tharged newydd yn [2023](#).

Nid oes unrhyw dargedau penodol ar gyfer trydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau; fodd bynnag, o leiaf dylent gyfrannu at y targed cyffredinol o eiddo lleol trwy gynyddu yn gymesur â % presennol cyfran o gapasiti sy'n eiddo lleol.

Pe bai targed 2035 o gapasiti o 1.5GW yn cael ei gyrraedd gyda'r un 7% o gymunedau, ffermydd ac ystadau fel y cyfrannon nhw yn 2023 (y flwyddyn ddiweddaraf y canfuwyd data ar ei chyfer), byddai hyn yn golygu **cyfanswm o 107MW o gapasiti trydan adnewyddadwy wedi'i osod** sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau **erbyn 2035**.

Gan adeiladu ar y capasiti presennol o 64MW a gofnodwyd yn 2023, byddai angen **43 MW ychwanegol erbyn 2035**. Mae hyn ar gyfartaledd yn 3.6MW o gapasiti ychwanegol y flwyddyn.

Gallai'r targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Isafswm (status quo)*
 - Cynnal y gyfran bresennol o ynni adnewyddadwy sy'n eiddo lleol a gyflenwir gan gymunedau, ffermydd ac ystadau ac ehangu i gadw ar y trywydd iawn ar gyfer targed cyffredinol 2035. 3.6MW ychwanegol yn cael ei osod bob blwyddyn dros y 5 mlynedd nesaf.
 - Goblygiadau polisi: parhau â rhaglenni cymorth a chyngor presennol i ffermwyr a chymunedau mewn perthynas â gosodiadau ynni adnewyddadwy. Sicrhau bod safonau amgylcheddol yn dal i gael eu bodloni.
- *Cymedrol (gwelliant cynaliadwy):*
 - Ehangu cynhyrchu ynni adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau gan swm cymedrol yn fwy nag sydd ei angen i gynnal y gyfran bresennol o'r targed cyffredinol e.e. 7MW ychwanegol o gapasiti newydd y flwyddyn.
 - Goblygiadau polisi: parhau â rhaglenni cymorth a chyngor presennol i ffermwyr mewn perthynas â gosodiadau ynni adnewyddadwy. Cynyddu cymhellion ariannol. Gweithio gyda chymunedau lleol i leihau'r potensial am wrthdaro. Sicrhau bod safonau amgylcheddol yn dal i gael eu bodloni.
- *Uchelgeisiol (Trawsnewidiol):*
 - Ehangu'n sylweddol y cynhyrchu ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i gymunedau, ffermydd ac ystadau'n lleol yn fwy na sydd angen i gyrraedd y targed cyffredinol presennol ar gyfer ynni sy'n eiddo i bobl leol gyda'r un targed, e.e. 14 MW y flwyddyn.
 - Goblygiadau polisi: Ehangu rhaglenni cymorth a chyngor presennol i ffermwyr yn sylweddol a chymhellion ariannol i osod ynni adnewyddadwy. Adolygu rhwystrau

cynllunio lle na fyddai diwygio'r rhain yn effeithio'n negyddol ar safonau amgylcheddol. Gweithio gyda chymunedau lleol i leihau'r potensial am wrthdaro. Sicrhau bod safonau amgylcheddol yn dal i gael eu bodloni.

Tabl 5-19: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 2.4A – capasiti ynni adnewyddadwy wedi'i osod sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Llywodraeth Cymru "Cynhyrchu Ynni yng Nghymru"
Amllder	Blynnyddol
Dadgyfuno	Yn dangos cynhyrchiad a chapasiti gosodedig yr holl gynhyrchu ynni yng Nghymru. Wedi'i ddadansoddi i ddangos ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i bobl leol ac ynni adnewyddadwy sy'n eiddo i bobl leol ar ffermydd ac ystadau a chymunedau. Dim dadgyfuno rhwng ffermydd ac ystadau.
Nodiadau	Mae ffermydd ac ystadau wedi'u rhestru fel un math o fusnes. Efallai y bydd modd eu dadgyfuno ond gan fod ystadau fel arfer yn cynnwys ffermydd ynddynt, mae'n ymddangos yn rhesymol eu cadw gyda'i gilydd at ddiben dangosyddion a thargedau.
Targedau Posibl	Isafswm: e.e. tua 3.6MW o gapasiti newydd y flwyddyn. Cymedrol: e.e. tua 7MW o gapasiti newydd y flwyddyn. Uchelgeisiol: e.e. tua 14MW o gapasiti newydd y flwyddyn.

6 DANGOSYDDION ARFAETHEDIG AR GYFER AMCAN-3 SLM

Amcan SLM 3: Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau a'r manteision maen nhw'n eu darparu

Mae Amcan 3 SLM yn ymwneud â chefnogi camau gweithredu sy'n hyrwyddo gwydnwch ecosystemau. Bydd hyn yn amlaf yn golygu lleihau'r pwysau ar ecosystemau o ran defnydd a rheolaeth tir, llygredd aer a/neu lygredd dŵr. Mae llygredd yn gysylltiedig amlaf â defnydd aneffeithlon o adnoddau (e.e. gwrteithiau) ac mae dangosyddion ar y pwnc hwn wedi'u hadrodd o dan Amcan 1 SLM uchod ac felly ni ailadroddir gwybodaeth yma.

6.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 3 SLM

Mae pedwar PoS sydd o berthnasedd uniongyrchol i'r Amcan SLM hwn:

- Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau
- Gwella ansawdd aer
- Gwella ansawdd dŵr
- Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau

Mae'r set derfynol o ddangosyddion arfaethedig wedi'u codio yn ôl rhif Amcan SLM a PoS (A-C lle cynigir mwy o ddangosyddion) ac wedi'u hamlygu mewn print trwm gyda theitl ac unedau'r dangosydd.

Mae'r dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan 3 SLM wedi'u nodi yn y tabl isod.

Tabl 6-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 3 SLM, yn ôl Diben y Cymorth

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 3 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
3.1 Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau	3.1A. Dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau	Newydd
	3.1B. Newid yn nifer yr holl rywogaethau (%)	Presennol
3.2 Gwella ansawdd aer	3.2A. Ardal o dir lle mae lefelau amonia (a ddiffinnir fel $\mu\text{g}/\text{m}^3$) yn fwy na goddefgarwch rhywogaethau sensitif.	Presennol
	3.2B. Ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer (hectarau)	Presennol
3.3 Gwella ansawdd dŵr	3.3A. Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth	Dyfodol posibl
	3.3B. Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol	Dyfodol posibl
	3.3C. Canran y priddoedd mewn glaswelltir â'r glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws	Newydd
	3.4A. Ardal Amaethyddol a Ddefnyddir (ha)	Dangosydd ailadrodd (gweler 1.5A)

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 3 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
3.4 Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau	3.4B. Cyfanswm y Defnydd o Wrtaith Anorganig a Phorthiant (pob fferm; pob cnwd a glaswellt) (kt) (Nodyn: Ychwanegu porthiant pan fydd data cadarn ar gael ar gyfer Cymru).	Dangosydd ailadrodd (gweler 1.5B)
	Defnyddio Tail Organig 3.4C (% dresin yn gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt)	Dangosydd ailadrodd (gweler 1.5C)
	3.4D. Defnyddio Cynnyrch Diogelu Planhigion (PPP) mewn Amaethyddiaeth	Dangosydd ailadrodd (gweler 1.5D)

Mae angen dangosyddion effaith ar gyfer cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau **(PoS 3.1)** sy'n darparu darlun cenedlaethol cadarn o dueddiadau parhaus yn y pum nodwedd sy'n rhoi gwydnwch i ecosystemau – Amrywiaeth, Graddfa, Cyflwr, Cysylltedd ac Addasrwydd (DECCA). Cynigir dau ddangosydd sy'n ymwneud yn uniongyrchol â'r nodweddion hyn. Y cyntaf yw **Dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau newydd (3.1A)** sy'n crynhoi tueddiadau ar gyfer cyfres helaeth o 58 o fesuriadau ar draws 19 o Gynefinoedd a Nodweddion Tirwedd Eang sy'n dal llawer o elfennau DECCA (Adroddiad ERAMMP-99; Emmett et al. 2025; gweler Atodiad 2). Sylwch mai dadansoddiad newydd yw hwn o ddata Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP helaeth a data arsylwi'r ddaear o Fap Gorchudd Tir UKCEH sy'n ei integreiddio i mewn i un dangosydd cenedlaethol sy'n gymharol â'r hyn a gynigiwyd ar gyfer helaethrwydd rhywogaethau.

Mae'r ail ddangosydd hwn ar gyfer y newid yn **Nifer yr holl Rywogaethau (%) (3.1B)** yn ymwneud yn fwy uniongyrchol ag elfen Amrywiaeth DECCA ar gyfer rhywogaethau unigol. Mae gan y ddau ddangosydd hyn ffynonellau data cadarn yn genedlaethol ar gael er y gallai'r ddau elwa o welliant. Dangosir crynodeb o'r newid diweddar ar gyfer y ddau ddangosydd dros y deng mlynedd diwethaf yn Tabl 6-2Tabl .

Tabl 6-2: Tueddiadau dros y 10 mlynedd diwethaf yn statws y Dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau (dadansoddiad newydd o Adroddiad ERAMMP-105) ac Amllder Pob Rhywogaeth (Cyflwr Natur 2024). Mae'r dangosydd Ecosystem wedi'i bwysoli yn ôl adnodd, cynefin a chategori DECCA.

Dangosydd Arfaethedig	Statws (% newid dros y 10 mlynedd diwethaf)		
	Gwelliant	Dim newid / Sefydlog	Dirywiad
Amllder Pob Rhywogaeth	32	25	43
Dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau (pwysol)	23	55	22

Mae'r PoS ar gyfer yr amcan hwn hefyd yn cynnwys yr uchelgais o wella ansawdd aer **(PoS 3.2)**. Bydd hyn yn cael cyd-fudd i'r dangosyddion ecosystem a rhywogaethau uchod (3.1. a 3.2) gan mai nitrogen (a llygredd yn fwy cyffredinol) yw un o brif achosion newid a cholli rhywogaethau ac ecosystemau yng Nghymru (fel yn y DU ac yn fyd-eang). Cynigir dau ddangosydd. Y cyntaf yw'r **Ardal o Dir lle mae lefelau amonia (1ug/m3) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif (3.2A)**. Gwerth y dangosydd hwn yw ei fod yn canolbwyntio'n benodol ar gyfraniad amonia at ddiraddio ein rhywogaethau a'n hecosystemau.

Yr amcangyfrif diweddaraf sydd ar gael yw ar gyfer 2017–19 pan oedd 68.8% o Gymru wedi mynd y tu hwnt i'r terfyn. Dewis arall yw'r targed presennol o leihau allyriadau amonia yng Nghymru erbyn 2030 i fod 16% yn is na lefelau 2005. Argymhellir y cyntaf gan ei fod yn ymwneud yn fwy uniongyrchol ag effeithiau ar yr ecosystemau, fodd bynnag, er mwyn effeithlonrwydd ac ymarferoldeb, gwnaethom gydnabod y gallai'r olaf fod yn well.

Ail ddangosydd yw'r **Ardal Goetir sy'n Tynnu Llygredd Aer (3.2B)** allan o'r atmosffer. Bydd pob math o lystyfiant, gan gynnwys cnydau, yn gweithredu fel arwyneb dyddodiad ar gyfer gronynnau o'r awyr, ond mae gan goed arwynebedd dail uchel fesul uned o arwynebedd y ddaear, ac felly maent yn cael gwared ar fwy o lygredd aer. Mae tynnu gronynnau PM2.5 gan goed yn cyfrif am ~75% o'r budd iechyd sy'n deillio o gael gwared ar yr holl lygredd aer gan lystyfiant yn y DU. Mae'r effaith hon yn adnabyddus ac wedi'i chynnwys yn y rhan fwyaf o asesiadau economaidd amgylcheddol ar gyfer coetiroedd a phlannu coed (e.e. ar gyfer SFS gan Adroddiad ERAMMP-110 (Dickie et al., 2025)). Yng Nghymru, amcangyfrifir bod ein coetiroedd presennol yn gyfrifol am leihau llygredd aer gwerth tua £75 miliwn y flwyddyn ([Cyfrifon Coetiroedd ONS ONS – Cyfrifon Coetir](#)).

Mae yna hefyd PoS sy'n ymwneud â gwella ansawdd dŵr (**PoS 3.3**). Er mwyn olrhain effeithiau ar ansawdd dŵr, mae data ansawdd dŵr uchel ar gyfer adrodd ar y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr ar gael gan CNC, er bod hyn yn aml yn cymysgu data sy'n gysylltiedig â gweithgareddau ffermio (e.e. colledion gwrtaith a thail i gyrsiau dŵr) â'r rhai nad ydynt yn gysylltiedig ag arferion ffermio megis gollyngiadau o danciau septig a gweithfeydd carthffosiaeth a ffynonellau eraill. Nododd [astudiaeth](#) yn 2018 gan is-grŵp Fforwm Rheoli Tir Cymru ar lygredd amaethyddol set o 47 o ddalgylchoedd a oedd yn cael eu dominyddu gan lygredd amaethyddol. Yr awgrym yw bod y dalgylchoedd hyn yn sail i'r dangosydd hwn – **canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth (3.3A)** – sy'n golygu y dylai fod yn bosibl dangos sut mae newidiadau mewn arferion rheoli tir fel y'u blaenoriaethwyd gan SLM yn gallu gwella ansawdd dŵr.

Nid oes dangosydd ar gael ar hyn o bryd ar gyfer pathogenau mewn dyfroedd arfordirol y gellir eu priodoli i ffynonellau amaethyddol. Felly, ystyrir bod **nifer y Pathogenau o Amaethyddiaeth mewn Dyfroedd Croyw ac Arfordirol (3.3B)** yn ddangosydd â 'photensial ar gyfer y dyfodol' ond nid yw'n weithredol ar hyn o bryd.

Dangosydd posibl olaf ar gyfer ansawdd dŵr yw statws a newid mewn iechyd y pridd, gan ei fod yn ymwneud â risg i ddyfroedd gan fod y rhan fwyaf o ddŵr yn mynd trwy'r pridd cyn iddo gyrraedd cyrsiau dŵr. Mae'r dangosydd arfaethedig hwn yn gofyn am ddadansoddiad gwahanol o is-set o'r data a gynigir ar gyfer y **Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd (1.1B)**. Mae'n defnyddio data ar gyfer glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella yn unig lle mae'r risg o drwytholchi ar ei fwyaf ac yn defnyddio pwyntiau sbarduno uwch o'i gymharu â'r rhai a ddefnyddir ar gyfer cynhyrchu effeithlon a chefnogi cynefinoedd (Adroddiad ERAMMP-94). Y dangosydd arfaethedig yw **canran y Priddoedd mewn Glaswelltir Â'r a Glaswelltir wedi'i Wella sy'n fwy na'r Pwyntiau Sbarduno ar gyfer Trwytholchi Ffosfforws (3.3C)**.

Mae disgrifiad mwy manwl o bob un o'r dangosyddion arfaethedig, wedi'u grwpio o dan PoS ar gyfer amcan 3 SLM, wedi'i nodi yn yr adrannau isod.

6.2 Diben y Cymorth 3.1: Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau

6.2.1 Dangosydd 3.1A: Dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau (%)

Diffiniwyd y diffiniad o ecosystem gan Syr Arthur Tansley ym 1935 fel system integredig sy'n cynnwys cymuned fiotig (organebau byw) a'u hamgylchedd abiotig (cydrannau anfyw megis aer, pridd a dŵr). Felly mae cyflwr a gwydnwch ecosystemau yn llawer mwy na bioamrywiaeth neu rywogaethau (gweler dangosydd Amllder Rhywogaethau 3.1B isod) gan fod y rhyngddibyniaeth rhwng bioamrywiaeth a'r amgylchedd y maent yn byw ynddo yn sylfaenol. Mae gwydnwch ecosystemau yn un o saith nod llesiant Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 a datblygwyd rheoli adnoddau naturiol yn gynaliadwy yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) 2016 fel dull allweddol ar gyfer cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau. Mae amcan SLM yn darparu'r fframwaith polisi ar gyfer cyflawni camau gweithredu i alluogi cynnal a chadw a gwella i gael eu cefnogi'n uniongyrchol trwy gamau polisi.

Dilynir fframwaith DECCA yng Nghymru i gofnodi cymhlethdod y nodweddion sy'n creu ecosystem iach a gwydn. Mae DECCA yn sefyll am:

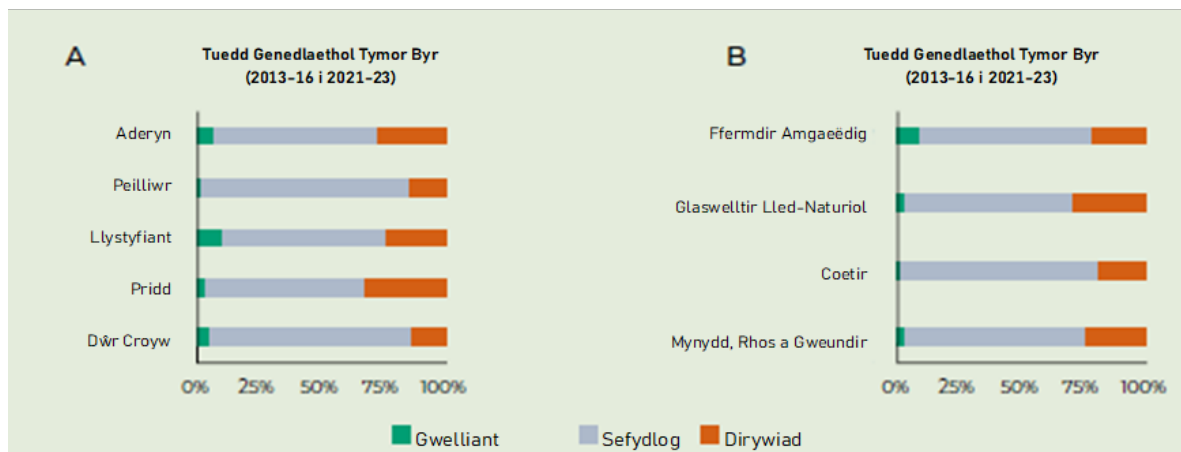
- D – amrywiaeth (diversity) o enynnau i rywogaethau, cynefinoedd a thirweddau. Mae amrywiaeth yn cefnogi cymhlethdod swyddogaethau ecosystemau a'u rhyngweithiadau. Efallai na fydd rhywfaint o amrywiaeth yn ddymunol, er enghraifft os yw hyn yn deillio o bresenoldeb rhywogaethau estron neu ymledol.
- E – maint (extent) neu, yn syml, pa mor fawr yw ecosystem. Gall unedau mwy gynyddu gallu ecosystem i addasu, adfer neu wrthsefyll aflonyddwch. Gall unedau llai fod mewn mwy o berygl o ddigwyddiadau trychinebus. Fodd bynnag, mae rhai rhywogaethau'n arbenigo gan ddefnyddio darnau bach o'n tirwedd wedi'i haddasu'n fawr megis glannau nentydd ac ymylon caeau. Yna gellir ystyried maint o ran cyfanswm nifer yr unedau llai hyn ar draws y dirwedd.
- C – gall cyflwr (condition) gwmpasu statws y cydrannau biotig ac abiotig ac mae dangosyddion cytunedig ar gael ar gyfer y rhan fwyaf o'r cydrannau hyn ar gyfer systemau daearol a dŵr croyw.
- C – mae cysylltedd (connectivity) yn galluogi symudiad rhywogaethau ar draws y dirwedd ac mae'n cynyddu gwydnwch gan y gall rhywogaethau symud i osgoi straen. Gall fod agweddau negyddol i hyn, er enghraifft wrth gysylltu llifau dŵr cyflym sy'n cynhyrchu llifogydd ar draws y dirwedd.
- A – mae addasrwydd (adaptability) yn disgrifio sut mae'r elfennau uchod yn dod at ei gilydd i greu gwydnwch. Nid oes dull cytunedig eto ar gyfer mesur hyn yng Nghymru nac yn wir ar gyfer unrhyw wlad yn y DU.

Ar hyn o bryd, mae gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ddangosydd Rhif 43 i adrodd ar y mater hwn, sef 'Ardal Ecosystemau Iach yng Nghymru'. Adroddwyd yn ddiweddar bod y gwerth hwn yn cyfateb i 43% o arwynebedd tir Cymru, ac nad oedd wedi newid rhwng 2013-16 a 2021-23 (Adroddiad ERAMMP-105; Emmett et al., 2025). Fodd bynnag, dim ond ar faint o lystyfiant lled-naturiol y mae hyn yn adrodd, nid ei gyflwr, ei amrywiaeth na'i gysylltedd. Felly ni ystyriwyd ei fod yn briodol ar gyfer SLM. Yn lle hynny, rydym yn cynnig dangosydd newydd

ar gyfer iechyd a gwydnwch ecosystemau yma yng Nghymru gan fanteisio ar fuddsoddiad LLC yn Arolwg Maes Cenedlaethol (NFS) ERAMMP a data newid o arsylwi'r ddaear o Fap Gorchudd Tir UKCEH. Ystyrir bod arsylwadau maes yn ddata o'r ansawdd uchaf gan yr IUCN ac mae'r data a ddefnyddir yma yn deillio o ddata cenedlaethol cynrychioliadol o 150 o gilometrau sgwâr ledled Cymru (Adroddiad ERAMMP-105; Emmett et al., 2025). Cesglir ac adroddir ar ddata sy'n berthnasol i:

- Amrywiaeth – mae hyn yn cynnwys ystod eang o fynegeion sy'n dal cyfoeth a nifer rhywogaethau ar gyfer adar, peillwyr, llystyfiant, nodweddion coedlog a glannau nentydd a chyrff dŵr croyw bach ynghyd ag amcangyfrif o arsylwi'r ddaear o amrywiaeth cynefinoedd tirwedd gyfan ledled Cymru (gweler Penodau 3, 4, 6 ac 8)
- Maint – adroddwyd ar arwynebedd ein Cynefinoedd Eang mwyaf amlwg (gweler Pennod 2)
- Cyflwr – casglwyd nifer fawr o fetrigau cyflwr ac adroddwyd arnynt ar gyfer amrywiaeth (gweler Penodau 3, 4 a 6)
- Cysylltedd ein hasedau mwyaf amlwg h.y. Coetiroedd, Glaswelltiroedd a Gwlypdiroedd. (gweler Pennod 8)
- Addasrwydd – Adroddwyd hefyd ar wydnwch cyffredinol (gweler Pennod 8 ond cynigiwyd dull gwell yma)

Ar gyfer y dangosydd newydd hwn, rydym wedi cyfrif y data tueddiadau 10 mlynedd ar gyfer 58 o fesuriadau unigol ar draws 19 o gynefinoedd eang a nodweddion tirwedd gan ddilyn y dull a ddefnyddir ar gyfer adrodd ar dueddiadau yn yr adroddiad amllder rhywogaethau Cyflwr Natur, er enghraifft. Nodir bod tueddiadau naill ai'n gwella, yn sefydlog neu'n dirywio yn dilyn dadansoddiad ystadegol. Gellir gweld crynodeb o'r canlyniadau ar gyfer rhai o'r mesuriadau yn Ffigur 6-1 ond mae'r data wedi'u hadrodd ar gyfer pob un o'r 19 math o Gynefin Eang a Nodwedd Tirwedd sy'n amlwg yn Adroddiad ERAMMP-105.

Ffigur 6-1: Canran cyfanswm cyfrifon y dangosyddion a oedd wedi gwella (gwyrdd), a oedd yn sefydlog (llwyd) neu wedi dirywio (coch) ar y raddfa genedlaethol ar gyfer: a) Adnoddau Naturiol, a b) Dosbarth Asedau 2013-16 i 2021-23.

Mae'r dangosydd iechyd a gwydnwch ecosystemau cenedlaethol newydd yn crynhoi'r cyfrifon hyn ar draws y nodweddion Cynefin Eang a Thirwedd i adrodd ar y cyfanswm lle adroddwyd ar ddirywiad neu sefydlogrwydd a gwelliant fel canran o'r holl arsylwadau. Adroddir ar ddau ddull yn Adroddiad ERAMMP-99 lle adroddir ar y data a'r dulliau ar gyfer y dangosydd newydd hwn yn fanylach. Dyma gyfrif syml o fesuriadau sydd wedi gwella, sy'n sefydlog neu sy'n

dirywio, gan adlewyrchu'r hyn a wneir ar gyfer adrodd ar amllder rhywogaethau, neu lle mae mesuriadau ar gyfer adnoddau, cynefinoedd eang a nodweddion tirwedd a chategori DECCA yn cael eu pwysoli i greu dangosydd mwy teg ar gyfer canlyniadau lluosog. Sylwch nad yw'r math hwn o bwysoli yn cael ei wneud ar gyfer, er enghraifft, adroddiad Cyflwr Natur 2024 lle mae gan bob rhywogaeth bwysau cyfartal. Fodd bynnag, codwyd rhywfaint o bryder ynghylch y dull rhywogaeth hwn gan fod cyfraniad rhywogaethau mwy niferus e.e. gwyfynod yn gallu dominyddu'r dangosydd o'i gymharu â mamaliaid mawr fel y mochyn daear. Mae ein dull pwysol yn ceisio osgoi'r broblem hon.

Rydym yn cynnig y byddai effaith SLM yn cael ei hadrodd fel y newid yng nghanran y dangosyddion lle adroddwyd ar ddirywiad ar gyfer dangosyddion o'i gymharu â'r cyfnod adrodd blaenorol. Ar hyn o bryd, mae gwerth hyn fel y dangosir yn Nhabl 6-2 yn 22% o'r holl fesuriadau. Yr uchelgais fyddai lleihau'r gwerth hwn ac ymhen amser efallai hefyd gynyddu'r nifer sy'n gwella.

Dulliau amgen yw:

- a) Aildddefnyddio dangosydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol Rhif 43 i adrodd ar y mater hwn h.y. 'Ardal Ecosystemau Iach yng Nghymru'. Fel yr eglurwyd uchod, dim ond un elfen o fframwaith DECCA y mae hyn yn ei gofnodi ac yn adrodd arno, sef 'Maint' ac ystyriwyd yr opsiynau i ystyried a chynnwys yr elfennau eraill yn bwysig i'w harchwilio.
- b) Mae ardal LIC a Chyfoeth Naturiol Cymru wedi datblygu dangosydd gwydnwch ecosystemau o'r enw atlas mapiau Gwerth Cymharol Cyfredol (CuRve) (Naumann a Medcalf, 2019). Nid yw'r dull hwn ar gael eto ar gyfer yr holl ardal amaethyddol yng Nghymru sy'n berthnasol i'r SLM ond yn hytrach mae wedi'i adrodd ar gyfer ardaloedd prawf. Yn gryno, mae amrywiaeth o ffactorau wedi'u nodi sy'n ymwneud ag 16 o briodoleddau ar wahân sy'n ymwneud â'r pedwar priodoledd cyntaf a restrir ac a oedd ar gael ar raddfa 1km sgwâr. Yna caiff y rhain eu cyfuno i mewn i un metrig gwydnwch cymharol sydd wedyn yn cael ei fapio. Fel yr ydym yn ei ddeall, mae'r map ar gyfer Cymru gyfan ond mae'n debyg y gellid ei ddadgyfuno i adrodd ar yr ardal amaethyddol yn unig. Ystyrir y dangosydd hwn yn ddangosydd posibl ar gyfer y dyfodol gan nad yw ar gael ar raddfa genedlaethol eto.
- c) Dangosydd posibl arall sy'n dilyn y safon ryngwladol ar gyfer adrodd ar ecosystemau yw [Canllawiau'r IUCN ar gyfer Cymhwyso Rhestr Goch o Ecosystemau](#) (IUCN, 2024) sydd wedi'i fabwysiadu fel un o brif ddangosyddion y Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang. Y nod cyffredinol yw nodi'r ecosystemau sydd fwyaf mewn perygl o golli bioamrywiaeth. Fodd bynnag, mae hyn yn cynnwys pum maen prawf sy'n mynd y tu hwnt i fioamrywiaeth *ynddo'i hun* ac yn cynnwys cyflwr ehangach yr amgylchedd abiotig a swyddogaeth yr ecosystem yn ogystal â statws risg cyffredinol. Y rhain yw: (a) dosbarthiad sy'n lleihau, (b) dosbarthiad cyfyngedig sy'n canolbwyntio ar ecosystemau â dosbarthiadau bach, (c) dirywiad amgylcheddol, (d) amharu ar brosesau biotig, a (4) dadansoddiad risg meintiol o gwmpa a throsi'n ecosystem newydd. Mae'r meini prawf hyn yn cael eu cymhwyso i werthuso symptomau gofodol a swyddogaethol dirywiad ecosystemau. Mae'r broses yn cynnwys casglu data ar nodweddion ecosystemau, bygythiadau, a newidiadau dros amser, ac yna dadansoddiad trylwyr i aseinio categorïau risg yn amrywio o "Lleiaf o Bryder" i "Wedi Cwmpo". Fodd bynnag, nid yw'r amserlen yn briodol ar gyfer dangosyddion effaith SLM (+/- 50 mlynedd) ond gellid addasu hynny ar gyfer y cylch adrodd 5 mlynedd sy'n ofynnol

ar gyfer SLM. Ystyrir y dangosydd hwn eto yn ddangosydd posibl ar gyfer y dyfodol ond byddai angen buddsoddiad sylweddol gan LIC i ddilyn gofynion cadarn iawn y dull.

Tabl 6-3: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.1A - iechyd a gwydnwch ecosystemau

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Dangosydd ecosystem integredig yn seiliedig ar gyfuno data o Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Canran y cyfrifon o ddangosyddion a gynyddodd, a oedd yn sefydlog neu a ostyngodd yn cwmpasu llystyfiant, pridd, cyrff dŵr bach, adar a pheillwyr ar draws 19 o gynefinoedd a nodweddion tirwedd eang	8 mlynedd ar hyn o bryd ond gweler y nodiadau	Asesiad meintiol o'r dangosyddion a adroddwyd ar gyfer pob Nodwedd Cynefin Eang a Thirwedd wedi'u crynhoi'n un dangosydd cenedlaethol gyda data a gynigir isod.	Gellid ystyried symud i raglen dreigl 5 mlynedd ar gyfer adrodd yn fwy amserol yn y dyfodol fel y mae UKCEH eisoes wedi'i wneud ar gyfer rhaglen fonitro Arolwg Cefn Gwlad wedi'i halinio.
Amrywiaeth Cynefinoedd Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Mynegai Shannon-Wiener lle mae gwerthoedd uwch yn dynodi mwy o amrywiaeth	Yn ôl yr angen	Mae angen dadgyfuno data Cymru gyfan yn ôl ardal amaethyddol yn unig	Mae hyn yn deillio o Fap Gorchudd Tir UKCEH gan mai dyma'r unig ffynhonnell ddata sydd â thueddiadau 10 mlynedd ar gael. Gallai adrodd yn y dyfodol ddefnyddio Cymru Fyw neu ffynhonnell arall. Cynhyrchwyd y data cyfredol yn benodol ar gyfer Adroddiad ERAMMP-105. Mae cylch 5 mlynedd yn debyg o fod fwyaf synhwyrol i gofnodi ac adrodd gan osgoi amrywiant methodolegol a all ddigwydd mewn cylchoedd adrodd blynyddol.
Graddfa Cynefinoedd Eang Lled-Naturiol Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Arwynebedd (ha)	Yn ôl yr angen	Mae angen dadgyfuno data Cymru gyfan yn ôl ardal amaethyddol yn unig. Adroddwyd ar ERAMMP ar gyfer pob Cynefin Eang ac yna ar gyfer tir Lled-Naturiol yn gyfan gwbl.	Deilliwyd y data hyn o Fap Gorchudd Tir UKCEH yn benodol ar gyfer Adroddiad ERAMMP-105. Mae'n debyg mai cylch 5 mlynedd yw'r mwyaf synhwyrol i'w adrodd.

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Cyflwr Cynefinoedd Eang Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Asesiad arbenigol o'r statws cyfredol mewn 5 categori o nifer fawr o ddangosyddion sy'n cwmpasu pridd, llystyfiant, cyrff dŵr bach, adar a pheillwyr	8 mlynedd	Ystod eang o fetrigau cyflwr yn ymwneud â llystyfiant, pridd, cyrff dŵr bach, adar a pheillwyr.	Dim ond o ganlyniadau arolygon maes y gellir casglu'r data hyn. Byddai symud i arolwg treigl dros ffenestr 5 mlynedd (yn hytrach na'r adroddiad sengl 8 mlynedd bresennol) yn galluogi rhybuddion cynnar a diweddariadau amlach. Sylwch fod cyrff dŵr bach (blaenddyfroedd a phyllau) a adroddir yma yn cael eu dylanwadu llai gan ffynonellau llygredd anamaethyddol sydd wedi'u hymgorffori yn ystadegau'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr ac felly maent yn addas iawn ar gyfer anghenion SLM.
Cysylltedd prif fathau o asedau Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Graddfa 0-1	Yn ôl yr angen	Ni fyddai dadgyfuno yn briodol yma gan y bydd yn bwysig cynnwys cysylltedd ar draws tir anamaethyddol.	Deilliwyd hyn yn benodol o fap Gorchudd Tir UKCEH ar gyfer Adroddiad ERAMMP-105. Cylch 5 mlynedd fyddai fwyaf synhwyrol.
CNC / Gwydnwch ecosystemau LLC CuRVE	Mae 16 dangosydd wedi'u hintegreiddio a'u mapio	Ddim yn hysbys	Yn hytrach, cyfuno ystod eang o ddata sydd ar gael ar lefel 1km sgwâr	Dan ddatblygiad
Rhestr Goch IUCN o Ecosystemau 2024-021-En.pdf	Dangosydd sy'n cwmpasu maint, dirywiad amgylcheddol, prosesau ecolegol a risg	Llawer o elfennau nad ydynt ar gael ar hyn o bryd	Agregiad o nifer fawr o ddangosyddion gwahanol	Heb ei ddatblygu ond noder bod yr Alban wedi comisiynu gwaith i ddatblygu'r dangosydd gan UKCEH, UKCEH a SAMS.

6.2.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	10	10	0	6

Roedd cefnogaeth gref gan randdeiliaid i'r cysyniad sy'n sail i'r dangosydd hwn. Lle'r oedd rhywfaint o bryder, mae'n ymddangos nad oedd gan randdeiliaid amser i ddarllen yr adroddiad gan fod cwestiynau'n ymwneud â ffynonellau data, pwy fyddai'n gwneud yr asesiad a dulliau wedi'u codi, a'r cyfan wedi'i ddisgrifio yn yr adroddiad. Mae CNC a oedd wedi'u cynnwys yn y panel arbenigwyr wedi gofyn am fwy o amser i archwilio'r dull gweithredu.

6.2.1.2 Data sylfaenol

Mae ecosystemau'n disgrifio'r system integredig o systemau byw ac anfyw. Yn aml cânt eu hadrodd mewn categorïau a ddisgrifir fel dosbarthiadau Cynefin Eang e.e. tir â'r garddwriaeth a choetir llydanddail. Mae yna hefyd nodweddion tirwedd (e.e. glannau nentydd) sy'n bwysig o fewn y dosbarthiadau eang hyn sy'n darparu lloches bwysig ar gyfer bioamrywiaeth ac yn darparu swyddogaethau pwysig e.e. byffro cludiant dŵr rhwng tir a chyrrff dŵr.

Nid oes dull a dderbynnir yn eang o adrodd ar gyflwr a gwydnwch ecosystemau ar draws y 4 gwlad yn y DU. Disgrifiwyd dull rhyngwladol yn adran 3.4.1 ond byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol i gynhyrchu ar gyfer Cymru. Yn lle hynny, yma rydym wedi manteisio ar y buddsoddiad mawr gan Lywodraeth Cymru yn Arolygon Maes Cenedlaethol GMEP ac ERAMMP sy'n casglu ac yn adrodd ar ddata y gwyddys eu bod yn rhoi gwydnwch i ecosystemau sef; Amrywiaeth, Maint; Cyflwr a Chysylltedd ac argaeledd data arsylwi'r ddaear ar dueddiadau hirdymor o Fap Gorchudd Tir UKCEH.

Dylid nodi bod y dangosyddion ar gyfer y Bil Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) newydd hefyd yn ystyried dangosyddion ar gyfer adrodd ar ecosystemau.

Tabl 6-4: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.1A – Iechyd a Gwydnwch Ecosystemau

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Maes Cenedlaethol GMEP ac ERAMMP Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	Newid rhwng 2013-16 a 2021-23 % o'r holl gyfrifon o ddangosyddion wedi'u pwysoli yn ôl adnodd, 19 Cynefin Eang a Nodweddion Tirwedd a chategori DECCA ar gyfer pridd, llystyfiant, nodweddion coediog, peillwyr, adar a chyrrff dŵr bach sydd wedi gwella, a oedd yn sefydlog neu a oedd wedi dirywio Wedi gwella: 23% Dim newid: 55% Dirywiad: 22%

6.2.1.3 Tueddiadau

Mae tueddiadau cyfredol wedi'u hymgorffori yn y dangosydd arfaethedig, h.y. o'r cyfnod 2013-16 i 2021-23, gostyngodd cyfanswm o 22% o fesuriadau yn ymwneud ag iechyd a gwydnwch ecosystemau.

6.2.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae'r dangosydd hwn, yn ôl y diffiniad, yn cael ei adrodd o'i gymharu â chyfnod adrodd blaenorol. Gallai'r targed fod yn ostyngiad yn y % o ddangosyddion sy'n dangos dirywiad. Er y gellid defnyddio'r gwrthwyneb i gyflwyno darlun mwy cadarnhaol o'r % o ddangosyddion a oedd yn sefydlog a / neu wedi gwella yn y dyfodol hefyd gan ei bod yn debygol y bydd dychweliadau yn lleihau wrth i nifer y dirywiadau leihau. Yma rydym yn awgrymu defnyddio'r rhai sy'n dirywio.

Targedau posibl: Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal y gyfradd ddirywiad bresennol h.y. 22% gan dderbyn bod dal y llinell yn wyneb eithafion hinsawdd a llygredd parhaus yn her ynddo'i hun.
 - Goblygiad Polisi: Ni fydd yn helpu i gyflawni uchelgeisiau polisi ehangach Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a'r Amgylchedd (Cymru) gyfredol a'r Bil Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) newydd.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dynodi dirywiad e.e. i 20% dros 5 mlynedd
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn cyfrannu at nifer o uchelgeisiau a thargedau polisi, fodd bynnag, byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad mewn sawl maes, o gefnogi rhywogaethau a nodweddion i iechyd pridd ac ansawdd dŵr. Mae'r newid cymharol fach a gynigir yn cydnabod yr amseroedd oedi hysbys a adroddir yn aml wrth wrthdroi dirywiadau (o'i gymharu â'r gyfradd golled eithaf cyflym).
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dynodi dirywiad e.e. i 15% dros 5 mlynedd
 - Goblygiad polisi: Byddai hyn yn cyfrannu at nifer o uchelgeisiau a thargedau polisi, fodd bynnag, byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol mewn sawl maes, o gefnogi rhywogaethau a nodweddion i iechyd pridd ac ansawdd dŵr.

Tabl 6-5: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.1A – Dangosydd Ecosystem Integredig

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Arolwg Maes Cenedlaethol GMEP ac ERAMMP Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP
Amllder	8 mlynedd ar hyn o bryd ond gallai symud i raglen dreigl 5 mlynedd
Dadgyfuno	Mwy o agregu o lawer o ddangosyddion gwahanol ar draws nifer o briodweddau ecosystem
Nodiadau	Dangosydd newydd a fyddai angen rhywfaint o waith ychwanegol i groeswrio amcangyfrifon cyflym cychwynnol ac o bosibl ei brofi gyda'r gymuned.
Targedau posibl	Isafswm: cynnal y gyfradd ddirywiad bresennol e.e. 22% o ddangosyddion yn dangos dirywiad Cymedrol: Lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dangos dirywiad e.e. 20% o ddangosyddion yn dangos dirywiad Uchelgeisiol: Lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dangos dirywiad e.e. 15% o ddangosyddion yn dangos dirywiad

6.2.2 Dangosydd 3.1B: Newid yn Amllder yr holl rywogaethau (%)

Mae gan Fil yr Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) faes blaenoriaeth sy'n canolbwyntio ar leihau'r risg o ddifodiant rhywogaethau brodorol. Nid yw'r rhywogaethau ffocws wedi'u cytuno eto. Ar gyfer yr SLM, cynigir canolbwyntio ar gynnal a gwella sbectrwm mor eang â phosibl o rywogaethau daearol a dŵr croyw sy'n bwysig ar gyfer darparu llawer o wasanaethau ecosystem pwysig. Bydd y ddau ddangosydd hyn gyda'i gilydd yn darparu darlun cyffredinol cyfun o statws a newid ein bioamrywiaeth.

Dylai datblygiadau yn y dyfodol gynnwys effaith amaethyddiaeth ar rywogaethau morol oherwydd effeithiau negyddol hysbys maetholion a gwaddodion sy'n deillio o amaethyddiaeth. Er enghraifft, llygredd nitrogen oedd un o brif achosion methiant ACAu morol yn ddiweddar (Hatten-Ellis et al, 2025). Fel gyda phob effaith ar fioamrywiaeth, gall priodoli'r rhain i amaethyddiaeth fod yn broblemus o'i gymharu â ffynonellau llygredd eraill (neu yn wir unrhyw weithgaredd penodol). Gweler hefyd ddangosydd 3.3B lle mae her debyg. Mae dangosydd 3.2A efallai yn un eithriad gan mai amaethyddiaeth yw prif ffynhonnell amonia a'r dangosydd sy'n gysylltiedig yn uniongyrchol â'r ffynhonnell benodol hon. Mater i LLC yw penderfynu a yw dangosydd rhywogaethau daearol a dŵr croyw ar ei ben ei hun yn dderbyniol heb gynnwys bioamrywiaeth forol. Nid ydym yn ymwybodol o unrhyw ffynhonnell ddata integredig ar hyn o bryd.

Cyflwynir data rhywogaethau mewn sawl ffordd wahanol (e.e. amllder, cyfoeth, meddiannaeth ac ati). Maent i gyd yn werthfawr ac yn darparu gwybodaeth wahanol. Credir bellach mai amllder rhywogaethau sydd fwyaf sensitif i newid ac felly mae'n ddelfrydol fel dangosydd cenedlaethol wrth ddangos effaith camau gweithredu a gefnogir gan bolisi fel yr hyn a fwriadwyd gan y SLM. Felly, y dangosydd arfaethedig yw **Newid yn Amllder yr Holl Rywogaethau (3.1B)** gyda'r newid yn cael ei adrodd fel canran y newid o'r cyfnod adrodd blaenorol o'r rhai sydd naill ai'n dirywio neu wedi gwella neu'n sefydlog. Mae data ar gyfer y dangosydd hwn yn cael ei gasglu gan nifer fawr o sefydliadau sy'n canolbwyntio ar wahanol gydrannau o'n bioamrywiaeth. Mae llawer o'r data hyn, ond nid y cyfan, yn aml yn cael eu casglu yn y Canolfannau Cofnodion Lleol yng Nghymru ac ar draws y DU, ac mae'r Ganolfan Cofnodion Biolegol yn cefnogi dros 100 o sefydliadau cofnodi sy'n dangos nifer fawr y sefydliadau hyn. Noder nad ydym yn cynnig ffocws ar rywogaethau blaenoriaeth ond yn hytrach dull pob rhywogaeth i gofnodi effeithiau amaethyddiaeth yng nghefn gwlad ehangach. Bwriedir i hyn ategu'r cynigion sydd wrthi'n cael eu datblygu ar gyfer gosod dangosyddion a thargedau Bil yr Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru).

Ar gyfer Cymru, adroddwyd y data perthnasol diweddaraf gan Adroddiad Cyflwr Natur (Smith et al, 2023) lle adroddwyd ar y newid yng nghyfartaledd amllder rhywogaethau 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw (yn ogystal â llawer o ddangosyddion is-lefel eraill) ar gyfer y 10 mlynedd blaenorol. Y dangosydd a ddyfynnir amlaf yw canran y rhywogaethau sy'n dangos dirywiad cymedrol neu gryf mewn amllder dros y 10 mlynedd diwethaf, h.y. 43% o rywogaethau, tra bod 32% o rywogaethau wedi gweld cynnydd cryf neu gymedrol a 25% o rywogaethau wedi gweld fawr ddim o newid. Er yr oedd creu'r dangosydd hwn yn gamp fawr, fe wnaethant gydnabod bod rhywogaethau wedi'u gadael allan. Fel enghraifft o'r nifer posibl o rywogaethau y gellid eu dal, yw bod Defra yn Lloegr wedi comisiynu darn mawr o waith i ddatblygu eu dangosydd Amllder Rhywogaethau. Mae hyn bellach yn cynnwys 1,176 o rywogaethau. Dros y

pump a'r deng mlynedd diwethaf fe wnaethant adrodd am ychydig iawn o newid cyffredinol, neu ddim newid o gwbl, sy'n awgrymu bod dirywiad rhywogaethau yn Lloegr wedi dod i ben. Pam mae'r gwahaniaeth mawr mewn dirywiad rhwng Cymru a Lloegr, mae angen archwilio'r rheswm dros hyn e.e. a yw hynny oherwydd y gwahanol nifer o rywogaethau neu duedd tuag at dacsonau penodol yma. Nodwch hefyd y pryder y gallai'r dangosyddion rhywogaethau hyn gael eu dylanwadu'n ormodol gan dacsonau niferus iawn fel gwyfynod o'i gymharu â mamaliaid brodorol mawr, er enghraifft, gan nad oes unrhyw bwysoli yn cael ei gymhwyso.

Argymhellir y dylid gwella dangosydd amllder rhywogaethau Cyflwr Natur 2024 yn y dyfodol ond gellid defnyddio hwn fel meincnod ar gyfer gosod targedau ar gyfer SLM nawr.

Tabl 6-6: Ffynhonnell ddata ar gyfer Dangosydd 3.1B – Newid yn amllder yr holl rywogaethau

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiad Cyflwr Natur Cymru TP26053-SoN-Wales-crynodeb-adroddiad-v10.pdf	Tueddiadau mewn amllder rhywogaethau ar gyfer 380 o rywogaethau (% newid)	Blynyddol	Na	Byddai cynyddu nifer y rhywogaethau a ddaliwyd gan y dangosydd hwn yn gwella'r dangosydd hwn. Dyma uchelgais consortiwm Cyflwr Natur. Nodir bob amser ym mhob un o'r adroddiadau hyn fod mynegeion cyfartalog fel y rhain yn cuddio llawer o batrymau pwysig ar gyfer rhywogaethau unigol.

6.2.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	8	8	4	6
Roedd y prif bryderon a godwyd gan rhanddeiliaid yn ymwneud â'r diffyg annibyniaeth canfyddedig yn Adroddiad Cyflwr Natur er gwaethaf ei gynhyrchu gan lawer o sefydliadau ymchwil annibynnol yn ogystal â sefydliadau 'ymgyrchu' canfyddedig (60+ o sefydliadau i gyd). Mae eraill yn tynnu sylw at y ffaith nad yw pob rhywogaeth yn ddymunol (e.e. colomennod coed) ac yn cwestiynu a ddylid canolbwyntio ar rywogaethau brodorol Cymru neu fwy o rywogaethau prin neu rywogaethau o werth cadwraeth. Roedd pryderon eraill yn gyffredin i greu llawer o ddangosyddion cenedlaethol gan nad yw cyfuno llawer o rywogaethau yn darparu gwybodaeth ddefnyddiol ar gyfer rheoli a deall gyrwyr newid tueddiadau rhywogaethau neu ble mae'r colledion (neu'n wir welliannau) yn cael eu gweld yn ofodol. Codwyd y diffyg data am rywogaethau pridd ac mae data ar gael gan NFS ERAMMP ond nid oes unrhyw fetrigau cytûn o fewn y gymuned eDNA pridd. Pe bai pob rhywogaeth o ficrobau ac anifeiliaid wedi'u cynnwys, byddai'n gorlethu'r dangosydd pe baent yn cael eu cynnwys yn eu cyfanrwydd. Awgrymwyd y dylid annog ffermwyr i gasglu data am rywogaethau.				

6.2.2.2 Data sylfaenol

Elfen allweddol o wydnwch ecosystemau yw amrywiaeth y rhywogaethau maen nhw'n eu cynnal. Adroddodd Adroddiad Cyflwr Natur 2024 ar y newid yn statws 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw. Anogir yn gryf y dylid gwella'r dangosydd hwn dros amser gyda data rhywogaethau ychwanegol, yn enwedig data o'r môr, gyda gwaith yn cael ei gomisiynu i geisio

cysylltu effeithiau â gweithgareddau amaethyddol yn benodol. Bwriedir i'r dangosydd hwn ategu'r rhai sy'n cael eu datblygu ar gyfer y Bil Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) newydd. Yma rydym yn canolbwyntio ar bob rhywogaeth (daearol a dŵr croyw yn unig ar hyn o bryd) oherwydd eu cyfraniad pwysig at lawer o wahanol wasanaethau ecosystem a phwysigrwydd cynnal amrywiaeth ledled cefn gwlad waeth beth fo'u gwerth cadwraeth. Mae llawer o rywogaethau cyffredin yn darparu swyddogaethau ecosystem gwerthfawr.

Tabl 6-7: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.1B – Newid yn amllder yr holl rywogaethau

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Adroddiad Cyflwr Natur Cymru TP26053-SoN-Wales-crynodeb-adroddiad-v10.pdf	2024 Tueddiadau mewn amllder rhywogaethau ar gyfer 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw (% newid) am y 10 mlynedd diwethaf (2014) 32% wedi gwella 25% dim neu ychydig iawn o newid 43% yn dirywio

6.2.2.3 Tueddiadau

Yn ôl y diffiniad, fel ar gyfer Dangosydd 3.1A, mae'r dangosydd hwn yn ddangosydd newid sy'n adlewyrchu tueddiadau cyfredol dros y 10 mlynedd diwethaf h.y. mae 43% o rywogaethau yn dirywio ar hyn o bryd.

6.2.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Gallai'r targed fod yn ostyngiad yn nifer y rhywogaethau sy'n dirywio (gan gydweddu â'r ffocws ar ddirywiad yn y dangosydd lechyd a Gwydnwch Ecosystemau).

Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal y gyfradd ddirywiad bresennol h.y. 43% gan dderbyn bod dal y llinell yn wyneb eithafion hinsawdd a llygredd parhaus yn her ynddo'i hun.
 - Goblygiad Polisi: Ni fydd yn helpu i gyflawni uchelgeisiau polisi ehangach Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a'r Amgylchedd (Cymru) gyfredol a'r Bil Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) newydd.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Lleihau'r % o rywogaethau sy'n dirywio e.e. i 38% dros 5 mlynedd
 - Goblygiad Polisi: Byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad i wella cyflwr ein cefn gwlad ehangach. Bydd cynlluniau Dewisol a Chydweithredol SFS yn bwysig yma ond byddai angen llawer o gamau gweithredu eraill i gefnogi a rhoi cyngor i reolwyr tir i gefnogi rhywogaethau. Yn hollbwysig, mae'n annhebygol y byddai canolbwyntio ar ardaloedd gwarchodedig yn unig yn cyflawni'r canlyniad hwn o rywogaethau mwy eang gan y gallai fod risg o ollyngiadau a chreu 'gwerddonau' heb ddirywiad ac 'ardaloedd o anialwch' o ddirywiad cyflymach.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Lleihau'r % o rywogaethau sy'n dirywio e.e. i 33% dros 5 mlynedd

- Goblygiad polisi: Byddai hyn yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol i wella cyflwr ein cefn gwlad ehangach. Bydd cynlluniau Dewisol a Chydweithredol SFS yn bwysig yma ond byddai angen llawer o gamau gweithredu eraill i gefnogi a rhoi cyngor i reolwyr tir i gefnogi rhywogaethau. Yn hollbwysig, mae'n annhebygol y byddai canolbwytio ar ardaloedd gwarchodedig yn unig yn cyflawni'r canlyniad hwn o rywogaethau mwy eang gan y gallai fod risg o ollyngiadau a chreu 'gwerddonau' heb ddirywiad ac 'ardaloedd o anialwch' o ddirywiad cyflymach.

Tabl 6-8: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.1B – Newid yn amllder yr holl rywogaethau

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Adroddiad Cyflwr Natur Cymru TP26053-SoN-Wales-crynodeb-adroddiad-v10.pdf
Amllder	Yn flynyddol
Dadgyfuno	Mae'r adroddiad yn gasgliad o ddata newid ar gyfer 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw
Nodiadau	Mae'r adroddiad yn nodi y gellid cynyddu nifer y rhywogaethau a gofnodwyd yn y dangosydd.
Targedau posibl	Isafswm: e.e. cynnal % o rywogaethau sy'n dirywio ar 43% Cymedrol: e.e. Lleihau % o rywogaethau sy'n dirywio i 38% o rywogaethau dros 5 mlynedd Uchelgeisiol: e.e. Lleihau % o rywogaethau sy'n dirywio i 33% o rywogaethau dros 5 mlynedd

6.3 Diben Cymorth 3.2: Gwella ansawdd aer

6.3.1 Dangosydd 3.2A: Ardal o dir lle mae lefelau amonia (a ddiffinnir fel 1ug/m3) yn fwy na goddefgarwch rhywogaethau sensitif

O ran cyflwr a gwydnwch ecosystemau, y brif broblem effaith sy'n ymwneud ag ansawdd aer yw allyriadau a dyddodiadau parhaus amonia gan ei fod yn cyfrannu at gyfoethogi nitrogen yng nghefn gwlad ehangach. Y rheswm am hyn yw bod y rhan fwyaf o'n rhywogaethau a'n hecosystemau wedi esblygu o dan amodau maetholion / nitrogen cyfyngedig. O dan amodau nitrogen uchel, mae ychydig o rywogaethau sy'n dwli ar nitrogen ac yn aml rhai sy'n dalach megis glaswelltau a mieri yn trechu mwsoglau a chennau byrrach a llawer o blanhigion blodeuol. Mae'r newid mewn llystyfiant yn achosi effeithiau canlyniadol ar fywyd gwyllt yn fwy cyffredinol.

Mae llygredd aer, fel amonia, yn arbennig o anodd ei reoli gan ei fod yn cael ei allyrru o bob cae a fferm ac yn cael ei gludo ar draws y dirwedd mewn glawiad, ac wrth i nwyon a gronynnau anwybyddu ein ffensys, waliau a ffyrdd eraill rydym yn ceisio cyfyngu ar y pwysau ar ein safleoedd dynodedig a gwarchodedig a thir lled-naturiol yn ehangach. Mae amonia hefyd yn wenwynig yn uniongyrchol, yn enwedig i fwsoglau a chennau. Er bod llygryddion aer eraill fel llygryddion asidig, osôn a metelau trwm hefyd yn effeithio ar ecosystemau a bioamrywiaeth, mae'r dystiolaeth a maint yr effeithiau posibl yn llai cryf na'r hyn a wyddys am amonia (Adroddiad ERAMMP-77 – Row a Perring, 2023).

Y brif ffynhonnell allyriadau amonia yw amaethyddiaeth oherwydd ei fod yn cael ei ryddhau o wastraff anifeiliaid a'i brif effaith yw mewn cynefinoedd lled-naturiol sy'n bresennol yn ein hamgylchedd gwledig. Amcangyfrifir bod amaethyddiaeth yn cyfrannu at 85% o allyriadau amonia Cymru. Felly mae'n berthnasol iawn ar gyfer SLM. Dylid nodi bod amonia hefyd yn cyfrannu at ffurfio gronynnau (PM_{2.5}s) sydd ag effeithiau andwyol pwysig ar iechyd pobl. Felly mae cyd-fuddion pwysig os gellir lleihau allyriadau amonia.

Er mwyn cytuno ar y dangosydd penodol ar gyfer amonia, trafododd is-grŵp Panel Cynghori Aer Glân (CAAP) LIC ar osod Targed Ansawdd Aer ar gyfer Ecosystemau Cymru y mater ac adroddodd ar eu casgliadau yma: [Adroddiad ERAMMP-77 Targed Ansawdd Aer ar gyfer Ecosystemau Cymru v1.0.2.pdf](#) (Rowe a Perring, 2023). Ar ôl llawer o drafod, daeth y Panel i argymhelliad penodol ar gyfer y dangosydd a'r targed: yr **Arwynebedd tir lle mae'r Crynodiad Amonia (a ddiffinnir fel 1 ug/m³) yn mynd heibio i Oddefgarwch Rhywogaethau Sensitif (3.2A)**. Mae hyn yn wahanol i (ond yn gysylltiedig â) y dangosydd a ddefnyddir yn aml o dir lle mae'r Nitrogen fel Llwyth Critigol Maetholion wedi'i ragori sy'n cyfuno effaith amonia ac ocsidau nitrogen (a gynhyrchir o brosesau hylosgi). Am y dadleuon ynghylch pam mai mynd y tu hwnt i lefelau critigol amonia yw'r dangosydd a ffeirir, gweler Adroddiad ERAMMP-77 (Rowe a Perring, 2023). Cynigir y dangosydd hwn gan ei fod wedi'i gysylltu'n gliriach ag ymrwymiad gweinidogol LIC i gyflawni 30 erbyn 30 o'i gymharu â'r dangosydd a'r targed cyfredol i leihau allyriadau amonia Cymru 16% erbyn 2030 o'i gymharu â lefel 2005 h.y. mae ein dangosydd arfaethedig yn dal y difrod gwirioneddol sy'n digwydd i rywogaethau sensitif.

Dylid nodi bod y dangosydd hwn hefyd yn berthnasol i'r Bil Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru) newydd gan y gallai safleoedd fethu â chyflawni Statws Cadwraeth Ffatriol oherwydd eu bod yn mynd y tu hwnt i drothwyon llygredd aer a dŵr, felly mae canolbwytio ar leihau effeithiau llygredd aer yn hanfodol i gyrraedd y targed "30 x 30" (30% o dir a môr y Ddaear yn cael ei warchod erbyn 2030) o dan Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang Ôl-2020 y Cenhedloedd Unedig. Fodd bynnag, rydym yn deall, er bod 'lleihau llygredd' yn un o feysydd blaenoriaeth y Bil, nad yw amonia yn cael ei ystyried ar hyn o bryd fel targed posibl er mwyn osgoi gorgyffwrdd â [Deddf yr Amgylchedd \(Ansawdd Aer a Seinweddau\) \(Cymru\) 2024](#). O dan [Ddeddf yr Amgylchedd \(Ansawdd Aer a Seinweddau\) \(Cymru\) 2024](#), mae'n ofynnol i Lywodraeth Cymru osod o leiaf ddau darged Ansawdd Aer – mae'r cyntaf a ddewisir yn ymwneud â gronynnau h.y. PM_{2.5} sy'n effeithio'n bennaf ar iechyd pobl, a'r llall (lleill) i fod o restr fer sy'n cynnwys amonia. Oherwydd ei bwysigrwydd i rywogaethau ac ecosystemau, rydym yn cynnwys dangosydd ar gyfer amonia yma.

Un mater o bwys a allai ddylanwadu ar y defnydd o'r dangosydd hwn yw a oes gan Gymru unrhyw reolaeth dros allyriadau amonia gan, pe na bai, rydym yn gosod dangosydd a tharged nad oes gan gamau gweithredu SLM unrhyw effaith arnynt. I ateb y cwestiwn hwn, comisiynodd ERAMMP dîm UKCEH sy'n modelu allyriadau a dyddodiadau llygryddion aer ledled y DU. Y casgliadau o'r adroddiad hwn yw: amcangyfrifir mai Cymru yw'r ffynhonnell fwyaf o ddyddodiad amonia sydd yng Nghymru, gan gyfrannu 54.7% o gyfanswm dyddodiad nitrogen gostyngedig (sy'n deillio o allyriadau amonia) ac felly gall camau gweithredu gan SLM yng Nghymru gael effaith bwysig ar y dangosydd hwn (Tabl 6-9 ac Adroddiad ERAMMP-97; Brown et al., 2025; gweler Atodiad 2). Nodwch hefyd fod Cymru yn allforio 35% o'r swm a ddyddodwyd yng Nghymru i fannau eraill felly rydym yn cyfrannu at broblemau y tu hwnt i'n ffiniau.

Tabl 6-9: Mewnforio ac allforio ffynonellau amonia i mewn ac allan o Gymru (data 2018).
Gweler Adroddiad ERAMMP-97 neu ddulliau a chyfanswm gwerthoedd nitrogen.

Gwlad / Ardal tarddiad	Dyddodiad nitrogen gostyngedig (NHx) (%)		Allforio nitrogen gostyngedig (NHx) i rywle arall	
	kt N bl ⁻¹	% o'r cyfanswm	kt N bl ⁻¹	% o'r cyfanswm
Cymru	9.8	54.7	3.4	Ddim yn berthnasol*
Lloegr	4.5	25.1	0.1	Ddim yn berthnasol*
Gogledd Iwerddon	0.3	1.7	0.4	Ddim yn berthnasol*
Yr Alban	0.2	1.1	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*
Gweriniaeth Iwerddon	1.6	8.9	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*
Ewrop Gyfandirol	1.5	8.4	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*
Llongau Rhyngwladol ac Alltraeth	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*
Cyfanswm	17.9	100	Ddim yn berthnasol*	Ddim yn berthnasol*

* Angen modelu ychwanegol

Tabl 6-10: Data ffynhonnell ar gyfer Dangosydd 3.2A - Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m³) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Ardal lle mae crynodiad cymedrig blynyddol o 1ug/m ³ o amonia yn cael ei ragori er mwyn amddiffyn rhywogaethau sensitif	Data ar gyfer Cymru gyfan	Blynyddol	Rhaid i'r modelu sy'n ofynnol ar gyfer hyn (wedi'i galibro i fesuriadau) fod ar lefel y DU oherwydd cludo llygryddion i mewn ac allan o Gymru. Yna caiff hyn ei ddadgyfuno ar gyfer Cymru (gweler Adroddiad ERAMMP-77 ac Adroddiad-97)	Argymhelliad Adroddiad ERAMMP-77 oedd adrodd ar newid cymharol o'r llinell sylfaen a pheidio â chanolbwytio ar safleoedd gwarchodedig yn unig.

6.3.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	9	6	4	7

Roedd sylwadau gan randdeiliaid yn cynnwys cwestiynau ynghylch a oedd data monitro ar gyfer amonia yn ddigonol yng Nghymru. Pryder hefyd nad oes gan ffermwyr unigol unrhyw reolaeth dros effeithiau ar dir gan y gallai amonia gael ei allyrru mewn mannau eraill – ond mae hyn yn gamddealltwriaeth o bwrpas dangosydd cenedlaethol nad yw'n adrodd ar lefel fferm unigol. Bydd pob fferm sydd â da byw ac sy'n defnyddio gwrteithiau a thail yn cyfrannu at y darlun cenedlaethol cyffredinol. Roedd cwestiynau hefyd yn ymwneud â ffynonellau amonia yng Nghymru (h.y. cludiant o Loegr) sydd wedi'i gynnwys yn Adroddiad ERAMMP-97 ac a amlinellwyd yn yr adroddiad. Mae rhai hefyd yn awgrymu defnydd symlach o ddata'r rhestr eiddo amonia, fodd bynnag, mae defnyddio trothwyon wrth osod polisïau wedi'i hen sefydlu gan gydnabod na allwn gael gwared ar bob llygredd a bod trothwy effaith yn darparu ffocws ar effaith. Nododd eraill bwysigrwydd ystyried 3.2 A a B gyda'i gilydd er bod nifer yr anifeiliaid a'u rheolaeth yn dylanwadu fwyaf ar y dangosydd amonia 3.2A.

6.3.1.2 Data sylfaenol

Cynigir y bydd y dangosydd gweithredu SLM i wella ansawdd aer sydd fwyaf perthnasol i amaethyddiaeth a'r effaith ar rywogaethau ac ecosystemau a chyflawni 30 erbyn 30 yn canolbwyntio ar amonia. Amaethyddiaeth yw prif ffynhonnell amonia yn yr atmosffer ac mae'r effeithiau ar ecosystemau a rhywogaethau hefyd yn fwyaf cyffredin yng nghefn gwlad ehangach. Mae astudiaeth newydd a gomisiynwyd gan ERAMMP ar gyfer yr adroddiad hwn wedi nodi mai Cymru ei hun yw prif ffynhonnell yr amonia a ddyddodwyd yng Nghymru (54.7%) ac felly bydd gan gamau a gymerwn yng Nghymru effaith sylweddol.

Tabl 6-11: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.2A – Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m³) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Adroddiad Tueddiadau 2022: Tueddiadau mewn llwyth critigol ac achosion mynd heibio i lefelau critigol yn y DU Adroddiad: Adroddiad Tueddiadau 2022: Tueddiadau mewn llwyth critigol ac achosion mynd heibio i lefelau critigol yn y DU - DEFRA UK Air - GOV.UK	2017-19 Ardal o dir lle mae crynodiad amonia (a ddiffinnir fel 1ug/m ³) yn fwy na goddefgarwch rhywogaethau sensitif. 68.8%
Adroddiad ERAMMP-97 (Brown et al., 2025)	2021 Cyfraniad Cymru at gyfanswm dyddodiad nitrogen gostyngedig (sy'n deillio o allyriadau amonia) i Gymru 54.7%

6.3.1.3 Tueddiadau

Dangosodd tueddiadau dros amser gynnydd yn yr ardal lle'r oedd y lefel uwchlaw'r terfyn o 56% yn 2009-11 i 68.8% yn 2017-19, cynnydd o 12%. Mae'n debyg bod hyn wedi'i yrru'n rhannol gan gynnydd o 1.3M yn nifer y defaid a chynnydd o 0.6M yn nifer y dofednod. Roedd gostyngiadau cymharol fach yn niferoedd gwartheg (4k) a moch (4k). Fodd bynnag, nid oes perthynas syml rhwng niferoedd anifeiliaid yng Nghymru a lefelau mynd heibio – mae rhai

ffynonellau y tu allan i Gymru ac mae'n rhaid cynnwys modelu prosesau cymhleth o bob ffynhonnell o anifeiliaid a gwastraff a llwybrau trafnidiaeth i gynhyrchu'r dangosydd effaith.

6.3.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Nid yw cynnig ar gyfer targedau wedi'i gynnwys isod er mwyn osgoi rhagfarnu ymgynghoriad posibl yn y dyfodol ar opsiynau targedau hirdymor.

Tabl 6-12: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.2A – Ardal o dir lle mae lefelau amonia (1ug/m3) yn mynd heibio i oddefgarwch rhywogaethau sensitif

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Adroddiad Tueddiadau 2022: Tueddiadau mewn llwyth critigol ac achosion mynd heibio i lefelau critigol yn y DU Adroddiad: Adroddiad Tueddiadau 2022: Tueddiadau mewn llwyth critigol ac achosion mynd heibio i lefelau critigol yn y DU - DEFRA UK Air - GOV.UK
Amllder	Blynyddol ond mae'n ymddangos bod oedi o 3-4 blynedd wrth adrodd
Dadgyfuno	Adroddir data Cymru ar wahân
Nodiadau	Mae angen creu'r data diweddaraf ar gyfer 2024 a allai effeithio ar dargedau.
Targedau posibl	Dim wedi'i gynnig

6.3.2 Dangosydd 3.2B: Ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer

Ail ddangosydd sy'n canolbwyntio ar lygredd aer yw faint o goetir sydd ar draws y dirwedd sy'n cyfrannu at gael gwared â llygredd aer o'r atmosffer. Bydd pob math o lystyfiant, gan gynnwys cnydau, yn gweithredu fel arwyneb dyddodiad ar gyfer llygredd aer o'r awyr, ond mae gan goed arwynebedd dail uchel fesul uned arwynebedd tir (Mynegai Arwynebedd Dail), ac felly maent yn cael gwared ar fwy o lygredd aer (Jones et al. 2019). Mae tynnu gronynnau PM2.5 gan goed yn cyfrif am ~75% o'r budd iechyd sy'n deillio o gael gwared ar yr holl lygredd aer gan lystyfiant yn y DU (Jones et al. 2017). Yng Nghymru, amcangyfrifir bod ein coetiroedd presennol yn gyfrifol am leihau llygredd aer gwerth tua £75 miliwn y flwyddyn ([Cyfrifon Coetiroedd ONS ONS – Cyfrifon Coetir](#)).

Mae'r cyfraniad hwn gan goed at wella ansawdd aer wedi'i gynnwys yn Adroddiad ERAMMP-105 a oedd yn adrodd ar 'Fuddion Cymdeithasol Cyfalaf Naturiol ar gyfer 2025' ac yn sail i'r cyfraddau talu a gynigir yn yr SFS (Emmett et al., 2025).

Un o gyd-fuddiannau coetiroedd yw **Dal a Storio Carbon (Dangosydd 2.3)** yn ogystal â chyfrannu at **y Dangosydd Ecosystem Integredig (Dangosydd 3.A)** ac **Amllder Pob Rhywogaeth (Dangosydd 3.1B)**.

Tabl 6-13: Ffynhonnell ddata ar gyfer dangosydd 3.2B – ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Coetir a gorchudd nodwedd coediog e.e. Map Gorchudd Tir UKCEH neu Cymru Fyw neu RPW LIC	Hectarau	Blynyddol	Dim	Mae amcangyfrifon cyfredol yr holl ffynonellau data yn wahanol oherwydd diffiniadau gwahanol o 'goetir' a 'nodweddion coediog' a gwahanol benderfyniadau gofodol. Mae angen dewis un ffynhonnell ac yna ei holrhain dros amser.

6.3.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 19	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	7	0	7

Roedd rhanddeiliaid eisiau diffinio coetir – er enghraifft i fod yn glir a yw'n cynnwys gwrychoedd, nodweddion coediog, coed unigol ac ati. Roedd rhai hefyd yn cwestiynu a fyddai lleoliad coetir yn bwysicach ac mae hyn yn wir ond mae pob coetir yn darparu rhywfaint o gael gwared ar lygredd aer wrth i aer symud ar draws y dirwedd i sawl cyfeiriad er bod y rhan fwyaf o symudiadau aer yn bennaf o'r de-orllewin. Gellid datblygu dangosydd mwy targedig o goetir sy'n darparu'r mwyaf o waredu ar gyfer y nifer fwyaf o bobl ac ecosystemau. Roedd rhai sylwadau'n ymwneud ag anfanteision a nodwyd o rai mathau o goetiroedd e.e. asideiddio gan rywogaethau coniferaidd os cânt eu plannu ar briddoedd sensitif. Gwnaeth rhai dynnu sylw at y ffaith mai amonia a gronynnau a llygryddion eraill fyddai'n cael eu gwaredu, a gydnabuwyd eisoes yn nheitl a thestun y dangosydd gan ddefnyddio'r ymadrodd dileu 'llygredd aer' fel ymadrodd cyffredinol.

6.3.2.2 Data sylfaenol

Bydd pob math o lystyfiant, gan gynnwys cnydau, yn gweithredu fel arwyneb dyddodiad ar gyfer llygredd aer o'r awyr, ond mae gan goed arwynebedd dail uchel fesul uned arwynebedd tir (Mynegai Arwynebedd Dail), ac felly maent yn cael gwared ar fwy o lygredd aer wrth i aer symud ar draws y dirwedd. Nid yw hyn yn berthnasol i lystyfiant o du'r gwynt o ganolfannau trefol yn unig oherwydd y symudiadau mawr mewn aer ar draws y dirwedd. Mae tynnu gronynnau PM2.5 gan goed yn cyfrif am ~75% o'r budd iechyd sy'n deillio o gael gwared ar yr holl lygredd aer gan lystyfiant yn y DU. Yng Nghymru, amcangyfrifir bod ein coetiroedd presennol yn gyfrifol am leihau llygredd aer gwerth tua £75 miliwn y flwyddyn.

Tabl 6-14: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 3.2B – ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Map gorchudd tir UKCEH fel yr adroddwyd ym Mhennod 2 o: Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	2021 Ardal o Goetir (Llydanddail + Conwydd) 23,600 hecтар

6.3.2.3 Tueddiadau

Mae tueddiadau dros amser yn dangos cynnydd o 7% rhwng 2010 a 2021 sy'n cyfateb i 2,145ha / blwyddyn. Mae hyn yn fwy nac uchelgais LIC presennol o 2,000 ha. / blwyddyn o blannu newydd (yr amcangyfrif yw 2,145ha). Fodd bynnag, nodwch fod yr ystadegyn hwn yn dal ac yn adrodd ar bob picsele arsylwi'r ddaear 10m lle mae nodwedd goediog yn dominyddu h.y. nid dim ond y parseli 0.5 hecтар o goetir sy'n sail i'r uchelgais hon gan Lywodraeth Cymru. Mae'r cynnydd mewn gorchudd oherwydd cynnydd mewn Coetiroedd Llydanddail (+16%) a cholled gyffredinol o goetir conwydd (-4%). Bydd y duedd hon yn cynyddu nodweddion coediog bach os ydynt yn 10m o faint h.y. nid gwrychoedd.

Dewisiadau ar gyfer targedau

Targedau posibl: Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*

- Cynnal y gyfradd bresennol o blannu coetiroedd ar 2,145ha y flwyddyn
- Goblygiad Polisi: Ymddengys bod cynnydd mewn gorchudd coetir yn digwydd yn ogystal â'r hyn a gefnogir gan arian cyhoeddus h.y. Glastir. Dim ond 1% o'r 7% o goetir newydd y gellid priodoli i Glastir. Wrth symud ymlaen, byddai mynediad at gyngor ac arfer gorau ar gyfer rheoli coetiroedd yn sicrhau bod y coetiroedd hyn yn iach ac yn cyfrannu at nifer o Amcanion SLM.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Cynyddu cyfradd plannu coetiroedd newydd i 2,300ha y flwyddyn
 - Goblygiad Polisi: Yn dilyn profiadau SFS, mae hyn yn debygol o fod yn heriol iawn trwy gefnogaeth gyhoeddus, fodd bynnag, gall cyllid preifat arwain at fwy o blannu. Yr her yn hyn o beth yw a yw'n dod ar gost cynhyrchu bwyd a thargedau ecosystem a rhywogaethau.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Cynyddu cyfradd plannu coetiroedd newydd i 2,450 ha y flwyddyn
 - Goblygiad polisi: O ran y nod cymedrol, yn dilyn profiadau SFS mae hyn yn debygol o fod yn heriol iawn trwy gefnogaeth gyhoeddus, fodd bynnag gall cyllid preifat arwain at fwy o blannu. Yr her yn hyn o beth yw a yw'n dod ar gost cynhyrchu bwyd a thargedau ecosystem a rhywogaethau.

Tabl 6-15: Tablau crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.2B – ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Map gorchudd tir UKCEH fel yr adroddwyd ym Mhennod 2 o: Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP
Amllder	Blynyddol
Dadgyfuno	Cyfuniad o faint Coetiroedd Llydanddail a Chonifferaidd
Nodiadau	Mae'n debygol y bydd Llywodraeth Cymru yn defnyddio eu cynnyrch eu hunain ar gyfer amcangyfrif o orchudd coetir yn y dyfodol ond map gorchudd tir UKCEH yw'r unig ffynhonnell ddata gyfredol gyda thueddiadau'n mynd yn ôl 10 mlynedd.
Targedau posibl	Isafswm: Cynnal cyfraddau plannu newydd presennol o 2,145ha / blwyddyn Cymedrol: Cynyddu cyfraddau plannu newydd i 2,300ha / blwyddyn Uchelgeisiol: Cynyddu cyfraddau plannu newydd ymhellach i 2,450ha / blwyddyn

6.4 Diben Cymorth 3.3: Gwella ansawdd dŵr

Ers cyflwyno'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (WFD) bu diddordeb ac ymgyrch bolisi o'r newydd i wella ansawdd dŵr ledled Cymru ac Ewrop gyfan. Mae nifer o fanteision i hyn. Mae ansawdd dŵr da yn hanfodol ar gyfer iechyd pobl ac mae cynnal iechyd ecosystem dŵr croyw mewn dyfroedd wyneb, dŵr daear a dyfroedd arfordirol yn gwneud synnwyr am ystod eang o resymau amgylcheddol, economaidd a chymdeithasol. Gwella ansawdd dŵr cyn iddo fynd i mewn i gyrff dŵr, trwy weithredoedd hidlo pridd a daeareg, yw'r ffordd fwyaf effeithiol o

ddatrys hyn ochr yn ochr â lleihau achosion ansawdd dŵr gwael. Mae gan ddŵr yfed ei safonau uchel ei hun a osodwyd gan OFWAT a rheoliadau cysylltiedig, sy'n gyfrifoldeb y Llywodraeth a'r cwmnïau dŵr. Cyfrifoldeb Cyfoeth Naturiol Cymru yw ansawdd dŵr cyffredinol. Drwy gadw a chefnogi ansawdd dŵr da, darperir buddion i iechyd y cyhoedd, trwy ddefnyddiau hamdden ac amwynderau ar gyrsiau dŵr yn ogystal â diogelu adnoddau dŵr ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.

6.4.1 Dangosydd 3.3A: Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu

Cafodd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (WFD), cyfarwydddeb yr Undeb Ewropeaidd a oedd â'r nod o ddiogelu a gwella ansawdd adnoddau dŵr ledled Ewrop, ei rhoi ar waith yng Nghymru drwy Reoliadau Amgylchedd Dŵr (Y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr) (Lloegr a Chymru) 2017. Nododd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr yr amcanion ar gyfer rheoli cyrff dŵr, gan gynnwys afonydd, llynnoedd, dyfroedd trosiannol, a dyfroedd arfordirol, er mwyn sicrhau eu bod yn cyflawni "Statws Cyffredinol Da". Arweiniodd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr at ddatblygu Cynlluniau Rheoli Basn Afon (RBMP) a phartneriaethau is-ddalgylchoedd. Er mwyn pennu a oedd afonydd yn anelu at 'statws cyffredinol da' casglwyd ystod eang o ddata. O ganlyniad, credir yn gyffredinol fod ansawdd dŵr yng Nghymru wedi dangos gwelliannau sylweddol, yn enwedig mewn dyfroedd ymdrochi, ond mae heriau'n parhau mewn rhai ardaloedd, yn enwedig o ran lefelau maetholion a chyrff dŵr penodol.

Ar hyn o bryd nid yw'r dangosydd hwn yn barod i'w gyflwyno ledled Cymru gyfan gan nad yw'n bosibl pennu ffynhonnell na math y gweithgaredd sy'n effeithio ar ansawdd dŵr. Fodd bynnag, nododd astudiaeth yn 2017 gan is-grŵp Fforwm Rheoli Tir Cymru ar lygredd amaethyddol set o ddalgylchoedd a oedd yn cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth. Yr awgrym yw bod y dalgylchoedd hyn yn sail i'r dangosydd hwn sy'n golygu y dylai fod yn bosibl dangos sut mae newidiadau mewn arferion rheoli tir fel y'u blaenoriaethwyd gan SLM yn gallu gwella ansawdd dŵr.

Tabl 6-16: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3A - Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Cyfoeth Naturiol Cymru Ansawdd dŵr yng Nghymru	Yn parhau â'r data a ddatblygwyd ar gyfer y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr	Wedi'i ddiweddarau'n rheolaidd	Yn ôl corff afon, dalgylch a basn afon	Set ddata gynhwysfawr, sefydledig sy'n gwella'n barhaus ond nad yw ar hyn o bryd yn adrodd ar ddalgylchoedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth
Is-grŵp Fforwm Rheoli Tir Cymru ar lygredd amaethyddol	Yn nodi'r dalgylchoedd hynny sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth ac yn asesu eu statws ecolegol.	Adroddiad untro yn 2017	Lefel is-ddalgylch ledled Cymru	Yn defnyddio data WFD gydag aelodaeth eang ar yr is-grŵp.

6.4.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	8	8	5	5

Roedd un o'r rhanddeiliaid a bleidleisiodd yn wyrdd yn ystyried bod y dangosydd hwn yn hanfodol, fodd bynnag, nododd eraill yr heriau sydd ynghlwm ag ef. Yr angen i gael cydberthynas gadarn â ffynhonnell llygredd oedd yr un a ddyfynnwyd amlaf ond hefyd cyflwr cynefinoedd afonydd.

Cytunodd y rhai a bleidleisiodd yn goch fod angen dangosydd ar ansawdd dŵr, ond bod hwn yn cael ei briodoli'n annheg i amaethyddiaeth pan fo'r mater yn gymhleth a gall ystod eang o ffactorau ddylanwadu ar ansawdd dŵr. Nodwyd osgoi dibynnu ar ddata modelu gan fod hyn yn hanesyddol yn nodi amaethyddiaeth fel y prif achos.

Byddai'r rhai a bleidleisiodd yn ambr yn derbyn y dangosydd pe bai'n gallu sicrhau bod y data'n adlewyrchu ffynhonnell y llygredd yn gywir. Mae angen diffinio termau fel tir sy'n cael ei ddominyddu'n fanwl.

Mae'n amlwg bod angen gwneud rhagor o waith ar y dangosydd hwn i sicrhau y gellir egluro'r data a'r dull sylfaenol yn glir i rhanddeiliaid fel bod tryloywder ac ymddiriedaeth yn y dull cyn ei weithredu.

6.4.1.2 Data sylfaenol

Cafodd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (WFD), cyfarwydddeb yr Undeb Ewropeaidd sydd â'r nod o ddiogelu a gwella ansawdd adnoddau dŵr ledled Ewrop, ei rhoi ar waith yng Nghymru drwy Reoliadau Amgylchedd Dŵr (Y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr) (Lloegr a Chymru) 2017. Nododd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr yr amcanion ar gyfer rheoli cyrff dŵr, gan gynnwys afonydd, llynnoedd, dyfroedd trosiannol, a dyfroedd arfordirol, er mwyn sicrhau eu bod yn cyflawni "Statws Cyffredinol Da". Arweiniodd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr at ddatblygu Cynlluniau Rheoli Basn Afon (RBMP) a phartneriaethau is-ddalgylchoedd. Er mwyn pennu a oedd afonydd yn anelu at 'statws cyffredinol da' casglwyd ystod eang o ddata.

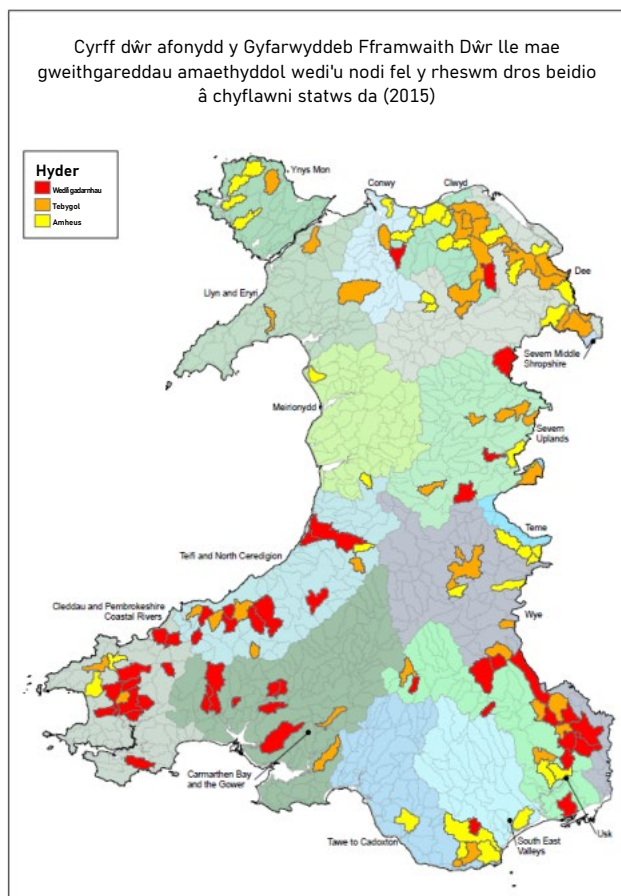
Yn 2017, canolbwyntiodd dadansoddiad is-grŵp Fforwm Rheoli Tir Cymru ar nodi'r dalgylchoedd hynny lle dangoswyd mai gweithgareddau amaethyddol yw prif achos dalgylchoedd nad ydynt yn cyflawni statws da. Nododd y dadansoddiad 47 o ddalgylchoedd lle'r oedd hyn yn wir. Rydym yn awgrymu y dylai hyn ffurfio'r data sylfaenol ar gyfer y dangosydd gyda'r nod o ail-ddadansoddi'r dalgylchoedd hyn i gadarnhau eu statws presennol. O bosibl byddent yn ffocws ar gyfer gweithgarwch sy'n gysylltiedig â SLM er mwyn dangos yr effaith y gall newid gweithgareddau amaethyddol ei chael ar ansawdd dŵr.

Tabl 6-17: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3A – Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Cyfoeth Naturiol Cymru	Mae dosbarthiad dros dro 2024 yn dangos bod 44% o gyrff dŵr mewn statws cyffredinol da neu well. Mae hyn yr un fath â'r dosbarthiad blaenorol yn 2021 ond yn welliant o 5% o 2015 a 3% ers 2019. Mae pob un o'r 9 afon yng Nghymru sydd wedi'u dynodi'n Ardaloedd Cadwraeth Arbennig mewn cyflwr anffafriol.
Fforwm Rheoli Tir Cymru	Yn seiliedig ar ddata 2015, nododd y dadansoddiad yn 2017 47 o ddalgylchoedd lle cadarnhawyd mai gweithgareddau amaethyddol oedd y prif resymau pam nad oedd y dalgylch yn cyflawni statws 'da'.

6.4.1.3 Tueddiadau

Credir yn gyffredinol fod ansawdd dŵr yng Nghymru wedi dangos gwelliannau sylweddol, yn enwedig mewn dyfroedd ymdrochi, ond mae heriau'n parhau mewn rhai ardaloedd, yn enwedig o ran lefelau maetholion a chyrff dŵr penodol. **Rydym yn awgrymu mai sail y dangosydd yw'r 47 o ddalgylchoedd y cadarnhawyd nad ydynt yn bodloni statws da'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr o ganlyniad i weithgareddau amaethyddol.**

Ffigur 6-2: Cyrff dŵr afonydd y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr lle mae gweithgareddau amaethyddol wedi'u nodi fel y rhesymau dros beidio â chyflawni statws da (2015) (Ffynhonnell: Fforwm Rheoli Tir Cymru 2015)

Adrodd a monitro: Er bod y dangosydd hwn yn defnyddio data sefydledig a dibynadwy o ganlyniad i'r gwaith o dan y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr, mae'r data a awgrymir yn deillio o is-grŵp a ffurfiwyd yn 2016/17 a defnyddio'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr o 2015. Bydd angen gwaith pellach i benderfynu ar y sefyllfa bresennol yn y dalgylchoedd hyn. Mae hyn o leiaf yn cwrdd â meddyliau'r rhai yng nghyfarfodydd y TEG a gweithdy'r rhanddeiliaid a gytunodd y byddai canolbwyntio ar is-ddalgylchoedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth yn fan cychwyn derbyniol.

6.4.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Oherwydd natur ragarweiniol y dangosydd a'r angen i gadarnhau'r data sylfaenol sy'n gysylltiedig â dechrau gweithgaredd sy'n gysylltiedig â SLM, ystyrir ei bod yn rhy gynnar i osod targedau.

Tabl 6-18: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.3A – Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	CNC
Amllder	Yn rheolaidd
Dadgyfuno	Corff dŵr, dalgylch a basn afon
Nodiadau	Dal ddim yn bosibl gwahanu amaethyddiaeth oddi wrth ffactorau eraill sy'n effeithio ar statws cyffredinol.

6.4.2 Dangosydd 3.3B: Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol

Mae cyrsiau dŵr a dyfroedd arfordirol yn gynefinoedd pwysig, yn ardaloedd hamdden ac yn darparu adnoddau ar gyfer cynhyrchu bwyd. Yn ogystal â bod yn ddangosydd cyffredinol sy'n ymwneud ag ansawdd dŵr, ac yn benodol yr angen am gyflwr ecolegol da, mae'n synhwyrol meddwl am y cynnydd yn yr ystod o bathogenau sy'n bresennol mewn ardaloedd dŵr croyw ac arfordirol. Mae hyn oherwydd amrywiaeth o ffynonellau, gan gynnwys amaethyddiaeth. Er mwyn monitro hyn yn effeithiol, mae angen llwyfannau monitro gwell i leihau goblygiadau economaidd ac iechyd y cyhoedd llwythi pathogenau uchel.

Ar hyn o bryd nid yw'r dangosydd hwn yn barod i'w gyflwyno gan nad yw'n bosibl pennu ffynhonnell pathogenau, fodd bynnag rydym yn deall y gallai ymchwil sy'n bodoli eisoes ym Mhrifysgol Caerdydd wneud hyn yn bosibl yn y dyfodol. Er mwyn i'r dangosydd hwn fod yn berthnasol i wydnwch ecosystemau mae angen gallu adnabod ffynhonnell ac ystod y pathogenau. Bydd hyn wedyn yn galluogi camau gweithredu o dan fframwaith yr SLM i gael eu targedu at y meysydd cywir o weithgarwch amaethyddol.

Tabl 6-19: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3B – Nifer y Pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Cyfoeth Naturiol Cymru	Yn parhau â'r data a ddatblygwyd ar gyfer y Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr	Wedi'i ddiweddarau'n rheolaidd	Yn ôl corff afon, dalgylch a basn afon	Set ddata gynhwysfawr, sefydledig sy'n gwella'n barhaus ond nad yw ar hyn o bryd yn adrodd ar ffynonellau y gellir eu priodoli i amaethyddiaeth.

6.4.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	8	8	3	7

Roedd y rhai a bleidleisiodd ar y dangosydd hwn yn cydnabod ansawdd dŵr fel mater pwysig ond nid oeddent yn bendant y byddai'r dangosydd hwn yn gallu gwahanu amaethyddiaeth oddi wrth ffynonellau llygredd eraill.

Cytunodd y rhanddeiliaid hynny a bleidleisiodd yn ambr â'r asesiad hwn bod angen nodi llygredd yn gywir a chwestiynon nhw a oedd y dull hwn yn bosibl. Teimlwyd bod ganddo botensial ond bod angen ei ddatblygu a'i brofi ymhellach. Teimlai un rhanddeiliad nad yw pathogenau ar eu pen eu hunain yn dal effaith lawn llygredd gan ei fod yn eithrio nitradau a phlalladdwyr.

Mae'n amlwg bod angen gwneud rhagor o waith ar y dangosydd hwn i sicrhau y gellir egluro'r data a'r dull sylfaenol yn glir i rhanddeiliaid.

6.4.2.2 Data sylfaenol

Mae dadansoddi pathogenau, sy'n cwmpasu bacteria, firysau a micro-organebau eraill a all achosi clefydau wedi gwella yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Y ffocws fu ar ddŵr ymdrochi, yn enwedig mewn 110 o safleoedd ymdrochi dynodedig ledled Cymru ac mae hyn wedi'i gynnwys yn adroddiadau Cyfoeth Naturiol Cymru, ochr yn ochr â data eraill ar ansawdd dŵr, yn bennaf mewn perthynas â dŵr yfed. Bydd mwy o samplu a chasglu data gwyddoniaeth dinasyddion gan sefydliadau, megis Afonydd Cymru, yn cynyddu'r set ddata ymhellach er bod hyn yn tueddu i fod ar fesurau mwy cyffredinol o ansawdd dŵr yn hytrach na phathogenau.

Y mater pwysicaf sy'n ymwneud â'r dangosydd hwn yw'r anallu i wahanu amaethyddiaeth oddi wrth ffynonellau eraill o lygredd dŵr, megis priffyrdd, gweithfeydd trin dŵr, diwydiant a datblygiad trefol. Fodd bynnag, rydym yn deall bod ymchwil ar y gweill ar hyn o bryd i wneud hyn. Os yw'n bosibl, yna bydd samplu wedi'i dargedu ar ddalgylchoedd lle mae amaethyddiaeth yn dominyddu yn y lle cyntaf yn cyflymu gallu'r mecanweithiau polisi o dan SLM i fynd i'r afael â'r problemau.

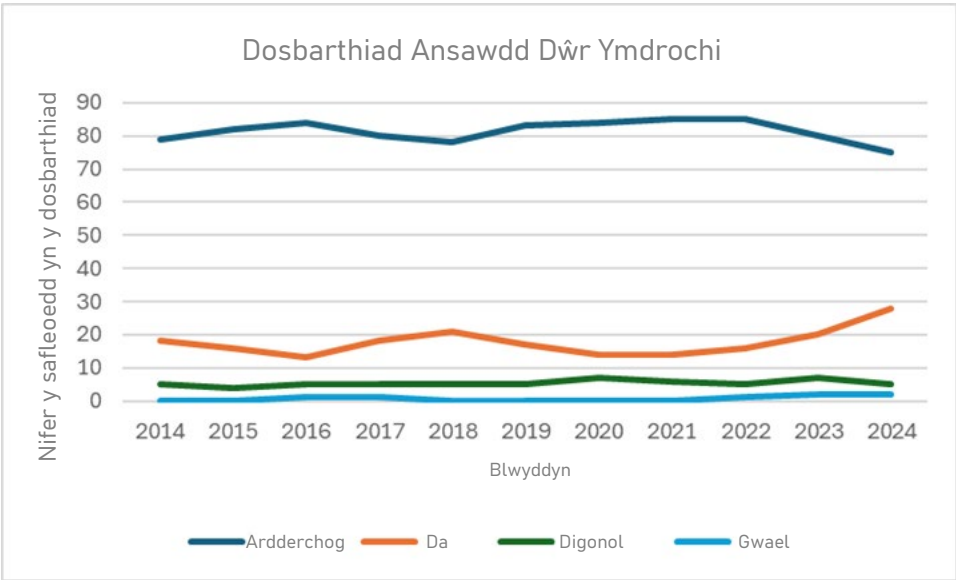
Tabl 6-20: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3B – Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Cyfoeth Naturiol Cymru	Mae lefelau pathogenau wedi bod yn codi yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Mae ffocws ar safleoedd ymdrochi, yn adroddiad 2024 roedd 108 allan o'r 110 o ddyfroedd ymdrochi dynodedig yn bodloni'r safonau ansawdd dŵr gofynnol, gyda 75 wedi'u graddio'n rhagorol, i lawr o 80 yn 2023.

6.4.2.3 Tueddiadau

Mae CNC yn cyhoeddi proffiliau ar amodau ffisegol a hydrolegol ardaloedd ymdrochi ac yn dadansoddi'r effeithiau posibl ar ansawdd eu dŵr. Mae'r tymor ymdrochi yn dechrau ym mis Mai ac yn para tan ddiwedd mis Medi, gyda samplau'n cael eu cymryd drwy gydol yr amser hwn. Caiff samplau eu dadansoddi am bresenoldeb E. coli ac enterococci coluddol a defnyddir y canlyniadau i ddadansoddi cydymffurfiaeth â safonau'r WFD. Dros gyfnod o 10 mlynedd, mae

wyth safle ychwanegol wedi'u dynodi'n ddyfroedd ymdrochi, fel bod Cyfoeth Naturiol Cymru bellach yn samplu ac yn dosbarthu 110 o safleoedd. Dangosir y duedd yn y data a adroddwyd o 2014-2024 yn Ffigur 6-3.

Ffigur 6-3: Tuedd 10 mlynedd o ddosbarthiadau ansawdd dŵr ymdrochi (Delweddiad yr awdur o ddata o adroddiadau ansawdd dŵr ymdrochi Cyfoeth Naturiol Cymru, 2014-2024).

Adrodd a monitro: Er bod y dangosydd hwn yn defnyddio data sefydledig, mae angen technegau newydd er mwyn cynnal profion dŵr a all wahanu tarddiad pathogenau naill ai yn ôl lleoliadau neu yn ôl gweithgaredd e.e. amaethyddiaeth.

6.4.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

O ystyried bod hwn yn ddangosydd sy'n cael ei ddatblygu, nid yw creu targedau manwl gywir yn gwneud llawer o synnwyr gan fod angen i'r dull gyd-fynd â'r mecanweithiau polisi cyffredinol o dan fframwaith SLM. Mae hefyd yn werth nodi bod hwn yn ddangosydd a fyddai'n annog gweithredu traws-bolisi sy'n cysylltu gwydnwch hinsawdd, bioamrywiaeth a rheoli tir.

Tabl 6-21: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer dangosydd 3.3B – Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	CNC
Amllder	Yn rheolaidd
Dadgyfuno	Corff dŵr, dalgylch a basn afon
Nodiadau	Nid yw'n bosibl gwahanu pathogenau a gynhyrchir gan amaethyddiaeth oddi wrth ffactorau eraill.

6.4.3 Dangosydd 3.3C: Canran y priddoedd mewn glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n uwch na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws

Mae'r dangosydd hwn yn defnyddio'r un ffynhonnell ddata ag ar gyfer y Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd cyffredinol (1.1B) ond dim ond is-set o'r data y mae'n ei ddefnyddio sy'n ymwneud â thir â'r a glaswelltir wedi'i wella a phwyntiau sbarduno uwch ar gyfer ffosfforws sy'n gysylltiedig â risg uwch o drwytholchi. Os bydd canran y priddoedd sy'n fwy na'r terfynau hyn yn lleihau, yna mae'n debygol y bydd y risg i ddyfroedd o lawer o ffynonellau amaethyddol hefyd wedi lleihau. Mae pwyntiau sbarduno mewn priddoedd ar gyfer trwytholchi ffosfforws yn sylweddol uwch nag ar gyfer cynhyrchu effeithlon a chefnogi cynefinoedd (gweler Dangosydd 1.1B) h.y. 60mg/kg o'i gymharu â 16-45mg/kg ar gyfer tir â'r a 16-25mg/kg ar gyfer glaswelltir wedi'i wella. Dim ond i gynefinoedd tir â'r a glaswelltir wedi'i wella y mae'r pwyntiau sbarduno hyn yn berthnasol, h.y. lle mae gwrteithiau a thail anorganig yn cael eu defnyddio. Y niferoedd cyfredol sy'n fwy na'r terfynau hyn ar gyfer glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella ar gyfer 2021-23 o Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP yw 14%. Dylid nodi na fydd y dangosydd hwn yn cofnodi mewnbynnau gwrteithiau a thail i gyrsiau dŵr sy'n gysylltiedig ag arferion amaethyddol gwael a'r rhai nad ydynt yn dilyn gofynion trawsgydymffurfio e.e. defnyddio gwrteithiau neu dail pan fydd y ddaear wedi rhewi.

Ar gyfer nitrogen, nid yw'r risg o drwytholchi yn gysylltiedig â lefelau pridd ond yn hytrach â mewnbynnau nitrogen a pha un a yw'r rhain yn gyson â neu'n uwch nag anghenion y cnydau. Nid oes unrhyw ddata cenedlaethol cadarn ar gael ar hyn. Fodd bynnag, ffynonellau data posibl yn y dyfodol ar gyfer risg trwytholchi nitrogen yw cofnodion cydymffurfio sy'n ymwneud â Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) (Cymru) 2021 [Adolygiad statudol o Reoliadau Rheoli Llygredd Amaethyddol: adolygiad 2025](#) (neu COAP) sy'n adrodd ar lefelau cydymffurfio ond canolbwyntiodd yr adroddiad diweddaraf ar ffermydd â gweithgareddau 'risg uchel' ac felly ni ellir ei ddefnyddio fel ystadegyn cenedlaethol. Adroddodd yr adolygiad fod 59.2% o ffermydd heb gydymffurfio, fodd bynnag, mae'n debygol bod hyn yn oramcangyfrif o'r holl ffermydd oherwydd y ffocws ar asesu ffermydd â gweithgareddau risg uchel.

Dangosodd 'digwyddiadau llygredd wedi'u profi sy'n effeithio ar ddŵr o ffynonellau amaethyddol' a gasglwyd gan CNC fod 150 o ddigwyddiadau / blwyddyn ar hyn o bryd a dim newid ers 2001. Fodd bynnag, mae'n debygol y bydd y gwerth hwn yn dibynnu ar yr adnoddau sydd ar gael ar gyfer ymchwiliad felly efallai nad yw'n ddangosydd cenedlaethol dibynadwy.

Yn olaf, dylid nodi bod risgiau trwytholchi hefyd yn gysylltiedig â dyddodiad N atmosfferig parhaus mewn coetiroedd a chynefinoedd heb eu gwella sydd fel arfer yn gysylltiedig â chymarebau C:N isel o <20. Yn gyffredinol, mae trwytholchi nitrogen uwch yn fwy cyffredin mewn dalgylchoedd coetiroedd oherwydd eu bod yn dal llygredd N atmosfferig yn effeithlon ond mae hefyd wedi'i arsylwi mewn glaswelltir a rhostir asidig. Mae'r term dirlawnder nitrogen yn disgrifio'r sefyllfaoedd hyn ac mae llenyddiaeth helaeth ar y pwnc. Er bod lefelau trwytholchi yn sylweddol is nag ar gyfer tir wedi'i wella, mae'r nitrogen yn trwytholchi i flaenddyfroedd sensitif iawn lle gallai colledion a difrod ddigwydd. Gellid cynnwys y broblem hwn yn y dyfodol os gofynnir amdano.

Fel dangosydd dros dro cychwynnol y gellir ei ddefnyddio i osod targed cychwynnol, mae'r % o briddoedd â'r a phriddoedd wedi'u gwella sy'n fwy na'r terfyn trwytholchi ar gyfer ffosfforws yn cael ei gynnig. Gellir gwella'r dangosydd hwn dros amser ac mae'n cydnabod bod nitrogen i ryw raddau eisoes wedi'i gynnwys gan reoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) Cymru 2021.

Tabl 6-22: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 3.3C - % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Maes Cenedlaethol (NFS) ERAMMP Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	% priddoedd â'r a glaswelltir wedi'u gwella lle mae lefelau ffosfforws yn uwch na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi	8 mlynedd	Mae data arolwg ar gyfer ffosfforws mewn glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella wedi'i ddadgyfuno i dynnu'r rhai sy'n uwch na'r pwyntiau sbarduno.	Mae pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi yn uwch na'r rhai ar gyfer cynhyrchu effeithlon a chefnogi cynefinoedd a ddefnyddir ar gyfer Dangosydd 1.1B

6.4.3.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 19	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	11	4	4	7

Roedd sylwadau rhanddeiliaid yn cynnwys yr angen i adrodd o leiaf bob 5 mlynedd ar gyfer N a P. Gofynnwyd hefyd am werthoedd sbardun ar gyfer gwahanol gnydau ond nid ydynt ar gael gan fod y mater yn ymwneud yn fwy â faint o ffosfforws yn y pridd sy'n debygol o fod yn fwy na faint o gnwd. Fodd bynnag, byddai gwerthoedd sbarduno gwell ar gyfer gwahanol fathau o bridd yn fuddiol. Awgrymodd un rhanddeiliad na fydd ffermwyr yn deall y problemau sy'n arwain at ddiffyg ymddiriedaeth. Ystyriwyd gan un rhanddeiliad mai erydiad pridd oedd llwybr cludo mwyaf tebygol ffosfforws i gyrsiau dŵr. Gofynnodd eraill sut y byddai data'n cael eu casglu heb gydnabod bod y data eisoes ar gael o'r NFS ERAMMP fel y disgrifir yn yr adroddiad er y bydd data hunanasesu newydd ffermwyr yn darparu data ychwanegol ar gyfer is-set o briddoedd ledled Cymru yn y dyfodol. Yn olaf, bu gwestiwn am gyfraniad slyri a thail mewn perthynas âg ar y fferm ac allforio.

6.4.3.2 Data sylfaenol

Mae pwyntiau sbarduno mewn priddoedd ar gyfer trwytholchi ffosfforws yn sylweddol uwch nag ar gyfer cynhyrchu effeithlon a chefnogi cynefinoedd h.y. 60mg/kg o'i gymharu â 16-45mg/kg ar gyfer tir â'r a 16-25mg/kg ar gyfer glaswelltir wedi'i wella. Dim ond i gynefinoedd tir â'r a glaswelltir wedi'i wella y maent yn berthnasol, h.y. lle mae gwrteithiau a thail anorganig yn cael eu defnyddio. Y niferoedd cyfredol sy'n fwy na'r terfynau hyn ar gyfer glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella ar gyfer 2021-23 o Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP yw 14.4%.

Ar gyfer nitrogen, nid yw'r risg o drwytholchi yn gysylltiedig â lefelau pridd ond yn hytrach â mewnbynnau nitrogen (fel y'u casglwyd gan COAP) a pha un a yw'r rhain yn gyson â neu'n uwch nag anghenion y cnydau. Nid oes unrhyw ddata cenedlaethol cadarn ar gael ar hyn.

Ffynonellau data posibl eraill ar gyfer risg trwytholchi nitrogen yw cofnodion cydymffurfio sy'n ymwneud â Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol; COAP) (Cymru) 2021 [Adolygiad statudol o Reoliadau Rheoli Llygredd Amaethyddol: adolygiad 2025](#) sy'n adrodd ar lefelau cydymffurfio. Canolbwyntiodd yr adroddiad diweddaraf ar ffermydd â gweithgareddau 'risg uchel' ac felly ni ellir ei ddefnyddio fel ystadegyn cenedlaethol. Adroddodd yr adolygiad fod 59.2% o ffermydd heb gydymffurfio, sy'n destun pryder, fodd

bynag, mae'n debygol bod hyn yn oramcangyfrif o'r holl ffermydd oherwydd y ffocws ar weithgareddau risg uchel.

Dangosodd 'digwyddiadau llygredd wedi'u profi sy'n effeithio ar ddŵr o ffynonellau amaethyddol' a gasglwyd gan CNC. Mae 150 o ddigwyddiadau / blwyddyn a dim newid ers 2001. Fodd bynnag, mae'n debygol y bydd y gwerth hwn yn dibynnu ar yr adnoddau sydd ar gael ar gyfer ymchwiliad felly efallai nad yw'n ddangosydd cenedlaethol dibynadwy, oni bai bod dangosydd yn cael ei lunio sy'n canolbwyntio ar y ffermydd risg uchel penodol hyn.

Yn olaf, dylid nodi bod risgiau trwytholchi hefyd yn gysylltiedig â dyddodiad N atmosfferig parhaus mewn coetiroedd a chynefinoedd heb eu gwella sydd fel arfer yn gysylltiedig â chymarebau C:N isel o < 20. Yn gyffredinol, mae trwytholchi nitrogen uwch yn fwy cyffredin mewn dalgylchoedd coetiroedd oherwydd eu bod yn dal llygredd N atmosfferig yn effeithlon ond mae hefyd wedi'i arsylwi mewn glaswelltir a rhostir asidig. Mae'r term dirlawnder nitrogen yn disgrifio'r sefyllfaoedd hyn ac mae llenyddiaeth helaeth ar y pwnc.

Fel dangosydd dros dro cychwynnol y gellir ei ddefnyddio i osod targed cychwynnol, mae'r % o briddoedd â'r a phriddoedd wedi'u gwella sy'n fwy na'r terfyn trwytholchi ar gyfer ffosfforws yn cael ei gynnig. Gellir gwella'r dangosydd hwn dros amser ac mae'n cydnabod bod nitrogen i ryw raddau eisoes wedi'i gynnwys gan reoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) Cymru 2021.

Tabl 6-23: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 3.3C - % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
GMEP/ERAMMP Data uwchbridd yr Arolwg Maes Cenedlaethol Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP	2021-23 % o briddoedd â'r a phriddoedd wedi'u gwella gyda'i gilydd sy'n fwy na'r terfynau trwytholchi cyfredol ar gyfer ffosfforws 14.4%

6.4.3.3 Tueddiadau

Canran y priddoedd â'r a glaswelltir wedi'u gwella a adroddwyd gan ERAMMP yn 2021-23 oedd 14.4%. Roedd hyn yn gynnydd o'i gymharu ag adroddiad GMEP 2013-16 lle mai dim ond 4% o'r priddoedd hyn oedd yn mynd heibio'r terfynau.

6.4.3.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau ar lefelau 2021-23 h.y. 14.4%
 - Goblygiad Polisi: Mae hyn yn cydnabod y bydd yn cymryd amser i brofion pridd newid ymddygiadau a helpu i arbed costau ac effeithiau amgylcheddol i ffermwyr gan gynnwys ansawdd dŵr.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau i lefelau 2013-16 h.y. i 4% (cyfradd o 2 % y flwyddyn dros 5 mlynedd)

- Goblygiad Polisi: Mae cyngor a chefnogaeth wedi'u targedu ar gyfer lle mae cymwysiadau ffosfforws sy'n debygol o fod yn uwch (h.y. grawnfwydydd a chnydau cyffredinol a ffermio cymysg yn ôl Arolwg Busnes Fferm Cymru) yn debygol o gyflawni canlyniadau cyflymach ar y dangosydd hwn sy'n canolbwyntio ar y priddoedd sydd â'r risg uchaf.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*
 - Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau islaw lefelau 2013-16 i 1% ar gyfradd o 2.7% y flwyddyn
 - Goblygiad polisi: Mae cyngor a chefnogaeth wedi'u targedu ar gyfer lle mae cymwysiadau ffosfforws yn debygol o fod yn uwch (h.y. grawnfwydydd a chnydau cyffredinol a ffermio cymysg yn ôl Arolwg Busnes Fferm Cymru) a chynnwys yr adran llaeth sydd â'r nifer nesaf o ddefnyddwyr ffosfforws uchaf, er mwyn cyflawni canlyniadau cyflymach ar y dangosydd hwn sy'n canolbwyntio ar y priddoedd sydd â'r risg uchaf.

Tabl 6-24: Tabl crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 3.3C – % o laswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	GMEP/ERAMMP Data uwchbridd yr Arolwg Maes Cenedlaethol Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir ERAMMP
Amllder	Bob 8 mlynedd ond mae potensial i symud i arolwg treigl 5 mlynedd
Dadgyfuno	Dadansoddiad newydd i echdynnu priddoedd sy'n mynd heibio'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi
Nodiadau	Dim ond materion sy'n gysylltiedig â ffosfforws y mae'r dangosydd interim hwn yn eu cynnwys ond mae hyn yn bwysig gan mai dim ond nitrogen y mae Rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) Cymru 2021 yn ei gwmpasu. Mae angen gwaith pellach i gofnodi'r risgiau sy'n gysylltiedig â defnyddio nitrogen, o bosibl drwy ddefnyddio data cydymffurfio ar gyfer rheoliadau Adnoddau Dŵr (Rheoli Llygredd Amaethyddol) Cymru 2021, pan all hyn ddarparu ystadegyn cenedlaethol cadarn.
Targedau posibl	Isafswm: Cynnal lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau ar 14.4% Cymedrol: Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau i lefelau 2013-16, sef 4% (cyfradd o 2% y flwyddyn dros 5 mlynedd) Uchelgeisiol: Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau islaw lefelau 2013-16 i 1% mewn 5 mlynedd (h.y. 2.7% y flwyddyn dros 5 mlynedd)

6.5 Diben Cymorth 3.4: Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau

Disgrifiwyd effeithlonrwydd defnyddio adnoddau yn flaenorol ar gyfer Amcan SLM 1; PoS 1.5. Mae gan effeithlonrwydd defnyddio adnoddau oblygiadau pwysig ar gyfer ecosystemau yn ogystal â chostau i ffermwyr. Lle mae rheoli tir yn amhriodol a/neu ddefnydd aneffeithlon o Wrteithiau a Phorthiant Anorganig (1.5B), Tail Organig (1.5C) a defnydd PPP (1.5D), maetholion, gwaddodion a PPPs gallant ddianc yn hydrolegol i'r tir cyfagos, neu i'r atmosffer a'u dyddodi ar draws y dirwedd, gan achosi difrod amgylcheddol. Mae pob un o'r pedwar dangosydd a gynigiwyd ar gyfer Amcan 1 SLM yn berthnasol yma, gan gynnwys arwynebedd y tir a ddefnyddir ar gyfer amaethyddiaeth gan fod hyn yn debygol o ddod ar gost i ecosystemau h.y. Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddir (1.5A).

7 DANGOSYDDION ARFAETHEDIG AR GYFER AMCAN-4 SLM

Amcan SLM 4: Gwarchod a gwella cefn gwlad ac adnoddau diwylliannol a hyrwyddo mynediad y cyhoedd atynt ac ymgysylltiad â nhw, a chynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo a hwyluso ei defnydd.

Mae tri PoS sydd o berthnasedd uniongyrchol i'r Amcan SLM hwn:

- Cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd
- Gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol
- Mynediad ac ymgysylltu â chefn gwlad a threftadaeth

Mae'r set derfynol o ddangosyddion arfaethedig wedi'u codio yn ôl rhif Amcan SLM a PoS (A-C lle cynigir mwy o ddangosyddion) ac wedi'u hamlygu mewn print trwm gyda theitl ac unedau'r dangosydd.

Mae'r dangosyddion arfaethedig ar gyfer Amcan 4 SLM wedi'u nodi yn y tabl isod.

Tabl 7-1: Dangosyddion arfaethedig sy'n ymwneud ag Amcan 4 SLM, yn ôl Diben y Cymorth

Dibenion Cymorth sy'n berthnasol i Amcan 4 SLM	Dangosydd	Statws dangosydd
4.1 Cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd	4.1A. Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol	Presennol wedi'i addasu
4.2 Gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol	4.2A. Cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)	Dyfodol posibl
	4.2B. Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig	Presennol wedi'i addasu
4.3 Mynediad ac ymgysylltu â chefn gwlad a threftadaeth	4.3A. Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo	Presennol
	4.3B. Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru	Dyfodol posibl
	4.3C. Diwrnodau agored fferm / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol	Dyfodol posibl

7.1 Naratif ar gyfer cyfres o ddangosyddion ar gyfer Amcan 4 SLM

Mae Amcan 4 SLM yn cyflwyno her unigryw o gymhleth o fewn y bensaernïaeth monitro a gwerthuso, gan weithredu fel ymbarél eang ar gyfer cadwraeth tirwedd, treftadaeth ddiwylliannol, mynediad a chysylltiad cyhoeddus, yn ogystal â chynaliadwyedd yr iaith Gymraeg mewn ardaloedd gwledig. Mae angen dangosyddion effaith sy'n rhoi darlun cenedlaethol cadarn o dueddiadau parhaus yn y pum nodwedd sy'n cwmpasu'r cymysgedd hwn o amcanion diwylliannol, cymdeithasol ac amgylcheddol.

Mae dangosyddion effaith Amcan 4 SLM yn hanfodol ar gyfer cofnodi'r profiadau byw, y cyfoeth diwylliannol, a bywiogrwydd cymunedol sy'n gynhenid mewn tirweddau a hunaniaethau gwledig Cymru. Eu nod yw sicrhau bod cynnydd yn cael ei fonitro nid yn unig o ran ansawdd tirwedd a diogelu treftadaeth ddiwylliannol ond hefyd o ran cynnal a hyrwyddo'r iaith Gymraeg a hwyluso mynediad cyhoeddus ystyrllon ac ymgysylltiad â chefn gwlad.

Mae'r dangosydd cyntaf yn cwmpasu'r PoS 'Cynnal y Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd' (**PoS 4.1**), sef **Nifer a chyfran siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol (4.1A)**. Mae hyn yn deillio o strategaeth y Gymraeg 'Cymraeg 2050', sy'n nodi gweledigaeth hirdymor Llywodraeth Cymru o gyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 a chynyddu'r defnydd a wneir o'r iaith. Cytunodd trafodaethau gyda rhanddeiliaid fod monitro nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol yn rhoi syniad o gynaliadwyedd yr iaith Gymraeg o fewn cymunedau sydd â chysylltiad agos â rheoli a stiwardiaeth tir. Mae hefyd yn cynnig cipolwg ar wydnwch diwylliannol a chyfraniad y sector amaethyddol at gynnal treftadaeth ieithyddol. Mae canfyddiadau prosiect [laith y Pridd](#) hefyd yn tynnu sylw at y cysylltiad agos rhwng amaethyddiaeth a dyfodol yr iaith Gymraeg, a'r cyfleoedd ar gyfer polisi a gweithredu cymunedol i gryfhau ei defnydd mewn ardaloedd gwledig. Er mwyn diwallu anghenion Fframwaith SLM nid yw'r data cyfredol yn bodloni'r gofynion a nodir yn y dangosydd arfaethedig ond mae modd ei addasu.

Mae gwarchod a gwella tirweddau ac amgylcheddau hanesyddol Cymru (**PoS 4.2**) yn hanfodol ar gyfer diogelu treftadaeth ddiwylliannol, ansawdd tirwedd, bioamrywiaeth a hunaniaeth gymunedol ledled cefn gwlad Cymru. Mae'r PoS hwn wedi'i gwmpasu gan ddau ddangosydd. Mae tirweddau yn systemau byw sy'n cael eu llunio gan brosesau naturiol a rheolaeth ddynol, gan ategu lles, ymdeimlad o le, ac economïau gwledig cynaliadwy. Mae'r dangosydd effaith **Cyflwr tirweddau dynodedig (4.2A)** yn cwmpasu monitro Parciau Cenedlaethol ac AHNEau. Er bod data'n cael eu casglu ar gyflwr tirweddau gwarchodedig, nid ydynt yn ddigon manwl i ddiwallu anghenion Fframwaith SLM. Y dangosydd **Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig (4.2B)** yn defnyddio terminoleg sydd eisoes wedi'i hymgorffori o fewn fframweithiau Llywodraeth Cymru, yn fwyaf nodedig [Dangosydd Cenedlaethol 40](#) o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, sy'n mesur "canran yr asedau amgylchedd hanesyddol dynodedig sydd mewn cyflwr sefydlog neu well". Mae hefyd yn ymddangos o fewn adrodd [ERAMMP](#), sy'n sail i'r SLM a'r SFS trwy ei arolwg maes a'i waith modelu integredig. Mae cadw'r derminoleg sefydledig hon yn sicrhau cysondeb â dangosyddion statudol, yn hwyluso integreiddio â sylfaen dystiolaeth ERAMMP, ac yn cefnogi parhad ar draws meysydd polisi. Mae cynnwys Henebion Rhestredig yn benodol yn adlewyrchu ymhellach eu pwysigrwydd statudol ac yn cyd-fynd â dulliau monitro mewn mannau eraill yn y DU, megis [Fframwaith Dangosyddion Canlyniadau Defra ar gyfer y Cynllun Amgylcheddol 25 Mlynedd](#) (Diweddariad 2021).

Fodd bynnag, mae Cadw wedi tynnu sylw at y ffaith nad yw'r dangosydd presennol wedi'i fireinio'n ddigonol, gan mai dim ond at Henebion Cofrestredig ac Asedau Amgylchedd Hanesyddol y mae'n cyfeirio - term nad ydynt yn ei ddefnyddio. Maent yn cynnig yn lle hynny'r term mwy cywir a chynhwysfawr "Asedau Hanesyddol", a fyddai'n cwmpasu Henebion Rhestredig, Adeiladau Rhestredig, Parciau a Gerddi Hanesyddol Cofrestredig, Nodweddion Amgylchedd Hanesyddol, Adeiladau Fferm Traddodiadol, a Nodweddion Tirwedd. Felly, efallai y byddai newid geiriad y dangosydd i "Asedau Hanesyddol" yn rhywbeth y byddai Llywodraeth Cymru yn dymuno ei ystyried.

Efallai y bydd angen addasu Dangosyddion 4.2 A a 4.2 B i ddiwallu anghenion Fframwaith SLM. Nid yw'r naill na'r llall o'r dangosyddion hyn yn ddelfrydol gan eu bod yn canolbwyntio'n llwyr ar safleoedd dynodedig ac, er mwyn cyd-fynd yn llawn â'r PoS, dylai fframweithiau monitro a pholisi gydnabod pwysigrwydd ansawdd tirwedd a threftadaeth o fewn cefn gwlad ehangach y tu hwnt i ardaloedd dynodedig, gan sicrhau bod ymyriadau'n cyfrannu at dirweddau gwydn a ffyniannus ledled Cymru gyfan.

Mae'r trydydd PoS o dan Amcan 4 yn ymdrin â monitro ymgysylltiad y cyhoedd â natur, cefn gwlad a threftadaeth (**PoS 4.3**). Mae mynediad at gefn gwlad a threftadaeth ac ymgysylltu â nhw yn hanfodol i lesiant, hunaniaeth ddiwylliannol ac ansawdd bywyd cymunedau ledled Cymru. Mae cefn gwlad Cymru yn darparu mannau ar gyfer hamdden, cysylltiad â natur, dysgu, a dathlu treftadaeth ddiwylliannol, gan gefnogi iechyd corfforol a meddyliol a meithrin cydlyniant cymunedol. Mae'r dangosydd **Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo (4.3A)** yn galluogi dealltwriaeth ddyfnach o sut mae pobl yn cyrchu ac yn profi'r amgylcheddau hyn, y manteision maen nhw'n eu cael, a'r rhwystrau maen nhw'n eu hwynebu. Mae monitro mynediad cyhoeddus, gan gynnwys cyflwr ac argaeledd Hawliau Tramwy Cyhoeddus, a graddfa a natur ymgysylltiad y cyhoedd â mannau gwledig a threftadaeth, yn helpu i ddeall pa mor dda y gall pobl gysylltu â thirwedd a threftadaeth Cymru mewn ffyrdd ystyrllon a chyfartal. Mae hyn yn sicrhau bod polisiâu rheoli tir cynaliadwy nid yn unig yn amddiffyn ac yn gwella'r amgylchedd ond hefyd yn cefnogi cyfleoedd i bawb yng Nghymru brofi, mwynhau ac elwa o gefn gwlad a threftadaeth, gan gyd-fynd â nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Mae hyn yn ei dro yn cefnogi datblygiad strategaethau amgylcheddol, iechyd a lles effeithiol, sy'n cyd-fynd â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

Mae'r dangosydd **ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru (4.3B)** yn ymwneud ag Arolwg Pobl a Natur Cymru (PaNS Cymru) ac yn hyrwyddo hwn fel y prif offeryn ar gyfer casglu cipolwg ar y manteision a geir o ymgysylltu â natur a'r heriau a wynebir. Unwaith y bydd yn gwbl weithredol, bydd yn cynnig set ddata gadarn, sy'n gynrychioliadol yn genedlaethol, ar batrymau ymweliadau, manteision canfyddedig, a demograffeg ymwelwyr. Ein dealltwriaeth yw y bydd yr arolwg yn olrhain nid yn unig amllder a lleoliad ymweliadau â chefn gwlad a thirweddau amaethyddol ond hefyd ansawdd y profiadau hyn, gan gefnogi datblygiad dangosyddion sy'n adlewyrchu mynediad ac ymgysylltiad ystyrllon.

Cynigir dangosydd pellach, **diwrnodau agored ffermydd / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol (4.3C)** i ganiatáu dadansoddiad o ymweliadau'n benodol â lleoliadau amaethyddol a chefn gwlad. Bydd angen dadansoddiad pellach i ddeall patrymau demograffig a natur yr ymgysylltiad â'r tirweddau hyn yn llawn.

Efallai na fydd y dangosyddion a awgrymir yn ddigonol i gynnwys cwmpas llawn Amcan 4. Er mwyn cyflawni Dibenion y Cymorth yn llawn, efallai y bydd angen i LIC ystyried addasu neu wella setiau data cyfredol i ddarparu'r wybodaeth fwy manwl sydd ei hangen ar gyfer monitro a datblygu polisiâu effeithiol. Trafodir y dangosyddion a awgrymir yn fanylach isod.

7.2 Diben y Cymorth 4.1: Cynnal y Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd

7.2.1 Dangosydd 4.1A: Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol

Yn deillio o *Cymraeg 2050*, mae'r dangosydd hwn yn mesur nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig a'r sector amaethyddol. Cytunodd rhanddeiliaid fod hyn yn adlewyrchu cynaliadwyedd yr iaith mewn cymunedau sy'n gysylltiedig â rheoli tir, gan gynnig cipolwg ar wydnwch diwylliannol.

Mewn nodyn briffio, rhybuddiodd Comisiynydd y Gymraeg (Mawrth 2024) y gallai'r Cynllun Ffermio Cynaliadwy danseilio Cymraeg 2050 drwy wanhau'r economi wledig a chymunedau sy'n siarad Cymraeg. Fe wnaethant alw am gryfhau'r SFS i gefnogi cynaliadwyedd diwylliannol ac economaidd yn unol â Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) 2023. Unwaith y bydd ar waith, bydd y dangosydd hwn yn helpu i fonitro'r risg honno.

Awgrymodd rhanddeiliaid ystyried nifer y dysgwyr sy'n cyflawni ac yn mynd y tu hwnt i Lefel 2 Cymraeg a dangosydd Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ar 'ddefnydd dyddiol o'r Gymraeg'. Fodd bynnag, rhoddwyd hyn o'r neilltu oherwydd diffyg dadansoddiad gwledig/sector digonol.

Mae angen addasu'r data sydd ar gael ar hyn o bryd i fodloni gofynion SLM ar gyfer nodi nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol. Mae data am siaradwyr Cymraeg ar gael o'r Arolwg Poblogaeth Blyneddol (APS), Arolwg Cenedlaethol Cymru, Cyfrifiad 2021, a StatsWales, ond mae gan bob un gyfyngiadau (Gweler Tabl 7-2). Ar hyn o bryd mae'r ansicrwydd mwyaf yn yr Arolwg Blyneddol o'r Boblogaeth, tra bod y Cyfrifiad yn parhau i fod y ffynhonnell allweddol er gwaethaf dangos tueddiadau gwahanol. Mae data penodol ar gyfer ardaloedd gwledig a'r sector amaethyddol yn gyfyngedig, felly mae angen dehongli tueddiadau'n ofalus gan ddefnyddio'r holl ffynonellau sydd ar gael gyda'i gilydd. Mae data ar arolygon defnydd yr iaith Gymraeg ar gael yn [StatsWales](#).

Mae Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg yn nodi nad yw data'r Cyfrifiad, a gesglir bob deng mlynedd yn unig, yn ddigonol ar gyfer monitro defnydd yr iaith Gymraeg (cyfathrebu personol). Mae Prosiect Bro, dan arweiniad [Elin Haf Gruffydd Jones](#), yn mynd i'r afael â hyn drwy ddadansoddi data cyfrifiad ar lefel Ardal Allbwn Uwch Haen Isaf (LSOA) er mwyn cael dealltwriaeth fwy manwl a chyfoes o ddefnydd y Gymraeg mewn cymunedau penodol (cyfathrebiad personol Swyddfa Comisiynydd y Gymraeg). Mae'r [APS](#) a'r [Arolwg Defnydd Iaith Gymraeg](#) ill dau yn ymdrin â thueddiadau'r iaith Gymraeg. Mae gan Lywodraeth Cymru Uned Data Iaith Gymraeg bwrpasol sydd hefyd yn adolygu sut mae SYG yn casglu data iaith Gymraeg.

Roedd rhai pryderon gan randdeiliaid. Yn gyntaf bod risg o leihau'r dangosydd i "gêm rifau" heb y cyd-destun mwy manwl. Awgrymodd rhai rhanddeiliaid fod angen olrhain y defnydd dyddiol o'r Gymraeg a bywiogrwydd cymunedol cysylltiedig. Nodwyd bod diboblogi gwledig a mudo trefol yn tanseilio gwydnwch yr iaith Gymraeg. Cadarnhawyd bod cymunedau ffermio yn hanfodol i gynaliadwyedd y Gymraeg, ond efallai bod data penodol ar gyfer "siaradwyr Cymraeg o fewn amaethyddiaeth" yn brin.

Mae angen i ddatblygu dull monitro ymarferol ganolbwyntio ar ddefnyddio Cyfrifiad ac Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSfW) ar gyfer olrhain meintiol, gan ddefnyddio Arolygon Defnydd Iaith

ar gyfer amllder/cyd-destun. Gellid datblygu ystyriaeth o astudiaethau achos ansoddol ar weithgareddau fferm cyfrwng Cymraeg i ategu data rhifiadol.

Tabl 7-2: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.1A - Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder	Dadgyfuno	Nodiadau
Cyfrifiad (ONS, Llywodraeth Cymru) Yr iaith Gymraeg yn ôl nodweddion poblogaeth (Cyfrifiad 2021)	Gallu siarad Cymraeg hunan-adroddedig, gan gynnwys daearyddiaeth a sector cyflogaeth	Bob 10 mlynedd (diweddaraf 2021)	Oedran, rhyw, LSOAs, trefol/gwledig, galwedigaeth/diwydiant	Defnyddir yn helaeth ond yn anaml
Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSfW) Arolwg Cenedlaethol Cymru, 2018-19:	Y Gymraeg yn y gweithle; darpariaeth cyfleoedd dysgu gan gyflogwyr	Blynyddol	Oedran, rhyw, cyflogaeth, rhanbarth	Dim dadansoddiad gwledig/amaethyddol. 2018-19: Defnyddiodd 80% o siaradwyr Cymraeg y Gymraeg gyda chydweithwyr sy'n siarad Cymraeg.
Blynyddol Poblogaeth Blynyddol Data iaith Gymraeg	Data iaith Gymraeg gan gynnwys: Personol Gwaith Addysg Nodweddion iechyd	Blynyddol	Oedran, rhyw, rhanbarth, amllder defnydd	Meintiau samplau yn lleihau. Amcangyfrifon yn uwch na'r Cyfrifiad (e.e. APS 2021: 752k vs Cyfrifiad: 538k).
Arolwg Defnydd iaith Gymraeg Holiadur i oedolion 16+ oed	Amllder, rhuglder, hanes dysgu; yn cynnwys dangosydd cenedlaethol o ddefnydd	Rhediad diwethaf 2019-20	Rhanbarth (e.e. Gwynedd, De-ddwyrain Cymru), sector (cyhoeddus, preifat, trydydd)	Daeth i ben yn gynnar oherwydd COVID-19. Yn cipio defnydd, nid gallu yn unig.

Mae Cadw yn cefnogi datblygiad dangosydd sy'n dod i'r amlwg a fyddai'n dal cyfraniad uniongyrchol amaethyddiaeth at gynnal yr iaith Gymraeg yn fwy effeithiol. Maent yn tynnu sylw at botensial system CAPIT (TG Polisi Amaethyddol Cyffredin), sydd eisoes yn cofnodi dewisiadau iaith ysgrifenedig a llafar ond nad yw ar gael i'r cyhoedd. Mae'n debygol y gellir addasu'r data hyn yn fesur cryfach o ddefnydd gwirioneddol o'r Gymraeg mewn aelwydydd ffermio a daliadau tir. Gellid ehangu hyn i gynnwys dangosyddion o ddefnydd dyddiol neu anffurfiol o'r Gymraeg, gan gynnig cipolwg mwy manwl ar rôl cymunedau amaethyddol wrth gynnal treftadaeth ieithyddol.

Awgrymodd Cadw hefyd fod cyfleoedd ychwanegol yn bodoli drwy'r ffurflenni SAF, sydd ar hyn o bryd yn cofnodi dros 70,000 o enwau caeau. Gyda mwy o hyrwyddo, gellid gwneud y cofnodion hyn yn gyhoeddus a'u hailarolygu'n rheolaidd i ddiogelu treftadaeth ieithyddol. Yn yr un modd, gellid diweddarau enwau ffermydd - y mae llawer ohonynt ar goll, wedi dyddio,

neu wedi'u Seisnigeiddio ar gofrestrau presennol – gan ddefnyddio data SAF. Mae prosiectau peilot llwyddiannus yn Eryri ac Ynys Môn hefyd yn dangos bod cofnodi nodweddion topograffig dan arweiniad y gymuned yn ymarferol ac yn effeithiol, gyda'r potensial i gael ei raddio'n genedlaethol trwy offeryn ar-lein sydd eisoes ar waith. Gyda'i gilydd, mae Cadw yn credu y byddai'r mesurau hyn yn cryfhau'r sail dystiolaeth ar gyfer monitro a gwella cyfraniad y sector amaethyddol at yr iaith Gymraeg yn sylweddol.

7.2.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	14	5	0	7

Pwysleisiodd rhanddeiliaid nad yw'r dangosydd presennol yn adlewyrchu rôl y sector amaethyddol yn ddigonol wrth gynnal yr iaith Gymraeg a hunaniaeth ddiwylliannol wledig.

Awgrymwyd sawl mecanwaith ymarferol i gynhyrchu dangosyddion mwy ystyrlon a mesuradwy. Mae'r rhain yn cynnwys defnyddio data CAPIT presennol ar ddewisiadau iaith ffermwyr – wedi'u hehangu i gofnodi defnydd aelwydydd, arferion anffurfiol o ddydd i ddydd, a lefelau hyfedredd o ddysgwr i siaradwr rhugl. Gellid defnyddio ffurflenni SAF hefyd i gofnodi a diweddarau enwau lleoedd Cymru (enwau caeau, enwau ffermydd, a nodweddion topograffig), gan ategu prosiectau dan arweiniad Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru a phartneriaid. Byddai mesurau o'r fath nid yn unig yn monitro defnydd y Gymraeg yn y gymuned ffermio ond hefyd yn diogelu enwau a threftadaeth leol ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.

Galwodd rhanddeiliaid hefyd am ddangosyddion mwy deinamig i gofnodi gwydnwch y Gymraeg, er enghraifft, cyfran y dysgwyr Cymraeg, proffil ieithyddol pobl ifanc sy'n symud i mewn ac allan o ardaloedd gwledig, neu nifer y ffermwyr sy'n dysgu'r Gymraeg. Rhybuddiodd rhai y gallai newid demograffig, fel mwy o amrywiaeth mewn cyflogaeth amaethyddol, gymhlethu mesuriadau pe bai nifer y siaradwyr Cymraeg yn unig yn cael ei ddefnyddio.

Dyfynnwyd data cyfrifiad ac ymchwil flaenorol (e.e. adroddiad Mentera ar y Gymraeg mewn amaethyddiaeth) fel adnoddau hefyd. Ar y cyfan, roedd rhanddeiliaid o blaid symud y tu hwnt i ddangosyddion deuaidd neu symbolaidd tuag at fesurau penodol i'r sector, sy'n adlewyrchu bywiogrwydd a defnydd byw o'r Gymraeg mewn cyd-destunau amaethyddol.

7.2.1.2 Data sylfaenol

Mae monitro nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol yn rhoi cipolwg gwerthfawr ar gynaliadwyedd yr iaith Gymraeg mewn cymunedau sydd â chysylltiad agos â rheoli a stiwardiaeth tir. Mae'r dangosydd hwn yn cynnig cipolwg ar wydnwch diwylliannol a chyfraniad y sector amaethyddol at gynnal treftadaeth ieithyddol yng Nghymru.

Mae rhanddeiliaid wedi pwysleisio'r angen i edrych y tu hwnt i gyfrifon rhifol i gofnodi bywiogrwydd, amllder a chyd-destun defnydd yr iaith Gymraeg o fewn cymunedau gwledig. Felly, gallai'r dangosydd hwn baru olrhain meintiol â mewnwediadau ansoddol i adlewyrchu defnydd iaith a chynaliadwyedd ar lefel y gymuned. Er bod y dangosydd hwn yn fesuradwy gan ddefnyddio ffynonellau data sefydledig, bydd newidiadau dros amser yn cael eu dylanwadu gan bolisiâu ehangach a ffactorau cymdeithasol. Felly, dylid defnyddio targedau i

lywio monitro cyd-destunol yn hytrach na phriodoli achosiaeth uniongyrchol i ymyriadau SLM yn unig.

Cyfrifiad 2021 ac Arolwg Cenedlaethol Cymru sy'n darparu'r prif ffigurau sylfaenol, gyda'r potensial ar gyfer cais am ddata StatsWales i fireinio manylion gwledig a manylion penodol i sectorau. Darperir ffynonellau data ac ystadegau sylfaenol sydd ar gael yn Tabl 7-3. Ar hyn o bryd nid oes un ffigur pennawd cyhoeddedig sy'n nodi'n benodol cyfran y siaradwyr Cymraeg mewn "ardaloedd gwledig" yng Nghymru. O ganlyniad, rhaid casglu unrhyw ddealltwriaeth o ddefnydd yr iaith Gymraeg mewn cyd-destunau gwledig yn anuniongyrchol o'r data sydd ar gael. Un dull yw defnyddio siroedd gwledig fel dirprwy, gan nodi bod gan ardaloedd a ystyrir fel arfer yn wledig gyfraddau uwch o siaradwyr Cymraeg, ond mae hyn yn parhau i fod yn amcangyfrif gwybodus yn hytrach na llinell sylfaen fanwl gywir. I gael ffigur cywir, byddai angen echdynnu data ardaloedd bach a ddosbarthir fel rhai "gwledig" a dadansoddi defnydd yr iaith Gymraeg o fewn y daearyddiaethau hynny. Yn yr un modd, nid oes un ystadegyn uniongyrchol sy'n adrodd nifer y siaradwyr Cymraeg sy'n gweithio ym maes amaethyddiaeth yng Nghymru.

O ystyried y cyfyngiadau data hyn:

- Mae unrhyw ddadansoddiad cyfredol o siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol yng Nghymru yn dibynnu ar gasgliad.
- Gellid diffinio terfynau newid derbyniol yn lleol mewn cydweithrediad â rhanddeiliaid, lle cynhelir monitro ar lefelau is-genedlaethol.
- Er mwyn gwella cywirdeb data yn y dyfodol, gallai ychwanegu cwestiynau wedi'u targedu at fodiwlau Arolwg Cenedlaethol Cymru, arolygon amaethyddol, neu ymdrechion monitro lleol fynd i'r afael â'r bylchau tystiolaeth hyn a llywio polisi a chynllunio iaith wledig yn uniongyrchol.
- Bydd paru'r llinellau sylfaen meintiol hyn â monitro ansoddol yn galluogi olrhain ystyrlon o ddefnydd yr iaith Gymraeg mewn cyd-destunau gwledig ac amaethyddol.

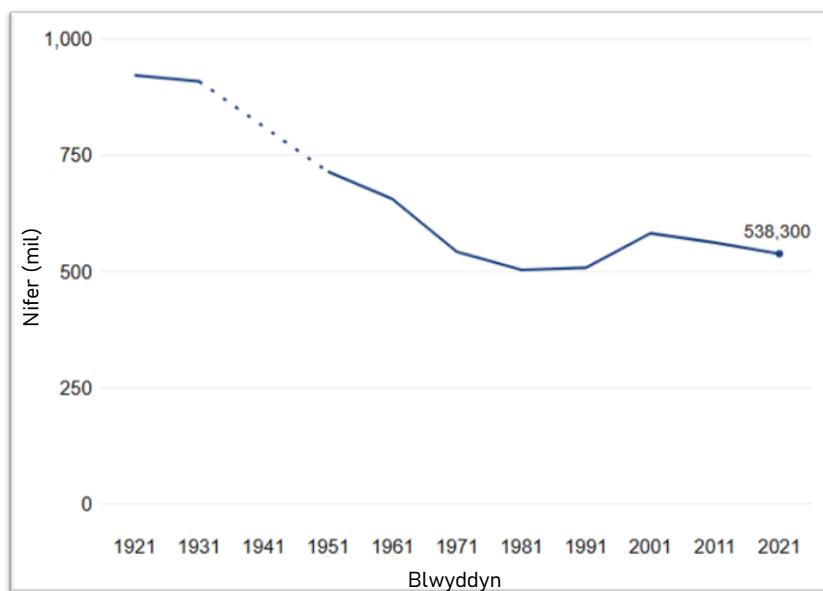
Tabl 7-3: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.1A - Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Cyfrifiad (ONS, Llywodraeth Cymru) Yr iaith Gymraeg yn ôl nodweddion poblogaeth (Cyfrifiad 2021)	Cyfrifiad 2021: 538,300 o bobl oed 3+ (17.8%) a adroddodd eu bod yn gallu siarad Cymraeg. I lawr o 19.0% yn 2011 Nid oes un ffigur pennawd cyhoeddedig ar gyfer "ardaloedd gwledig," ond gellir gwneud amcangyfrif gan ddefnyddio awdurdodau lleol gwledig sydd â chyfraddau uwch o siaradwyr Cymraeg: Gwynedd: 64.4% Ynys Môn: 55.8% Ceredigion: 45.3% Sir Gaerfyrddin: 39.9% Powys: 16.5%

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Cenedlaethol Cymru (NSfW) Arolwg Cenedlaethol Cymru, 2018-19: Y Gymraeg yn y gweithle	Yn 2022-23 mae 11% o'r boblogaeth 16 oed neu'n hŷn yn siarad Cymraeg bob dydd ac yn gallu siarad mwy na dim ond ychydig o eiriau.
Blynyddol Poblogaeth Blynyddol Data iaith Gymraeg o'r Arolwg Poblogaeth Flynyddol: Ebrill 2024 i Fawrth 2025	Roedd 828,600 o bobl 3 oed a throsodd yn gallu siarad Cymraeg yn y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2025 E.e. Oedran 45-54: 23.5% o fenywod a 19.5% o ddynion yn siarad Cymraeg Ardaloedd gwledig canfyddedig: Gwynedd: 72.7% Ynys Môn: 62.5% Ceredigion: 56.0% Sir Gaerfyrddin: 47.5% Powys: 31.6%
Arolwg Defnydd iaith y Gymraeg Gorffennaf 2019 i Fawrth 2020 Holiadur i oedolion 16+ oed	Roedd 10% yn siarad Cymraeg bob dydd ac yn gallu siarad mwy nag ychydig o eiriau, yr un ganran ag yn 2013-15 (Dangosydd Cenedlaethol) Roedd 10%(r) yn gallu siarad Cymraeg yn rhugl, gostyngiad o un pwynt canran ers 2013-15

7.2.1.3 Tueddiadau

Mae data Cyfrifiad 2021 yn dangos gostyngiad parhaus yn nifer y siaradwyr Cymraeg, gyda dim ond 17.8% o'r boblogaeth (538,300 o bobl tair oed neu hŷn) yn nodi eu bod yn gallu siarad Cymraeg - y gyfran isaf a gofnodwyd erioed. Mae hyn yn cynrychioli gostyngiad o 23,700 o siaradwyr ers 2011 ac yn adlewyrchu tueddiadau hirdymor ar i lawr, gyda'r niferoedd bellach ond ychydig uwchlaw pwyntiau isaf cyfrifiadau 1981 a 1991 (gweler *Ffigur 7-1*).

Ffigur 7-1: Nifer y bobl tair oed neu hŷn sy'n gallu siarad Cymraeg, 1921 i 2021

Ffynhonnell: Cyfrifiad y boblogaeth, 1921 i 2021)

Nodyn: Ni chynhaliwyd y cyfrifiad ym 1941 oherwydd yr Ail Ryfel Byd.

7.2.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Derbyn bod angen gwneud rhywfaint o waith pellach ar y data a datblygu llinell sylfaen glir, sy'n golygu ei bod hi'n anoddach gosod targedau. Serch hynny, o ystyried presenoldeb uchelgeisiau a thargedau ehangach, teimlwyd ei fod yn bwysig. Gallai targedau posibl yn y 5 mlynedd nesaf ar gyfer nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol fod fel a ganlyn:

- *Nod Isafswm (Status Quo)*
 - Cynnal y gyfran bresennol o siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol, heb unrhyw ostyngiad dros y cyfnod monitro nesaf.
 - Goblygiad Polisi: Yn gosod sefydlogrwydd fel llwyddiant yn yr amgylchedd presennol o ostyngiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg. Mae'n bosibl y bydd angen ymdrech a buddsoddiad i atal y duedd hon.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy)*
 - Cyflawni cynnydd o 3–5%, er enghraifft, yng nghyfran y defnyddwyr Cymraeg bob dydd mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y gweithlu amaethyddol.
 - Goblygiad Polisi: Ni fyddai cynydd o 5% bob 5 mlynedd gan ddefnyddio data'r Cyfrifiad o 538,300 o bobl sy'n gallu siarad Cymraeg yn cyflawni'r nod o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 (672,875 erbyn 2050) ac felly nid yw'n cyd-fynd â dyheadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ar gyfer defnydd dyddiol o'r Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r targed hwn yn canolbwyntio ar ardaloedd gwledig a'r gweithlu amaethyddol. Byddai angen buddsoddiad.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol)*

- Cyflawni cynnydd o, er enghraifft, 10% yn y defnydd dyddiol o'r iaith Gymraeg ymhlith trigolion gwledig a gweithwyr amaethyddol o fewn 5 mlynedd, gyda chefnogaeth mentrau cymunedol a chyfleoedd dysgu'r iaith i oedolion.
- Goblygiad Polisi: Ni fyddai cynnydd o 10% bob 5 mlynedd gan ddefnyddio data Cyfrifiad o 538,300 o bobl sy'n gallu siarad Cymraeg yn cyflawni'r nod o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 (807,450 erbyn 2050). Unwaith eto, yn methu dyheadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ar gyfer defnydd Cymraeg bob dydd. Fodd bynnag, mae'r targed hwn yn canolbwyntio ar ardaloedd gwledig a'r gweithlu amaethyddol. Mae'n gofyn am alinio rhaglenni (e.e., digwyddiadau cymunedol cyfrwng Cymraeg, dysgu ieithoedd mewn cymunedau ffermio), o bosibl yn gosod SLM fel cyfrannwr at nodau cenedlaethol Cymraeg 2050 a gallai annog gweithredu trawsbolisi sy'n cysylltu cynaliadwyedd iaith â datblygu gwledig a lles cymunedau ffermio.

Tabl 7-4: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.1A – Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Cyfrifiad (10 mlynedd), Arolwg Cenedlaethol Cymru (blynyddol), Arolwg Poblogaeth Blynyddol, Cyfrifiad Ysgolion Blynyddol Lefel Disgyblion (blynyddol)
Amllder	1–10 mlynedd yn dibynnu ar y ffynhonnell ddata
Dadgyfuno	Oedran, rhyw, gwledig/trefol, rhywfaint o ddata sector cyflogaeth
Nodiadau	Cyfunwch olrhain rhifol gydag amllder/cyd-destun defnydd; pryder rhanddeiliaid ynghylch bywiogrwydd yn erbyn niferoedd
Targedau posibl	Isafswm: Cynnal cyfran bresennol y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol Cymedrol: e.e. cynnydd o 3–5% yn y defnydd dyddiol o'r Gymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol Uchelgeisiol: e.e. cynnydd o 10% yn y defnydd dyddiol o'r Gymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol

7.3 Diben y Cymorth 4.2: Gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol

7.3.1 Dangosydd 4.2A: Cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)

Mae Tirweddau Dynodedig yng Nghymru – tri Pharc Cenedlaethol a phum Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol – yn gorchuddio 25% o'r wlad. Maent yn amddiffyn ardaloedd o werth amgylcheddol, diwylliannol a golygfaol eithriadol wrth gefnogi economïau a lles lleol. Gan ddenu tua 12 miliwn o ymwelwyr yn flynyddol a chynhyrchu dros £1 biliwn, maent yn cael eu cydnabod yn rhyngwladol fel Ardaloedd Gwarchodedig Categori V yr IUCN ac yn enghraifft o'r cydbwysedd rhwng pobl a natur. Mae Tirweddau Hanesyddol Cofrestredig yn ychwanegu arwyddocâd diwylliannol pellach ond, fel dynodiadau anstatudol, maent yn derbyn llai o ymgysylltiad cyhoeddus a monitro systematig.

Mae'r dangosydd *Cyflwr tirweddau dynodedig (PCau ac AHNEoedd)* yn rhoi cipolwg gwerthfawr ar yr ardaloedd gwarchodedig hyn ond nid yw'n cofnodi newid ar draws cefn gwlad ehangach Cymru. Yn absenoldeb data cyson ar raddfa genedlaethol, dylid eu dehongli'n ofalus a, lle bo modd, eu hategu â thystiolaeth ychwanegol. Mae LANDMAP Cyfoeth Naturiol Cymru yn cynnig gwybodaeth ledled Cymru am gymeriad, ansawdd a sensitifrwydd tirwedd, a allai lywio monitro ehangach, er nad yw'n asesu "cyflwr" yn yr un ffordd ag arolygon bioamrywiaeth neu gynefinoedd. Ar gyfer Parciau Cenedlaethol, mae Adroddiadau Cyflwr y Parciau yn darparu asesiadau defnyddiol o gyflwr a thueddiadau, ond mae adrodd yn llai cyson ar draws AHNEoedd ac nid ydynt ar gael ar gyfer ardaloedd heb eu dynodi.

Gall dulliau cymharol ddarparu dysgu. Mae'r Alban, er enghraifft, yn dynodi Ardaloedd Golygfaol Cenedlaethol ac wedi sefydlu Parciau Cenedlaethol o dan Ddeddf 2000 gyda phedair nod statudol: gwarchod treftadaeth naturiol a diwylliannol, hyrwyddo defnydd cynaliadwy o adnoddau, annog mwynhad y cyhoedd, a chefnogi datblygiad economaidd a chymdeithasol cynaliadwy. Gall y nodau ehangach hyn gynnig mewnwelediadau ar gyfer cryfhau dangosyddion Cymru.

Mae Cymru hefyd wedi ymrwymo i darged "30 erbyn 30" y Fframwaith Bioamrywiaeth Byd-eang i amddiffyn a rheoli 30% o dir a moroedd ar gyfer natur erbyn 2030. Mae tirweddau dynodedig yn cael eu cydnabod fel mecanweithiau cyflawni allweddol, ond mae Adroddiad Interim SoNaRR (2024) yn tynnu sylw at fylchau parhaus mewn data cyflwr a thueddiadau cynefinoedd, gan atgyfnerthu'r angen am fonitro gwell i olrhain bioamrywiaeth a thargedau hinsawdd.

Pwysleisiodd rhanddeiliaid yr angen am ddangosyddion sy'n adlewyrchu pob tirwedd, gan gynnwys dimensiynau cymdeithasol a diwylliannol fel stiwardiaeth ac ymdeimlad o berthyn. Codwyd pryderon hefyd ynghylch ansawdd a chwmpas amrywiol ffynonellau data presennol, a allai beidio â bod yn ddigonol ar gyfer monitro cadarn. Cwestiynodd rhanddeiliaid hefyd y defnydd o "amod" yng ngeiriad y dangosydd a ystyriwyd yn broblemus oherwydd ei amwysedd a'i anhawster i'w asesu'n gyson. Awgrymodd rhanddeiliad uchel ei barch ailfframio'r dangosydd hwn fel "ansawdd ac amrywiaeth tirweddau," a allai gofnodi cymeriad tirwedd yn well heb awgrymu llinell sylfaen sefydlog neu unfurf o "gyflwr da".

Camau nesaf a awgrymir:

- Cadw'r dangosydd tirweddau dynodedig ond cydnabod ei gwmpas cyfyngedig a'r angen am ddiffiniad mwy clir.
- Treialu LANDMAP fel llinell sylfaen atodol ar gyfer y dirwedd ehangach i gefnogi gosod targedau yn y dyfodol.
- Cryfhau cysylltiadau rhwng dangosyddion tirwedd a pholisi bwyd-amaeth i adlewyrchu rôl ffermio wrth lunio cyflwr a threftadaeth y dirwedd.
- Ystyried pedwar nod Parc Cenedlaethol yr Alban fel model ar gyfer integreiddio defnydd adnoddau cynaliadwy a datblygu cymunedol.
- Amlygu cyfraniad tirweddau at Amcan 3 SLM trwy wydnwch ecosystemau a'r manteision cysylltiedig.

Byddai mabwysiadu'r dull hwn yn galluogi adrodd tryloyw a chadarn gan sicrhau bod uchelgeisiau ar gyfer tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol yn berthnasol ledled Cymru gyfan, nid yn unig o fewn ardaloedd dynodedig.

Ffynonellau data perthnasol: Mae sawl set ddata sy'n bodoli eisoes yn rhoi cipolwg rhannol ar gyflwr tirweddau dynodedig Cymru, ond mae'r cwrpas a'r cysondeb yn amrywio. Mae Adroddiadau Cyflwr y Parc yn cynnig asesiadau strwythuredig o fewn Parciau Cenedlaethol, AHNE, a Thirweddau Cenedlaethol Ynys Môn, Gŵyr, Dyffryn Gwy, Penrhyn Llŷn, a Bryniau Clwyd a Dyffryn Dyfrdwy. Mae LANDMAP yn darparu llinell sylfaen genedlaethol gynhwysfawr ar gymeriad ac ansawdd tirwedd. Mae ffynonellau eraill, fel y Gofrestr o Dirweddau Hanesyddol ac Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR), yn tynnu sylw at bwysigrwydd tirweddau dynodedig ar gyfer bioamrywiaeth ond o ran treftadaeth ddiwylliannol nid oes ganddynt ddigon o fonitro cyflwr systematig na chyfredol. Gyda'i gilydd, mae'r ffynonellau hyn yn ffurfio sylfaen dystiolaeth dameidiog a all lywio datblygiad dangosyddion, er bod bylchau sylweddol yn parhau.

Tabl 7-5: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiadau ar Gyflwr y Parc (Eryri , Bannau Brycheiniog , Arfordir Penfro)	Cyflwr a thueddiadau'r Parciau Cenedlaethol ar draws bioamrywiaeth, treftadaeth, mynediad a lles (yn gysylltiedig â Chynlluniau Rheoli).	Cylchred 5 mlynedd	Yn ôl Parc, thema, rhywfaint o fewnwelediadau yn seiliedig ar leoliad (yn amrywio yn ôl Parc).	Manteision: Yn seiliedig ar le, aliniad statudol, yn integreiddio data lluosog, cyhoeddus. Anfanteision: Parciau Cenedlaethol yn unig (~25%), dulliau'n amrywio, yn anaml, bylchau mewn monitro cyflwr systematig.
LANDMAP LANDMAP Wedi'i reoli gan CNC	Set ddata GIS o nodweddion a rhinweddau tirwedd ledled Cymru i ddarparu llinell sylfaen tirwedd.	Cylch adrodd 10-12 mlynedd	Yn ôl lleoliad, haen (hanesyddol, diwylliannol, cynefinoedd), a phriodoleddau ansawdd. Tystiolaeth tirwedd Gwledol a Synhwyraidd LANDMAP yn nodi newid mewn cymeriad, amrywiaeth ac ansawdd (White, 2018) a 2026.	Manteision: Cwrpas cenedlaethol, CNC yn cynhyrchu ystadegau sylfaenol (llai o angen am ddadansoddiad GIS arbenigol) Anfanteision: diweddarau anghyson, unedau asesu cymharol fawr

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiad ar Dirweddau Hanesyddol Cofrestredig Cymru (dim dolen ar gael)	Canolbwyntio ar 58 o dirweddau hanesyddol rhagorol ac arbennig	Yn cael ei ddatblygu	I'w gadarnhau	Manteision: Ffocws targedig/manwl, integreiddio â Thirwedd Hanesyddol LANDMAP ar y gweill Anfanteision: Gorchudd rhannol
Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR) Adroddiad Interim Rhagfyr 2024	Iechyd ecosystemau, cyfraniadau lles, bioamrywiaeth genedlaethol. Mae Interim 2024 yn nodi diffyg data cyflwr tirwedd dynodedig.	Cylchred 5 mlynedd	Graddfa genedlaethol Mae data tirwedd sylfaenol newydd ar dawlwch ac awyr dywyll i'w gyhoeddi yn SoNaRR 2025.	Manteision: Ffocws ecosystem eang, gorfodol, cysylltiadau â thargedau 30x30. Anfanteision: Yn canolbwyntio ar fioamrywiaeth, dim llinell sylfaen cyflwr benodol/data tueddiadau ar gyfer agweddau diwylliannol neu dreftadaeth tirweddau dynodedig.

7.3.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	6	13	2	5

Mynegodd rhanddeiliaid bryder bod y dangosydd arfaethedig yn cynnig mesur rhy syml o "gyflwr" ac yn methu ag adlewyrchu rôl ddeinamig ffermio a rheoli tir wrth lunio tirweddau Cymru. Nodwyd nad yw geiriad presennol y dangosyddion yn dal gwerth cymdeithasol, diwylliannol ac economaidd tirweddau yn ddigonol, na'r gwelliannau cadarnhaol sy'n cael eu gwneud eisoes gan ffermwyr.

Tynnodd un rhanddeiliad sylw at gynllun amaeth-amgylcheddol newydd *Ffermio Bro*, sy'n canolbwyntio ar wella cyflwr ecosystemau o fewn Parciau Cenedlaethol ac AHNE. Bydd mesur cynnydd yn hanfodol, yn enwedig o ystyried yr ymgyrch wleidyddol a pholisi gref i wella bioamrywiaeth yn y tirweddau dynodedig hyn.

Cwestiynodd sawl cyfrannwr eglurder y cysylltiad achosol â ffermio, o ystyried dylanwad pwysau eraill fel twristiaeth, rhywogaethau ymledol, a choedwigaeth mewn ardaloedd dynodedig. Un pryder allweddol oedd nad yw tirweddau dynodedig yn gynrychioliadol o Gymru gyfan. Roedd llawer o rhanddeiliaid yn ffafrio newid yr iaith o "gyflwr" i "ansawdd," gyda phwyslais ar gymeriad ac amrywiaeth y dirwedd, wedi'i ategu gan LANDMAP (yn enwedig ei haen Weledol a Synhwyrdd) a data o Dirweddau Hanesyddol Cofrestredig.

Cynigiwyd data arolwg mwy cadarn, gan gynnwys mynegeion ar gyfer AGA, ACA a SoDdGA, i ddarparu mesurau meintiol, gwrthffeithiau, a dealltwriaeth gliriach o dirweddau diwylliannol, sy'n cysylltu ag amcanion SLM eraill. Awgrymodd rhanddeiliaid hefyd ailystyried meini prawf dynodi i sicrhau eu bod yn adlewyrchu gwerthoedd cymdeithasol-ecolegol a diwylliannol cyfoes, gan gynnwys treftadaeth, sgiliau ac arferion ffermio traddodiadol.

Er bod asesiadau cyflwr presennol wedi'u cydnabod, nododd rhanddeiliaid fod llawer yn dangos safleoedd fel rhai sy'n methu ar hyn o bryd, sy'n peryglu tanseilio ymgysylltiad adeiladol. Ystyriwyd bod dull mwy cynnil, Cymru gyfan, sy'n integreiddio dimensiynau ecolegol, diwylliannol ac economaidd, yn hanfodol i greu dangosyddion sydd nid yn unig yn adlewyrchu heriau ond hefyd yn rhoi cymhellion ac yn tystio i gyfraniadau cadarnhaol i reoli tir.

7.3.1.2 Data sylfaenol

Darperir enghraifft o'r data sydd ar gael yn y tabl isod. Nid oedd unrhyw sôn amlwg am ddefnyddio dronau i fesur cyflwr tirwedd yn unrhyw un o'r ffynonellau data, fodd bynnag, gellid gweithredu hyn yn y dyfodol o bosibl.

Tabl 7-6: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
LANDMAP Wedi'i reoli gan Cyfoeth Naturiol Cymru	Data sylfaenol ar gael drwy LANDMAP sef system wybodaeth tirwedd ofodol genedlaethol a ddatblygwyd gan Cyfoeth Naturiol Cymru. Mae'n dosbarthu ac yn gwerthuso'r dirwedd ar draws pum agwedd allweddol – Tirwedd Ddaearegol, Cynefinoedd Tirwedd, Gweledol a Synhwyrdd, Tirwedd Hanesyddol, a Thirwedd Ddiwylliannol – i gefnogi gwneud penderfyniadau cyson, yn seiliedig ar dystiolaeth ar gyfer cynllunio, cadwraeth a rheoli tir cynaliadwy. Mae pob set ddata ar gael o DataMap Cymru

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Adroddiadau ar Gyflwr y Parc (Eryri , Bannau Brycheiniog , Arfordir Penfro)	e.e. LANDMAP Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro Gweledol a Synhwyrdd (Gwerthuso) yn 2025: Rhagorol (gwyrdd tywyll): Wedi'i ganoli yn y gogledd ac ar hyd dyffrynnoedd afonydd mewndirol allweddol, gan amlygu tirweddau trawiadol yn weledol neu unigryw. Isel (oren): Clytiau lleol, yn enwedig yn y de a rhai parthau mewndirol canolog, yn awgrymu dirywiad tirwedd neu elfennau sy'n tynnu i ffwrdd. Map Golygfeydd Sy'n Tynnu i Ffwrdd Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro LANDMAP yn 2025: Tuedd i ddilyn patrwm mapiau Gweledol a Synhwyrdd e.e., mae gan dde Sir Benfro ardaloedd sy'n debygol o brofi ymyrraeth weledol o seilwaith, amgylcheddau wedi'u diraddio, neu wrthdaro defnydd tir, gan leihau gwerth golygfaol a chynnig potensial ar gyfer gwella tirwedd wedi'i dargedu.
Adroddiad ar Dirweddau Hanesyddol Cofrestredig Cymru (dim doler ar gael)	Mae'r data sylfaenol yn cael eu datblygu a byddant yn canolbwyntio ar 40 o ardaloedd tirweddau eithriadol sy'n bwysig. O bosibl yn fwy targedig/manwl na LANDMAP
Adroddiad ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR) (Adroddiad Interim Rhagfyr 2024)	Dim data cyflwr meintiol newydd yn benodol ar gyfer tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol) ynghylch bioamrywiaeth ond mae'n cydnabod diffyg data cyflwr a thueddiadau digonol ar gyfer yr ardaloedd hyn.

7.3.1.3 Tueddiadau

Mae LANDMAP yn darparu llinell sylfaen GIS gyson yn genedlaethol sy'n cwmpasu pum dimensiwn tirwedd: Tirwedd Ddaearregol, Cynefinoedd Tirwedd, Gweledol a Synhwyrdd, Tirwedd Hanesyddol, a Gwasanaethau Tirwedd Ddiwylliannol. Caiff pob ardal agwedd ei gwerthuso am ei gwerth, ei chyflwr a'i thuedd, gan alluogi cymariaethau hydredol (e.e., setiau data o 2001–03 yn erbyn 2013–14) i ganfod newid sylweddol yn y dirwedd.

Mae arolygon LANDMAP ailadroddus, yn enwedig o fewn Cynefinoedd Tirwedd, wedi nodi ardaloedd sy'n mynd trwy newid nodedig, gan gynnwys darnio cynefinoedd, newidiadau mewn gwerthoedd bioamrywiaeth, neu nodweddion gweledol sy'n esblygu. Yn yr ystyr hwn, cofnodir 'newid' ond nid oes unrhyw ddata tueddiadau ar gael. Credir y gallai LANDMAP gyfrifo i ba raddau y mae cymeriad, amrywiaeth ac ansawdd y dirwedd wedi newid o'i gymharu â llinell sylfaen 2017 erbyn 2025–26.

Byddai hyn yn cynnwys adrodd ar y canran/hectarau o bob dosbarthiad cymeriad ac amrywiaeth, a'r canran/hectarau pob gwerthusiad ansawdd (rhagorol, uchel, cymedrol, isel), ar raddfa Cymru gyfan ac o fewn tirweddau dynodedig. Gellid cwblhau'r dull yn gyntaf ar gyfer LANDMAP Gweledol a Synhwyrdd (2026), ac yna ar gyfer y Gofrestr integredig o Dirweddau Hanesyddol a setiau data Tirweddau Hanesyddol LANDMAP (tua 2026–27). Byddai'r mireinio hwn yn sicrhau bod cynnydd yn cael ei fonitro'n systematig o ran ansawdd tirwedd a threftadaeth ddiwylliannol, ei integreiddio i fframweithiau dangosyddion, a'i alinio â Fframwaith SLM. Byddai hefyd yn gwella cysondeb adrodd, yn ymestyn y sylw i gefn gwlad ehangach y tu hwnt i ardaloedd dynodedig, ac yn manteisio ar sicrwydd ansawdd a chyffelybrwydd genedlaethol LANDMAP.

Mae Adroddiadau ar Gyflwr Adnoddau Naturiol (SoNaRR) yn tynnu sylw at bryderon parhaus ynghylch cyflwr tirweddau dynodedig a safleoedd gwarchodedig yng Nghymru. Yn ôl SoNaRR 2016 a 2020, mae'r rhan fwyaf o safleoedd gwarchodedig, gan gynnwys ACAau ac AGAau, yn parhau mewn cyflwr anffafriol, heb fawr o welliant ers 2016. Mae gwydnwch ecosystemau mewn tirweddau dynodedig, fel Parciau Cenedlaethol ac AHNE, yn dirywio, gan fod yr ardaloedd hyn yn wynebu'r un pwysau â chefn gwlad ehangach, gan gynnwys colli cynefinoedd, amaethyddiaeth ddwys, effeithiau ymwelwyr, a newid hinsawdd. Mae SoNaRR 2016 yn adrodd, ar gyfer nodweddion rhywogaethau ar safleoedd Natura 2000, fod "cyflwr cyffredinol nodweddion rhywogaethau ACA ac AGA ar y safleoedd hyn yng Nghymru, fel yr adroddwyd yn 2013, yn anffafriol ar y cyfan (55 %) ac eithrio adar a mamaliaid y mae 86 % a 68 % ohonynt mewn cyflwr ffafriol yn y drefn honno," a bod "92 % o nodweddion ACA glaswelltir yng Nghymru yn cael eu hystyried i fod mewn cyflwr anffafriol." Rhoddodd SoNaRR 2020 fwy o bwyslais ar werth cymdeithasol a diwylliannol tirweddau dynodedig, gan nodi bod "llawer o dirweddau dynodedig yng Nghymru (Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol, Gwarchodfeydd Natur Cenedlaethol, Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig a Pharciau Cenedlaethol) yn cynnwys ardaloedd o dir fferm caeedig a phatrymau cysylltiedig o gnydau, adeiladau, caeau a chylfndrefnau rheoli sy'n darparu ymdeimlad o le a gwerthfawrogiad o natur a werthfawrogiad gan drigolion ac ymwelwyr." Cyhoeddir SoNaRR 2025 ym mis Rhagfyr 2025.

Cyfyngiadau: Er gwaethaf y cryfderau hyn, mae gan LANDMAP rai cyfyngiadau. Mae diweddariadau'n gylchol, felly gall y data fod degawd neu fwy allan o ddyddiad mewn manau, gan gyfyngu ar ei allu i gofnodi newid tirwedd cyflym neu dymor byr. Mae ardaloedd agwedd wedi'u mapio ar raddfa eang, a all guddio amrywiad mân o fewn tirweddau. Mae gwerthusiadau o werth, cyflwr a thuedd yn dibynnu ar farn arbenigol, gan gyflwyno goddrychedd. Yn olaf, nid yw LANDMAP yn integreiddio gyrwyr newid economaidd-gymdeithasol yn uniongyrchol, felly mae'n fwyaf effeithiol pan gaiff ei ddefnyddio ochr yn ochr â setiau data eraill (e.e. synhwyro o bell, arolygon ecolegol, neu ddata economaidd-gymdeithasol lleol).

7.3.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Er mwyn datblygu dull monitro ymarferol, mae angen cydnabod bod tirweddau'n ddeinamig, nid yn statig ac felly rhaid i dargedau fod yn hyblyg dros amser. Mae'r targedau a gyflwynir yma yn rhai petrus, o ystyried y pryderon ynghylch y data.

Gallai targedau posibl ar gyfer y 5 mlynedd nesaf, os yw'r dangosydd wedi'i eirio fel cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol c Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol) fod:

- *Nod Isafswm (Status Quo):*
 - Cynnal dosbarthiad presennol gwerth tirwedd; osgoi dirywiad pellach yn ardaloedd Cymedrol ac Isel LANDMAP am y 5 mlynedd nesaf.
 - Goblygiad Polisi: Parhau i lynu wrth LANDMAP mewn polisi cynllunio. Os cynhwysir tirweddau heb eu dynodi, gallai hyn gael goblygiadau ariannu. Gellid integreiddio sgorio ansawdd tirwedd i feini prawf asesu cynlluniau amaeth-amgylcheddol.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy):*
 - Gwella e.e. 10% o ardaloedd LANDMAP Cymedrol i Uchel drwy adfer tirwedd (e.e. ailblannu gwrychoedd, sgrinio seilwaith gan greu parthau lliniaru gweledol mewn ardaloedd â golygfeydd sy'n tynnu sylw'n fawr) yn y 5 mlynedd nesaf.

- Goblygiad Polisi: Gallai gynnwys integreiddio amcanion gwella tirwedd i gynlluniau amaeth-amgylcheddol presennol fel y Cynllun Ffermio Cynaliadwy. Gellir annog polisiâu rheoli datblygu cryfach i fynnu mesurau adfer mewn ardaloedd Cymedrol LANDMAP. Gallai cefnogaeth i asesiadau effaith weledol lleol a grantiau adfer ar raddfa fach helpu i roi cymhellion i dirfeddianwyr. Gall cydweithio traws-sector rhwng Cyfoeth Naturiol Cymru, awdurdodau cynllunio lleol, a chyrff tirwedd dynodedig fod yn ddefnyddiol i nodi a blaenoriaethu meysydd i'w gwella.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol):*
 - Gwella e.e. 15% o ardaloedd Cymedrol ac Uchel LANDMAP i ehangu ardaloedd â sgôr Rhagorol drwy ailwylltio, coridorau bioamrywiaeth, a rheoli tir yn sensitif yn y 5 mlynedd nesaf.
 - Goblygiadau Polisi: Efallai y bydd angen buddsoddiad strategol mewn newid defnydd tir ar raddfa fawr, fel ail-wylltio neu ddatblygu rhwydweithiau adfer natur, gydag ansawdd y dirwedd yn cael ei gydnabod fel cyd-fudd. Gallai cronfa gwella tirwedd bwrpasol gefnogi mentrau o'r fath. Byddai alinio polisiâu ar draws strategaethau cynllunio, amaethyddiaeth a bioamrywiaeth yn helpu i sicrhau bod ansawdd gweledol a synhwyrdd wedi'i wreiddio mewn nodau amgylcheddol ehangach. Gallai hyrwyddo rheoli tir aml-fuddiol sy'n cefnogi amcanion hinsawdd, bioamrywiaeth a mynediad cyhoeddus ochr yn ochr â gwerth tirwedd fod yn allweddol. Efallai y bydd angen gwella dangosyddion LANDMAP hefyd i fonitro a dangos tystiolaeth o welliannau yn effeithiol.

Tabl 7-7: Tabl Crynodeb: Targedau posibl ar gyfer Dangosydd 4.2A - cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Adroddiadau Cyflwr y Parciau, LANDMAP (CNC)
Amllder	1-5 mlynedd
Dadgyfuno	LANDMAP yn ôl Tirwedd Ddaearegol, Cynefinoedd Tirwedd, Gweledol a Synhwyrdd, Tirwedd Hanesyddol, a Thirwedd Ddiwylliannol
Nodiadau	Mae'n bosibl y bydd defnydd o dronau yn cael ei weithredu yn y dyfodol.
Targedau posibl	Lleiafswm: Cynnal dosbarthiad presennol gwerth tirwedd; osgoi dirywiad yn ardaloedd Cymedrol ac Isel LANDMAP dros y 5 mlynedd nesaf. Cymedrol: Gwella e.e. 10% o ardaloedd LANDMAP Cymedrol i Uchel drwy adfer tirwedd dros 5 mlynedd. Uchelgeisiol: Gwella e.e. 15% o ardaloedd Cymedrol ac Uchel LANDMAP i ehangu ardaloedd sydd wedi'u graddio'n Rhagorol dros 5 mlynedd.

7.3.2 Dangosydd 4.2B: Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig

Mae Asedau Amgylchedd Hanesyddol (HEAs) a Henebion Rhestredig (SAMs) yn hanfodol i warchod a gwella tirweddau a hunaniaeth ddiwylliannol Cymru, gan ddarparu cysylltiad pendant â'r gorffennol wrth gefnogi twristiaeth, addysg, a chysylltiad cymunedol â lle.

Mae tua 4,200 o SAMs yng Nghymru, sy'n cael eu monitro ar gylchred o 10 mlynedd gan ddefnyddio Arolwg Henebion mewn Perygl Cadw, sy'n asesu cyflwr (ffafriol/anffafriol) a thueddiadau (yn gwella, yn sefydlog, yn gwaethgu) ochr yn ochr â chategorïau risg (isel, canolig, uchel, uchel brys). Yn ôl yr asesiadau diwethaf:

- Roedd 67% mewn cyflwr ffafriol, 32% yn anffafriol.
- 51% risg isel, 34% canolig, 12% uchel, a 3% risg uchel brys.

Gellir dadgyfuno'r data hyn, er enghraifft, ym Mharc Cenedlaethol Eryri, mae 374 o Henebion Rhestredig, gyda dros 97% ohonynt yn cael eu hystyried mewn cyflwr sefydlog (data a ddarperir yn Adroddiad Cyflwr y Parciau).

Mae HEAs yn derm torfol sy'n cwmpasu SAMS, adeiladau rhestredig, Parciau a Gerddi Hanesyddol a nodweddion amgylchedd hanesyddol hysbys eraill. Mae Adeiladau Rhestredig (~30,000 yng Nghymru) yn cael eu hasesu mewn cylchred pum mlynedd gan ddefnyddio'r Arolwg Adeiladau mewn Perygl, gyda data GIS ar gael i lywio rheolaeth sy'n seiliedig ar leoedd. Mae'r rhaglen hon yn cael ei goruchwyllo gan Cadw.

Mae Parciau a Gerddi Hanesyddol Cofrestredig wedi'u cofnodi mewn cofrestr 2022 ac mae'n cynnwys 385 o safleoedd o'r fath. Ar hyn o bryd nid oes unrhyw fonitro o'r safleoedd hyn ond mae 14 wedi'u nodi o dan fonitro ERAMMP.

Mae Asedau Amgylchedd Hanesyddol Heb eu Dynodi yn cael eu cofnodi yn y Cofnod Amgylchedd Hanesyddol (HER) ac yn cael eu monitro gan HENEB, gyda chynghor ar gael ar sut y gall gweithrediadau amaethyddol effeithio ar y safleoedd hyn. Mae Rhaglen Monitro a Modelu Materion Gwledig a'r Amgylchedd (ERAMMP) wedi cynnal arolwg o HEAs ledled Cymru, gan ddangos:

- Mae cyflwr HEAs wedi aros yn sefydlog: 59% mewn cyflwr rhagorol/cadarn yn 2013-16 o'i gymharu â 54% yn 2021-23.
- Gostyngodd nifer y bygythiadau i HEAs a ailrolygwyd 32% rhwng 2013-16 a 2021-23.
- Mae llystyfiant a gweithrediadau amaethyddol yn parhau i fod yn fygythiadau allweddol, sy'n gofyn am reolaeth barhaus.

Roedd rhai pryderon gan randdeiliaid, sef yr angen i egluro diffiniad "cyflwr" (fel arfer yn cyfeirio at gyflwr ffisegol, sefydlogrwydd, uniondeb, a risgiau brys). Teimlwyd hefyd nad yw monitro ar ei ben ei hun yn ddigonol gan nad yw hyn yn cynnwys amddiffyniad, rheolaeth a lliniaru gweithredol, sef bwriad clir fframwaith yr SLM gan fod angen y rhain i fynd i'r afael â dirywiad o ganlyniad i llystyfiant, amaethyddiaeth ac effeithiau hinsawdd. Nodwyd y gall gweithrediadau amaethyddol (e.e., aredig dwfn) effeithio'n sylweddol ar HEAs. Yn olaf, mae angen i fonitro gyd-fynd â thargedu gofodol cynlluniau amaeth-amgylcheddol er mwyn osgoi difrod anfwriadol a chefnogi adferiad lle bo modd.

Ffynonellau data perthnasol: Mae'r tabl canlynol yn crynhoi'r ffynonellau data, y mesurau allweddol, a'r dulliau adrodd a ddefnyddir ar hyn o bryd i fonitro cyflwr a statws yr asedau hanesyddol hyn, gan roi trosolwg clir o'r sail dystiolaeth bresennol ar gyfer y dangosydd hwn.

O ran dull monitro ymarferol, cynigir defnyddio data Cadw a HER i nodi HEAs o fewn ardaloedd amaethyddol ac yna integreiddio monitro nodweddion ag arolygiadau cynlluniau amaeth-amgylcheddol. Dylid ystyried defnyddio mapio GIS i asesu dosbarthiad gofodol a risgiau posibl gyda ffocws ar ailasesu cyfnodol yn unol â chylchredau Cadw ac ERAMMP i olrhain tueddiadau.

Tabl 7-8: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.2B - Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Henebion mewn Perygl Cadw 2025 (dolen ddim ar gael fel dogfen fewnol)	Cyflwr (ffafriol, anffafriol, tueddiadau), categorïau risg (isel, canolig, uchel) ar gyfer Henebion Rhestredig (~4200 yng Nghymru)	Cylchred 10 mlynedd	Cenedlaethol, rhanbarthol, safle-benodol	Yn cynnwys monitro bygythiadau (llystyfiant, erydiad, hinsawdd, effeithiau dynol)
Arolwg Adeiladau mewn Perygl Cadw 2025 (dolen ddim ar gael – fel dogfen fewnol)	Cyflwr a statws risg ar gyfer Adeiladau Rhestredig (~30,000 yng Nghymru)	Cylchred 5 mlynedd	Cenedlaethol, rhanbarthol, safle-benodol	Mapio GIS ar gael
Cofnod Amgylchedd Hanesyddol (HER , HENEB)	Lleoliad a statws asedau amgylchedd hanesyddol heb eu dynodi	Diweddariadau parhaus	Rhanbarthol, safle-benodol	Yn cynnwys safleoedd archeolegol a thirweddau nad ydynt yn bodloni meini prawf dynodiad
Atodiad Technegol ERAMMP-105TA1S11	Cyflwr HEA, categorïau bygythiad, data tueddiadau (2013-16, 2021-23)	Arolwg aml-flwyddyn (GMEP 2013-16, ERAMMP 2021-23)	Sgwariau Cynrychioliadol Cenedlaethol, data ail-arolwg ar gael	Yn cynnwys % mewn cyflwr rhagorol/cadarn, tueddiadau categori bygythiad
Adroddiad Cyflwr y Parc – Eryri	Nifer a chyflwr Henebion Rhestredig ym Mharc Cenedlaethol Eryri	Cyfnodol	Penodol i'r Parc Cenedlaethol	97% o henebion mewn cyflwr sefydlog, yn nodi pwysau o bydredd naturiol, amaethyddiaeth ac ymwelwyr

7.3.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 26	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	15	2	2	7

Tynnodd rhanddeiliaid sylw at gyfyngiadau sylweddol gyda'r dull presennol o fonitro nodweddion yr amgylchedd hanesyddol. Nodwyd mapio anghywir fel problem allweddol, ac ychydig o gefnogaeth oedd i ddefnyddio arolygiadau RPW fel dangosydd, gan fod y rhain yn canolbwyntio ar gydymffurfiaeth yn hytrach nag yn seiliedig ar gyflwr ac yn cael eu barnu yn erbyn safonau sefydlog. Codwyd pryderon hefyd bod y mesurau presennol yn rhoi cyfrifoldeb annheg ar ffermwyr am ddifrod a allai fod yn hanesyddol neu a achosir gan ffactorau y tu hwnt i'w rheolaeth, megis tywydd eithafol neu fynediad cyhoeddus.

Rhoddwyd pwyslais cryfach ar gydnabod stiwardiaeth gadarnhaol a'r rôl weithredol y mae rheolwyr tir yn ei chwarae wrth warchod asedau treftadaeth, yn hytrach na dim ond asesu risgiau neu ddifrod. Cydnabu rhanddeiliaid, er bod data yn bodoli ar gyfer tua 51,000 o asedau polygoneiddiedig heb eu dynodi yng Nghymru, mai dim ond samplau bach sydd wedi'u harolygu drwy ERAMMP hyd yn hyn (91 yn rownd un a 71 yn rownd dau), a galwodd rhanddeiliaid am samplau cynrychioliadol llawer mwy. I'r gwrthwyneb, mae gan Henebion Cofrestredig set ddata sylfaenol gyflawn, sy'n cynnig man cychwyn mwy cadarn.

Awgrymodd rhanddeiliaid ailfframio'r dangosydd i ganolbwyntio ar "gyflwr asedau hanesyddol," gydag ehangu i gynnwys mesurau ansoddol o dirweddau hanesyddol cofrestredig. Nodwyd bod LANDMAP yn ffynhonnell dystiolaeth werthfawr a allai fwydo i ddull ehangach o ymdrin ag ansawdd tirwedd (yn gysylltiedig â 4.2A).

Ar y cyfan, dadleuodd rhanddeiliaid nad yw gwybod lleoliad asedau yn ddigonol heb asesiadau cyflwr systematig a chynlluniau gwella. Ystyriwyd bod symud tuag at fesur stiwardiaeth, cyflwr a rheolaeth ragweithiol yn hanfodol i sicrhau monitro a gwarchodaeth ystyrion o asedau amgylchedd hanesyddol.

7.3.2.2 Data sylfaenol

Roedd rhywfaint o bryder yng nghyfarfodydd y TEG a rhanddeiliaid nad yw cofnodi cyflwr y safleoedd dynodedig hyn yn dweud llawer am safleoedd yng nghefn gwlad ehangach na sut mae'r cyhoedd yn ymgysylltu â nhw. Mae ymgysylltiad y cyhoedd ag asedau amgylcheddol hanesyddol, gan gynnwys SAMs, Adeiladau Rhestredig, a pharciau a gerddi hanesyddol, yn rhan annatod o amcanion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru), gan gefnogi treftadaeth ddiwylliannol, addysg, a chysylltiad cymunedol â lle.

Mae hygyrchedd cyhoeddus i henebion wedi'i gofnodi'n rhannol gan Cadw a gellid ehangu hyn trwy ddefnyddio mapio GIS ar gyfer agosrwydd safleoedd at lwybrau troed cyhoeddus. Fel y nodwyd mewn man arall, mae mesur "ymgysylltiad y cyhoedd" yn gymhleth yn ei hanfod, gan ei fod yn aml yn gofyn am brocsi megis nifer yr ymwelwyr, cyfranogiad mewn digwyddiadau addysgol, neu ddangosyddion teimlad yn seiliedig ar arolygon. Byddai'n werth archwilio a ellid cysylltu casglu data ymgysylltu FRAME â dangosyddion lles diwylliannol o dan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, gan gysylltu mynediad at dreftadaeth ag iechyd, lles ac addysg.

Tabl 7-9: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.2B - Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Henebion mewn Perygl Cadw 2025 (dim dolen ar gael)	67% o Henebion Rhestredig mewn cyflwr ffafriol, 32% anffafriol; 51% risg isel, 34% canolig, 12% uchel, 3% risg uchel brys. Ar gyfer adeiladau Rhestredig, mae'r rhai a gofnodwyd fel rhai amaethyddol yn fwy tebygol o fod 'mewn perygl' (32%) na'r ffigur cenedlaethol ar gyfer yr holl Adeiladau Rhestredig (9%).
ERAMMP (2021-23) Atodiad Technegol-105TA1S11 (gweler tudalen 9 o'r atodiad technegol uchod)	Tuedd genedlaethol: n=39 o'r HEAau a arolygwyd mewn cyflwr rhagorol/cadarn; n=33 wedi dirywio neu wedi'u difrodi
Rhaglen Monitro a Gwerthuso Glastir (2013-16) Atodiad Technegol-105TA1S11 (gweler tudalen 9 o'r atodiad technegol uchod)	Tuedd genedlaethol: n=54 o'r HEAau a arolygwyd mewn cyflwr rhagorol/cadarn; n=37 wedi dirywio neu wedi'u difrodi
Adroddiad Cyflwr y Parc Eryri	374 o Henebion Rhestredig yn Eryri; >97% mewn cyflwr sefydlog

7.3.2.3 Tueddiadau

Nid yw'n ymddangos bod Cadw yn cyhoeddi asesiad cenedlaethol rheolaidd sy'n dangos cyfrannau o SAMs mewn cyflwr "da/sefydlog/dirywio/gwella" dros amser ond mae'n barod i rannu'r wybodaeth hon er budd y cyfleoedd o dan fframwaith SLM.

Aseswyd cyflwr Asedau Amgylchedd Hanesyddol (HEAs) yn gyntaf drwy Raglen Monitro a Gwerthuso Glastir (GMEP, 2013-16) ac fe'i hail-arolygwyd o dan Raglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP, 2021-23). Mae cymhariaeth o'r ddau gyfnod arolwg hyn yn dangos nad oes unrhyw newid cyffredinol ystadegol arwyddocaol yng nghyflwr yr HEA, er bod bygythiadau o lystyfiant, gweithrediadau amaethyddol, a phwysau eraill yn parhau i fod yn ffactorau allweddol sy'n gyrru dirywiad.

Mae Adroddiad Cyflwr y Parc 2007 ar gyfer Parc Cenedlaethol Eryri yn cynnwys cipolwg ar gyflwr Henebion Rhestredig (SAMs) o 1996-2003, pan aseswyd 97.2% fel rhai sefydlog, 1.55% wedi gwella, a 1.25% wedi gwaethygu. Fodd bynnag, nid yw adroddiad diwygiedig 2022 yn darparu ystadegau cyflwr wedi'u diweddarau, ac nid oes unrhyw asesiadau o gyflwr SAMs ar gyfer y cyfnod ar ôl 2003 wedi'u cynnwys. O ganlyniad, nid oes unrhyw ddata tueddiadau ar gael ar hyn o bryd ynghylch sut mae cyflwr SAMs yn Eryri wedi newid dros amser.

Serch hynny, mae'r gyfran uchel o adeiladau fferm traddodiadol rhestredig sydd mewn perygl o'i gymharu â'r ffigur cenedlaethol yn awgrymu bod angen rhoi sylw i gael gwell dealltwriaeth o'r llinell sylfaen bresennol.

Y nod arfaethedig yw cynnal a gwella'r cyflwr a lleihau'r risgiau i HEAs a SAMs wrth gefnogi arferion amaethyddol cynaliadwy sy'n sensitif i asedau hanesyddol. Mae llinellau sylfaen o Cadw ac ERAMMP yn dangos sefydlogrwydd mewn cyflwr dros amser, ond mae bygythiadau'n parhau (gweler y manylion uchod), yn enwedig o lystyfiant a gweithgareddau amaethyddol.

7.3.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae gosod targedau ar gyfer yr amgylchedd hanesyddol yn darparu ffocws strategol ar gyfer diogelu treftadaeth ddiwylliannol Cymru, gan sicrhau bod ymdrechion cadwraeth yn rhagweithiol, yn fesuradwy, ac wedi'u hintegreiddio â blaenoriaethau amgylcheddol a chymunedol ehangach. Gan nad yw'r data o CADW ac ERAMMP wedi'u cyfuno, mae'n ymddangos bod gosod targedau yn rhy gynnar. Fodd bynnag, yn y cyfamser, byddai targed o osgoi dirywiad pellach yn ymddangos yn synhwyrol, gan nodi cyfran yr adeiladau amaethyddol rhestredig risg uchel.

- *Nod Isafswm (Status Quo):*
 - Cynnal lefelau cyflwr presennol HEAs a SAMs heb unrhyw gynnydd net mewn safleoedd/adeiladau/nodweddion risg uchel yn y 5 mlynedd nesaf.

Tabl 7-10: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.2B – Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	Arolwg Henebion mewn Perygl Cadw, Arolwg Adeiladau mewn Perygl Cadw, Cofnod Amgylchedd Hanesyddol (HER, HENEB), Atodiad Technegol ERAMMP-105TA1S11, Adroddiad Cyflwr y Parc – Eryri
Amllder	5–10 mlynedd yn dibynnu ar y ffynhonnell ddata, gyda rhai diweddariadau GIS parhaus
Dadgyfuno	Cenedlaethol, rhanbarthol, safle-benodol; math o ased (Henebion Cofrestredig, Adeiladau Rhestredig, HEAs heb eu dynodi); categorïau risg a chyflwr
Nodiadau	Yn cyfuno olrhain rhifol â monitro cyflwr, risg a bygythiadau; pryder rhanddeiliaid bod angen eglurder ar "gyflwr" ac y gallai fod angen gweithredu y tu hwnt i fonitro
Targedau posibl	Isafswm: Cynnal lefelau cyflwr presennol HEAs a SAMs heb unrhyw gynnydd net mewn safleoedd/adeiladau/nodweddion risg uchel yn y 5 mlynedd nesaf.

7.4 Diben y Cymorth 4.3: Mynediad ac ymgysylltu â chefn gwlad a threftadaeth

7.4.1 Dangosydd 4.3A: Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo

Mae Hawliau Tramwy Cyhoeddus (HTC) yn rhan hanfodol o gefn gwlad a threftadaeth ddiwylliannol Cymru, gan gefnogi gweithgarwch corfforol, lles ac ymgysylltiad cymunedol â natur a thirweddau. Mae gan awdurdodau lleol gyfrifoldeb statudol am reoli, cynnal a chadw a chofnodi Hawliau Tramwy Cyhoeddus yn gyffredinol. Fodd bynnag, mae gan dirfeddianwyr ddyletswyddau cyfreithiol pwysig hefyd, gan gynnwys cadw llwybrau'n ddirwysr ac yn ddiogel, ac maent yn rhannu'r cyfrifoldeb ehangach am sicrhau bod hawliau tramwy cyhoeddus yn parhau i fod yn hygyrch ac yn ddefnyddiadwy. Mae'r dangosydd hwn yn olrhain cyfran yr

Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo, gan ddarparu mesur pendant o hygyrchedd corfforol a chynnal a chadw'r asedau hyn.

Mae gan Gymru rwydwaith helaeth o Hawliau Tramwy Cyhoeddus (~32,500 km), ond mae monitro cyson yn gyfyngedig. Mae data o Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP (2021–23) yn dangos bod tua 50% o'r Hawliau Tramwy Cyhoeddus a arolygwyd ar agor ac wedi'u harwyddo, gyda'r gweddill wedi'u rhwystro a/neu heb eu harwyddo, sy'n adlewyrchu dim newid sylweddol o 2013–16. Mae hyn yn darparu llinell sylfaen weithredol, er mae'r set ddata dim ond yn cwmpasu ~0.45% o'r rwydwaith. Mae'r defnydd o samplu haenedig yn golygu ei fod yn cael ei ystyried yn gynrychioliadol yn genedlaethol er gwaethaf ei faint bach, ac mae'n osgoi'r rhagfarn tuag at Hawliau Tramwy Cyhoeddus a ddefnyddir yn helaeth neu sy'n boblogaidd sy'n aml yn nodweddu data gwyddoniaeth dinasyddion.

Ar hyn o bryd nid oes unrhyw gasgliad systematig o ddata ar ymgysylltiad na defnydd y cyhoedd o Hawliau Tramwy Cyhoeddus (e.e., sŵn traed), sy'n ei gwneud hi'n heriol asesu manteision diwylliannol a lles y tu hwnt i hygyrchedd corfforol. Mae rhanddeiliaid, gan gynnwys Ramblers Cymru, yn pwysleisio bod ansawdd, cyflwr a defnyddioldeb yr un mor bwysig â mynediad cyfreithiol, ac yn tynnu sylw at yr angen am fonitro systematig, parhaus sy'n gysylltiedig â thargedau gwella clir.

Gallai ymdrechion i wella monitro ac ymgysylltu gynnwys:

- Ehangu monitro gwyddoniaeth dinasyddion (e.e., arolygon llwybrau gwirfoddol Ramblers Cymru).
- Defnyddio mapio GIS i olrhain rhwystrau ac arwyddion.
- Archwilio cyfrif sŵn traed cost isel neu ddangosyddion ymgysylltu yn seiliedig ar arolygon ar lwybrau dethol.
- Integreiddio adroddiadau cynnal a chadw a rhwystrau awdurdodau lleol ag ymdrechion monitro cenedlaethol.

Cododd y drafodaeth gyda rhanddeiliaid nifer o bryderon. Yn gyntaf roedd ymdeimlad bod y dangosydd yn canolbwyntio ar hygyrchedd, nid defnydd nac ymgysylltiad gwirioneddol. Byddai ffocws ar ymgysylltiad yn cynyddu gwerth y dangosydd. Cydnabuwyd bod ôl-groniad cynnal a chadw (amcangyfrifir bod dros 10,000 o Hawliau Tramwy Cyhoeddus angen sylw) ac mae hyn yn cyfyngu ar fynediad effeithiol. Yn ogystal, gall cyfrifoldebau perchnogion tir a phroblemau rheoli da byw gyfyngu ar fynediad caniataol, gan greu anghysondebau ar draws y rwydwaith.

Ffynonellau data perthnasol: Mae'r Tabl isod yn crynhoi'r ffynonellau data allweddol sydd ar gael ar hyn o bryd ar gyfer monitro cyflwr a hygyrchedd Hawliau Tramwy Cyhoeddus yng Nghymru. Mae'n amlinellu beth mae pob ffynhonnell yn ei fesur, pa mor aml y caiff data eu hadrodd, a'r potensial ar gyfer dadgyfuno, gan roi trosolwg clir o'r sail dystiolaeth sy'n llywio'r dangosydd hwn.

Y prif heriau o ran data yw nad oes monitro cynhwysfawr, systematig ledled Cymru a diffyg methodoleg gyson rhwng setiau data. Mae data ar ymgysylltiad a defnydd, fel sŵn traed, yn absennol, a byddai hyn yn gofyn am ddulliau newydd pe bai'n cael eu casglu.

O ran datblygu dull monitro ymarferol, rydym yn cynnig sefydlu rhaglen fonitro dreigl, sy'n seiliedig ar wyddoniaeth dinasyddion, mewn partneriaeth â Ramblers Cymru ac awdurdodau lleol. Gellid integreiddio hyn ag arolygon cyfnodol ERAMMP ar gyfer cipluniau cenedlaethol, gan gynnwys defnyddio GIS i olrhain arwyddion a rhwystrau yn systematig. Efallai y byddai'n werth ystyried treialu casglu data sŵn traed cost isel neu gasglu data ymgysylltu ar sail QR

ar lwybrau dethol yn ogystal â datblygu cronfa ddata monitro HTC ganolog i'w defnyddio gan Lywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol.

Tabl 7-11: Ffynonellau data ar gyfer Dangosydd 4.3A - Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
ERAMMP (Arolwg Maes Cenedlaethol)	Cyflwr HTC (ar agor/wedi'u rhwystro, wedi'u harwyddo/heb eu harwyddo)	Anaml (2013–16, 2021–23)	Wedi'u categorioedd yn ôl cyflwr a math o Hawliau Tramwy Cyhoeddus	Y llinell sylfaen orau sydd ar gael
Cynlluniau Gwella Hawliau Tramwy Awdurdodau Lleol (RoWIP)	Problemau cynnal a chadw, rhwystrau	Afreolaidd (adolygyddiau bob ~10 blwyddyn)	Gan awdurdod lleol	Daeth cyllid RoWIP i ben yn 2018; casglu data anghyson
Gwyddoniaeth Dinasyddion Cerddwyr Cymru Cyngor Sir Caerfyrddin	Arolygon cyflwr llwybrau	Yn seiliedig ar brosiectau; graddadwy i fonitro treigl	Penodol i'r llwybr; gall gyd-fynd ag anghenion yr awdurdod lleol	Wedi'i dreialu yn Sir Gaerfyrddin; potensial ar gyfer ehangu'n genedlaethol

7.4.1.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 21	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	12	5	4	5

Mynegodd rhanddeiliaid farn gymysg, gyda rhywfaint o feirniadaeth gref o'r dangosydd arfaethedig. Dadleuodd y rhai a'i nododd fel *rhywbeth sy'n atal y sioe*, ei fod yn syml, o bosibl yn wrthnysig, ac yn peryglu gosod baich cyfrifoldeb yn annheg ar ffermwyr i gynnal llwybrau sydd, yn gyfreithiol, yn gyfrifoldeb a rennir gydag awdurdodau lleol. Roeddent hefyd yn gwrthwynebu'r syniad o ddefnyddio rhaglen wyddoniaeth dinasyddion ar gyfer monitro, gan gwestiynu ei dibynadwyedd. Codwyd pryderon bod y dangosydd yn anwybyddu materion ehangach fel troseddau gwledig, tipio anghyfreithlon, ymosodiadau ar dda byw, a'r angen am addysg gyhoeddus gryfach ar y Cod Cefn Gwlad. Tynnodd eraill sylw at y diffyg data cadarn, cydlynol i fesur yn gywir a yw Hawliau Tramwy Cyhoeddus "ar agor" ac "wedi'u harwyddo", gan wneud y dangosydd yn anymarferol ar hyn o bryd heb fuddsoddiad sylweddol a chydlynu strategol o gasglu data.

Roedd hefyd o'r farn y dylai'r pwyslais symud o gyfrifon syml i gyflwr a defnyddioldeb llwybrau, yn enwedig mewn "poethfannau" twristaidd dan bwysau hamdden trwm lle'r oedd gor-ddefnydd yn fygythiad. Fe wnaethant hefyd argymhell egluro a yw "ar agor" yn cynnwys llwybrau y gellir eu pasio, ac ehangu'r cwrdd i gynnwys llwybrau caniatol, tir HTC, a dangosyddion gor-ddefnydd. Nodwyd bod dull samplu ar hap haenedig ERAMMP yn ddefnyddiol, er nad ystyrir ei fod yn dal i fod yn gwbl gynrychioliadol o ardaloedd a werthfawrogi fwyaf gan y cyhoedd.

Gwnaed sylwadau ynghylch mireinio terminoleg (e.e., "ar agor a hygyrch" neu "defnyddiadwy"). Gofynnodd un rhanddeiliad sut y byddai manteision tir mynediad agored neu hygyrchedd o ffermydd solar, megis creu neu gynnal llwybrau cerdded lleol, yn cael eu hymgorffori. At ei gilydd, galwodd rhanddeiliaid am ddull mwy cynnil, defnyddiadwy, a gyda gwell adnoddau.

7.4.1.2 Data sylfaenol

Bwriad y dangosydd yw helpu i olrhain cynnydd, blaenoriaethu buddsoddiad, a dangos cyflawniad yn erbyn amcanion diwylliannol, lles ac amgylcheddol. Mae'r tabl isod yn cyflwyno'r ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Hawliau Tramwy Cyhoeddus yng Nghymru, gan roi cyd-destun ar gyfer gosod targedau a nodi bylchau yn yr ymdrechion monitro presennol. Bydd y llinell sylfaen hon yn cefnogi blaenoriaethu gwelliannau mewn hygyrchedd ac arwyddion ar draws y rhwydwaith.

Y llinell sylfaen orau sydd ar gael yw:

- 50% o'r HTC a arolygwyd ar agor ac wedi'u harwyddo (ERAMMP 2021–23).

Tabl 7-12: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer Dangosydd 4.3A - Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
ERAMMP (2025) Atodiad Technegol-105TA1S12 (Arolwg Maes Cenedlaethol)	Mae ~50% o'r Hawliau Tramwy Cyhoeddus a arolygwyd ar agor ac wedi'u harwyddo; mae 50% wedi'u rhwystro a/neu heb eu harwyddo
Cyd-destun Cenedlaethol	~32,500 km o Hawliau Tramwy Cyhoeddus ledled Cymru, sy'n cynnig cyd-destun graddfa
Awdurdodau Lleol Cynlluniau Gwella Hawliau Tramwy (RoWIP)	Data cynnal a chadw a rhwystrau ar gael ar lefel awdurdod lleol (cysondeb amrywiol)
Gwyddoniaeth Dinasyddion Cerddwyr Cymru	Ar y gweill; potensial ar gyfer monitro cyson

7.4.1.3 Tueddiadau

Mae data o Arolwg Maes Cenedlaethol ERAMMP (2021–23) yn dangos bod tua 50% o'r Hawliau Tramwy Cyhoeddus a arolygwyd ar agor ac wedi'u harwyddo, gyda'r gweddill wedi'u rhwystro a/neu heb eu harwyddo, sy'n adlewyrchu dim newid sylweddol o 2013–16.

7.4.1.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Ar hyn o bryd, nid oes unrhyw dargedau cenedlaethol sefydledig ar gyfer cyflwr na hygyrchedd Hawliau Tramwy Cyhoeddus yng Nghymru, gan nodi bod cadw Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor yn ofyniad cyfreithiol. Wrth edrych ymlaen, gallai targedau posibl dros y pum mlynedd nesaf gynnwys:

- *Nod Isafswm (Status Quo):*
 - Cynnal a chadw'r 50% presennol o Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo, gan sicrhau nad oes unrhyw ddirywiad pellach.
 - Goblygiadau Polisi: Mae cynnal y lefelau mynediad presennol yn gofyn am gyllid sylfaenol parhaus i awdurdodau lleol er mwyn atal dirywiad. Mae cost ychwanegol fach iawn ond gall straen parhaus ar briffyrdd dan straen a chyllidebau cefn gwlad effeithio ar gynaliadwyedd hirdymor. Gallai cyfleoedd a gollwyd i wella iechyd y cyhoedd a chysylltedd ddeillio o hyn os yw mynediad yn parhau i fod yn sefydlog.
- *Nod Cymedrol (Gwelliant Cynaliadwy):*

- Cynyddu cyfran yr Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo i, er enghraifft, 60% o fewn 5 mlynedd, gan flaenoriaethu ardaloedd â gwerth uchel o ran iechyd y cyhoedd, lles a diwylliant.
- Goblygiadau Polisi: Byddai gwella hygyrchedd Hawliau Tramwy Cyhoeddus 10% yn gofyn am gynnydd cymedrol mewn cyllid a staffio ar gyfer archwilio, cynnal a chadw ac arwyddion, yn enwedig mewn ardaloedd â defnydd uchel neu angen uchel. Gall blaenoriaethu greu anghydraddoldebau daearyddol neu gymdeithasol os na chaiff ei reoli'n deg. Gall cydlynu â mentrau iechyd a lles ddatgloi cyd-fuddion a chefnogaeth draws-sector.
- *Nod Uchelgeisiol (Trawsnewidiol):*
 - Cynyddu i, er enghraifft, 70% o fewn 5 mlynedd, gyda chefnogaeth rhaglen gynnal a chadw a monitro genedlaethol systematig wedi'i hariannu, gyda chydweithrediad gwyddoniaeth dinasyddion ac awdurdodau lleol.
 - Goblygiadau Polisi: Byddai cyflawni hygyrchedd o 70% yn gofyn am fuddsoddiad sylweddol a chynaliadwy mewn rhaglen gynnal a chadw genedlaethol. Gall costau fod yn uchel ond gellid eu gwrthbwysio gydag enillion iechyd y cyhoedd a manteision economaidd gwledig. Gallai cynnwys gwirfoddolwyr cymunedol a gwyddoniaeth dinasyddion wella capasiti ond byddai angen hyfforddiant a chydlynu. Efallai y bydd tensiynau gyda thirfeddianwyr os na chaiff mynediad cynyddol ei reoli neu ei gymell yn ofalus.

Yn ogystal â'r prif fesurau, gellid datblygu targedau gweithredol pellach i olrhain cynnydd mewn ffordd fwy ymarferol. Gallai'r rhain gynnwys nifer y cilometrau o Hawliau Tramwy Cyhoeddus sy'n cael eu clirio o rwystrau bob blwyddyn, graddfa flynyddol arwyddion newydd neu well a osodir, a lefel cyfranogiad yr awdurdodau lleol mewn rhaglenni monitro treigl. Gyda'i gilydd, byddai dangosyddion o'r fath yn rhoi darlun cliriach o sut mae gweithgareddau rheoli parhaus yn cyfrannu at gynnal a gwella'r rhwydwaith.

Tabl 7-13: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.3A – Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	ERAMMP (NFS), Awdurdodau Lleol (RoWIP), Gwyddoniaeth Dinasyddion Ramblers Cymru
Amllder	Arolygon cenedlaethol anaml; potensial ar gyfer monitro blynyddol treigl
Dadgyfuno	Yn ôl awdurdod lleol, math o lwybr, a chyflwr; potensial ar gyfer dadansoddiad GIS
Nodiadau	Mae data cyfredol yn gyfyngedig ac yn anghynrychioliadol; mae rhanddeiliaid yn pwysleisio ansawdd a mynediad cyfartal; mae data ymgysylltu yn absennol
Targedau posibl	Isafswm: Cynnal a chadw'r 50% presennol o Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo, gan sicrhau nad oes unrhyw ddirywiad pellach. Cymedrol: Cynyddu cyfran yr Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo i, er enghraifft, 60% o fewn 5 mlynedd. Uchelgeisiol: Cynyddu i, er enghraifft, 70% o fewn 5 mlynedd

7.4.2 Dangosydd 4.3B: Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru

Mae Arolwg Pobl a Natur Cymru yn darparu ystadegau sy'n gynrychioliadol yn genedlaethol ar sut mae pobl yn ymgysylltu â'r amgylchedd naturiol, yn ei ddefnyddio ac yn ei werthfawrogi. Mae'n cynnig cipolwg ar gyfranogiad mewn hamdden awyr agored, rhwystrau i fynediad, a'r manteision cymdeithasol a lles sy'n gysylltiedig â natur, gan ei wneud yn sail dystiolaeth werthfawr ar gyfer olrhain tueddiadau mewn ymgysylltiad cyhoeddus.

Mae Tabl 7-14 isod yn crynhoi'r ffynonellau data allweddol sydd ar gael i fonitro mynediad y cyhoedd i gefn gwlad ac ymgysylltiad ag ef gan ddefnyddio PaNS Cymru. Mae'n amlinellu beth sy'n cael ei fesur, pa mor aml, y potensial ar gyfer dadgyfuno a nodiadau pwysig ar ddehongli a defnyddio.

Ystyriaeth allweddol ar gyfer y dangosydd hwn yw bod mesur nifer yr ymweliadau yn unig yn darparu darlun rhannol yn unig, gan nad yw'n dal dyfnder, pwrpas nac ansawdd ymgysylltiad pobl â chefn gwlad. Mae angen deall gwahaniaethau demograffig o ran mynediad hefyd (e.e., oedran, anabledd, mynediad i geir, amddifadedd) gan fod hyn yn hanfodol i alluogi llunio polisiau cynhwysol. Er ei fod yn gyfoethog, mae angen dadansoddiad pellach o set ddata PaNS Cymru i ynysu ymweliadau â "chaeau / tir ffermio / cefn gwlad" a'u cysylltu'n gywir â manteision a adroddwyd a chanfyddiadau o ansawdd. Mae hyn yn cynnwys eglurder diffiniadol pellach, oherwydd mae "chaeau / tir ffermio / cefn gwlad" yn gategori eang sy'n agored i ddehongliad, a all effeithio ar gywirdeb data.

O ganlyniad, y prif bryder a godwyd gan randdeiliaid oedd argaeledd cyfyngedig data addas, gyda rhai'n parhau i fod yn ansicr ynghylch pa mor dda y mae'r dangosydd yn adlewyrchu'n uniongyrchol ymgysylltiad â chefn gwlad neu dreftadaeth.

Pe bai PaNS Cymru yn cael ei fabwysiadu fel offeryn monitro, gallai ddarparu sail ymarferol ar gyfer olrhain ymgysylltiad, gyda ffocws ar:

- Ymweliadau â chaeau/tir ffermio/cefn gwlad.
- Buddion corfforol/iechyd meddwl a chymdeithasol a adroddwyd.
- Ansawdd a diogelwch amgylcheddol canfyddedig.

Rydym yn awgrymu comisiynu dadansoddiad pellach i ddadansoddi ymweliadau a buddion yn ôl: demograffeg (oedran, rhyw, ethnigrwydd, statws iechyd); newidynnau daearyddol (trefol/gwledig, statws amddifadedd); ac amllder a phwrpas ymweliadau. Dylid ystyried ymchwiliadau thematig manwl cyfnodol (e.e., ymgysylltiad ieuenctid, rhwystrau i bobl ag anableddau, ymgysylltu mewn ardaloedd o amddifadedd) i ategu'r prif fetrigau. Yn olaf, gellid defnyddio data PaNS Cymru ochr yn ochr â mewnwediadau ansoddol cyflenwol o brosiectau dan arweiniad y gymuned neu brosiectau mewn ysgolion i gofnodi dimensiynau profiadol a diwylliannol ymgysylltu.

Tabl 7-14: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.3B – Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Arolwg Pobl a Natur Cymru (PaNS Cymru)	Nifer yr ymweliadau â mannau gwyrdd/naturiol, gan gynnwys "caeau/tir ffermio/cefn gwlad". Buddion canfyddedig o ymweliadau (corfforol/iechyd meddwl, cysylltiad cymdeithasol, dysgu, cysylltiad â natur). Canfyddiadau o ansawdd (amrywiaeth bywyd gwyllt, cyfleusterau, hygyrchedd, sbwriel, diogelwch, tawelwch) Ymweliadau gan blant dan 16 oed â lleoliadau cefn gwlad, gan gynnwys cyd-destun trip ysgol	Dwyflynydd ol	Oedran, rhyw, gwledig/trefol, statws gwaith, statws iechyd, ethnigrwydd, perchnogaeth car, cyrhaeddiad addysgol, plant yn yr aelwyd. Wedi'i gysylltu â math penodol o ymweliad (e.e., "caeau/tir ffermio/cefn gwlad"). Cysylltiedig â math o ymweliad Ymweliadau plant a adroddwyd gan rieni/gwarcheidwaid	Data ers 2021; mae data wedi'u geogodio yn caniatáu dadansoddiad trefol/gwledig ac amddifadedd. Potensial ar gyfer dadansoddiad manwl o fuddion ond risg o gamddosbarthu rhwng cyrchfannau cynradd/eilaidd. Gofynnwyd i is-set (30% o'r ymatebwyr), gan alluogi mewnwelediadau ansoddol. Defnyddiol ar gyfer monitro ymgysylltiad pobl ifanc â chefn gwlad

7.4.2.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 18	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	8	8	2	8
Cwestiynodd rhanddeiliaid ddilysrwydd a pherthnasedd y dangosydd hwn. Roedd pryderon yn canolbwyntio ar y ddibyniaeth ar ganfyddiadau'r cyhoedd, nad ydynt o bosibl yn adlewyrchu realiti ffermio na dulliau rheoli. Awgrymodd rhanddeiliaid fesurau amgen, megis olrhain nifer a chyfran y ffermydd sy'n cymryd rhan weithredol mewn cynlluniau monitro bioamrywiaeth a gyd-gynlluniwyd neu ymgorffori data gwirfoddolwyr o sefydliadau fel Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt a'r RSPB. Disgrifiodd eraill yr ystadegau fel rhai a allai fod yn ddefnyddiol ond yn gyfyngedig o ran cywirdeb ac yn amheus mewn perthynas â chanlyniadau SLM. Codwyd cwestiynau ynghylch a yw data ymgysylltu o'r fath yn dod o fewn rheolaeth fframwaith SLM, ac a ddylai'r ffocws fod ar nifer y cyfranogwyr, lefelau ymgysylltu, neu gyfraniadau uniongyrchol at fioamrywiaeth.				

Mynegodd rhai rhanddeiliaid ansicrwydd ynghylch cwpas, e.e., a yw ymwelwyr o ardaloedd trefol a gwledig yn cael eu casglu, a chyfeiriasant at lenyddiaeth ar fesur dulliau posibl o ddefnyddio data cyfryngau cymdeithasol ar gyfer cynaliadwyedd amgylcheddol.

([https://www.cell.com/one-earth/pdfExtended/S2590-3322\(23\)00088-X](https://www.cell.com/one-earth/pdfExtended/S2590-3322(23)00088-X)).

Yn olaf, ailadroddodd cyfrannwr â buddiant personol y gallai ffermydd solar gynhyrchu buddion mynediad ac ymgysylltu ychwanegol, y dylid eu cydnabod hefyd o dan Amcan 4.3 SLM.

Ar y cyfan, pwysleisiodd rhanddeiliaid yr angen i fireinio ystyr “ystadegau ymgysylltu” a sicrhau bod y dangosydd yn gadarn, yn gynrychioliadol, ac yn gysylltiedig yn uniongyrchol â chanlyniadau rheoli tir posibl o dan fframwaith y SLM. Fodd bynnag, cydnabuwyd bod data ystyrion ynghylch ymgysylltiad pobl â chefn gwlad yn bwysig.

7.4.2.2 Data sylfaenol

Mae'r tabl canlynol yn crynhoi'r ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer ymgysylltu â chefn gwlad a thirwedd amaethyddol gan ddefnyddio data PaNS Cymru, gan ddarparu pwynt cyfeirio ar gyfer datblygu a monitro targedau.

Tabl 7-15: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.3B – Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Arolwg Pobl a Natur ar gyfer Cymru (2021/22)	~46.5 miliwn o ymweliadau i “gaeau/tir ffermio/cefn gwlad” gan bobl yng Nghymru (Steven King, CNC, Gorffennaf 2025)
Data thematig PaNS Cymru	Data ar fuddion, canfyddiadau ansawdd, a phatrymau demograffig sydd ar gael ond heb eu dadansoddi'n benodol eto ar gyfer “caeau/tir ffermio/cefn gwlad”

7.4.2.3 Tueddiadau

Nid oes unrhyw ddata tueddiadau ar gael ar hyn o bryd. Cynhaliwyd arolwg cyntaf Pobl a Natur i Gymru yn 2021-22, gyda'r set ddata wedi'i chyhoeddi ym mis Medi 2024. Er bod disgwyl i arolwg 2023-24 gael ei ryddhau ar 30 Medi 2025, mae hyn yn golygu nad yw'n bosibl ar hyn o bryd dadansoddi newidiadau dros amser ym mynediad pobl i gefn gwlad yng Nghymru, a'u hymgysylltiad ag ef, gan ddefnyddio set ddata PaNS.

7.4.2.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Byddai sefydlu targedau ar gyfer y dangosydd hwn yn rhy gynnar gan y bydd angen dadansoddi'r data o arolwg 2023-24 a'i gymharu wedyn ag arolwg 2021-22. Mantis y dangosydd hwn yw'r ffocws ar ymgysylltu â chefn gwlad a thirweddau amaethyddol Cymru a'r cyfluniad canlyniadol â nodau lles a diwylliannol.

Tabl 7-16: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer Dangosydd 4.3B – Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	PaNS Cymru (dwyflynyddol), ymchwiliadau manwl thematig posibl
Amllder	Arolwg bob dwy flynedd gyda chasglu data misol
Dadgyfuno	Oedran, rhyw, ethnigrwydd, amddifadedd, trefol/gwledig, anabledd, mynediad car, addysg
Nodiadau	Set ddata gyfoethog, cynnil sydd angen dadansoddiad pellach ar ei gyfer lleoliadau caeau/tir ffermio/cefn gwlad; blaenoriaeth rhanddeiliaid ar gyfer ymgysylltiad teg a chyfoethog

7.4.3 Dangosydd 4.3C: Diwrnodau agored fferm / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol

Mae diwrnodau agored ffermydd, ymweliadau fferm strwythuredig, a gweithgareddau grwpiau ysgol ar ffermydd yn darparu cyfleoedd addysgol trochol sy'n cysylltu'r cyhoedd, yn enwedig pobl ifanc, â thirweddau, systemau bwyd a threftadaeth amaethyddol Cymru. Mae'r gweithgareddau hyn yn meithrin ymwybyddiaeth amgylcheddol, cysylltiad diwylliannol, iechyd a lles wrth gefnogi Amcanion SLM, megis ymgysylltu cymunedol, addysg ac arallgyfeirio ffermydd.

Roedd rhai rhanddeiliaid o'r farn bod ymweliadau â ffermydd yn cynnig ffurf fwy ystyrllon o ymgysylltu na mynediad goddefol i gefn gwlad yn unig, gan ddarparu cyfleoedd ar gyfer cyfnewid diwylliannol (gan gynnwys defnyddio'r iaith Gymraeg) a phrofiadau dysgu ymarferol. Fodd bynnag, roedd eraill o'r farn nad yw ymweliadau o'r fath yn lle hawliau mynediad cyhoeddus ehangach a byddai angen monitro gofalus i asesu eu cyrhaeddiad, eu cynhwysiant, a'u gwerth addysgol.

Mae casglu data presennol yn dameidiog, wedi'i drefnu'n lleol, ac yn anghyson, gan wneud monitro systematig yn heriol. Er bod mentrau ledled y DU fel Dydd Sul Fferm Agored (OFS) yn casglu cyfranogiad lefel uchel, mae data penodol i Gymru yn parhau i fod yn brin. Mae mecanweithiau presennol fel PaNS Cymru yn rhoi cipolwg rhannol ar ymweliadau plant â lleoliadau tir ffermio/cefn gwlad, gan gynnwys y rhai sy'n rhan o dripiâu ysgol, ond nid ydynt yn cofnodi manylion ymweliadau fferm na chanlyniadau dysgu ansoddol yn benodol.

Er mwyn manteisio'n llawn ar botensial ymgysylltu â'r cyhoedd ar ffermydd fel dangosydd o fynediad a chysylltiad ystyrllon â chefn gwlad, mae angen casglu data pwrpasol yng Nghymru, ochr yn ochr â buddsoddi mewn adeiladu capasiti ffermwyr, seilwaith, a chyflawni ar y cyd ag ysgolion a sefydliadau dysgu ar y tir.

Y teimlad gan rhanddeiliaid oedd bod ymweliadau fferm yn cynnig dysgu ystyrllon, profiadol y tu hwnt i gyfrifon mynediad rhifiadol ac y dylai'r dangosydd hwn ategu, nid disodli, hawliau mynediad ehangach, yn bennaf oherwydd bod ansawdd ymgysylltu (canlyniadau dysgu, cysylltiad diwylliannol) yn bwysig. Yn ddelfrydol, byddai'r dangosydd yn cynnwys safbwynt y ffermwr, gan gwmpasu materion fel rheoli ymddygiad ymwelwyr, parchu ffermydd gweithredol ac ati. Cydnabuwyd bod goblygiadau a rhwystrau o ran adnoddau (e.e. costau trafndiaeth, capasiti staff, risgiau tywydd) a all gyfyngu ar gyfranogiad. Nododd rhanddeiliaid

fod data cyfranogiad penodol i Gymru yn parhau i fod yn gyfyngedig a mynegwyd pryderon ynghylch diffyg gwybodaeth gyson am ganlyniadau dysgu ac ansawdd ymweliadau. Roedd yna hefyd ymdeimlad bod gweithgarwch yn aml yn cael ei ganolbwyntio ar nifer gymharol fach o ffermydd, gan gyfyngu o bosibl ar gyrhaeddiad a chynrychiolaeth ehangach.

Ffynonellau data perthnasol: Mae'r Tabl isod yn crynhoi ffynonellau data sy'n berthnasol ar gyfer monitro ymgysylltiad y cyhoedd drwy ddiwrnodau agored ffermydd, ymweliadau ffermydd, a grwpiau ysgol, gan amlinellu'r hyn a fesurir, amllder adrodd, potensial dadgyfuno, a nodiadau deongliadol allweddol.

O ran y dull monitro ymarferol, teimlwyd mai sefydlu mecanwaith monitro penodol i Gymru ar gyfer ymweliadau â ffermydd, gan weithio gyda LEAF Education, Farming Connect a chyrff addysg oedd y ffordd orau ymlaen. Byddai hyn yn olrhain: nifer y ffermydd sy'n cymryd rhan; nifer a nodweddion ymweliadau (grwpiau ysgol, digwyddiadau cyhoeddus); Canlyniadau dysgu ac adborth ymwelwyr; a chyfranogiad mewn cynlluniau hyfforddi ac achredu ffermwyr. Dylai hefyd fesur buddsoddiad mewn seilwaith ymgysylltu cyhoeddus ar ffermydd ac annog y defnydd o offer adborth cyson (yn unol â fframweithiau OFS a LEAF Education) i gasglu metrigau ymgysylltu ansoddol.

Tabl 7-17: Ffynonellau data ynghylch Dangosydd 4.3C - diwrnodau agored ffermydd, ymweliadau ffermydd, a grwpiau ysgol

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
PaNS Cymru	Nifer y plant sy'n ymweld â lleoliadau "caeau/tir ffermio/cefn gwlad", gan gynnwys os yw'n rhan o drip ysgol	Dwyflynyddol	Oedran/rhyw plentyn, statws economaidd-gymdeithasol yr aelwyd, trefol/gwledig	Yn cipio ymweliadau cyffredinol â chefn gwlad, nid ymweliadau fferm yn benodol; mae angen dadgyfuno ymhellach
Dydd Sul Fferm Agored (LEAF)	Niferoedd ymwelwyr, cymhellion, canlyniadau dysgu, adborth ymwelwyr	Blynyddol	Lleoliad yr ymwelydd (sir), trefol/gwledig, oedran, statws ymwelydd tro cyntaf	Data penodol i Gymru yn gyfyngedig; yn mesur dysgu a chymhelliant
Farming Connect, LEAF Education, AHDB	Cyfranogiad mewn hyfforddiant ymweliadau fferm (e.e. CEVAS)	Ad hoc/seiliedig ar brosiect	Potensial ar gyfer dadansoddiad daearyddol a math o fferm	Defnyddiol ar gyfer monitro adeiladu capasiti ffermwyr ar gyfer ymweliadau
Farms for City Children, The Country Trust	Data cyfranogiad ar gyfer ymweliadau ysgol	Blynyddol (adrodd mewnol)	Tarddiad yr ysgol, demograffeg disgyblion (lle bo ar gael)	Dim data systematig ar lefel Cymru; partneriaid cyflawni allweddol ar gyfer tegwch a chyrhaeddiad

7.4.3.1 Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Cyfanswm yr ymatebwyr = 21	Derbyniol	Derbyniol gyda rhybuddion	Ddim yn dderbyniol	Ddim yn Gwybod
	10	9	2	5

Roedd barn y rhanddeiliaid yn gymysg, gyda rhai yn dadlau bod y dangosydd hwn yn gymharol ddibwys o'i gymharu â mesurau eraill ac o bosibl yn ddibynol ar gyllid cyhoeddus parhaus. Codwyd pryderon hefyd ynghylch risgiau iechyd, diogelwch a diogelwch ffermydd pe bai ymweliadau'n cael eu hehangu heb fesurau diogelwch.

Er eu bod yn cefnogi cyfleoedd addysgol yn gyffredinol, tynnodd rhanddeiliaid sylw at gyfyngiadau: ni all pob fferm gynnal ymweliadau oherwydd maint, lleoliad daearyddol, adnoddau, neu amgylchiadau teuluol, gan godi pryderon ynghylch tegwch. Gall mynediad i ysgolion hefyd gael ei gyfyngu gan ddiffyg trafndiaeth neu gyllid, gan dynnu sylw at yr angen am ddull mwy cydgysylltiedig. Codwyd cwestiynau ynghylch cwmplas, a oedd ymweliad â fferm yn cynnwys ffermydd anwesu, ymgysylltiad ehangach megis oherwydd presgripsiynu cymdeithasol neu drafodaethau manwl ar gynhyrchu bwyd cynaliadwy. Pwysleisiodd rhanddeiliaid yr angen am ddata ansoddol a meintiol, i gofnodi nid yn unig nifer yr ymweliadau ond hefyd eu dyfnder a'u heffaith addysgol.

Pwysleisiodd rhanddeiliaid hefyd bwysigrwydd mynediad, cyfnewid gwybodaeth ac ymgysylltu â'r gymuned, cyn belled â bod modd casglu data dibynadwy. Awgrymodd rhai hefyd gynnwys digwyddiadau yn ehangach, nid ymweliadau ysgolion ffurfiol yn unig.

Yn olaf, ailadroddodd y rhanddeiliad â buddiant personol y gall mathau eraill o fynediad, fel y rhai a hwylusir gan ffermydd solar, ddarparu buddion cymunedol ychwanegol a dylid eu cydnabod hefyd o fewn Amcan 4.3. At ei gilydd, er ei fod yn cael ei ystyried yn werthfawr ar gyfer addysg ac ymgysylltiad, ystyriwyd bod y dangosydd hwn yn anwastad, yn ddibynol ar adnoddau, ac angen diffiniad cliriach.

7.4.3.2 Data sylfaenol

Mae'r tabl isod yn cyflwyno data sylfaenol sydd ar gael ar gyfer diwrnodau agored ffermydd, ymweliadau â ffermydd, ac ymgysylltiad grwpiau ysgolion, gan ddangos lefelau gweithgaredd cyfredol wrth amlygu'r angen am olrhain systematig sy'n benodol i Gymru. Mae'r data sydd ar gael yn bennaf yn casglu ystadegau sy'n gysylltiedig â thwristiaeth yn hytrach na darparu cofnod cynhwysfawr o bob ymweliad y cyhoedd â ffermydd. Er bod ffigurau ymwelwyr ffermydd unigol yn tynnu sylw at boblogrwydd posibl atyniadau ar ffermydd, nid ydynt yn adlewyrchu cyfanswm yr ymweliadau â ffermydd ledled Cymru.

Tabl 7-18: Ystadegau sylfaenol sydd ar gael ar gyfer dangosydd 4.3C - diwrnodau agored ffermydd / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol

Ffynhonnell Data	Ystadegau Sylfaenol/Allweddol
Dydd Sul Fferm Agored (LEAF)	Yn 2025, cynhaliwyd 270 o ddigwyddiadau ledled Cymru, Lloegr a'r Alban gyda >200,000 ymwelwyr; 4 fferm hysbys sy'n cymryd rhan yng Ngogledd Cymru (~1,300 ymwelwyr i Fferm Berth Bach yn 2022)
PaNS Cymru	Ymweliadau gan blant i gaeau/tir ffermio/cefn gwlad wedi'i gofnodi, gan gynnwys baner trip ysgol (dim manylion penodol i'r fferm)
Farms for City Children, The Country Trust (Sir Benfro)	34 grŵp ysgol, 1,060 o blant (2023–24), ~1/3 o ysgolion Cymru
Farming Connect, LEAF Education, AHDB	Diddordeb mewn hyfforddiant addysg fferm wedi'i gofnodi mewn arolygon sylfaenol; nid oes set ddata systematig ar gael ar gyfer Cymru gyfan eto
Croeso Cymru	Cofnododd Fferm Folly yn Sir Benfro - fferm laeth weithredol yn wreiddiol - tua 349,000 o ymweliadau yn 2021

7.4.3.3 Tueddiadau

Yn 2025, cynhaliwyd cyfanswm o 270 o ddigwyddiadau ledled Cymru, Lloegr a'r Alban - sy'n cynrychioli cynnydd o 20% o'i gymharu â'r flwyddyn flaenorol. Ni chanfuwyd data wedi'u dadgyfuno ar gyfer Cymru.

Ar hyn o bryd nid oes data tueddiadau ar gael ar gyfer y dangosydd hwn o Arolwg Pobl a Natur Cymru (PaNS). Cynhaliwyd yr arolwg PaNS cyntaf yn 2021–22, gyda'r set ddata wedi'i chyhoeddi ym mis Medi 2024 a disgwylir i arolwg 2023–24 gael ei ryddhau ar 30 Medi 2025.

Er bod y PaNS yn casglu gwybodaeth am nifer y plant sy'n ymweld â chaeau, tir ffermio, neu gefn gwlad, nid yw'r canlyniadau hyn yn cael eu hadrodd yn swyddogol, sy'n golygu nad oes data sylfaenol na thueddiadau ar gael ar hyn o bryd. Serch hynny, mae gan y PaNS gapasiti i ddarparu gwybodaeth werthfawr ar gyfer y dangosydd hwn os caiff y data eu hadrodd a'u cyhoeddi'n rheolaidd, gan gynnig sail bosibl ar gyfer monitro ymgysylltiad yn y dyfodol.

7.4.3.4 Dewisiadau ar gyfer targedau

Mae awgrymu targedau ar gyfer y dangosydd hwn yn heriol gan fod y data'n cael eu rhannu ar draws nifer o feysydd ac nid yw wedi'u dadansoddi mewn ffordd gyson i ategu datblygiad tueddiadau a phatrymau. Yn amlwg, mae angen cysondeb a chadernid i ategu unrhyw darged a ddatblygir ond ar hyn o bryd byddai unrhyw awgrymiadau yn rhy gynnar.

Tabl 7-19: Tabl Crynodeb – targedau posibl ar gyfer dangosydd 4.3C - Diwrnodau agored ffermydd / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol

Agwedd	Manylion
Ffynonellau Data	PaNS Cymru, Dydd Sul Fferm Agored, LEAF Education, Farming Connect, Farms for City Children
Amllder	Blynyddol (OFS, adroddiadau prosiect), bob dwy flynedd (PaNS), ad hoc (cynlluniau hyfforddi)
Dadgyfuno	Trefol/gwledig, demograffeg ymwelwyr, cyfranogiad ysgol, lleoliad fferm
Nodiadau	Data cyfredol wedi'u darnio; yn mesur ansawdd a dysgu ochr yn ochr â niferoedd cyfranogiad; cefnogaeth rhanddeiliaid yn dibynnu ar ymweliadau sy'n ategu, nid yn disodli, mynediad ehangach

8 RHESTR DERFYNOL O DDANGOSYDDION SLM ARFAETHEDIG AC OPSIYNAU AR GYFER TARGEDAU

Mae'r pedwar tabl isod, un ar gyfer pob amcan SLM, yn nodi sut y cynigiwyd y dangosyddion ac unrhyw awgrymiadau cysylltiedig ynghylch targedau posibl.

8.1 Amcan SLM-1

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
1.1 Annog cynhyrchu bwyd mewn modd sy'n gynaliadwy yn amgylcheddol	1.1A. Allbwn amaethyddol cyfartalog fesul fferm (£)	Presennol	Na	Llinell sylfaen: Allbwn Amaethyddol Fferm Cyfartalog (£) 2023-24 - £178,400 Tuedd: cynnydd o 21% o 2020-21 o'i gymharu â 2023-24 - 5% cynnydd y flwyddyn. Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Dylid ei asesu ochr yn ochr ag effeithlonrwydd defnyddio adnoddau. Ar gyfer y dyfodol, archwilio datblygu Cynhyrchiant Ffactorau Cyflawn sydd ar gael ar hyn o bryd ar gyfer y DU yn unig a hefyd dangosyddion posibl o adroddiad Gwerthusiad Economaidd Bwyd a Diod Cymru - 2024.
	1.1B. Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd	Newydd	Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol Rhif 13 Dangosydd Cenedlaethol i gynnal a chynyddu carbon pridd a deunydd organig ond dim ond un elfen o'r dangosydd arfaethedig newydd	Sylfaen: % priddoedd sy'n croesi pwyntiau sbarduno a nodwyd ar gyfer cynhyrchu effeithlon neu gefnogaeth cynefinoedd - 80% (2021-23) Tuedd: dirywiad o 5% mewn 10 mlynedd neu 0.5% y flwyddyn Targedau: <i>Isafswm (Statws Quo):</i> Dim newid yn parhau ar 80% gan atal y dirywiad parhaus <i>Cymedrol:</i> Lleihau'r cynnydd 0.5% y flwyddyn felly 75% mewn 5 mlynedd <i>Uchelgeisiol:</i> Lleihau'r cynnydd 4% y flwyddyn felly 60% mewn 5 mlynedd	Ystyried cael gwared ar y pwynt sbarduno maetholion optimwm isel ar gyfer cynhyrchu ffosfforws a chalch (pH) gan fod risg bosibl ganfyddedig o or-ddefnyddio adnoddau nad yw'n cyd-fynd â lefelau cynhyrchu.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
1.2 Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau	1.2A. Cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol (i fyny ac i lawr y gadwyn gyflenwi)	Dyfodol posibl	Nod y Strategaeth Bwyd Cymunedol yw: Cynyddu gwariant cyhoeddus Cymru ar fwyd Cymru ≥ 50% erbyn 2030 a chynyddu rhestrau ar gyfer cynhyrchion Cymreig yng Nghymru.	Llinell sylfaen: Ni chanfuwyd llinell sylfaen ar gyfer cryfder cyffredinol y gadwyn gyflenwi leol. Fodd bynnag, mae ystadegau ar gyfer elfennau penodol: - Lladd-dai lleol: 15 lladd-dy yng Nghymru (5 ohonynt yn "bach" a 4 yn "canolig") - 58 o sefydliadau wedi'u cymeradwyo ar gyfer trin, paratoi neu gynhyrchu cynhyrchion cig (dofednod a chig coch) yn 2024, i lawr o 97 yn 2015. - Caffael cyhoeddus: 23% o fwyd a brynwyd gan gyrff cyhoeddus Cymru o darddiad Cymreig yn 2019/20. Tuedd: ni chanfuwyd unrhyw dueddiadau cyffredinol, ond rhywfaint o ddata ar gyfer elfennau penodol: - Lladd-dai lleol: mae 45 o ladd-dai wedi cau ers 1990; - Unedau prosesu a gymeradwywyd gan yr FSA: mae data ers 2016 yn amrywio yn ôl sector (dofednod – sefydlog; cig coch – dirywiad; wyau a chynnyrch llaeth – cynnydd) Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Gallai nifer eang o is-ddangosyddion gyfrannu at y dangosydd hwn i greu dangosydd newydd cynhwysfawr.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.2B. Nifer o / cyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol (WFG)	Presennol	Nid ar gyfer gwledig – ond mae'n ymwneud â Dangosydd Cenedlaethol 18 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol: Pobl sy'n Byw mewn Tlodi a'r dyhead i leihau'r bwlch tlodi.	Sylfaen: ~22% o bobl yng Nghymru yn byw islaw 60% o'r incwm canolrifol, ond nid oes unrhyw set ddata sengl yn rhoi darlun cyflawn o'r sefyllfa mewn ardaloedd gwledig Tuedd: Ni chanfuwyd unrhyw wybodaeth ar gyfer aelwydydd gwledig Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Sylwch fod pryderon ynghylch y cyfyngiadau data a hefyd ynghylch y defnydd o werth canolrifol wrth wahaniaethu rhwng ardaloedd gwledig ac ardaloedd nad ydynt yn wledig a allai olygu bod angen dehongli'n ofalus sy'n osgoi cyffredinoladau.
	1.2C. Rhif / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd mewn cymunedau gwledig	Presennol wedi'i addasu	Na	Sylfaen: sgôr lles cyfartalog yng Nghymru = 48.2 allan o 70 (2022–23), ond diffyg gwybodaeth wedi'i dadgyfuno ar gyfer gwledig. Tuedd: Ni chanfuwyd unrhyw wybodaeth am wledig Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Bydd angen gwybodaeth olrhain tueddiadau ar gyfer y gymuned wledig yn y dyfodol ac unwaith y bydd ar waith, bydd y dangosydd hwn yn gweithredu fel cymhariaeth ag 1.3E.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.2D. Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth (hectarau)	Presennol	Na, ond mae gan Strategaeth Bwyd Gymunedol Amcan o gynyddu garddwriaeth fwyfadwy leol.	Llinell sylfaen: 2024: 1,599 ha wedi'u neilltuo ar gyfer garddwriaeth Tuedd: Ers 2021 mae'r arwynebedd cyffredinol wedi cynyddu 11% Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> cynnydd o 11% dros y 5 mlynedd nesaf yn unol â thueddiadau diweddar <i>Cymedrol:</i> e.e. cynyddu o 60% yn arwynebedd cyffredinol y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth <i>Uchelgeisiol:</i> Cynyddu cyfanswm y tir sydd wedi'i neilltuo ar gyfer garddwriaeth e.e. 100%.	Byddai olrhain gwybodaeth am leoliad a nod garddwriaeth newydd yn fuddiol h.y. cyflenwad lleol
1.3 Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol	1.3A. Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Llinell sylfaen: Ddim ar gael – dim data cyson i gwmpasu cwmpas llawn y dangosydd, er bod rhywfaint o ddata arolwg untro rhannol ar gael. Tuedd: Ddim ar gael Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae rhywfaint o ddata tueddiadau lefel uchel ar gael o Arolwg Ymarfer Ffermwyr ADAS ERAMMP ond nid yw'n ddigon cadarn i'w defnyddio ac mae newid yn araf iawn ar hyn o bryd. Dylid rhannu technegau arallgyfeirio ac addasu i'r hinsawdd yn ddangosyddion ar wahân.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.3B. Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)	Presennol	Na	Llinell sylfaen: Incwm fferm cyfartalog 2023–24 = £28,600 (y mae £27,500 ohono o bwrs y wlad) – ond mae'n cuddio amrywioldeb sylweddol yn ôl math o fferm/ffermydd unigol Tuedd: dim tueddiadau cyson – anwadal Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Er bod hyn yn cael ei ystyried yn ddangosydd defnyddiol, gallai fod yn anodd dehongli targed uniongyrchol.
	1.3C. Niferoedd y gweithlu amaethyddol	Presennol	Na	Llinell sylfaen: 2024 - 49,538 o weithwyr amaethyddol yng Nghymru Tuedd: Gostyngiad blynyddol cyfartalog o 1.6% rhwng 2020 a 2024 Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> 0% twf <i>Cymedrol:</i> e.e. twf cyfartalog o 1.6% dros 5 mlynedd gan nodi'r uchelgais i gynyddu swyddi o ansawdd uchel <i>Uchelgeisiol:</i> e.e. twf cyfartalog o 2.5% dros 5 mlynedd gan nodi'r uchelgais i greu swyddi o ansawdd uchel	Os datblygir Cynhyrchiant Ffactor Cyflawn ar gyfer Cymru, nodwch fod niferoedd y gweithlu yn rhan o'r dangosydd hwn.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.3D Oedran y gweithlu amaethyddol	Presennol wedi'i addasu	Na – ond mae nifer o fentrau i gefnogi ffermwyr ifanc a newydd-ddyfodiaid	Llinell sylfaen: Roedd oedran cyfartalog person o Gymru a oedd yn gweithio ym maes "cynhyrchu cnydau ac anifeiliaid, hela a gweithgareddau gwasanaeth cysylltiedig" yn 2021 yn 51 oed. Tuedd: Dim gwybodaeth Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> cynnal oedran cyfartalog gweithwyr amaethyddol yng Nghymru Ni nodwyd unrhyw nodau cymedrol na uchelgeisiol oherwydd diffyg gwybodaeth am dueddiadau.	Mae angen data gwell ar dueddiadau cyfredol er mwyn gosod targed. Am y tro, awgrymir targed status quo.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgaais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.3E Nifer / cyfran y problemau iechyd meddwl a lles a adroddwyd, nifer y marwolaethau trwy hunanladdiad ac achosion o hunan-niweidio a adroddwyd gan ffermwyr/ gweithwyr fferm	Presennol wedi'i addasu	Na	Sylfaen: Amrywiaeth o opsiynau (RABI / WEMWBS). Canfu arolwg RABI 2021 (Cymru a Lloegr) fod 36% o'r ymatebwyr yn nodi eu bod "yn ôl pob tebyg neu'n bosibl yn iselderus," a bod 47% yn dangos arwyddion o bryder. Tuedd: Nid yw'n bosibl cyfrifo ar hyn o bryd Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> atal dirywiad pellach mewn dangosyddion iechyd meddwl ymhlith ffermwyr a gweithwyr fferm erbyn 2030 Ni nodwyd unrhyw nodau cymedrol na uchelgeisiol oherwydd diffyg gwybodaeth am dueddiadau	Er nad oes data tueddiadau ar gael, cynigir targed status quo fel isafswm.
1.4 Cyflawni safonau uchel o ran iechyd a lles anifeiliaid	1.4A. Dangosydd lechyd a Lles Anifeiliaid	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Sylfaen: Dim gwybodaeth Tuedd: Dim gwybodaeth Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae amryw o ddangosyddion yn cael eu datblygu sy'n cwmpasu iechyd a lles anifeiliaid.
1.5 Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau	1.5A. Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddiwyd (ha) (i'w asesu ochr yn ochr â chyfanswm yr allbwn)	Presennol	Na	Llinell sylfaen: 2024 - 1,258,669 hectar Tuedd: colli arwynebedd yn barhaus o 5% dros 10 mlynedd neu 0.5% y flwyddyn Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	I'w asesu fel rhan o gynhyrchiant ffactor cyflawn amaethyddiaeth Nodwch opsiwn ychwanegol o gofnodi colli ALC dosbarth 1 & 2 a sut mae'n cael ei reoli o ran effeithlonrwydd defnyddio adnoddau

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.5B. Cyfanswm y Defnydd o Wrtaith a Phorthiant Anorganig (pob fferm; pob cnwd a glaswellt) (kt)	Presennol	Na	Llinell sylfaen: 2024 - Cyfanswm y gwrtaith anorganig a ddefnyddiwyd (pob fferm; cnydau a glaswellt) (kt / blwyddyn) - 881kt Tuedd: gostyngiad o 26% ers 2014, h.y. gostyngiad o 2.6% y flwyddyn Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Dim newid i lefel 2024 <i>Cymedrol:</i> Cynnal gostyngiad parhaus yn y gyfradd defnydd e.e. 2.6% yn llai o ddefnydd y flwyddyn <i>Uchelgeisiol:</i> Cyflymu cyfraddau lleihau e.e. 3.5% yn llai o ddefnydd y flwyddyn	I'w asesu hefyd fel rhan o Gynhyrchiant Ffactor Cyflawn. Yn y dyfodol, cynnwys porthiant pan fydd data cadarn ar gael ar gyfer Cymru.
	1.5C. Defnyddio Tail Organig (% gwrtaith sy'n gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt) (i'w asesu ochr yn ochr â chyfanswm yr allbwn)	Dyfodol Posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Llinell sylfaen: 2024 - defnydd tail organig (% gwrtaith sy'n gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt) = 32%, ond mae'r ffigurau ar gyfer Prydain Fawr gyfan Tuedd: cynnydd o 4% ers 2014 / 0.4% y flwyddyn (ffigurau Prydain Fawr) Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Nid oes data cadarn ar gael ar gyfer Cymru. Mae hwn yn angen brys. I'w asesu hefyd fel rhan o Gynhyrchiant Ffactor Cyflawn.

Dibenion y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylwadau
	1.5D. Defnyddio Cynnyrch Diogelu Planhigion (PPP) mewn Amaethyddiaeth	Dyfodol posibl	Mae targedau'r DU ar gyfer plaladdwyr yn ehangach ar gael.	Sylfaen: ni chanfuwyd unrhyw ffynonellau data cadarn ar gyfer Cymru Tuedd: ddim ar gael Targedau: Gellid defnyddio targed y DU ar gyfer plaladdwyr h.y. o leiaf 10% erbyn 2030, gan gymryd ffigurau ar gyfer 2018 fel llinell sylfaen.	Gallai dadgyfuno data FERA fod yn bosibl ar gyfer PPPs ac ar gyfer Cymru yn unig ond tynnodd LIC sylw at y problemau o ddehongli data cyfaint a phwysau yn rhy syml. Awgrymir manteision dangosyddion effaith sy'n ymwneud â llai o effeithiau etifeddol ar iechyd pridd ac ansawdd dŵr.

8.2 Amcan SLM-2

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
2.1 Lleihau allyriadau nwyon tŷ gwydr (GHG)	2.1A. Allyriadau nwyon tŷ gwydr blynyddol o amaethyddiaeth (Rhestr GHG Amaethyddol)	Presennol	Targedau dros dro mewn gwahanol gyllidebau carbon – ond heb eu defnyddio i lywio targedau SLM	Llinell sylfaen: 2023: 5,158 Mt CO₂ cyfwerth/bl Tuedd: Amrywiadau blynyddol, ond gostyngiad o 1% dros 10 mlynedd (2013 i 2023) a gostyngiad o 3% dros y 5 mlynedd diwethaf (2018 i 2023) o'i gymharu â lefelau 2018 Targedau: <i>Lleiafswm (Status Quo):</i> cynnal y gostyngiad presennol ar lefelau 5 mlynedd ddiweddar e.e. -3% y flwyddyn <i>Cymedrol:</i> cynyddu cyfradd y gostyngiad i e.e. -5% /blwyddyn <i>Uchelgeisiol:</i> cynyddu cyfradd y gostyngiad i e.e. -10%/ blwyddyn	Gellid rhoi rhywfaint o ystyriaeth i ystyried natur fyrhoedlog methan gan ddefnyddio dulliau GWP*.
2.2 Mwyafu faint o garbon sy'n cael ei ddal a'i storio	2.2A. Cyfradd flynyddol o ddal a storio carbon (rhestr tŷ gwydr Defnydd Tir a Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF)).	Presennol	Na	Llinell sylfaen: 2023: 791.7 Mt_{CO2}cyfwerth/blwyddyn Tuedd: Cynnydd o 0.8% yng nghyfraddau blynyddol dal a storio ers 2013 – fodd bynnag, mae cyfraddau blynyddol yn amrywio rhwng -9% yn llai o ddal a storio +11% yn fwy y flwyddyn o'i gymharu â 2013 Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Dim newid i gyfraddau 2023 <i>Cymedrol:</i> e.e. +5% y flwyddyn mewn cyfraddau dal a storio <i>Uchelgeisiol:</i> e.e. +10% y flwyddyn mewn cyfraddau dal a storio	

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
	2.2B. Offeryn adrodd carbon a/neu nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Ddim yn berthnasol	Sylwadau ac awgrymiadau defnyddiol gan randdeiliaid i'w hystyried wrth ddatblygu'r dangosydd hwn.
2.3 Lliniaru risg llifogydd a sychder	2.3A. Ardal o dir fferm sy'n agored i lifogydd hirfaith / sychder o arsylwi'r ddaear (EO) (lle nad yw'n fwriadol)	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Sylfaen: Dim data ar gael Tuedd: Dim data ar gael Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Gwaith yn y dyfodol yn dod â ffynonellau data ynghyd ac angen gwirio'r sail.
	2.3B. Nifer y trwyddedau tynnu dŵr ar gyfer amaethyddiaeth	Presennol	Na	Sylfaen: Nid yw'r set ddata yn galluogi echdynnu data Tuedd: Nid yw'r set ddata yn galluogi echdynnu data Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Gwiriwch y data ar ôl iddo gael eu casglu yn y fformat sy'n ofynnol ar gyfer y dangosydd. Canolbwyntiwch ar gyfaint y dŵr.

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
2.4 Annog busnesau amaethyddol i reoli ynni'n effeithiol gan gynnwys ynni adnewyddadwy	2.4A. Capasiti wedi'i osod o drydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i ffermydd, ystadau a chymunedau Cymru.	Presennol	Mae targed mwy cyffredinol yn bodoli ynghylch ailgynhyrchu trydan adnewyddadwy	Llinell sylfaen: 2023: 64MW o gapasiti gosodedig generaduron trydan adnewyddadwy sy'n eiddo lleol i gymunedau, ffermydd ac ystadau yng Nghymru. Tuedd: 1MW o gapasiti ychwanegol rhwng 2021 & 2023. Targedau: Isafswm / status quo: cynnal y gyfran bresennol, e.e. tua 3.6MW o gapasiti newydd y flwyddyn. Cymedrol: ehangu i e.e. tua 7MW o gapasiti newydd y flwyddyn. Uchelgeisiol: ehangu'n sylweddol i e.e. tua 14MW o gapasiti newydd y flwyddyn.	

8.3 Amcan SLM-3

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
3.1 Cynnal a gwella gwydnwch ecosystemau	3.1A. Iechyd a Gwydnwch Ecosystemau Dangosydd	Newydd	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Sylfaen: Gwerthoedd dangosyddion 2021-23 Tuedd: Newid rhwng 2013-16 a 2021-23 ar gyfer dangosyddion ar draws 17 o Gynefinoedd a Nodweddion Tirwedd Eang: Wedi gwella: 23%; Dim newid: 55%; dirywiad: 22% Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> cynnal y gyfradd ddirywiad bresennol e.e. 22% o ddangosyddion yn dangos dirywiad <i>Cymedrol:</i> lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dangos dirywiad e.e. 20% o ddangosyddion yn dangos dirywiad <i>Uchelgeisiol:</i> lleihau'r % o ddangosyddion sy'n dangos dirywiad e.e. 15% o ddangosyddion yn dangos dirywiad	Parhau i ddatblygu'r dangosydd gyda rhanddeiliaid â diddordeb gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru a sicrhau gwerth ychwanegol (nid dyblygu) gyda dangosydd bioamrywiaeth Bil yr Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru).

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
	3.1B. Newid yn nifer yr holl rywogaethau (%)	Presennol	le	Sylfaen: data 2024 Tuedd: % newid ar gyfer 380 o rywogaethau daearol a dŵr croyw: 32% wedi gwella; 25% dim neu ychydig iawn o newid; 43% wedi dirywio dros y 10 mlynedd diwethaf ers tua 2014 Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> e.e. cynnal % o rywogaethau sy'n dirywio ar 43% <i>Cymedrol:</i> e.e. Lleihau % o rywogaethau sy'n dirywio i 38% o rywogaethau dros 5 mlynedd <i>Uchelgeisiol:</i> e.e. Lleihau % o rywogaethau sy'n dirywio i 33% o rywogaethau dros 5 mlynedd	Nodyn: Nid yw hyn yn cynnwys rhywogaethau morol ar hyn o bryd ac felly nid yw pob rhywogaeth yn ddilys ond byddem yn annog LLC i sicrhau bod gwaith yn cael ei gomisiynu i alluogi hyn i fod yn uchelgais ar gyfer y dangosydd hwn. Codwyd amryw o bryderon gan rai rhanddeiliaid nad yw adroddiad Cyflwr Natur yn cael ei ystyried yn annibynnol er bod 60+ o sefydliadau yn cymryd rhan. Hefyd, mae'r diffyg pwysoli rhywogaethau yn rhoi llawer o ddylanwad i rywogaethau niferus iawn e.e. gwyfynod o'u cymharu â mamaliaid brodorol mawr, er enghraifft, a chydabyddir pob rhywogaeth oherwydd mae gan hyd yn oed rhywogaethau cyffredin eu gwerth ac maent yn cyfrannu at swyddogaethau ecosystem. Y bwriad yw y bydd hyn yn ategu dangosyddion a ddatblygwyd ar gyfer Bil yr Amgylchedd (Egwyddorion, Llywodraethu a Thargedau Bioamrywiaeth) (Cymru).

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
3.2 Gwella ansawdd aer	3.2A. Ardal o dir lle mae lefelau amonia (a ddiffinnir fel 1ug/m ³) yn fwy na goddefgarwch rhywogaethau sensitif.	Presennol	Na, ond mae targed i leihau allyriadau amonia Cymru.	Sylfaen: 2017-2019 = 68.8% Tuedd: cynnydd o 12% yn yr ardal lle'r oedd y lefel uwchlaw'r terfyn o 56% yn 2009-11 i 68.8% yn 2017-19. Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae'r dangosydd hwn yn cael ei ffafrio o'i gymharu â'r targed presennol ar gyfer lleihau allyriadau amonia yng Nghymru 16% rhwng 2005 a 2030, gan ei fod yn adlewyrchu'n fwy uniongyrchol y difrod i'n hecosystemau sydd o ddiddordeb i SLM ac ymrwymiad LLC i gyflawni 30 erbyn 30.
	3.2B. Ardal goetir sy'n cael gwared ar lygredd aer (hectarau)	Presennol	le	Llinell sylfaen: Arwynebedd Coetir (Llydanddail + Conwydd) = 23,600 ha (2021) Tuedd: 7% cynnydd rhwng 2010 a 2021 - yn cyfateb i 2,145 ha / blwyddyn Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal cyfraddau plannu newydd presennol o 2,145ha / blwyddyn <i>Cymedrol:</i> Cynyddu cyfraddau plannu newydd i 2,300ha / blwyddyn <i>Uchelgeisiol:</i> Cynyddu cyfraddau plannu newydd ymhellach i 2,450ha / blwyddyn	Noder y sylwadau bod lleoliad coetir yn bwysig wrth asesu effeithiau ar ecosystemau lleol penodol neu ganolfannau trefol. Fodd bynnag, mae pob coetir yn darparu'r gwasanaeth hwn.

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
3.3 Gwella ansawdd dŵr	3.3A. Canran y cyrff dŵr croyw mewn cyflwr ecolegol da mewn ardaloedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Llinell sylfaen: Mae dosbarthiad dros dro 2024 yn dangos bod 44% o gyrff dŵr mewn statws cyffredinol da neu well. Cyfanswm o 47 o ddalgylchoedd lle cadarnhawyd mai gweithgareddau amaethyddol oedd y prif resymau pam nad oedd y dalgylch yn cyflawni statws 'da'. Tuedd: gwelliannau a nodwyd yn eang ledled Cymru ond dim tueddiadau penodol ar gael sy'n cysylltu â dalgylchoedd sy'n cael eu dominyddu gan amaethyddiaeth Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae angen pennu llinell sylfaen newydd cyn y gellir gosod targedau.
	3.3B. Nifer y pathogenau o amaethyddiaeth mewn dyfroedd croyw ac arfordirol	Dyfodol posibl	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Llinell sylfaen: 2024: Roedd 108 allan o 110 o ddyfroedd ymdrochi dynodedig yn bodloni'r safonau ansawdd dŵr gofynnol, gyda 75 wedi'u graddio'n rhagorol. Ddim yn bosib gwahanu pathogenau o amaethyddiaeth. Tuedd: Sefydlog i raddau helaeth dros y 10 mlynedd diwethaf, gostyngiad bach yn nifer y dyfroedd ymdrochi sy'n cyrraedd statws rhagorol 2022-24. Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae angen technegau newydd er mwyn cynnal profion dŵr a all wahanu tarddiad pathogenau naill ai yn ôl lleoliadau neu yn ôl gweithgaredd e.e. amaethyddiaeth.

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
	3.3C. Canran y priddoedd mewn glaswelltir â'r a glaswelltir wedi'i wella sy'n fwy na'r pwyntiau sbarduno ar gyfer trwytholchi ffosfforws	Newydd	Na – gan nad yw'r dangosydd yn bodoli ar hyn o bryd	Sylfaen: 2021-23: % o briddoedd â'r a phriddoedd wedi'u gwella gyda'i gilydd sy'n fwy na'r terfynau trwytholchi cyfredol ar gyfer ffosfforws = 14.4% Tuedd: cynnydd o adroddiad GMEP 2013-16 lle dim ond 4% o'r priddoedd hyn oedd yn mynd heibio'r terfynau. Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau ar 14.4% <i>Cymedrol:</i> Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau i lefelau 2013-16, sef 4% (cyfradd o 2% y flwyddyn dros 5 mlynedd) <i>Uchelgeisiol:</i> Lleihau'r lefelau sy'n mynd heibio'r terfynau islaw lefelau 2013-16 i 1% mewn 5 mlynedd (h.y. 2.7% y flwyddyn dros 5 mlynedd)	Cefnogaeth gyffredinol i'r dangosydd hwn.
3.4 Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau	3.4A. Arwynebedd Amaethyddol a Ddefnyddiwyd (ha) (i'w asesu ochr yn ochr â chyfanswm yr allbwn)	Dangosydd ailadrodd – gweler Dangosydd 1.5A			

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Camau i'w cymryd
	3.4B. Cyfanswm y Defnydd o Wrtaiith a Phorthiant Anorganig (pob fferm; pob cnwd a glaswellt) (kt)	Dangosydd ailadrodd - gweler Dangosydd 1.5B			
	3.4C Defnyddio Tail Organig (% gwrtaith sy'n gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt) (i'w asesu ochr yn ochr â chyfanswm yr allbwn)	Dangosydd ailadrodd - gweler Dangosydd 1.5C			
	3.4D. Defnyddio Cynnyrch Diogelu Planhigion (PPP) mewn amaethyddiaeth.	Dangosydd ailadrodd - gweler Dangosydd 1.5D			

8.4 Amcan SLM-4

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
4.1 Cynnal yr iaith Gymraeg a hyrwyddo ei defnydd	4.1A. Nifer a chyfran y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol	Presennol wedi'i addasu	Ydy, yn cysylltu uchelgais ag 1 miliwn o siaradwyr erbyn 2050 a nodau WFG 36 & 37	Llinell sylfaen: Amrywiol ffynonellau – anodd gwahaniaethu gwledig Tuedd: Tuedd tuag i lawr hirdymor yn gyffredinol (heb wahaniaethu ardaloedd gwledig) Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal cyfran bresennol y siaradwyr Cymraeg mewn ardaloedd gwledig ac o fewn y sector amaethyddol <i>Cymedrol:</i> e.e. cynnydd o 3–5% mewn defnydd dyddiol <i>Uchelgeisiol:</i> e.e. cynnydd o 10% mewn defnydd dyddiol	Mae angen rhywfaint o waith i drefnu data mewn ffordd sy'n cyd-fynd â'r dangosydd hwn
4.2 Gwarchod a gwella tirweddau a'r amgylchedd hanesyddol	4.2A. Cyflwr tirweddau dynodedig (Parciau Cenedlaethol ac Ardaloedd o Harddwch Naturiol Eithriadol)	Dyfodol posibl	Ie, er nad yw'n cael ei ystyried yn ddelfrydol	Llinell sylfaen: Amrywiaeth o ffynonellau posibl, gyda LANDMAP yn ffynhonnell fwyaf cyson yn genedlaethol Tuedd: Dim tueddiadau clir ar gael Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal dosbarthiad presennol gwerth tirwedd; osgoi dirywiad yn ardaloedd Cymedrol ac Isel LANDMAP dros y 5 mlynedd nesaf. <i>Cymedrol:</i> Gwella e.e. 10% o ardaloedd LANDMAP Cymedrol i Uchel drwy adfer tirwedd dros 5 mlynedd. <i>Uchelgeisiol:</i> Gwella e.e. 15% o ardaloedd Cymedrol ac Uchel LANDMAP i ehangu ardaloedd sydd wedi'u graddio'n Rhagorol dros 5 mlynedd.	Mae angen gwaith i benderfynu beth a olygir gan gyflwr ac i gasglu data mewn ffordd gyson i bennu tueddiadau a llinell sylfaen. Potensial i gysylltu â dangosydd iechyd a gwydnwch ecosystemau ar gyfer Amcan 3 (3.1A).

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
	4.2B. Asedau Amgylchedd Hanesyddol a Henebion Rhestredig	Presennol wedi'i addasu	Na, ond adrodd rheolaidd. Ymwelir â phob safle bob 10 mlynedd.	Llinell sylfaen: Arolwg Henebion mewn Perygl CADW (2025): 67% o SAMs mewn cyflwr ffafriol, 32% anffafriol; 51% mewn perygl isel, 34% canolig, 12% uchel, 3% risg uchel brys. Adeiladau fferm rhestredig mewn mwy o berygl (32%) na'r holl adeiladau rhestredig (9%). Tuedd: Dim gwybodaeth wedi'i hadrodd fel hyn ar gyfer SAMS; nid yw data ERAMMP ar HEAs yn dangos unrhyw newid ystadegol arwyddocaol yn y duedd gyffredinol rhwng 2013-16 a 2021-23. Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal y lefelau presennol Dim nodau cymedrol na uchelgeisiol wedi'u nodi oherwydd yr angen i gasglu data yn barhaus.	Mae angen cyfuno data CADW ar SAMs ac adeiladau rhestredig â data ERAMMP ar HEAs. Mae angen uno'r data hyn er mwyn datblygu dangosydd cyfun a tharged cysylltiedig.
4.3 Mynediad ac ymgysylltu â chefn gwlad a threftadaeth	4.3A. Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo	Presennol	Na, ond mae'n ofyniad cyfreithiol.	Sylfaen: Data ERAMMP 2025: ~50% o'r Hawliau Tramwy Cyhoeddus a arolygwyd ar agor ac wedi'u harwyddo; mae 50% wedi'u rhwystro a/neu heb eu harwyddo Tuedd: Dim newid yn y gyfran sydd ar agor ac wedi'u harwyddo ers 2013-16 Targedau: <i>Isafswm (Status Quo):</i> Cynnal a chadw'r 50% presennol o Hawliau Tramwy Cyhoeddus ar agor ac wedi'u harwyddo, dim dirywiad pellach. <i>Cymedrol:</i> Cynyddu cyfran yr Hawliau Tramwy Cyhoeddus sydd ar agor ac wedi'u harwyddo i, er enghraifft, 60% o fewn 5 mlynedd. <i>Uchelgeisiol:</i> Cynyddu i, er enghraifft, 70% o fewn 5 mlynedd	Mae'r data cenedlaethol presennol o ERAMMP, byddai hyn yn cael ei gryfhau trwy ei gysylltu â data gan awdurdodau lleol a ffynonellau eraill e.e. y Ramblers.

Diben y Cymorth	Dangosydd	Statws dangosydd	Targedau neu uchelgais presennol wedi'u nodi?	Targedau posibl arfaethedig (dros 5 mlynedd)	Sylw
	4.3B. Ystadegau ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru	Dyfodol posibl	Na – nid yw'r dangosydd yn bodoli	Sylfaen: ~46.5 miliwn o ymweliadau i "gaeau/tir ffermio/cefn gwlad" gan bobl yng Nghymru (arolwg pobl a natur CNC ar gyfer Cymru, 2021/22) Tuedd: Dim gwybodaeth ar gael ar gyfer Cymru Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Unwaith y bydd arolwg Pobl a Natur Cymru wedi'i gwblhau, bydd modd datblygu'r dangosydd a'r targedau cysylltiedig.
	4.3C. Diwrnodau agored fferm / ymweliadau fferm / grwpiau ysgol	Dyfodol posibl	Na – nid yw'r dangosydd yn bodoli	Sylfaen: Ffigurau Dydd Sul Fferm Agored LEAF 2025 – ond nid yw data ar gael ar gyfer Cymru gyfan Tuedd: Dim gwybodaeth ar gael ar gyfer Cymru Targedau: Ni chynigir unrhyw dargedau	Mae angen alinio ffynonellau data gwahanol i fwydo i'r dangosydd.

9 CASGLIADAU AC ARGYMHELLION

9.1 Casgliadau

Mae'r adroddiad hwn yn cynrychioli darn o waith cyflym iawn yn ymwneud â darn cymhleth iawn o ddeddfwriaeth. Mae tîm yr astudiaeth yn ddiolchgar i'r TEG a'r Rhanddeiliaid am eu hamynedd a'u hamser wrth i ni lywio nifer fawr iawn o ddangosyddion posibl (> 700) a ffynonellau data posibl.

At ei gilydd, mae'n amlwg bod Cymru yn genedl sy'n gyfoethog o ran data oherwydd buddsoddiad ac ymrwymiad LLC i sicrhau bod polisi wedi'i seilio ar dystiolaeth. Felly mae'r tîm wedi gallu nodi o leiaf 1 dangosydd gyda ffynonellau data cenedlaethol cadarn y gellir eu defnyddio fel dangosydd effaith ar gyfer pob un o'r 15 PoS a nodir yn Neddf Amaethyddiaeth (Cymru) gydag un eithriad (iechyd a lles anifeiliaid). Cynigir rhestr bosibl o 35 o ddangosyddion ac mae gan 22 ohonynt linell sylfaen, mae gan 16 dueddiadau diweddar ac mae gan 16 dargedau arfaethedig. Byddai rhai dangosyddion newydd arfaethedig yn elwa o ymgynghori a datblygu pellach oherwydd cyflymder y gwaith hwn, fodd bynnag, mewn llawer o achosion ni ddylai hyn atal eu defnydd ar unwaith gan y bydd hyn yn sicrhau bod uchelgais Deddf Amaethyddiaeth (Cymru) yn cael ei gydnabod a'i hyrwyddo.

Fodd bynnag, mae'r tîm yn cydnabod bod rhai bylchau annisgwyl yn ein data sy'n cwmpasu meysydd pwysig ar gyfer SLM yn y dyfodol. Darperir cyfres o 19 o argymhellion sy'n blaenoriaethu rhai o'r anghenion mwyaf brys os yw effeithiau SLM yn mynd i gael eu hadrodd yn effeithiol. Ar ben hynny, cydnabyddir y bydd angen datblygu ac adolygu bron pob dangosydd a tharged yn rheolaidd.

Yn olaf, dylid nodi fod rhanddeiliaid yn bryderus iawn ynghylch y potensial i fabwysiadu set fach iawn o ddangosyddion effaith nad oeddent yn adlewyrchu cymhlethdod llawn a chyd-fanteision a chyfaddawdau posibl gwahanol ddangosyddion.

9.2 Argymhellion

Mae'r blaenoriaethau ar gyfer casglu data ychwanegol yn cynnwys:

Amcan SLM 1:

- 1.2C ac 1.3E. Iechyd meddwl a lles.** Byddai angen mwy o ffocws ar ddata iechyd meddwl gyda ffocws ar fanylder materion gwledig ac amaethyddol i ategu datblygiad dangosyddion 1.2C ac 1.3E. Byddai hyn yn cynnwys ffynonellau data cenedlaethol fel y Cyfrifiad a StatsWales ac arolygon mwy ansoddol fel RABI a MIND Cymru.
- 1.3C a 1.3D Gweithlu amaethyddol a gwledig.** Byddai gwelliannau yn y data sydd eu hangen yn cynnwys ychwanegu oedran gweithwyr amaethyddol a nifer ac oedran contractwyr nad ydynt yn ffermwyr yn eu rhinwedd eu hunain a sicrhau bod ffermydd bach a gerddi marchnad yn cael eu cynnwys. Dylid ystyried monitro metrigau demograffig ychwanegol ar gyfer ffermwyr a gweithwyr fferm ar wahân i oedran. Archwilio sut y gellir cynnwys contractwyr yn ffigurau cyffredinol y gweithlu amaethyddol a sut y gellir olrhain niferoedd y gweithlu mewn galwedigaethau eraill sy'n seiliedig ar y tir ac sy'n gynhenid wledig (megis cadwraeth a choedwigaeth) ochr yn ochr â'r gweithlu amaethyddol.

3. **1.4A. Iechyd a lles anifeiliaid.** Argymhellir parhau i ddatblygu dangosyddion sydd eisoes ar y gweill ar gyfer adrodd ar iechyd a lles anifeiliaid gan Swyddfa'r Prif Swyddog Milfeddygol. Nid oes unrhyw ddangosyddion cenedlaethol ar gael ar hyn o bryd. Dyma'r unig PoS sydd heb ddangosyddion gweithredol cyfredol.
4. **1.5C. Tail organig.** Dylid blaenoriaethu data cadarn ar ddefnyddio a symud tail organig fel angen brys oherwydd ei rôl allweddol mewn cynhyrchu ac effeithiau amgylcheddol. Un opsiwn yw integreiddio casglu data i Arolwg Arferion Fferm Cymru gan mai'r unig ffynhonnell ddata gyfredol yw un yn y DU a dim ond data ar gyfer Cymru a Lloegr gyda'i gilydd y mae'n eu darparu. Ar ben hynny, cydnabyddir nad yw'r arolwg hwn yn y DU yn optimaidd ar gyfer casglu data ar gyfer tail organig gan mai'r pwrpas gwreiddiol oedd adrodd ar wrteithiau anorganig.

Amcan SLM 2:

5. **2.1A Allyriadau nwyon tŷ gwydr.** Dylid ystyried mabwysiadu cydnabod methodolegau natur fyrhoedlog methan (GWP*) i'w hadrodd ochr yn ochr â dulliau rhestr nwyon tŷ gwydr safonol. Mae hyn yn angenrheidiol os yw'r sector da byw am ddod yn fwy cefnogol i'r dulliau adrodd presennol.
6. **2.3A Llifogydd a Sychder.** Mae angen ymchwil bellach o ystod o ddisgyblaethau i ategu datblygiad dangosydd i asesu sut y gallai newidiadau rheoli tir helpu i addasu ar gyfer llifogydd a sychder. Byddai'n angenrheidiol dod â'r ardaloedd hyn at ei gilydd fel rhan o ddatblygiad y dangosydd arfaethedig 2.3A Ardal tir fferm sy'n destun llifogydd/sychder hirfaith o EO lle nad yw'n fwriadol er mwyn gallu nodi llinell sylfaen.

Amcan SLM 3:

7. **3.3A Effaith amaethyddiaeth ar ddŵr croyw a dyfroedd arfordirol.** Gwellu data ar gyfraniad amaethyddiaeth (o'i gymharu â ffynonellau eraill) at lygredd dŵr maetholion a phathogenau mewn dyfroedd croyw a dyfroedd arfordirol. Mae hwn yn fater dadleuol y gellir ei ddatrys dim ond gyda data priodoli gwell o ansawdd uchel i wahanol ffynonellau.

Amcan SLM 4:

8. **4.1A. Siaradwyr Cymraeg.** Ar hyn o bryd nid yw data am siaradwyr Cymraeg wedi'u nodi'n glir. Deallir yn eang bod siaradwyr Cymraeg yn fwy tebygol mewn rhai ardaloedd sy'n amaethyddol yn bennaf. Er mwyn gwella cywirdeb data yn y dyfodol, gallai ychwanegu cwestiynau wedi'u targedu at fodiwlau Arolwg Cenedlaethol Cymru, arolygon amaethyddol, neu ymdrechion monitro lleol fynd i'r afael â'r bylchau tystiolaeth hyn a llywio polisi a chynllunio iaith wledig yn uniongyrchol. Bydd cyfuno data ansoddol ar siaradwyr Cymraeg yn cynyddu dealltwriaeth o'r niferoedd sy'n siarad Cymraeg ag agweddau profiad byw.
9. **4.2A. Cyflwr Tirweddau Dynodedig.** Er bod data rhesymol ynghylch cyflwr bioamrywiaeth o fewn tirweddau gwarchodedig, mae llai ar gyfer agweddau diwylliannol. Mae angen gwaith pellach i benderfynu beth yw 'cyflwr da' yn golygu ar gyfer tirweddau diwylliannol. Unwaith y bydd hyn wedi'i bennu, gellir asesu cyflwr yr ardaloedd hyn gyda buddsoddiad wedi'i dargedu i lenwi'r bylchau a nodwyd yn yr adroddiad hwn.
10. **4.2B. Amgylchedd Hanesyddol.** Er bod monitro hirdymor o Henebion Rhestredig, mae'r data ar gyfer Asedau Amgylchedd Hanesyddol yn llai hysbys. Mae'r ddau yn

cynrychioli'r asedau diwylliannol a hanesyddol gorau yng Nghymru felly mae'n bwysig bod setiau data cymharol yn cael eu datblygu. Mae cyfran yr adeiladau fferm rhestredig a ystyrir mewn perygl yn llawer uwch nag ar gyfer adeiladau rhestredig eraill ac mae hyn yn destun pryder, y dylai'r dangosydd hwn fod mewn sefyllfa i'w amlygu.

Mae blaenoriaethu datblygu dangosyddion newydd ar gyfer adrodd effeithiol ar effaith SLM yn y dyfodol yn cynnwys:

Amcan SLM 1:

11. **PoS 1.1. Cynhyrchu bwyd cynaliadwy.** Argymhellir datblygu dangosydd integredig fel Cynhyrchiant Ffactor Cyflawn ar gyfer Amaethyddiaeth a all ddangos yn well gynnydd tuag at gynhyrchu bwyd mwy cynaliadwy gan gyfuno allbwn cyffredinol ag effeithlonrwydd defnyddio adnoddau. Ar hyn o bryd cynigir cyfres o chwe dangosydd unigol i adrodd ar hyn nes y gellir datblygu dangosydd newydd.
12. **1.2A Cryfder a chadwyni cyflenwi.** Dylid archwilio rhai dangosyddion allweddol, poblogaidd fel cadwyni cyflenwi i fyny ac i lawr, gan gynnwys:
 - I fyny:
 - Caffael sector cyhoeddus Cymru.
 - Seilwaith prosesu lleol allweddol sy'n angenrheidiol ar gyfer gwerthiannau lleol.
 - Manwerthu a dosbarthu lleol allweddol sy'n cyflenwi cynnyrch o ffermydd lleol.
 - Gwerthiant cyffredinol bwyd o darddiad Cymreig yng Nghymru.
 - I lawr:
 - Cyfanswm cyfraniad ffermydd i'r economi leol drwy bryniannau mewnbynnau (gan eithrio mewnbynnau sy'n niweidiol i'r amgylchedd o bosibl).
 - Nifer o/twf mewn busnesau sy'n cyflenwi mewnbynnau mewn ardaloedd lleol.
 - % o wariant mewnbyn amaethyddol gan ffermydd Cymru mewn busnesau Cymreig/lleol.

Lle mae cydrannau eisoes yn olrhainadwy (megis ar gyfer lladd-dai lleol a chaffael cyhoeddus) ystyriwch olrhain y rhain cyn bod y dangosydd cyffredinol yn barod. Ar gyfer y sector ymhellach i lawr y gadwyn gyflenwi, dylai hyn adeiladu ar waith sydd eisoes wedi'i wneud wrth ddatblygu'r Strategaeth Bwyd Gymunedol.
13. **1.3A. Arallgyfeirio ac addasu i newid hinsawdd.** Teimlai rhanddeiliaid fod materion arallgyfeirio cynhyrchion fferm a chyflwyno technegau addasu i'r hinsawdd ill dau yn feysydd pwysig i'w cynnwys mewn dangosyddion, fodd bynnag nid ydynt o reidrwydd yn gysylltiedig a dylid eu harchwilio ar wahân. Ar hyn o bryd nid oes unrhyw ddata yn cael eu casglu'n rheolaidd ar y naill fater na'r llall. Gellid archwilio arolygon presennol fel Arolwg Arferion Fferm FBS neu ADAS i asesu a ellir ychwanegu'r ddau faes hyn neu a oes angen arolygon newydd.

Amcan SLM 2:

14. **2.2B Offeryn carbon / nwyon tŷ gwydr ar lefel fferm.** Roedd rhanddeiliaid yn cefnogi'r angen am offeryn carbon a nwyon tŷ gwydr safonol ar lefel fferm fel yr addawyd i bawb sy'n ymuno â SFS, fodd bynnag, mae eu sylwadau'n dangos yr her o ddarparu offeryn a fydd yn bodloni pawb.

15. **2.3A Llifogydd a Sychder.** Manteisio ar dechnolegau newydd megis synhwyro o bell i gofnodi problemau sy'n dod i'r amlwg yn well a chreu dangosyddion newydd megis mwy o lifogydd a sychder ar dir amaethyddol.

Amcan SLM 4:

16. **4.3A Hawliau Tramwy Cyhoeddus.** Bydd treialu monitro Hawliau Tramwy Cyhoeddus cenedlaethol a chyhoeddi canlyniadau a manteision rhwydwaith hawliau tramwy yn helpu i ategu targedau eraill o dan Amcan 4 sy'n ymwneud ag ymgysylltu.
17. **4.3B Ymgysylltu Arolwg Pobl a Natur Cymru.** Mae angen cymhariaeth drylwyr o dueddiadau a chanfyddiadau'r ddau PanS cyn y gellir datblygu'r targedau ar gyfer y dangosydd hwn a gallent wedyn ffurfio llinell sylfaen ar gyfer targedau ymgysylltu yn y dyfodol.

Dau argymhelliad terfynol yw:

18. **Cyd-destun a naratif.** Dylai adrodd ar gynnydd dangosyddion a thargedau bob amser gynnwys y cyd-destun a naratif ar gyfer pob Amcan SLM a PoS. Roedd rhanddeiliaid yn bryderus iawn na fyddai tueddiadau mewn data yn unig o reidrwydd yn dangos cymhlethdod cyd-fuddion a chyfaddawdau o fewn a rhwng PoSs ac Amcanion. Dylid nodi fod rhanddeiliaid hefyd yn bryderus iawn ynghylch y potensial i fabwysiadu set fach iawn o ddangosyddion effaith ac nad oeddent unwaith eto yn adlewyrchu cymhlethdod llawn a chyd-fanteision a chyfaddawdau posibl gwahanol ddangosyddion effaith.
19. **Adolygiad parhaus o ddangosyddion a thargedau.** Dylid adolygu'r holl ddangosyddion a thargedau'n rheolaidd ochr yn ochr â'r Fframweithiau ToC ac M&E i sicrhau eu bod yn parhau i fod yn addas at y diben. Dylid nodi hefyd nad yw absenoldeb targedau ar gyfer rhai dangosyddion yn golygu na ddylid adrodd ar dueddiadau mewn data sylfaenol nes y gellir cytuno ar dargedau.

10 CYFEIRIADAU

Brown, R., Carnell, E. a Dragosits, U. (2025 – Heb ei gyhoeddi). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-97: Amcangyfrifon o Ddyddodiad Nitrogen Atmosfferig yng Nghymru: Gwnaed yng Nghymru vs Mewnforio/Allforio (Data 2018). Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Dickie, I., Royle, D., Marks, R., Reeser, V., Bridgeman, F., a Jones, L. Thomas, A., Beauchamp, K., Couchman, A. a Jones, L. (ar y gweill). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-110: Asesiad diwygiedig o gyfalaf naturiol mewn cyfraddau talu ar gyfer 2025. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Emmett, B.A., Anthony, S., Arnett, J., Bentley, LF, Bell, C., Blaker, J., Botham, M., Bowgen, KM, Brentegani, M., Campbell, H., Chetiu, N.F. , Crossley, P., Diacon, A., Dhiedt, E., Doeser, A., Dos Santos Pereira, G., Ebuele, V., Feeney, C., Fitos, E., Garbutt, RA, Hunt, M., Jarvis, S.G., Keenan, P., Kimberley, A. , Lord, W., Macgregor, CJ, Maskell, L., Monkman, G., Mondain-Monval, TO, Norton, L., O'Neil, A., Radbourne, A., Reinsch, S., Richardson-Jones, V., Robinson, DA, Robinson, I., Rowland, CS, Salisbury, E., Scarlett, P., Siriwardena, GM, Smart, SM, Tandy, S., Thacker, S., Wallace, H., Waters, E., Whitworth, E., Williams, B., Williams, G., Williamson, JL, Wood, C. (2025). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-105: Tueddiadau Cenedlaethol Cymru a Gwerthusiad Glastir. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C208/2021/2022) (Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU Prosiect 08435)

Emmett, BA, Bentley, LF, Doeser, A., Norton, L., Maskell, L., Reinsch, S., Siriwardena, GM a Williams, G. (2025). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-99 Datblygu Dangosydd Iechyd a Chydnerthedd Ecosystemau Cenedlaethol Newydd ar gyfer Rheoli Tir Cynaliadwy. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Feeney, CJ, Bentley, L., Lucas, JR, Reinsch, S., Robinson, DA ac Emmett, BA (2025 – Heb ei gyhoeddi). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-94: Datblygu Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd Newydd ar gyfer Tirweddau Amaethyddol Ar Draws Cymru. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Hart, K., Short C., Baldock D., Morse A. (2025). *Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)*. Adroddiad ERAMMP-108: Datblygu Damcaniaeth Newid ar gyfer y Fframwaith Rheoli Tir Cynaliadwy: Adroddiad Naratif. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (C208/2021/2022)(Prosiect Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU 06297/06810/08435)

Hatton-Ellis, M., Cuthbertson, S, Jackson-Bué, M. a Wynter, E. (2025) *Prosiect Gwella Cyngor Cadwraeth Forol (IMCA): adroddiad terfynol*, Adroddiad Tystiolaeth CNC 928 [final-imca-project-report-june-2025.pdf](#)

IUCN (2024). Canllawiau ar gyfer cymhwyso Rhestr Goch IUCN o Gategorïau a Meini Prawf Ecosystemau, Fersiwn 2.0. Keith, D.A., Ferrer-Paris, JR, Ghoraba, SMM, Henriksen, S., Monyeiki, M., Murray, NJ, Nicholson, E., Rowland, J., Skowno, A., Slingsby, JA, Storeng, AB, Valderrábano, M. a Zager, I. (Golygyddion). Gland, y Swistir: IUCN.

Jones, Stephen, Krzywoszynska, Anna a Maye, Damian (2022) *Gwydnwch a thrawsnewid: gwersi o sector bwyd lleol y DU yn ystod pandemig COVID-19*. Cylchgrawn Daearyddol, 188 (2). tt. 209-222. doi: [10.1111/geoj.12428](#)

Jones, L., Vieno, M., Morton, D., Cryle, P., Holland, M., Carnell, E., Nemitz, E., Hall, J., Beck, R., Reis, S., Pritchard, N., Hayes, F., Mills, G., Koshy, A., Dickie, I. (2017). Datblygu Amcangyfrifon ar gyfer

Gwerthuso Dileu Llygredd Aer mewn Cyfrifon Ecosystemau. Adroddiad terfynol ar gyfer y Swyddfa Ystadegau Gwladol, Gorffennaf 2017.

Kipling, R. (2025). *Adolygiad o ddiffiniadau bwyd lleol: Dysgu ar gyfer gweithredu a monitro trawsnewid systemau bwyd*, Ymddiriedolaeth Bwyd Cynaliadwy, Ionawr 2025
<https://www.sustainweb.org/assets/review-of-local-food-definitions-1740149111.pdf>

Lang T, Neumann N, So A (2025) Rhag Ofn: Lleihau'r bwlch gwydnwch bwyd sifil yn y DU, Prif Adroddiad i'r Comisiwn Parodrwydd Cenedlaethol, Chwefror 2025

Lloyd, IL, Emmett, BA, Bhogal, A. a Newell Price, P. (2025). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-103: Argymhellion ar gyfer monitro pridd dan arweiniad ffermwyr yng Nghymru. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Naumann EK a Medcalf K. (2019). Atlas map gwerth cymharol cyfredol (CuRVe) ar gyfer gwydnwch ecosystemau yng Nghymru. Adroddiad Tystiolaeth CNC Rhif: 415, tudalen 88, Cyfoeth Naturiol Cymru.

Markiewicz A a Patrick I (2016). Datblygu Fframweithiau Monitro a Gwerthuso. Thousand Oaks, CA: SAGE.

OECD (2019), *Meini Prawf Gwell ar gyfer Gwerthuso Gwell: Diffiniadau ac Egwyddorion Meini Prawf Gwerthuso Diwygiedig i'w Defnyddio*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/15a9c26b-en>.

Poppy GM, Jepson PC, Pickett JA, Birkett MA. (2014) Cyflawni diogelwch bwyd ac amgylcheddol: dulliau newydd o gau'r bwlch. Phil. Trans. R. Soc. B 369: 20120272.
<http://dx.doi.org/10.1098/rstb.2012.0272>

Prosser, H. (2022). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-69: Hyfywedd Cynyddu Cnydau a Dyfir ar Ffermydd yng Nghymru fel Mesur Lliniaru Allyriadau Nwyon Tŷ Gwydr ac ar gyfer Cyflenwi Nwyddau Cyhoeddus. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(UKCEH 06297/06810).

Rowe, EC. a Perring, AS (2023). Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP). Adroddiad ERAMMP-77: Targed Ansawdd Aer ar gyfer Ecosystemau Cymru. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017) (Canolfan Ecoleg y DU & Prosiect Hydroleg 06297)

Smith, A., Boswell, J., Halliwell, E., Birch, T., Bradfer-Lawrence, T., Burns, F., Hughes, J., Johnstone, I., Mancini, F., Mordue, S., Oates, J., Pescott, OL, Phillips, A., Simkin, J., Stanbury, AJ, 2023. Cyflwr Natur Cymru, Partneriaeth Cyflwr Natur. Ar gael yn: www.stateofnature.org.uk

Is-grŵp Fforwm Rheoli Tir Cymru (WLMF) ar lygredd amaethyddol (2018) *Mynd i'r Afael â Llygredd Amaethyddol, Adroddiad cynnydd*. <https://cdn.cyfoethnaturiol.cymru/685890/interim-report-from-wlmf-subgroup-on-agricultural-pollution-final.pdf>

Wheeler, A. (2018) *Diplomyddiaeth Bwyd Newydd: Canfyddiadau Ymchwil Gweithredu Cyfranogol o Ddull System Fwyd ar gyfer Maeth Iechyd Cyhoeddus*, Prifysgol De Cymru, https://pure.southwales.ac.uk/ws/portalfiles/portal/5479834/Amber_Wheeler_PhD_1_.pdf

Deddfwriaeth yr UE

Rheoliad (UE) 2021/2269 **ar ystadegau fferm integredig** a diddymu Rheoliadau (EC) Rhif 1166/2008 a Rhif (UE) 1337/2011, ac wedi'i ddiwygio gan Reoliad (EU) 2021/2269. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02018R1091-20211222&qid=1724763725763> (Wedi'i gyrchu 27.08.24)

RHEOLIAD (UE) 2019/6 SENEDD EWROP A'R CYNGOR dyddiedig 11 Rhagfyr 2018 ar **gynhyrchion meddyginiaethol milfeddygol** ac yn diddymu Cyfarwydddeb 2001/82/EC (Testun sy'n berthnasol i'r AEE). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02019R0006-20220128&qid=1724834728682#tocId1251> (Wedi'i gyrchu 28.08.24)

Atodiad 1 CYFRANIADAU RHANDDEILIAID AT DDATBLYGU DANGOSYDDION

Tabl 10-1 Rhestr o sefydliadau a'u cyfranogiad yn y broses o ddatblygu dangosyddion

Sefydliad	Mynychodd Weithdy 1 ¹	Mynychodd Weithdy 2 ²	Cwblhawyd taenlen ymateb ³
Afonydd Cymru			X
AHDB (Bwrdd Datblygu Amaethyddiaeth a Garddwriaeth)	X	X	X
Cyddfederasiwn Diwydiannau Amaethyddol AIC Cymru		X	X
Prifysgol Bangor	X	X	X
Arolwg Daearegol Prydain		X	
Ymddiriedolaeth Adareg Prydain	X	X	X
Buglife	X		
Sefydliad Siartredig Ecoleg a Rheolaeth Amgylcheddol (CIEEM)		X	X
Confor	X		
Undeb Amaethwyr Cymru (UAC)	X	X	X
Ymddiriedolaeth Cynefinoedd Dŵr Croyw			X
GWCT Cymru (Ymddiriedolaeth Cadwraeth Gêm a Bywyd Gwyllt)		X	X
Gweithwyr y Tir, Cynghrair Gweithwyr Tir Cymru	X		X
Heneb: Ymddiriedolaeth Archeoleg Cymru		X	X
Hybu Cig Cymru	X	X	X
IBERS, Prifysgol Aberystwyth	X	X	X
Lantra	X	X	X
LERC Cymru		X	
Mentera	X		
Cymdeithas Tirweddau Cenedlaethol	X		
Cymdeithas Defaid Genedlaethol		X	X
Ymddiriedolaeth Genedlaethol Cymru	X		
Rhwydwaith Ffermio sy'n Gyfeillgar i Natur	X		
NFU Cymru		X	X
Ymddiriedolaeth Our Food	X		X
Ramblers Cymru	X		
RenewableUK Cymru		X	X
RSPB Cymru	X	X	X
Social Farms & Gardens	X		X
Cymdeithas Pridd Cymru	X	X	X
Solar Energy UK		X	X
Ymgynghoriaeth Ffermio Cynaliadwy		X	X
Ymddiriedolaeth Bwyd Cynaliadwy		X	X
Tenant Farmers Association Cymru	X		
Rhwydwaith y Gymuned Ffermio (FCN Cymru)	X	X	X
Welsh Lamb and Beef Producers Ltd		X	
Ymddiriedolaethau Bywyd Gwyllt Cymru	X	X	X
Cynhyrchwyr Cig Oen ac Eidion Cymru (WLBP)		X	
WWF Cymru	X	X	X

Nodiadau tabl:
¹ Cynrychiolwyd mewn gweithdy wyneb yn wyneb a gynhaliwyd yn Llanfair-ym-Muallt ar 5 Mehefin 2025
² Cynrychiolwyd mewn gweithdy ar-lein a gynhaliwyd ar 4 Awst 2025
³ Rhoddir enghraifft o'r daenlen ymateb isod

Yn ogystal â'r tabl uchod

- Mynychodd deg sefydliad arall weithdai/dychwelodd y daenlen ond ni roddodd ganiatâd i gael ei enwi yn yr adroddiad hwn mewn pryd i gael ei gynnwys yma.
- Gwahoddwyd 24 o sefydliadau eraill i gyfrannu at y broses ond ni allent gymryd rhan.
- Roedd cyfraniadau hefyd gan amrywiol adrannau Llywodraethol a chyrff cyhoeddus gan gynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru, Cadw, Gwasanaethau Ystadegol, Swyddfa Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol a Swyddfa'r Prif Swyddog Milfeddygol.

Ceisiwyd mewnbwn hefyd gan **Grŵp Arbenigwyr Technegol** (gweler adran 3.1.1)

ADAS	- Anne Bhogal
Afonydd Cymru	- Gail Davies-Walsh
Prifysgol Bangor	- Dave Chadwick
Prifysgol Bangor	- Prysor Williams
FUW	- Teleri Fielden
Canolfannau Ymchwil Amgylcheddol Lleol	- Roy Tapping
NFU Cymru	- Rachel Lewis-Davies
CNC	- Richard Cardwell
CNC	- Russel De'ath
Cymdeithas y Pridd a Cyswllt Amgylchedd Cymru	- Andrew Tuddenham
Ystadegau Llywodraeth Cymru	- Stuart Neil
Panel Ansawdd Aer LLC	- Paul Lewis
WWF Cymru a Cyswllt Amgylchedd Cymru	- Alex Phillips

Rhan enghreifftiol o'r **daenlen ymateb** a ddosbarthwyd ar ôl yr ail weithdy ar gyfer ymatebion rhanddeiliaid:

Amcan	Diben y Cymorth	Cod dangosydd	Dangosydd	Statws dangosydd	Eich asesiad	Sylwadau
					Gwyrdd (derbyniol); Ambr (derbyniol gyda rhybuddion); Coch (atal y sioe). Ddim yn gwybod.	(eglurwch yma'n benodol y rhybuddion ar gyfer Ambr a pham mae pryder coch sy'n atal y sioe yn bryder i chi)[uchafswm 200 nod]
1. Cynhyrchu bwyd a nwyddau eraill mewn modd cynaliadwy	1.1 Annog cynhyrchu bwyd mewn modd sy'n gynaliadwy yn amgylcheddol	1.1A	1.1 A. Allbwn amaethyddol cyfartalog gan bob fferm o Arolwg Busnes Fferm Cymru (£)	Yn bodoli eisoes		
		1.1B	1.1B. Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd	Newydd		
	1.2 Helpu cymunedau gwledig i ffynnu a chryfhau cysylltiadau rhwng busnesau amaethyddol a'u cymunedau	1.2A	1, 2A. Cryfder cadwyni cyflenwi rhwng ffermwyr a'u cymunedau lleol (i fyny ac i lawr y gadwyn cyflenwi)	Dyfodol posibl		
		1.2B	1.2B. Nifer o / cyfran yr aelwydydd gwledig o dan yr incwm canolrifol (WFG)	Yn bodoli eisoes		
		1.2C	1.2C. Nifer/cyfran o gymunedau gwledig yn adrodd am broblemau iechyd meddwl	Addaswyd		
		1.2D	1.2D. Tir a ddefnyddir ar gyfer garddwriaeth (hectarau)	Presennol		
	1.3 Gwella gwydnwch busnesau amaethyddol	1.3A	1.3A. Lefelau arallgyfeirio mewn cynhyrchion fferm a mabwysiadu technegau addasu i'r hinsawdd	Dyfodol Posibl		
		1.3B	1.3B. Incwm fferm net (yn dangos lefelau cyllid cyhoeddus)	Presennol		
		1.3C	1.3C. Gweithlu amaethyddol - cyfanswm y niferoedd	Presennol		
		1.3D	1.3D. Gweithlu amaethyddol: oedran cyfartalog	Presennol wedi'i addasu		
		1.3E	1.3E. Nifer / cyfran o ffermwyr/gweithwyr fferm yn adrodd am broblemau iechyd meddwl	Addaswyd		
	1.4 Cyflawni safonau uchel o ran lles anifeiliaid	1.4A	1.4A. Defnydd gwrthfotigau / gwrthficrobaidd (mg/kg)	Presennol		
	1.5 Mwyafu effeithlonrwydd adnoddau	1.5A	1.5A. Arwynebedd yr Ardal Amaethyddol a Ddefnyddiwyd (ha)	Presennol		
		1.5B	1.5B. Cyfanswm y Defnydd o Wrtaithe Anorganig (pob fferm; pob cnwd a glaswellt) (kt) (Noder nad oes data cadarn ar gael ar gyfer defnydd porthiant).	Presennol		
		1.5C	1.5C. Defnydd Tail Organig (% gwrtaith sy'n gorchuddio'r holl gnydau a glaswellt)	Presennol		
		1.5D	1.5D. Rheoli defnydd	Potensial		
2. Lliniaru ac addasu i newid hinsawdd	2.1 Lleihau allyriadau o nwyon tŷ gwydr (GHG)	2.1A	2.1 A. Allyriadau blynyddol o nwyon tŷ gwydr gan amaethyddiaeth (Rhestr Nwyon Tŷ Gwydr Amaethyddol)	Presennol		
	2.2 Mwyafu faint o C a sy'n cael ei ddal a'i storio	2.2A	2.2A. Miliwn o dunelli o gyfwerth â CO2 y flwyddyn yn cael eu dal mewn biomas a phridd hirdymor. (Rhestr tŷ gwydr Defnydd Tir a Newid Defnydd Tir a Choedwigaeth (LULUCF).	Presennol		

Atodiad 2 RHESTR O ADRODDIADAU ERAMMP ATEGOL A GYNHYRCHWYD I FANYLU AR DDANGOSYDDION

Adroddiad ERAMMP-94: Datblygu Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd Newyddar gyfer Tirweddau Amaethyddol Ar Draws Cymru

Feeney, CJ, Bentley, L., Lucas, JR, Reinsch, S., Robinson, DA ac Emmett, BA (2025). *Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)*. Adroddiad ERAMMP-94: Datblygu Dangosydd Rhybudd Iechyd Pridd Newyddar gyfer Tirweddau Amaethyddol Ar Draws Cymru. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU Prosiect 06297); <https://erammp.wales/94>

Adroddiad ERAMMP-97: Amcangyfrifon o Ddyddodiad Nitrogen Atmosfferig yng Nghymru: Gwnaed yng Nghymru vs Mewnforio/Allforio (Data 2018).

Brown, R., Carnell, E. a Dragosits, U. (2025). *Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)*. Adroddiad ERAMMP-97: Amcangyfrifon o Ddyddodiad Nitrogen Atmosfferig yng Nghymru: Gwnaed yng Nghymru vs Mewnforio/Allforio (Data 2018). Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU Prosiect 06297); <https://erammp.wales/97>

Adroddiad ERAMMP-99: Datblygu Dangosydd Iechyd a Chydnerthedd Ecosystemau Cenedlaethol Newydd ar gyfer Rheoli Tir Cynaliadwy

Emmett, BA, Bentley, LF, Doeser, A., Norton, L., Maskell, L., Reinsch, S., Siriwardena, GM a Williams, G. (2025). *Rhaglen Monitro a Modelu'r Amgylchedd a Materion Gwledig (ERAMMP)*. Adroddiad ERAMMP-99 Datblygu Dangosydd Iechyd a Chydnerthedd Ecosystemau Cenedlaethol Newydd ar gyfer Rheoli Tir Cynaliadwy. Adroddiad i Lywodraeth Cymru (Contract C210/2016/2017)(Canolfan Ecoleg a Hydroleg y DU Prosiect 06297); <https://erammp.wales/99>

Atodiad 3 DANGOSYDDION A GYNHWYSWYD MEWN FERSIYNAU CYNHARACH AC YMGYNGHORIAD Â RHANDDEILIAID OND SYDD BELLACH WEDI'U TYNNU

Ystyriwyd a thrafodwyd y dangosyddion hyn gyda rhanddeiliaid ond fe'u tynnwyd wedi hynny yn dilyn adborth.

Dangosydd 1.4A: Defnydd Gwrthfotig/Gwrthficrobaidd ar Ffermydd Cymru

Ar lefel Cymru mae data da ar gael ar gyfer cig eidion, defaid a llaeth, ond nid ar gyfer anifeiliaid eraill.

Ar lefel y DU, cyhoeddir data ar ddefnyddio gwrthfotigau gan y Gyfarwyddiaeth Meddyginiaethau Milfeddygol (VMD). Mae gwerthiannau gwrthfotigau yn cael eu cofnodi ar lefel y DU ar gyfer pob anifail sy'n cynhyrchu bwyd yn seiliedig ar ddata a gesglir gan gwmnïau fferyllol. Cofnodir defnydd ar fferm ar gyfer rhai, ond nid anifeiliaid sy'n cnoi cil. Mae hyn yn seiliedig ar ddata a gasglwyd gan wahanol gyrff sector (AHDB ar gyfer moch, Cyngor Dofednod Prydain ar gyfer dofednod cig). Cadarnhaodd y VMD eu hunain na allant ddadgyfuno'r data.

Mae Cyngor Dofednod Prydain yn casglu ac yn cyhoeddi data ar ddefnydd gwrthfotigau dofednod cig ar lefel y DU ac mae tua 80% o'r sector yn cyfrannu at hyn. Fodd bynnag, oherwydd natur integredig iawn sector dofednod Prydain (dim ond pedwar cwmni sy'n cynhyrchu cig dofednod), mae data'n cael eu casglu a'u cyhoeddi ar lefel y DU ac ni ellir eu dadgyfuno.

Ar hyn o bryd mae'n bosibl monitro rhywfaint o ddefnydd gwrthficrobaidd yng Nghymru ond nid popeth. Mae ffermydd cig eidion a defaid Cymru wedi bod yn rhan o brosiectau pwrpasol sydd wedi casglu data; fodd bynnag, bydd dod o hyd i ddata ar anifeiliaid eraill ar lefel Cymru yn gofyn am naill ai ddadgyfuno data lefel y DU, neu, yn achos dofednod, monitro ychwanegol.

Tabl 10-2: Ffynonellau data ar gyfer dangosydd 1.4A – defnydd gwrthfotig/gwrthficrobaidd

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiad Defnydd Gwrthficrobaidd WLBP 2023	Defnydd gwrthficrobaidd (AMU) mewn cig oen, cig eidion a chynnyrch llaeth yng Nghymru. Wedi'i fesur mewn mg/kg. (mg o wrthficrobiaid fesul kg mewn kg) Data gwerthiant gwrthficrobaidd wedi'u casglu a'u coladu trwy Gyfrifiannell AMU WLBP, offeryn adrodd newydd sy'n cynhyrchu adroddiadau cywir, safonol o AMU yn seiliedig ar safonau y cytunwyd arnynt gan y diwydiant.	Blynyddol	Mae'r sampl yn cwmpasu 48% (~62,000) o gyfanswm y stoc cig eidion, 54% (~1.9 miliwn) o gyfanswm y stoc defaid a 57% (~99,000) o gyfanswm y stoc llaeth a gafodd sicrwydd o dan y Cynllun Gwarant Fferm Da Byw Cymru (FAWL) yn 2023.	Y ffynhonnell orau a geir ar gyfer cig eidion, defaid a llaeth. 2023 yw'r diweddaraf sydd ar gael. Adroddiad cyntaf 2021. Nid yw'n adrodd ar anifeiliaid eraill.
Prosiect Arwain DGC	Mae'r ymchwili yn cwmpasu: AMR ar ffermydd llaeth, cig eidion a defaid Cymru; astudio set ddata o ddefnydd gwrthficrobaidd ar 4500 o ffermydd; data gwyliadwriaeth syndromig; a pheilotia system i filfeddygon a ffermwyr ddefnyddio rhaglen wyliadwriaeth weithredol.	Blynyddol	4500 o ffermydd yn y sampl.	
Gwyliadwriaeth Ymwrthedd Gwrthficrobaidd a Gwerthiant Milfeddygol y DU (VARSS)	Gwerthiant gwrthfotigau ar gyfartaledd ar gyfer mg/kg ar draws sawl rhywogaeth. Dadansoddiad o'r defnydd yn ôl rhai rhywogaethau. Tunnelli o wrthfotigau ar gyfer pob anifail.	Blynyddol	Data a ddangosir ar lefel y DU. Cyfartaledd mg/kg ar draws yr holl anifeiliaid fferm: wedi'u gwahanu i roi ffigurau defnydd ar gyfer: moch, brwyliad, adar hela, eog, twrcwn, ieir dodwy, brithyll, hwyaid. Ni adroddwyd ar ddefnydd anifeiliaid cnoi cil.	Adroddiad diwethaf 2023. Adroddiad cyntaf 2014.

Ffynhonnell Ddata (a dolen)	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiad Stiwardiaeth Gwrthfotigau Cyngor Dofednod Prydain	Defnyddio gwrthfotigau mewn dofednod cig	Blynnyddol	Lefel y DU, nid yw'n bosibl eu dadgyfuno i Gymru.	

Data sylfaenol

Data penodol i Gymru

Mae WLBP wedi bod yn dadansoddi data ac yn cyhoeddi adroddiadau blynnyddol ar ddefnydd gwrthficrobaidd (AMU) ar ffermydd defaid, cig eidion a llaeth Cymru ers 2021. Mae'r cyhoeddiad hwn yn rhan o raglen Arwain DGC (Defnydd Gwrthficrobaidd Cyfrifol) ehangach gyda Mentera, Prifysgol Bryste, Prifysgol Aberystwyth, Iechyd Da a Vet Impress.

Mae'r adroddiadau'n dangos cyfraddau gostyngol o AMU cymedrig a chanolrifol ym mhob categori da byw dros dri adroddiad o 2021 i 2023. Fodd bynnag, mae'r adroddiadau'n rhybuddio nad oes modd cymharu'r adroddiadau'n uniongyrchol gan fod y ffermydd sydd wedi'u cynnwys yn y sampl wedi newid a bod nifer y mentrau sy'n cymryd rhan wedi cynyddu bob blwyddyn. Roedd astudiaeth 2023 yn cynrychioli AMU mewn 48% (~62,000) o gyfanswm y stoc cig eidion, 54% (~1.9 miliwn) o gyfanswm y stoc defaid a 57% (~99,000) o gyfanswm y stoc llaeth a gafodd sicrwydd o dan y Cynllun Gwarant Fferm Da Byw Cymru (FAWL) yn 2023.

Ym mhob un o'r tair blynedd roedd y cymedr yn sylweddol uwch na'r canolrif, sy'n dangos bod swm uchel o AMU yn rhan gymharol fach o'r sampl. Yn 2023 cyfrannodd y 25% uchaf o ddefnyddwyr gwrthficrobaidd mewn mentrau cig eidion, defaid a llaeth 77%, 72% a 76% o gyfanswm yr AMU ym mhob sector, yn y drefn honno.

Ni chanfuwyd unrhyw ddata penodol i Gymru ar gyfer categorïau da byw eraill.

Data Lefel y DU

Mae Cyfarwyddiaeth Meddyginiaethau Milfeddygol y DU wedi cyhoeddi data blynnyddol ar werthiant a defnydd gwrthfotigau ar bob anifail sy'n cynhyrchu bwyd, wedi'i addasu ar gyfer poblogaeth anifeiliaid, ar lefel y DU. Mae'r data'n mynd yn ôl i 2014 ac mae gwerthiannau wedi gostwng 59% dros y cyfnod hwnnw. Mae'r gostyngiad hwn wedi dod law yn llaw â gostyngiad mewn E-Coli sy'n gwrthsefyll cyffuriau lluosog, sy'n dangos bod lleihau'r defnydd o wrthfotigau mewn anifeiliaid fferm yn helpu i fynd i'r afael ag ymwrthedd gwrthficrobaidd.

Cyfartaledd defnydd mg/kg ar draws yr holl anifeiliaid fferm: wedi'u gwahanu i roi ffigurau unigol ar gyfer: moch, brwyliad, adar hela, eog, twrcwn, ieir dodwy, brithyll, hwyaid. Mae'r defnydd ym mhob rhywogaeth wedi gostwng ers iddo gael ei adrodd gyntaf ac eithrio eog, sydd wedi cynyddu 24% ers iddo gael ei adrodd gyntaf yn 2017.

Ni adroddir ar ddefnydd anifeiliaid cnoi cil oherwydd bod cwrmpas data defnydd yn isel ac efallai nad yw'n gynrychioliadol o'r sectorau cenedlaethol.

Tabl 10-3: Ffynonellau data ac ystadegau sylfaenol ar gyfer Dangosydd 1.4A – Defnydd gwrthfotig/gwrthficrobaidd (mg/kg)

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Adroddiad Defnydd Gwrthficrobaidd WLBP 2023 (Cymru yn unig)	Defnydd gwrthficrobaidd Cymedr: cig eidion = 4.9 mg/kg, defaid = 7.5 mg/kg, llaeth = 11.9 mg/kg Canolrif: cig eidion = 2.3 mg/kg, defaid = 4.6 mg/kg, llaeth = 9.3 mg/kg Maint y sampl: 2701 o fentrau cig eidion, 2777 o fentrau defaid a 582 o fentrau llaeth
Adroddiad Defnydd Gwrthficrobaidd WLBP 2022 (Cymru yn unig)	Defnydd gwrthficrobaidd Cymedr: cig eidion = 5.2 mg/kg, defaid = 9.5 mg/kg, llaeth = 12.8 mg/kg Canolrif: cig eidion = 2.3 mg/kg, defaid = 6.1 mg/kg, llaeth = 10.4 mg/kg Maint y sampl: 2422 o fentrau cig eidion, 2576 o fentrau defaid a 430 o fentrau llaeth
Adroddiad Defnydd Gwrthficrobaidd WLBP 2021 (Cymru yn unig)	Defnydd gwrthficrobaidd Cymedr: cig eidion = 7.0 mg/kg, defaid = 10.8 mg/kg, llaeth = 14.3 mg/kg Canolrif: cig eidion = 3.4 mg/kg, defaid = 7.5 mg/kg, llaeth = 11.6 mg/kg Maint y sampl: 1037 o fentrau cig eidion, 1182 o fentrau defaid a 291 o fentrau llaeth
Gwyliadwriaeth Ymwrthedd Gwrthficrobaidd a Gwerthiant Milfeddygol y DU (UK VARSS)	Gwerthiannau Gwrthfotigau (Ledled y DU) Roedd gwerthiant gwrthfotigau milfeddygol i'w defnyddio mewn anifeiliaid sy'n cynhyrchu bwyd, wedi'u haddasu ar gyfer poblogaeth anifeiliaid, ar gyfartaledd yn 25.7 mg/kg yn 2023 a 2022 i lawr o 36.6 mg/kg yn 2014. Defnydd Gwrthfotigau mewn Dofednod a Moch (Ledled y DU) Cywion brwylio: 13.5 mg/kg yn 2023, gostyngiad o 72% ers 2014. Defnydd ieir dodwy: 0.22 % diwrnodau adar yn 2023, i lawr 26% ers 2016, pan ddechreuodd yr adrodd. Diffinnir diwrnodau adar fel 'dosau adar dyddiol gwirioneddol/100 diwrnod adar mewn perygl'. AMU mewn moch oedd yr uchaf a gofnodwyd yn ôl dos yn ôl pwysau sef 84.8 mg/kg. Fodd bynnag, mae hyn i lawr 69% ers i'r adrodd ddechrau yn 2015.

Dangosydd 2.4B Capasiti treulio anerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf (nid cnydau)

Ymhlith aelodau'r TEG, ystyriwyd bod hyn yn ddangosydd priodol gan y rhan fwyaf. Fodd bynnag, cododd cyfranogwyr yn y gweithdy rhanddeiliaid cyntaf nifer o ganlyniadau gwrthnysig posibl o ganlyniad i niferoedd cynyddol, gan gynnwys gorgapasiti treulydd anerobig yn arwain at fwy o bobl yn tyfu cnydau biomas yn hytrach na bwyd, a hyrwyddo dull cynhyrchu ynni a welir gan rai yn broblemus. Dylai glynu wrth borthiant gwastraff yn

bennaf mewn theori helpu i leddfu hyn, ond dim ond os nad yw "gwastraff" yn cael ei greu'n fwriadol.

Mae CNC yn nodi⁸, yn ogystal â darparu nwy, y gellir defnyddio treulio anerobig i leihau gwastraff ar y fferm.

Ni chanfuwyd data hygyrch a adroddir yn rheolaidd ac sydd ar gael yn gyhoeddus, ond mae'r Gymdeithas Treulio Anerobig a Bio-ynni yn olrhain gosodiadau yn ôl lleoliad ar gyfer ei haelodau.

Tabl 10-4: Ffynonellau data ar gyfer dangosydd 2.4B – capasiti treulio anerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf

Ffynhonnell Data	Mesurau	Amllder adrodd	Dadgyfuno data	Nodiadau
Adroddiad Prifysgol Caerdydd	Pob safle anerobig, gan gynnwys ar ffermydd yng Nghymru.	Un tro - 2020	Sioeau ar lefel Cymru.	
Cymdeithas Treulid Anerobig a Bioadnoddau - Map o Leoliadau Treulid Anerobig Gweithredol	Data ar Dreulid Anerobig ledled y DU	Wedi'i ddiweddarau pan gaiff ei hysbysu o newid	Wedi'i ddangos yn ôl lleoliad a deunydd crai	Dim ond ar gael gydag aelodaeth ADBA.
Adroddiad Cynhyrchu Ynni yng Nghymru Llywodraeth Cymru	Yn dangos cynhyrchiad a capasiti wedi'i osod yn ôl technoleg gan gynnwys treulid anerobig	Blynyddol	Nid yw'n gwahanu 'ar y fferm' nac yn gwahaniaethu pa rai sy'n defnyddio porthiant gwastraff yn bennaf	

Adborth rhanddeiliaid ar y dangosydd arfaethedig

Ychydig o frwdfrydedd oedd dros y dangosydd hwn a chodwyd llawer o bryderon. Cododd yr ymatebydd a ddewisodd coch bryderon ynghylch monitro, dosbarthu porthiant a thargedau. Nododd y rhai a ddewisodd ambr fod treulio anerobig yn cario risgiau amgylcheddol sylweddol mewn mannau eraill a byddai angen ei ddatblygu'n ofalus.; codasant bryderon ynghylch defnyddio'r gweddillion treulid gan gynnwys effeithiau cymdeithasol posibl; % gwastraff a ddefnyddir a'r angen i oruchwyllo'r deunydd crai a ddefnyddir. Cwestiynodd eraill ei ddefnyddioldeb a'i berthnasedd i Gymru.

O ystyried y nifer o broblemau a nodwyd a'r dangosyddion eraill sydd ar gael, nid ydym yn argymhell y dangosydd hwn.

⁸ <https://naturalresources.wales/media/1775/welsh-government-call-for-evidence-on-agricultural-waste.pdf>

Data sylfaenol**Tabl 10-5: Ffynonellau data ac ystadegau sylfaenol ar gyfer dangosydd 2.4B – capasiti treulio anerobig gan ddefnyddio gwastraff yn bennaf (nid cnydau)**

Ffynhonnell ddata:	Ystadegau sylfaenol/allweddol:
Cymdeithas Treuliad Anerobig a Bioadnoddau (ADBA) – Map o Leoliadau Treuliad Anerobig Gweithredol	Data ddim ar gael heb aelodaeth o ADBA. Fodd bynnag, o ystyried ei fod yn cynnig gwybodaeth gyfoes am y math o leoliad, y capasiti a'r math o ddeunydd crai.
Adroddiad Cynhyrchu Ynni yng Nghymru Llywodraeth Cymru 2023 , 2022 , 2021 , 2020 , 2019 (Yn defnyddio data ADBA)	2023: 50 o safleoedd treulio anerobig yng Nghymru, cyfanswm capasiti o 26.9 MW. 2022: 50 o safleoedd treulio anerobig yng Nghymru, cyfanswm capasiti o 27 MW. 2021: 47 o safleoedd treulio anerobig yng Nghymru, cyfanswm capasiti 27 MW 2020: 46 o safleoedd treulio anerobig yng Nghymru, cyfanswm capasiti 27 MW. 2019: 46 o safleoedd treulio anerobig yng Nghymru, cyfanswm capasiti 27 MW.

Tueddiadau

Heb eu canfod.

Dewisiadau ar gyfer targedau

Dim wedi'u hargymell.

Mae'r dudalen hon yn wag yn fwriadol.

Swyddfa Rhaglen ERAMMP
UKCEH Bangor
Canolfan Amgylchedd Cymru
Ffordd Deiniol
Bangor, Gwynedd
LL57 2UW
+ 44 (0)1248 374500
erammp@ceh.ac.uk

www.erammp.cymru

www.erammp.wales